

Sari Karttunen

Suomalainen valokuvakirja

Valtion jakaman
laatutuen vaikutukset
valokuvakirjallisuuteen

TAITEEN KESKUSTOIMIKUNNAN JULKAISUJA N:O 29
PUBLICATIONS OF THE ARTS COUNCIL OF FINLAND NR 29

Taiteen keskustoimikunta
Arts Council of Finland
2005

© tekijä ja Taiteen keskustoimikunta 2005

Kansi: Kari Piippo

Taitto: Jussi Hirvi

ISBN 952-5253-51-1

ISSN 0785-4889

Sävypaino Oy

Helsinki 2005

Sisälllys

Johdanto	7
Selvityksen tavoitteet	7
Aineistot ja menetelmät	8
Julkaisun sisältö	10
Valokuvateoksen käsite ja esikuvat 1960- ja 1970-luvuilla	12
Laatutukijärjestelmän synty ja kehitys	18
Vapaan valokuvatuotannon edellytykset	18
Laatutuen toteutuminen 1982	22
Päätösvallan siirto toimikunnalle 1987	25
Laatutuki nykymuodossaan	29
Määrärahan kehitys ja jako	32
Laatutuen avulla toteutetut teokset	36
Laatutukiteosten kustantaminen	52
Omakustanteista yhteishankkeisiin	52
Erikoiskustantamot ja valokuvakirjasarjat	55
Rahoituslähteet ja -keinot	60
Tiedotus, jakelu ja myynti	67
Kirja-arviot: kanavat ja funktiot	67
Markkinointitavat ja -paikat	70
Hintataso ja menekki	79
Kirjastolevitys	84
Saavutettavuus yleisissä kirjastoissa	84
Ostotukien vaikutus	88
Laatutukiteokset valokuvakirjallisuudessa	90
Määrällinen osuus	90
Laatu palkintojen indikoimana	94
Laatutuen vaikutukset ja kehittämistarpeet	107
Räätälöity ja tähdätty tukimuoto	107
Painetun kuvan kulttuuri	111
Kustannuspoliittinen ohjailu	112

Kirja välineenä ja itseisarvona	115
Markkinoinnin ja tiedotuksen puutteet	117
Tukimuodon profilointi	122
<u>Lähteet</u>	<u>124</u>
<u>Taulukko- ja asetelmaluettelo</u>	<u>128</u>
<u>Liitteet</u>	<u>129</u>
Liite 1. Valokuvateosten laatutuen jako 1982–2004	129
Liite 2. Valmistuneet laatutukiteokset 1982–2004	132
<u>English Summary</u>	<u>142</u>

Alkusanat

Julkaisussa tarkastellaan vuonna 1982 perustetun valokuvateosten laatutuen vaikutuksia Suomessa julkaistun valokuvakirjallisuuden määrään, taiteelliseen ja painotekniseen laatuun sekä aihepiirivalikoimaan. Siinä kartoitetaan myös laajemmin valokuvakirjojen ja kuvasalkkujen julkaisemista, rahoitusta, levitystä ja markkinointia. Lopuksi esitetään ehdotuksia tukijärjestelmän edelleen kehittämiseksi, jotta se vastaisi paremmin muuttunutta kustannusympäristöä ja valokuva- taiteen kansainvälistymisen aiheuttamia julkaisupaineita.

Valtion valokuvataidetoimikunta on pitänyt laatutukea yhtenä taiteenalan tärkeimmistä avustusmuodoista. Laatutuki syntyi aikoi- naan taiteenalan omien edustajien räätälöimänä. Toimikunta on teh- nyt vuosien varrella useita kyselyitä laatutuen saajille, ja ajatus pitkän ajan vaikutusten seurantatutkimuksesta esitettiin ensimmäisen ker- ran jo kymmenen vuotta sitten. Tutkimus toteutuu nyt osana Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön hanketta, jossa selvitetään val- tion harkinnanvaraisen taide- ja kulttuurituen toimivuutta. Käsillä oleva tutkimus on ensimmäinen, jossa tarkastellaan yksityiskohtai- sesti yhden tukimuodon perustamishistoriaa, kehitysvaiheita sekä vaikutuksia koko sen olemassaolon ajalta.

Kiitän kaikkia raporttia varten haastateltuja valokuvateosten teki- jöitä, kustantajia, markkinoijia ja välittäjiä. Taiteen keskustoimikun- nan työtoverit sekä valtion valokuvataidetoimikunnan jäsenet ovat olleet suureksi avuksi niin tutkimusta suunniteltaessa kuin sen tulok- sia tulkittaessa ja raporttoitaessa. Käsikirjoitusta lukivat eri vaiheissa myös Taneli Eskola, Elina Heikka, Leena Saraste, Juha Suonpää, Mar- jatta Tikkanen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa, mistä heille lämpimät kii- tokset. Taneli Eskola on lisäksi avustanut kuvaliitteen koostamisessa.

Helsingissä maaliskuussa 2005
Sari Karttunen

Selvityksen tavoitteet

Julkaisussa arvioidaan vuonna 1982 perustetun valokuvateosten laaturuen vaikutuksia Suomessa julkaistun valokuvakirjallisuuden määrään, taiteelliseen ja painotekniseen laatuun sekä aihepiirivalikoimaan. Samalla selvitetään tukimuodon kehittämistarpeita viimeisten 10–15 vuoden aikana monelta osin muuttuneessa kustannusympäristössä sekä yleisemmin valokuvakirjallisuuden julkisen tuen riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta. Taustaksi kartoitetaan laajemmin suomalaisten valokuvateosten julkaisemista, levitystä ja markkinointia sekä kotimaassa että ulkomailla. Lopuksi esitetään ehdotuksia kustannustukijärjestelmän edelleen kehittämiseksi.

Raportti on osa Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön hanketta, jossa selvitetään valtion harkinnanvaraisen taide- ja kulttuurituen toimivuutta (ks. Oesch 2004). Valtion valokuvataidetoimikunta puolestaan on suunnitellut jo useiden vuosien ajan tutkimuksen teettämistä laatutukijärjestelmän vaikutuksista (ks. esim. 11.12.1995, 14.12.2000). Samoin Marjatta Tikkanen ehdotti opetusministeriön pyynnöstä vuonna 2001 tekemässään raportissa valokuva-taiteen kentästä, että laaturuen merkityksestä tulisi tehdä selvitys, jossa kiinnitettäisiin erityistä huomiota teosten levityksen ongelmiin (mts. 47).

Tutkimuksellisena lähtökohtana selvityksessä toimii niin kutsuttu kulttuurin tuotannon näkökulma, jonka mukaan tuotanto-olosuhteet, kuten palkinto-, arviointi- ja rahoitusjärjestelyt, vaikuttavat olennaisesti kulttuurituotteiden muotoon ja sisältöön (ks. esim. Crane 1994; Peterson 1994). Itse laatutukijärjestelmä rakentuu tämän näkökulman perusolettamusten varaan, sen tarkoituksenahan on ollut vapauttaa valokuvaajat valtion rahoituksen avulla markkinoiden paineista ja vaateista tuottamaan omaehtoista, taiteellisesti kunnianhimoista ja kulttuurisesti arvokasta valokuvakirjallisuutta. Pyrkimyksenä on ollut taata kirjatuoannon monimuotoisuus tilanteessa, jossa markkinoiden on oletettu yksipuolistavan tarjontaa ja syrjivän taiteellisesti suuntautunutta tekemistä. Raportissa arvioidaan, kuinka laatutukijärjestelmän tavoitteet on onnistuttu saavuttamaan ja minkä näköisik-

si laatutukikirjat ovat vuosien mittaan muotoutuneet: poikkeavatko ne merkittävästi ”kaupallisen” järjestelmän piirissä tuotetuista?

Valokuvateosten laatutuki on siinä mielessä harvinainen tukimuoto, että siitä lausutaan vain harvoin mitään kielteistä – lukuun ottamatta valitusta vuotuisen määrärahan vähäisyydestä. Valtion valokuvataidetoimikunta pitää laatutukea pienilevikkisen valokuvakirjallisuuden elinehtona Suomessa, mutta katsoo silti aiheelliseksi arvioida perusteellisesti tukimuodon vaikutuksia ja sen nykyistä jakotapaa. Laatutukea on ensinnäkin jaettu jo kohta neljännesvuosisadan ajan, ja toiseksi valokuvakirjallisuuden kustannus- ja toimintaympäristö on viime aikoina monin tavoin mullistunut. Tukimuotoa suunniteltaessa ja perustettaessa suomalainen valokuvataide oli marginaalisessa asemassa paitsi kansainvälisesti myös kotimaisessa taidekentässä. Käsitys valokuvakirjasta ja sen tehtävistä niin yhteiskunnassa kuin taide maailmassakin on muuttunut merkittävästi sitten 1970-luvun. Valokuva-alalle on syntynyt omia erikoistuneita pienkustantamoita, jotka ovat vallanneet alaa puhtaalta omakustantamiselta. Tekniset uudistukset, erityisesti digitaalitekniikan omaksuminen, ovat vaikuttaneet valokuvakirjojen kustannuksiin samoin kuin niiden tekemiseen osallistuvien tahojen tehtävänkuvaan ja keskinäiseen työnjakoon. Valokuvataidetoimikunnan käsityksen mukaan valokuvateosten kustannustuki ei ole suinkaan käynyt muuttuneessa tilanteessa tarpeettomaksi vaan se on päinvastoin esittänyt määrärahaan lisäystä eritoten kirjojen kääntämistä ja kansainvälistä levitystä varten. Julkaisujen tarve on valokuvataiteen viennin kasvaessa entisestään korostunut.

Aineistot ja menetelmät

Selvityksessä on käytetty useita erityyppisiä lähdeaineistoja ja menetelmiä. Valtion kamerataidetoimikunnan (1968–1976) ja valokuva-aidetoimikunnan (1977 lähtien) asiakirjoista on selvitetty tukimuodon perustamishistoriaa, tukimuodolle asetettuja tavoitteita, tuen jakoperiaatteita ja niihin vuosien mittaan tehtyjä muutoksia. Alun perin idea kustannustukiapurahan perustamisesta valokuvauksen alueelle esitettiin valtion taidekomitean mietinnössä vuonna 1965. Tiedot määrärahan kehityksestä ja avustuksen saajista vuodesta 1982 lähtien ovat myös peräisin taidehallinnon arkistoista, samoin luettelo laatu-tuen avulla valmistetuista teoksista (sitä on kuitenkin täydennetty useista ulkopuolisista lähteistä).

Laatutukihakemuksista ja käyttöselvityksistä on koottu tietoa yksittäisten valokuvateosten valmistusprosessista ja rahoituksesta. Tämän aineiston käytettävyyttä rajoittaa kuitenkin se, että hakemukset ja selostukset eivät ole aivan yhteismitallisia. Lisäksi lomakkeisiin on tehty vuosien varrella useita muutoksia. Apurahan käyttöselvityksissä ei myöskään raportoida teosten kokonais- tai painatuskustannuk-

sia kuin murto-osassa tapauksista, minkä vuoksi laatutuen osuutta kustannuksista ei voida kattavasti arvioida. Aineisto antaa silti yleiskäsitystä teosten valmistusvaiheista, minkä lisäksi sieltä löytyy muutamia tapauksia, joiden rahoitusjärjestelyt on raportoitu yksityiskohdaisesti ja joita voidaan käyttää illustroivina esimerkkeinä. Valokuvataidetoimikunnan 1980- ja 1990-luvun vaihteessa laatutuen saajille tekemiä kyselyitä on ollut myös mahdollista hyödyntää selvitystä tehtäessä.

Raportin laadinnassa on ollut suureksi avuksi Taneli Eskolan ”Kuvan kirjoja. Suomen painettua valokuvataidetta 1966–2003”, joka ilmestyi syksyllä 2003 juuri käsillä olevan selvityksen lähtiessä liikkeelle. Valokuvataidetoimikunta myönsi Eskolan hankkeeseen valokuvaproduktioiden tuotantotukea. Muista aikaisemmista selvityksistä, jotka ovat tarjonneet tietoa valokuvakirjallisuuden kustantamisesta ja julkaisemisesta Suomessa, on syytä mainita Topi Ikäläisen ja Anna-Liisa Hämäläisen ”Tuhat sanaa – ei yhtään kuvaa” (1983) sekä Kati Lintosen ”Valokuvan 70-luku” (1988). Myös nämä hankkeet on tehty valtion taidehallinnon piirissä. Valokuvakirjojen julkaisemisesta 1960- ja 1970-luvuilla samoin kuin ”valokuvateoksen” muodostumisesta valokuvataiteen alalajiksi on kirjoittanut Elina Heikka Suomen valokuvataiteen museon julkaisemassa ”Varjosta” -teoksessa (1999)¹. Tuoreimpia valokuvateosten julkaisemista ja laatutukea koskevia näkemyksiä tarjoaa Marjatta Tikkasen edellä mainittu opetusministeriölle vuonna 2001 laatima selvitysmiehen raportti.

Itse laatutukiteoksiin on ollut mahdollista tutustua valtion taidehallinnon arkistossa ja Taiteen keskustoimikunnan alaisessa kulttuuripolitiikan kirjastossa. Jokaisesta laatutukea saaneesta teoksesta on toimitettava taidehallintoon 35 kappaletta (vuoteen 1989 saakka 50 kpl), joista osa jää sinne arkistoon, kirjastoon ja toimikunnan jäsenille ja osa jaetaan edelleen muun muassa alan tärkeimmille oppilaitoksille ja aluekeskuksille (tämänhetkinen jakelu alaviitteessä 13 sivulla 31). Myöntöpäätösten pohjalta tarkistuksia tehtäessä kuitenkin ilmeni, että osa valmistuneista teoksista puuttui sekä valokuvataidetoimikunnan ylläpitämästä luettelosta että arkistosta ja kirjastosta. Valokuvaajien tekemien laatutukiselvitysten, Internet-hakujen, Helsingin yliopiston kirjaston ja Valokuvataiteen museon kirjaston avulla identifioitiin valtaosa epäselväksi jääneistä tapauksista. Salapoliisityötä tarvittiin monessa tapauksessa sen vuoksi, että laatutukihakemuksessa ollut työnimi oli usein muuttunut toiseen muotoon teoksen valmistuessa. Vain yhtä ennen vuotta 2000 myönnettyä laatutukea vastaavaa teosta ei lopulta löytynyt mistään (osa 2000-luvulla tukea saaneista oli vielä julkaisematta mutta niiden valmistamiseen oli myönnetty lisäai-

1 Elina Heikka on ystävällisesti antanut käyttöni myös Taideteollisen korkeakoulun elokuvataiteen osastossa vuonna 2002 pitämiensä valokuvakirjoja käsittelevien luentojen rungot.

kaa). Avustuksen väärinkäytöstä ei tässäkään tapauksessa ollut kyse, koska sitä ei ollut koskaan maksatettu ja se oli lopulta peruuntunut.

Muutamit kirjastosta ja arkistosta puuttuvat laatutukiteokset oli dokumenttien mukaan toimitettu asianmukaisesti taidehallintoon, mistä ne olivat kuitenkin päässeet katoamaan. Näistä saatiin hankittua uudet kappaleet muun muassa Kustannus Oy Mustalta Taiteelta. Sellaisia teoksia, joita ei ollut koskaan tullut taidehallintoon tai joita oli toimitettu vain muutamia kappaleita, ryhdyttiin puolestaan karhuamaan tekijöiltä. Nytemmin kulttuuripolitiikan kirjaston laatutukiteoskokoelma on miltei täydellinen: vuosina 1982–2004 ilmestyneistä 136 teoksesta sieltä löytyy 126. Miltei kaikki laatutukiteokset ovat myös Helsingin yliopiston kirjastossa, jonne laki velvoittaa painotuotteiden valmistajat (lähinnä kirjapainot) toimittamaan kuusi vapaa-kappaletta kaikista valmistamista tuotteista. Liitteessä 2 on luettelo tähän mennessä ilmestyneistä laatutukiteoksista bibliografisine tietoineen.

Valokuvakirjallisuuden julkaisemisen, levityksen ja markkinoinnin nykytilaa ja ongelmia on kartoitettu haastattelemalla valokuvataiteilijoita, valokuvakirjojen kustantajia ja välittäjiä sekä alan tutkijoita. Lukumääräisesti suurin osa yhteydenotoista on puhelimitse tai sähköpostitse tehtyjä tiedusteluita, minkä lisäksi on tehty kymmenkunta 1–2 tunnin pituista henkilökohtaista haastattelua. Olennainen vaihe kootun materiaalin tulkinnessa ja raportin sisällön muokkauksessa on ollut käsikirjoituksen laaja lukukierros. Valokuvaaja-, Valokuva-, Kuva- ja Musta Taide -lehdistä on käyty läpi valokuvakirjojen tekemistä, kustantamista ja markkinointia sekä nimenomaisesti kustannus- ja laatutukea koskevaa keskustelua 1960-luvulta lähtien. Tausta-aineistona on hyödynnetty myös Valokuvataiteen museon 1972–1995 julkaisemaa vuosikirjaa. Internetistä on kerätty monenlaista tietoa valokuvakirjojen tekijöistä, niiden kustantajista ja myyntipaikoista (erityisesti verkkokaupoista). Internetin välityksellä on käytetty myös yleisten ja tieteellisten kirjastojen tietokantoja muun muassa laatutukiteosten levinneisyyden selvittämiseksi.

Julkaisun sisältö

Toisessa luvussa tarkastellaan 1960- ja 1970-luvulla käytyä keskustelua ”valokuvateoksesta” sekä tuolloin julkaistuja lajityypin esikuvallisia edustajia. Kolmannessa luvussa siirrytään valokuvateosten kustannustukijärjestelmän suunnittelun ja perustamisen vaiheisiin. Samassa yhteydessä käydään läpi yksityiskohtaisesti tukimuodon kehittäminen viimeisten kahden vuosikymmenen aikana sekä sen jakamisen nykyiset periaatteet ja käytännöt. Tämän jälkeen perehdytään tarkemmin siihen, kuinka paljon laatutukea tähän mennessä on jaettu ja ketkä ovat sitä saaneet ja millaisia teoksia he ovat tuen avulla tuot-

taneet. Neljännessä luvussa tarkastellaan tähän mennessä valmistuneita 136 laatutukiteosta aihepiirin ja lajityypin näkökulmasta.

Viidennessä luvussa käsitellään laatutukiteosten kustannusjärjestelyitä sekä laatutuen merkitystä teosten kokonais- ja painatuskustannuksissa. Kuudennessa luvussa tutustutaan laatutukiteoksista tiedottamiseen sekä niiden markkinointiin ja jakeluun. Laatutukiteosten näkyvyyttä julkisuudessa tarkastellaan niistä kirjoitettujen esittelyiden ja arvioiden pohjalta. Samassa luvussa tarkastellaan lisäksi teosten hintatasoa sekä niiden menekkiä. Seuraavassa luvussa tutkitaan, kuinka laajalti laatutukiteokset ovat levinneet Suomen julkisiin kirjastoihin, joissa periaatteessa kuka tahansa pääsee niihin maksutta tutustumaan – kustannustukea perusteltiin aikoinaan muun muassa keinona edistää teosten saavutettavuutta. Kahdeksannessa luvussa kartoitetaan vielä laatutukiteosten lukumääräistä osuutta valokuvakirjallisuuden kokonaisuudesta sekä niiden kirjataiteellista tasoa julkisten palkintojen ja palkintoperusteluiden kautta.

Loppulukuun sisältyy laatutukijärjestelmän kokoava arviointi, missä yhteydessä esitetään myös ehdotuksia avustusmuodon edelleen kehittämiseksi. Vaikutusten arviointi tarkoittaa tässä ensinnäkin sen tarkastelua, kuinka hyvin laatutukimuoto on saavuttanut sille asetetut tavoitteet. Lisäksi kartoitetaan sellaisia tukimuodon seurauksia, joita ei alun perin suunniteltu eikä ehkä osattu ottaa huomioon. Tällaiset vaikutukset voivat tukea alkuperäisiä tavoitteita mutta toimia niitä vastaan.

Valokuvateoksen käsite ja esikuvat 1960–1970-luvuilla

”Valokuvateos” on siinä määrin monimerkityksinen ja latautunut käsite, että siihen on paikallaan perehtyä tarkemmin, ennen kuin siirrytään tarkastelemaan teosten tekemiseen ja erityisesti niiden painamiseen kohdistuvan tukijärjestelmän syntyä ja kehitysvaiheita. ”Valokuvateos” voi viitata sekä kirjamuotoiseen aineistoon että taideobjekteihin. Sekaannusten välttämiseksi Valokuvataiteen museon kirjaston asiasanastossa termi on rajoitettu taideobjekteihin, kun taas kirja-aineistoon viitataan termillä ”kuvateokset”.² Rajanvetoa kuitenkin hämärtää se, että osaa kuvateoksista tarkastellaan taideobjekteina valokuva- tai kirjataiteen piirissä. Elina Heikka (1999, 249) pitää kirjamuotoisia valokuvateoksia suorastaan omana taiteenlajinaan valokuvataiteen sisällä. Taneli Eskola (1996, 2003) puolestaan puhuu ”kuvien kirjataiteesta”, ”kuvien kirjoista” ja ”painetusta valokuvataiteesta”. Hän katsoo valokuvakirjan käsitteen liian suppeaksi kuvateoksen synonyminä, koska kuvasalkut ja muut kokeelliset esitystavat jäävät sen ulkopuolelle (28.2.2005).

Kustannustuesta 1960- ja 1970-luvulla käydyn keskustelun valossa ”valokuvateos” on ideologisesti latautunut käsite. Siinä kiteytyivät monet tuolloisen valokuvakeskustelun keskeiset pyrkimykset, samoin se kietoutui ajan kulttuuripoliittiseen diskurssiin. Valokuvateos liittyi olennaisesti pohdintaan siitä, mitä taide ja taiteilija tarkoittavat valokuvauksen alueella: millainen valokuvaus on taidetta, ketkä sitä tekevät ja millä edellytyksillä, missä ja miten he esittelevät tuotantaan yleisölle ja mitkä heidän tavoitteensa ovat.

Valokuvaus pääsi valtion taidehallinto- ja tukijärjestelmän piiriin 40 vuotta sitten. 1960–1970-luvuilla valokuvaajat vasta hakivat tehtävänsä taiteilijoina sekä taiteen tekemisen muotoja ja foorumeita. Muiden kuvataiteilijoiden tapaan valokuvaajilla oli mahdollisuus pitää yksityisnäyttelyitä sekä osallistua ryhmä- ja yhteisnäyttelyihin. Lisäksi he voivat tuottaa valokuvateoksia, siis lähinnä kirjoja, mitä kautta taiteenalan nähtiin lähestyvän sekä kirjallisuutta että myös elokuvaa. Valokuvateoksen ajateltiin muistuttavan kerronnaltaan elokuvaa, koska siinä

2 Ulla Karttunen: Valokuvakirjallisuuden asiasanasto,
http://www.fmp.fi/fmp_fi/muvieras/kirjasto/asiasan

ei ollut pyrkimyksenä esittää kokoelmaa yksittäisiä hienoja kuvia vaan yhdistellä kuvia kertovaksi kokonaisuudeksi (Heikka 1999, 248).

Monet pitivät kirjaa jopa valokuvaajalle sopivampana ja luontevampana esitysfoorumina kuin näyttelyitä. 1970-luvun alkupuolella vasemmistosuuntauksen voimistuessa kirjan asema korostui, kun valokuvilla pyrittiin vaikuttamaan yhteiskunnallisesti ja poliittisesti ja koetettiin kehittää keinoja levittää niitä tehokkaasti kaikkiin kansanterrokseen. 1970-luvun lopulla yhteiskunnallisesti vaikuttavan ja tiedottavan tehtävän ohi nostettiin tekijän henkilökohtainen näkemys ja sen taiteellinen ilmaisu. Valokuvakeskustelun keskeisiksi käsitteiksi nousivat vapaa valokuvaus ja luova valokuvaus, samoin puhuttiin vapaista valokuvaajista, vapaista ryhmistä ja vapaista valokuvateoksista. (Ks. Lintonen 1988.)

1960-luvulla valokuvateoksen käsitettä muotoili vuosikymmenen keskeisiin elokuva- ja valokuvapoliittisiin vaikuttajiin kuulunut Raimo Hallama³. Hänen valokuvateoksen luonteesta Suomen Valokuvaajien Liiton liittokokouksessa vuonna 1967 pitämänsä esitelmä julkaistiin myöhemmin Valokuvaaja-lehdessä. Hallaman näkemyksen mukaan painettu valokuvateos oli valokuvauksen tärkein taiteellinen ilmenemismuoto (sen ohella hän hyväksyi yhtenäisen kokonaisuuden muodostavat valokuvanäyttelyt). Valokuvateos ei merkinnyt Hallamalle ”kokoelmaa kuvataiteellisesti ansiokkaita yksittäiskuvia” vaan teosta, jossa ”yksittäiset kuvat palvelevat tiettyä kokonaisuutta kuin lauseet kirjallisessa teoksessa”. Valokuvien tuli olla teoksessa pääasia, teksti sai olla vain apuväline. (Hallama 1967, 10.)

Raimo Hallaman (1967, 10) mukaan taiteilija saattoi koostaa valokuvateoksen muidenkin ottamista kuvista, mistä esimerkkinä hän mainitsi Edvard Steichenin ”The Family of Manin” (1955). Steichenin kokoama näyttely ja siitä tehty kirja vaikuttivat vahvasti myös suomalaiseseen valokuvaukseen⁴. Tässä humanistis-dokumentaristisessa hankkeessa oli mukana 503 valokuvaa 68:sta eri maasta yhteensä 273 kuvaajalta. ”Ihmisen suku” oli syksyllä 1959 esillä Helsingin Taidehallissa, missä se kokosi ennätysyleisön, runsaat 16 000 kävijää (Saraste 2004, 237). Steichenin kuvanäkemys oli lähellä elokuvakerron-

3 Hallama toimi Taideteollisen opiston kamerataiteen osaston yliopettajana. Hän kuului mm. valtion taidekomitean (1962–1965) kuulemiin asiantuntijoihin (itse komiteassa ei ollut valo- eikä elokuvan edustajia) ja oli jäsenenä ensimmäisessä, vuosina 1968–1970 toimineessa kamerataidetoimikunnassa. Hallaman katsotaan lanseeranneen taidehallintoon varsin ongelmalliseksi osoittautuneen kamerataide-käsitteen, josta luovuttiin vuonna 1977, kun elokuvataide ja valokuvataide saivat omat erilliset toimikuntansa. Hallaman (1965, 15) mukaan kamerataide oli ”yhteisnimitys niille taiteenhaaroille, jotka käyttävät optista kuvanmuodostusta (eli siis kameraa) työvälineenä”. Hallama antoi uuden merkityksen kamerataide-käsitteelle, jota käytettiin Suomessa 1940-luvulla viittaamaan valokuvaukseen (Saraste 8.12.2004).

taa, sillä yksittäiset kuvat olivat siinä alisteisia kokonaisuudelle (mts. 235).

Kuvateoksia julkaistiin Suomessa 1960-luvulla melko vilkkaasti, mutta ne olivat enimmäkseen paikkakunta- tai luontoaiheisia, useimmiten tilaustöitä tai jo olemassa olleista kuvista koostettuja eikä niiden taso tyydyttänyt valokuvapiirejä. Valokuvaaja-lehden sivuilla keskusteltiin ”kuvateostemme alennustilasta”. Ä. Fethulla (1967, 14) katsoi, että Suomessa oli ilmestynyt runsaasti kuvateoksia, jotka olivat kaunista kuvausta tulvillaan mutta sanonnaltaan latteita. Risto Lounema (1968b, 21) luonnehti suomalaisia kuvateoksia ”keskosmaisiksi”, mikä johtui hänen mukaansa siitä, että tilaajat tunsivat valokuvausta heikosti eivätkä kustantajat piitanneet valokuvien tasosta. Tekijöitä hän puolestaan syytti hällä väliä -mentaliteetista (mp.). Lounema (1968a, 18) vaati kuvaajalta sekä näkemystä että kykyä sen toteuttamiseen: tarvittiin aikaisempaa persoonallisempia, selvästi taiteellisen leiman omaavia ja puhuttelevia kuvateoksia.

Idea valokuvateosten kustannustuesta liittyy osaltaan 1960–1970-luvun kulttuuripolitiikan pyrkimyksiin tukea julkisin varoin ei-kaupallista kulttuuritoimintaa, joka olisi muodoiltaan ja sisällöiltään vaihtoehtoista markkinoiden muovaamalle massatuotannolle. Valokuvaajien kokemuksen mukaan kaupalliset kustantajat eivät uskooneet ”vapaiden teosten” menekkiin eivätkä halunneet ottaa niitä kustantaakseen. Tilaustöissä kustantajat sanelivat ehdot ja muokkasivat valokuvaajien tuotoksia sellaisiksi kuin halusivat; tilattu työ saatettiin myös jättää julkaisematta tai julkaista valokuvaajan tahdon vastaisessa muodossa. Valokuvaajat halusivat ryhtyä tekemään ”valokuvaajalähtöisiä” teoksia, tuoda julki omia näkemyksiään ja lähtökohtiaan. Tavoitteena oli irrottautuminen ammatti- ja tilaustyön ehdoista ja sitoumuksista. Tällainen omaehtoinen toiminta määrittyi taiteeksi valokuvauksen piirissä.

Mikä tahansa kirja, jossa on paljon valokuvia, ei ollut 1960–1970-luvun keskustelussa valokuvateos. Eron korostamiseksi puhuttiin ”oikeista”, ”varsinaisista” tai ”todellisista” valokuvateoksista. Käsitteen kehittelyyn osallistui aktiivisesti pääkirjoituksissa ja kirjaesittelyissä muun muassa Valokuvaaja- ja Valokuva-lehdessä toimitussihteerinä työskennellyt Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Hänen mukaansa esimerkiksi Istvan Ráczin vuonna 1972 ilmestynyt ”Saamelaista kansantaidetta” ei ollut ”valokuvateos sanan varsinaisessa merkitykses-

4 Edvard Steichenin toiminta näyttelyn kokoajana heijastui myös valokuva-taiteilijan määritelmään 1960-luvun lopulla uudistetussa valtion taidehallintojärjestelmässä. Kun Taiteen keskustoimikunta tiedusteli vuonna 1969 taiteilijan määritelmää kullakin taiteenalalla, valtion kamerataidetoimikunta laski valokuvataiteen puolella taiteilijoiksi valokuvaajien ohella myös valokuvakokonaisuuksien suunnittelijat (Taiteen keskustoimikunnan kooste toimikuntien vastauksista 24.10.1969).

sä” vaan ensisijaisesti ”kuvateos museoidusta kansantaiteesta” (TJV 1973a, 28). Valokuva-lehden 3/1975 pääkirjoituksessa Vuorenmaa puolestaan arvioi, että edeltävinä vuosina oli julkaistu ”todellisia kuvateoksia’ eli valokuvateoksia” vain yhden käden sormilla laskettava määrä. Tällaiset teokset lähtivät valokuvaajien omista ehdoista ja toteuttivat heidän ilmaisupyrkimyksiään. Suurkustantajien palveluksessa tällaisten teosten tekeminen ei hänen mukaansa onnistunut, koska nämä pyrkivät alistamaan valokuvan välineeksi. (Mp.) Vuorenmaa näki omakustanteen valokuvaajan ainoaksi keinoksi saada saottavansa sellaisenaan julkisuuteen (TJV 1973b, 30).

1970-luvun alkupuolella valokuvateosten lähtökohtana oli usein yhteiskunnallinen ongelma, josta tehtiin kriittinen reportaasi. Valokuvaajan roolista yhteiskunnassa ja valokuvalla vaikuttamisesta keskusteltiin kiihkeästi. Mikko Savolaisen vastaus Reijo Porkan kysymykseen ”Onko valokuvateoksella vaikutusta?” (Valokuva 5/1976, 18) kertoo paljon siitä, millaiseksi valokuvaajan tehtävä ja hänen tuotantolleen soveliaimmat esitysfoorumit nähtiin tuohon aikaan. Kuvateoksille annettiin tässä kokonaisuudessa olennainen rooli:

– Mikäli valokuvateos ei leviä, se ei vaikuta. Tiedonvälityksessä on pullonkaulana tiedon jako. Usein kirjoja ostavat ja lukevat sellaiset henkilöt, jotka ovat muutenkin kiinnostuneita ja jo tietävät ongelmat. Olisi aika optimistista ajatella kirjojen siinä määrin paljon vaikuttavan.

– Kuvateoksissa tulisi päästä ajankohtaisuuteen. Pitäisi päästä laajoihin kansanpainoksiin, jotka eivät maksa kohtuuttomia. Silloin voisi puhua myös vaikutuksesta.” (Savolainen Porkan haastattelussa 1976, 18.)

Mikko Savolainen näki valokuvateoksilla ajankohtaisen kannanoton lisäksi taltioivan tehtävän. Tämä on myös ollut yksi keskeisistä valokuvateoksen tekemisen ja painatuksen tukemisen perusteluista.

– Valokuvanäyttelyistä tulisi saada painettua jonkinlainen kirjanen, jotta näyttelyn kuvista ja teksteistä jäisi näyttelyn purkamisen jälkeenkin jotain. Useat näyttelyt ovat esillä vain kerran kaksi ja haudataan sitten jonnekin. Näyttelyyn uhratun työn ja vaivan huomioiden tämä on järjetöntä. Painotuotteen etu näyttelyyn nähden on se, että se säilyy.” (Savolainen mp.)

Tuomo-Juhani Vuorenmaa (1971b, 7) oli Savolaisen kanssa samoilla linjoilla esittäessään, että suunnitellun kustannustukijärjestelmän tavoitteena oli ”kaupallisista sidonnaisuuksista vapaa kustannustointiminta, joka tuo yleisön ulottuville halvat ja ajankohtaiset kuvateokset”. Tässä vaiheessa omakustanteiden julkaiseminen valtion tuella nähtiin ratkaisuna valokuvaajien sanoman ja kuvien levityksen ongelmaan. Valokuva-lehden 3/75 Vuorenmaa kirjoitti valokuvateosten kustannusjärjestelmän tarvetta käsittelevän pääkirjoituksen. Siinä hän ilmaisi käsityksensä, että kuvateos oli valokuvalle jopa näyttelyä luontaisempi ja parempi levityskanava. Valokuvaajat eivät kuiten-

kaan olleet saaneet muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta julkaisuksi omaehtoisia teoksia, sillä heidän varansa eivät riittäneet niiden painatukseen. Jotta valokuvaajat saisivat sanottavansa julkisuuteen, tarvittiin valtion painatusapurahoja. (Vuorenmaa 1975, 3.)

Suomessa ei ollut vielä 1970-luvun alkuun mennessä tehty kovin monia valokuvateoksia sanan edellä kuvatussa vaativassa merkityksessä. Matti Saanion vuonna 1966 ilmestynyttä esikoisteosta *”Musta talvi, valkea kesä”*, johon tekstin kirjoitti Paavo Rintala, pidetään yhtenä merkkipaaluna suomalaisen valokuvauksen historiassa. Aikaisemmista suomalaisista valokuvakirjoista poiketen *”Musta talvi”* ei ollut kokoelma valokuvaajan parhaita sommitelmia eikä kirjaksi lavennettu, teemaan sidottu reportaasikaan. Elina Heikan (1999, 249) mukaan siitä alkoi kirjanmuotoisten valokuvateosten kehitys keskeiseksi kuvien esittämismuodoksi Suomessa. Saanion teos vastasi hyvin Steicheniin nojaavaa näkemystä valokuvateoksesta, koska siinä pyrittiin yhdistelemään kuvia *”uudeksi kertovaksi kokonaisuudeksi”*. Teos oli reportaasi elämästä Pohjois-Suomessa, mutta siinä korostui tekijän henkilökohtainen näkemys ja ote. Saanio oli saanut vaikutteita Otto Steinertin *”subjektiivisestä valokuvauksesta”*, samoin hän oli omaksunut Taideteollisessa opistossa opettajansa Arttu Brummerin uskon yksilöllisen ilmaisun, tunnevoimaisuuden ja aitouden merkitykseen taiteen tekemisessä. (Heikka 1999, 247–249.)

Ennen kuin laatutuki pitkällisten vaiheiden jälkeen saatiin perustetuksi vuonna 1982, käsitys valokuvateoksen tehtävästä ja muodosta ehti kuitenkin muuttua vielä pariin kertaan. 1970-luvun alkupuolella suunnannäyttäjänä toimi Mikko Savolaisen ja Ismo Höltön *”Suomea tämäkin”* (1970) ja 1970–1980-lukujen vaihteessa Pentti Sammallahten *”Cathleen Ní Houlihan”* (1979). *”Suomea tämäkin”* (1970) kuvasi *”Mustan talven”* tapaan elämää maaseudulla, mutta siinä murroksen jälkeinen tilanne näytti synkältä ja toivottomalta (Heikka 1999, 253). Savolainen ja Hölttö yhdistivät reportaasikuvauksen ja yhteiskuntakriittisyyden ja pyrkivät välittämään yhteiskunnallis-poliittisen sanomansa mahdollisimman laajalle kansalaisjoukolle. He jatkoivat samalla linjalla vielä teoksissaan *”Raportti Suomen mustalaisista”* (1971) ja *”Vanhukset”* (1982). Jälkimmäinen ilmestyi ensimmäisenä laatutukiteoksena miltei kymmenen vuotta alkuperäisen tutkimus- ja kuvaustyön jälkeen. Teoksella oli alun perin kaupallinen kustantaja, joka kuitenkin perääntyi hankkeesta siinä vaiheessa, kun kuvaajat olivat tehneet töitä jo useamman vuoden ajan.

1970-luvun loppua kohti valokuvakirjojen julkaiseminen lisääntyi Suomessa ja omakustanteet alkoivat yleistyä. Markku Tantun pienimuotoiset reportaasit *”Työmatkakertomus”* (1973) ja *”Noin sata Suomeksi maisemaa”* (1978) olivat ensimmäisiä omakustanteita. Pienikokoisia, ajankohtaisesti kantaa ottavia julkaisuja haluttiin tehdä nopeasti ja halvalla. Suuri käänne valokuvakirjallisuuden julkaisemisessa tapahtui aivan vuosikymmenen lopussa, kun Pentti Sammallahti jul-

kaisi omakustanteena kuvasalkkunsaa ”Cathleen Ní Houlihan – Irlantilainen kuvasalkku” (1979), jota pidetään vapaan valokuvauksen aikakauden kantateoksena (Eskola 2003, 12). Sammallahti oli omaksunut taidegraafiikasta uudenlaisen käsityksen valokuvateoksesta. Kuvasalkku koostuu yksittäisistä painovedoksista, jotka ovat äärimmilleen viimeistelyjä ja joiden tavoitteena on välittää mahdollisimman pitkälle alkuperäiskuvien olemus. Myöhemmin Sammallahti kehitti konseptia niin, että painokuvat muuttuivat varsinaisiksi vedoksiksi, litografioiksi, jotka tekijä saattoi signeerata. (Kukkonen ja Vuorenmaa 1999, 170.)

”Cathleen Ní Houlihan” (1979), jossa kuvattiin pyhiinvaellusta Irlannin maaseudulla, poikkesi sisällöltään Saanon, Savolaisen ja Höltön yhteiskunnallisesti kantaa ottavista teoksista. Sammallahtien kuvasalkku edusti 1970-luvun lopun humanistista dokumentarismia ja ”luovaa” valokuvausta. Kati Lintonen (1999, 264) näkee siinä selviä merkkejä 1980-luvun ”henkis-luovan prinssiipin” esiin tulosta. Arja Elovirta (1999, 175) katsoo, että Sammallahtelle todellisuus ei ollut dokumentointia vaan eksistentiaalisten peruskysymysten peilailua varten.

Kuvasalkku-konseptin kautta pystyttiin toteuttamaan ihannetta riippumattomasta ”taiteilijakirjasta”, jossa tekijä vastaa jokaisesta työvaiheesta: kuvauksesta, vedostuksesta, taitosta, typografiasta, reproduktiosta ja usein jopa itse painamisesta offsetmenetelmällä tai gravyyrinä (Eskola 1996, 87). Valokuvaaja pystyi tekemään kuvasalkun kokonaan itse ilman kaupallista kustantajaa. Sammallahti hallitsi koko prosessin kaikki osa-alueet, ja hänen urauurtava kuvasalkkunsaa poikkesi myös kustannus- ja levitysjärjestelyiltään aikaisemmista malleista. Se ilmestyi omakustanteena Taideteollisen korkeakoulun valokuvataiteen laitoksen opettajien ja opiskelijoiden keskuudessa liikkuneiden ideoiden pohjalta vuonna 1979 perustetun Opus-sarjan ensimmäisenä numerona. Sarjaan vaikuttivat 1970–1980-luvuilla yhdysvaltalaisen Aperturen julkaisut, jotka toimivat Suomessa vapaan valokuvauksen malliesimerkkeinä (Eskola 1996, 88). Kun Saanio ja Savolainen tähdensivät, että valokuvaajien tulisi koettaa saada teoksensa suurten, kaupallisten kustantamojen ohjelmiin, jotta niille varmistettaisiin kunnollinen markkinointi ja levitys, Opus-sarja päinvastoin käänsi tietoisesti selkänsä markkinoille ja kaupallisuudelle. Sammallahtien mukaan ajatus siitä, myisikö kuvasalkku, ei edes tullut sarjan perustajien mieleen (Skruf 2001b, 20). Laaja levityskään ei liene ollut tekijöiden mielessä, sillä monia sarjan varhaisista julkaisuista tehtiin vain muutamia kappaleita.

Laatutukijärjestelmän synty ja kehitys

Vapaan valokuvatuotannon edellytykset

Keskustelu tarpeesta varata erityinen määräraha ”vapaiden” valokuvateosten julkaisemista varten käynnistyi 1960-luvun puolessavälissä valokuvataiteen päästessä valtion taidehallinto- ja -tukijärjestelmän piiriin⁵. Valtion taidekomitea esitti vuonna 1965 jättämässään mietinnössä, että kamerataiteessa, jolla tarkoitettiin valokuvauksen ohella elokuvaa ja televisiotuotantoa, alettaisiin myöntää taiteilija-apurahojen ohella työkustannusapurahoja (s. 95). Valokuvauksen puolella tukea haluttiin suunnata erityisesti vapaa-aiheisille valokuvateoksille, joita kaupalliset kustantajat välttivät taloudellisesti kannattamattomina. Elokuvataiteessa lyhytelokuvien tekemisen katsottiin olevan vastaavan erityistuen tarpeessa. (Mts. 94.)

Ensimmäinen kamerataidelautakunta nimitettiin taidehallinto- ja -rahoitusjärjestelmän uudistusvaiheessa vuosille 1964–1967. Lautakunta esitti opetusministeriölle, että vuodeksi 1969, jolloin uusi järjestelmä olisi jo voimassa, varattaisiin määräraha apurahojen myöntämiseksi vapaa-aiheisten valokuvateosten valmistamiskustannuksiin (Kamerataidelautakunta 4.12.1967). Vuosina 1968–1976 toimineet kamerataidetoimikunnat sekä vuodesta 1977 lähtien toimineet itsenäiset valokuvataidetoimikunnat tekivät valokuvateosten kustannustuen perustamisesta lukuisia esityksiä useissa eri yhteyksissä. Vuonna 1968 työskentelynsä aloittanut kamerataidetoimikunta esimerkiksi sisällytti lausuntoonsa tieteen ja taiteen työedellytyksiä pohtivan komitean taidejaostolle esityksen 300 000 markan vuotuisen määrärahan varaamisesta kustannusapurahoihin. Toimikunnan kaavailun mukaan siitä olisi jaettu 5 000–20 000 markan suuruisia avustuksia, joiden tur-

5 Valtion kamerataidelautakunta, jossa olivat edustettuina elokuvataide, valokuvataide ja tv-kuvaus, perustettiin vuonna 1964. Valtion taidehallinnon uudistuksen jälkeen ensimmäiset taidetoimikunnat, joista yksi oli omistettu kamerataiteelle, aloittivat työnsä vuonna 1968. Ensimmäiset uuden järjestelmän mukaiset taiteilija-apurahat, joista oli varattu kiintiö myös kamerataiteilijoille, alkoivat vuonna 1970. Ensimmäinen itsenäinen valokuvataidetoimikunta aloitti toimintansa vuonna 1977.

vin valokuvaajalle olisi voitu taata ”täysi vapaus kokeilevaan ja uutta luovaan ideoittensa toteuttamiseen”. (Kamerataidetoimikunta 10.6.1968.)

Määrärahaa ”vapaiden valokuvateosten” kustannustukea varten ehdotettiin toistuvasti toimikuntien lausunnoissa valtion taidebudjetista vuodesta 1971 alkaen. Samoin se nostettiin keskeisesti esiin valokuvapoliittisissa muistioissa ja kehittämissuunnitelmissa. Kamerataidetoimikunta antoi vuonna 1971 valokuvausta edustaneille jäsenilleen tehtävän laatia alan ensimmäinen kehittämissuunnitelma. Laajan lausuntokierroksen jälkeen valokuvapoliittinen muistio valmistui vuonna 1973. Muistiossa kiinnitettiin erityistä huomiota ”vapaan” valokuvauksen edellytyksiin. Toimikunta halusi tukea kokeilevalta pohjalta lähteviä perinteisen valokuvatuotannon ja -jakelun vaihtoehtoja, minkä toteuttamiseksi se esitti oman tukijärjestelmän perustamista vapaiden valokuvaajien näyttelytoimintaa ja vapaiden valokuvateosten julkaisemista varten. (Lintonen 1988, 48.)

Vuoden 1973 muistiota tarkistettiin lausuntokierroksen pohjalta, minkä jälkeen valokuva-alan laitosten ja järjestöjen edustajat kutsuttiin kamerataidetoimikunnan kokoukseen 16.10.1974 keskustelemaan sen hyödyntämisestä. Valokuvataiteen taiteilijaprofessorina tuolloin toiminut Matti Saanio oli laatinut tilaisuuteen kirjelmän, jossa hän luonnosteli valokuvapoliittisessa ohjelmassa esitetyn valokuvateosten kustannustukijärjestelmän yksityiskohtia (päivätty 12.10.1974). Saanion ehdotuksen mukaan kustannustukea olisi jaettu valokuvaajille tai ryhmille kuvateosten painatuskuluja varten. Hakemukseen hän edellytti liitettäväksi kustannusarvion sekä painatustarjouksen. Saanio piti suositeltavana, että valokuvaajat yrittäisivät saada teoksensa kustannusohjelmiin niin, että levitys ja myynti järjestyisi valmiita kanavia hyväksi käyttäen. (Mp.)

Matti Saanion mielestä kustannustukea tarvittiin, jotta ansiotyösään kaupallisia ehtoja noudattavat valokuvaajat pääsisivät julkaisemaan henkilökohtaista näkemystään heijastavia kuvia. Hän uskoi kustannustukijärjestelmän kannustavan kuvaajia entistä pitkäjänteisempiin työsuorituksiin, jolloin se ajan mittaan kasvattaisi valokuvaajien työn arvostusta. Tukimuoto olisi hänen mukaansa parantanut kohtuullisilla kustannuksilla taiteenharjoittajien työskentelyedellytyksiä valokuvataiteen alueella. (Mp.)

Toimikunta käsitteli Saanion ehdotusta kokouksessaan 30.10.1974 ja lähetti sen lausunnolle Suomen valokuvataiteen museon säätiölle, valtion kirjallisuustoimikunnalle ja tiedonjulkistamisen neuvottelukunnalle. Kahden viimeksi mainitun mukaan tulo johtui suunnitteilla olleesta vähälevikkisen kirjallisuuden ostotukijärjestelmästä. Museo taas oli tuolloisen käsityksen mukaan se kivijalka, jonka varaan kaikki valokuvataiteellinen toiminta Suomessa rakennettaisiin, niin kuin valokuvakentän tuolloinen voimahahmo Matti A. Pitkänen suunnitteli (ks. esim. Pitkänen 1971, 13). Kirjallisuustoimikunta totesi lausunnos-

saan (9.12.1974), että valokuvateoksia pitäisi periaatteessa tukea kamerataiteen määrärahoista mutta että ne saattaisivat tulla omien ansioidensa nojalla valikoivan ostotuen piiriin, jos sellainen perustetaan. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta katsoi, että uuden erityisen tutkimuodon perustaminen valokuvateosten julkaisemista varten ei ollut tarkoituksenmukaista vaan niitä voitiin tukea jo olemassa olevin apurahoin ja avustuksin tai ne voitiin kytkeä suunnitteilla olleeseen ostotukeen (1.9.1974). Valokuvataiteen museo ei myös lausunnossaan (17.12.1974) kannattanut Saanion ehdotusta sellaisenaan vaan tarjoutui itse kustantamaan valokuvateoksia voittoa tavoittelemattomalta perustalta, jos sille taattaisiin tappiontakuu⁶. Museo katsoi, ettei yksittäinen valokuvaaja voinut selviytyä kustannustoiminnasta, johon liittyi toisaalta painotyön teknisiä ongelmia ja toisaalta vastuu teoksen levityksestä ja varastoinnista. Kaupallisen kustantajan tukemista valtion varoin museo ei liioin pitänyt mielekkäänä vaihtoehtona.

Kamerataidetoimikunta keskusteli Saanion ehdotuksesta ja siitä esitetystä lausunnoista kokouksessaan 15.6.1975. Myöhemmin samana kesänä toimikunta järjesti tiedotustilaisuuden vastikään valmistuneista elokuva- ja valokuva-alan taiteilijätutkimuksista sekä näiden alojen keskeisistä ongelmista. Tilaisuudessa puhuttiin myös valokuvateosten kustannusmahdollisuuksista. Toimikunta ei ollut täysin vakuuttunut siitä, että pääsy kirjallisuuden ostotukijärjestelmään ratkaisisi valokuvakustantamisen keskeisintä ongelmaa, jona pidettiin valokuvaajälähtöisten teosten painetuksi saattamista. Toimikunnan näkemyksen mukaan teosten markkinoinnissa ja levityksessä ei ollut erityisiä ongelmia. Se katsoi, että valokuva-alalla tarvittiin pikemmin ennakkotukijärjestelmää teosten painatuksen turvaamiseksi kuin avustusta kirjasto- tai muuhun yleiseen levitykseen. (Kamerataidetoimikunta 13.8.1975.)

Kun kamerataidetoimikunta esitti kustannustukijärjestelmän perustamista lausunnossaan kulttuuritoimintakomitean mietinnöstä vuonna 1974, tavoitteeksi muotoiltiin ei-kaupallisten, omaehtoisten kuvateosten julkaisemisen ja levityksen mahdollistaminen. Budjettiin esitystä toistettiin 1970-luvun mittaan hieman vaihtelevin perusteluin. Esimerkiksi vuonna 1975 toimikunta argumentoi yhdistetyn valokuvateosten ja -näyttelyiden 45 000 markan määrärahan puolesta vetoamalla valokuvien julkaisuun ja esille pääsyyn. Kaupallisten julkistamistoimintojen rinnalle ja niiden vastapainoksi oli toimikunnan mielestä luotava edellytyksiä valokuvaajien omaehtoisille vaikuttamiskanaville. (Kamerataidetoimikunta 5.3.1975.) Vuoteen 1980 men-

6 Museo oli alkanut harjoittaa kustannustoimintaa vuonna 1972, jolloin ilmestyi sekä ensimmäinen Valokuvauksen vuosikirja että Sven Hirnin tutkimus "Kameran edestä ja takaa" (Lintonen 1988, 75). Museo otti Hirnin teoksen kustantaakseen, kun sille ei yli vuoden kestäneiden yritysten jälkeenkään ollut löytynyt kaupallista kustantajaa.

nessä toimikunnan valokuvateosten julkaisutoiminnan edistämiseen esittämä määräraha oli noussut jo 100 000 markkaan⁷.

Myös valokuvataiteen kenttä painosti 1970-luvulla julkista valtaa tukemaan valokuvateosten kustantamista. Kustannustukijärjestelmän perustamisen rinnalla esiintyi ajatus valokuvakirjasäätiöstä, jonka perustamista valokuvajärjestöt ehdottivat vuonna 1970 eduskunnan sivistysvaliokunnalle jättämässään kirjelmässä. Rahoitus sille olisi saatu valokuvaajilta perityistä liikevaihtoveroista. (Vuorenmaa 1971b, 7.) 1970-luvun puolessavälissä kustannustukivaatimusta höllennettiin valtion talouden kasvunäkymien heiketessä. Samaan aikaan myös kuulosteltiin, kuinka valokuvateosten käy suunnitellussa kirjallisuuden ostotukijärjestelmässä. Se ei kuitenkaan kohdentumiseltaan kaikin puolin tyydyttänyt valokuva-alan vaatimuksia, sillä tukea haluttiin pikemmin teosten valmistukseen kuin niiden levitykseen. Valokuvataiteen seuran ja Taideteollisen korkeakoulun vuonna 1979 järjestämässä Valokuvataide–Arkitaide-seminaarissa laadittiin opetusministeriölle julkilausuma valokuvateosten kustannustuen tarpeesta. Marraskuussa 1979 ministeriölle luovutetussa julkilausumassa ehdotettiin lisäksi kirjastokorvausten ulottamista valokuvakirjallisuuteen. (Lintonen 1988, 73–74.)

Kuvateokset olivat teemana Iisalmen Kamera -tapahtumassa vuonna 1981. Keskustelussa kiinnitettiin huomiota siihen, että valtiovarainministeriö oli poistanut kustannustuen budjetista viitenä edellisenä vuotena. Iisalmeen oli koottu kirjanäyttely, jossa oli esillä tuoreimpia suomalaisia valokuvateoksia. P. Loukamon näyttelyn pohjalta Valokuva-lehdessä esittämä arvio valokuvakirjallisuuden yleistosta ei ollut mairitteleva ja hän vaatikin valtiota vihdoin perustamaan kustannustukijärjestelmän:

”Kustantajat pelaavat varmoilla panoksilla: tuloksena on kalliita, paksuja, arvokkaita ns. lahjakirjoja, joiden aihepiiri rajoittuu useimmiten suomalaiseen luontoon ja suomalaiseen eksotiikkaan. Tällaisilla kirjoilla on paikkansa ja ystävänsä, mutta niiden valokuvallista antia voisi verrata vaikkapa tuottajan ehdoilla tehdyn kalliin menestyselokuvan filmillisiin ansioihin.

Toisenlaisiakin valokuvakirjoja on. Niilläkin on tekijänsä, niillä on jopa ostajansa, viime vuosina yhä lisääntyvässä määrin. Kuitenkin on monet näistä kuvaajan ehdoilla tehdyistä teoksista jouduttu saattamaan yleisönsä ulottuville omakustanteina, suurin taloudellisin riskein ja uhrauksin.” (Loukamo 1981, 32.)

7 Vuotta 1978 koskevassa esityksessä julkaisutoiminnan edistäminen oli yhdistetty valokuvanäyttelyihin, joille esitettiin yhteensä 95 000 markkaa. Vuodeksi 1979 tehdyssä esityksessä valokuvateosten julkaisutoiminnan edistäminen oli jälleen omana kohtanaan (80 000 mk), samoin vuodelle 1980 tehdyssä esityksessä (100 000 mk).

Valokuvataidetoimikunta käytti ensimmäistä kertaa elokuvataiteen puolelta omaksuttua laatutuki-nimikettä esityksessään vuoden 1981 budjettiin varattavista määrärahoista⁸. Se esitti 150 000 markan määrärahaa käytettäväksi kolmen omakustanteisen valokuvateoksen julkaisemiseen. Laatutuen perusteluissa vedottiin kulttuurin demokratisointiin: toisin kuin näyttelyt, jotka tavoittivat vain osan väestöstä, valokuvateokset olivat keino taata kansalaisille tasavertaiset mahdollisuudet saada tietoa sekä valokuvataiteesta että ympäristöstään valokuvan välityksellä tavanomaisten medioiden ja kirjastojen kautta. Kustannustoiminta oli alalla toimikunnan mukaan miltei olematonta ja pääosin sellaisten kustantamojen varassa, jotka tuottivat lähes yksinomaan kalliita ”lahjateoksia”, minkä vuoksi valokuvaajat eivät päässeet toteuttamaan omia kunnianhimoisia kirjahankkeitaan. Esityksen mukaan toimikunta olisi valvonut paitsi laatutuen käyttöä myös huolehtinut julkaistavan materiaalin valinnasta. Jakoperusteissa olisi noudatettu soveltuvin osin elokuvan laatutuesta annettuja säädöksiä. (Taidetoimikunnat/valtion valokuvataidetoimikunta 1980, 183.)

Valokuvauksen kentällä nimikkeen vaihtaminen kustannustuesta laatutueksi tulkittiin painopisteen muutokseksi. Laatutuen tavoitteeksi ymmärrettiin itsenäisten valokuvateosten toteuttaminen mahdollisimman korkeatasoisina. Tätä pidettiin sinänsä perusteltuna päämääränä, sillä suomalainen valokuvakirjallisuus joutui kilpailemaan korkeatasoisten ulkomaisten, etenkin yhdysvaltalaisien teosten kanssa. Painopisteen muutos katsottiin silti takaiskuksi pienimuotoiselle raporttikirjallisuudelle, jolla oli ollut 1970-luvun kuvateoskeskustelussa olennainen rooli. (Vuorenmaa 1982, 3.)

Laatutuen toteutuminen 1982

Valokuvateosten laatutuki perustettiin lopulta 1980-luvun alussa Topi Ikäläisen puheenjohtajakaudella. Vuoden 1982 tulo- ja menoarviossa siihen oli varattu puolet valokuvataidetoimikunnan ehdottamasta summasta, 100 000 markkaa. Jo ennen opetusministeriön sille virallisesti esittämää pyyntöä toimikunta alkoi luonnostella ehdotusta avustuksen jakotavasta ja -periaatteista. Se järjesti tammikuussa 1982 neuvottelutilaisuuden, johon kutsuttiin valokuva-alan järjestöjen, koulutuksen ja opiskelijoiden edustajia. Keskustelun pohjalta Topi Ikäläinen ja Ahti Reinikainen laativat määrärahan jakotavasta ehdotuksen (päivätty 29.1.1982), joka lähetettiin vielä lausunnolle neuvot-

8 Elokuvan laatutuki oli vuonna 1972 muutettu etukäteen myönnettäväksi tuotantotueksi, jonka tarkoituksena oli turvata riskialttiiden elokuvien tuotanto. Nykyisin elokuvan laatutukea myönnetään jälkikäteen edellisen vuoden aikana ensiesityksensä saaneiden kuvaohjelmien tuottajille.

telutilaisuuteen osallistuneille tahoille (19.2.1982). Ehdotusta pidettiin lausunnoissa yleispiirteissään kannatettavana. Alueellisen tasa-arvon huomioon ottaminen laatutukea jaettaessa ei kuitenkaan saanut laajaa hyväksyntää, vaan tärkeimpänä jakokriteerinä pidettiin taiteellista tasoa. Jotkut olisivat halunneet rajoittaa laatutuen alkuvaiheessa kirjoihin eivätkä ottaa mukaan toimikunnan ehdotukseen sisältyneitä diasarjoja, multivisioita ja videokoosteita. Salliva määritelmä jäi silti lopulliseenkin muotoiluun. Toimikunnan ajatus ylijäämän jakamisesta kirjastolaitokselle ei saanut kannatusta, ja se syrjäytyi keskustelusta lopullisesti.

Opetusministeriölle 5.3.1982 tekemässään ehdotuksessa valokuvataidetoimikunta muotoili laatutuen tarkoituksena olevan saada julkaistuksi teoksia, joissa valokuvaa käytetään "itsenäisenä taiteen ja viestinnän muotona" ja joita kaupalliset kustantajat eivät yleensä julkaisseet. Uuden tukimuodon tavoitteena oli sekä monipuolistaa suomalaista valokuvakirjallisuutta että parantaa sen tasoa. Vapaalle valokuvakirjatuotannolle haluttiin taata mahdollisimman hyvä painoasu. Tukea myönnettäessä olisi otettava huomioon kaikki valokuvauksen osa-alueet. (Valokuvataidetoimikunta 5.3.1982.)

Valokuvataidetoimikunnan ehdotuksessa laatutukea kuvailtiin luonteeltaan kertaluontoiseksi valtionavustukseksi, joka myönnettäisiin valokuvaajalle. Toimikunta katsoi itse olevansa sopivin toimielin jakamaan laatutukea. Hakijalla tulisi olla valmiina teoksen tarvittava materiaali, ja tukea annettaisiin teoksen viimeistely-, tekstitys-, taitto-, painatus- ja muihin loppuvaiheen kustannuksiin. Laatutukea voitaisiin myöntää vain, jos muu teoksen valmistumisen edellyttämä rahoitus olisi selvillä, eikä hakuvaiheessa esitettyä suunnitelmaa saisi ollenaisilta osiltaan muuttaa ilman eri lupaa. Teoksen vähimmäispainokseksi ehdotettiin 2 000 kappaletta. Teos tuli julkaista ja sen levitys aloittaa toimikunnan hyväksymään ajankohtaan mennessä. Myynnin ja levityksen tuli lisäksi tapahtua toimikunnan hyväksymän suunnitelman mukaan. Teoksesta olisi luovutettava toimikunnan päättämä kappalemäärä tutkimuksen ja taidehallinnon käyttöön. Tekijällä ei olisi oikeutta hävittää laatutuen avulla julkaistua teosta. Julkaisemisen jälkeen tuen saajan tuli esittää selvitys teoksen painosmäärästä ja vielä vuosittain selvitys sen levityksestä. Jos teos jäisi julkaisematta, laatutuki olisi palautettava valtiolle. (Valtion valokuvataidetoimikunta 5.3.1982.)

Opetusministeriö lähetti 28.4.1982 valokuvataidetoimikunnalle kirjeen, jossa se vahvisti pääpiirteissään tämän esittämät laatutuen ja koperiaatteen. Samalla se kehotti toimikuntaa julistamaan määrärahan haettavaksi ja tekemään sen jakoa koskevan ehdotuksen ministeriölle. Merkittävin ero toimikunnan ehdotukseen oli siinä, että opetusministeriö piti lopullisen päätäntävällän itsellään ja antoi toimikunnalle vain lausunnonantajan roolin laatutuen jaossa. Tämä oli

1980-luvulla tyypillinen työnjako opetusministeriön ja taidetoimikuntien kesken valtionavustuksia jaettaessa.

Saatuaan ministeriöltä jakoperiaatteille vahvistuksen valokuva-aidetoimikunta julisti ensimmäisen laatutukimäärärahan haettavaksi toukokuun 1982 loppuun mennessä. Joukko valokuvaajia lähetti Markus Lepon johdolla opetusministeriölle kirjelmän, jossa kritisoitiin sekä lyhyeksi jäänyttä hakuaikaa että suunniteltuja jakoperusteita. Laatutukea ehdotettiin myönnettäväksi myös valokuvaajien ja pienkustantajien jo valmistuneiden teosten tappioiden lievittämiseen⁹ (25.5.1982). Valokuvataidetoimikunta kuitenkin katsoi, että kirjelmä ei antanut aihetta mihinkään muutoksiin, sillä määrärahasta ja sen jakotavasta oli järjestetty alan edustajille neuvottelutilaisuus saman vuoden tammikuussa ja toimikunta oli vielä pyytänyt ehdotuksestaan lausunnot kentältä.

Vaikka ensimmäisen laatutukimäärärahan hakuaika jäi lyhyeksi, hakemuksia tuli 13 valokuvaajalta tai -ryhmältä. Osa heistä oli jo pitemmän aikaa odottanut laatutuen perustamista saadakseen painamista vaille valmiin teoksensa toteutetuksi. Toimikunta esitti opetusministeriölle, että ensimmäinen laatutukimääräraha jaettaisiin neljän hankkeen kesken: Ismo Kajanderin ”Portsa”, Jouko Leskelän ”Helsingin katuelämää”, Pentti Sammallahden ”Kevätkuvia” sekä Mikko Savolaisen ja Ismo Höltön ”Vanhuksia”. Opetusministeriö jakoi varat täsmälleen toimikunnan esityksen mukaisesti.

Valokuva-lehti uutisoi ensimmäisen laatutukimäärän jaon näyttävästi. Jokaista laatutukea saanutta valokuvaajaa sekä valokuvataidetoimikunnan puheenjohtajaa Topi Ikäläistä haastateltiin. Keskeiseksi teemaksi nousivat kustannusyhtiöt, joiden pelättiin ottavan vastaisuudessa laatutuen valokuvakirjojen julkaisemisen ehdoksi. Mikko Savolainen oli pettynyt siihen, kuinka kustantajat olivat suhtautuneet Vanhuksia-hankkeeseen, mutta hän kannatti silti pyrkimystä normaaleihin kustannussopimuksiin. Pentti Sammallahti ei pitänyt mahdollisena, että kustannusyhtiöt koskaan innostuisivat kuvasalkuista, joten hän pyrki tekemään kaiken mahdollisimman pitkälle itse. Ismo Kajanderin yritys neuvotella kustantamon kanssa oli kariutunut, minkä vuoksi hän oli joutunut muuttamaan tuotantosuunnitelmansa kokonaan. Jouko Leskelällä neuvottelu kustantajan kanssa oli vielä kesken, mutta hän oli päättänyt kustantaa teoksen ennakkotilausten avulla itse, jos sopimusta ei syntyisi. Topi Ikäläinen paljasti, että toimikunnassa oli keskusteltu siitä, voidaanko laatutukea ollenkaan myöntää sellaisille kirjoille, joista oli sopimus kustannusyhtiön kanssa. Itse Ikäläinen ei kuitenkaan halunnut sulkea kustannettuja teoksia laatutuen ul-

9 Leppo itse haki vuonna 1982 laatutukea erään Valokuvakirja Oy:n kustantaman teoksen tappioiden peittämiseen. Valokuvakirja oli Helsingissä toiminut valokuvakirjallisuuteen keskittynyt kustantamo (Ikäläinen ym. 1983, 80).

kopuolelle, koska kustannusyhtiölle teoksen markkinointi ja levitys olisi rutiinia mutta omakustanteen tekeväälle valokuvaajalle niistä tulisi vaikea ongelma. (Salo 1982, 8–9.)

Vuonna 1982 valokuvataidetoimikunta esitti seuraavan vuoden budjettiin laatutukimäärärahasi edelleen 200 000 markkaa mutta asetti laatimassaan kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi nostaa määräraha puoleen miljoonaan. Määrärahaan tuli alkuvaiheessa korotusta joka vuosi niin, että vuoteen 1985 mennessä se oli jo miltei kaksinkertaistunut (190 000 mk) (ks. taulukko 1 sivulla 33).

Päätösvallan siirto toimikunnalle 1987

Vuonna 1985 valokuvataidetoimikunta teki opetusministeriölle esityksen laatutuen jakomenettelyn kehittämiseksi. Lopullisen jakopäätöksen teko ehdotettiin siirrettäväksi toimikunnalle, joka myös valvoisi avustusten käyttöä ja hyväksyisi niistä tehdyt selvitykset. Vaikka opetusministeriö oli siihen asti jakanut laatutuen toimikunnan esittämällä tavalla, menettelyä pidettiin kokonaisuudessaan hitaana ja kankeana. Avustuksen käytön valvontaa ei katsottu riittäväksi. Toimikunta huomautti, että opetusministeriö oli vain harvoin pyytänyt siltä lausuntoa laatutukien maksatuksesta ja tilitysten hyväksymisestä. Laatutuen hakuaikaa esitettiin lisäksi aikaistettavaksi tammikuulle, jotta päätökset ehdittäisiin tehdä hyvissä ajoin ennen painolaitosten kesälomia. (Valtion valokuvataidetoimikunta 28.1.1985.)

Valokuvataidetoimikunta sai laatutuen jakoa ja sen käytön valvontaa koskevan päätösvallan itselleen vuonna 1987 Simo Ristan puheenjohtajakaudella. Opetusministeriö kuitenkin päätti yhä hakukriteereistä ja jako-ohjeista (Opetusministeriön päätös 19.5.1987). Niiden mukaan laatutukea voitiin myöntää ”korkeatasoisen valokuvaa taide-
muotona ilmentävän valokuvateoksen painatuskustannuksiin sekä muiden teoksen valmistamisesta ja levittämisestä aiheutuvien kustannusten peittämiseen”. Vuoden 1987 ohjeessa laatutuen saajien oletettiin olevan valokuvaajia tai usean valokuvaajan tai valokuvaajan ja hänen avustajiensa muodostamia työryhmiä. Lisäksi saajan edellytettiin olevan Suomen kansalainen. Hakemuksessa tuli esittää yksityiskohtainen suunnitelma kuvanäytteineen teoksesta, jonka toteuttamiseen laatutukea haettiin, sekä kustannusarvio, rahoitussuunnitelma ja toteuttamisaikataulu. Laatutuen käytöstä oli esitettävä riittävän yksityiskohtainen selvitys toimikunnan määräämään päivämäärään mennessä. Toimikunnan itsensä oli lisäksi laadittava opetusministeriölle vuosittain kertomus laatutuen jaosta ja selvitys määrärahan käytöstä. Siinä oli myös arvioitava laatutuen tarvetta ja merkitystä valokuvataiteelle.

Toimikunta teki ensimmäisen kerran itsenäisesti valokuvateosten laatutuen jakopäätökset vuonna 1987. Seuraavana vuonna toimikunta laati laatutuen kehittämissuunnitelman (18.4.1988). Siinä todettiin,

että laatutuella oli edeltävien seitsemän vuoden aikana voitu julkaista sellaista korkeatasoista valokuvakirjallisuutta, joka olisi muuten saatanut jäädä ilman kustantajaa. Laatutuen arveltiin herättäneen myös kaupallisten kustantajien kiinnostusta valokuvakirjoihin ja niiden painamisen erityisvaatimuksiin. Toimikunta halusi kehittää tukea entistä paremmin valokuvataiteilijoita palvelevaksi. Erityisesti haluttiin helpottaa ensi kertaa valokuvakirjaa tekevien ja laatutukea hakevien asemaa. Tavoitteena oli myös tarkentaa laatutuen käytön seurantaa ja parantaa teosten levitystä. Keskeisiä jakoperiaatteita toimikunta ei halunnut muuttaa vaan piti yhä keskeisenä kustannusten kohdentamista jo valmiin kuva- ja taittomateriaalin viimeistelyyn sekä tuettavien teosten valintaa taiteellisen tason perusteella.

Laatutuen hakuaikaa siirrettiin vuoden 1988 kehittämissuunnitelman perusteella edeltävän vuoden marraskuusta myöntövuoden tammikuun loppuun, jotta kirjaa suunnittelevat ehtisivät neuvotella painotalojen ja kustantajien kanssa. Laatutuen saajilta ryhdyttiin myös vaatimaan kirjallista selvitystä myöntövuoden lokakuun ensimmäiseen päivään mennessä. Jos kirja ei ilmestyisi vuoden loppuun mennessä, avustuksen käytölle olisi haettava perustellusti jatkoaikaa. Toimikunta päätti lisäksi tehdä selvityksen laatutukea saaneiden kirjojen kustannus- ja työsuunnitelmien toteutumisesta ja levityksestä sekä pyytää valokuvataiteilijoilta järjestelmään parannusehdotuksia. (Valokuvataidetoimikunta 18.4.1988.)

Painotarjous- ja kustannusarviolomakepohjat valmistuivat jo vuonna 1988, ja seuraavana vuonna laatutuen saajille lähetettiin toimikunnan laatima levitysohje, johon oli koottu tietoa erityisesti omakustanteen tekijöitä varten myyntipisteistä, arvostelukappaleiden lähetysosoitteista sekä kirjastoyhteyksistä. Toimikunta suunnitteli myös toimittavansa Kirjastopalvelun kautta luettelon kaikista laatutukiteoksista, josta sitten olisi laadittu 700 kirjastolle lähetettävä erikoisaineistoluettelo.

Vuoden 1988 kehityssuunnitelman mukaiset kyselyt laatutuen saajille tehtiin Kalervo Puskalan puheenjohtajakaudella vuosina 1989 ja 1990. Vastauksia saatiin kaikkiaan 25:ltä laatutukea saaneelta valokuvaajalta, jotka nostivat useita käytännön ongelmia esiin. He tekivät myös konkreettisia parannusehdotuksia, joista osan valokuvataidetoimikunta toteuttikin myöhemmin. Toistakymmentä vastaajaa toivoi, että toimikunta järjestäisi keskitetysti laatutukiteosten markkinoinnin ja levityksen. Sen toivottiin ryhtyvän yhteistyöhön tiettyjen kustantajien sekä painotalojen kanssa ("sopimuspainot"). Omakustanteiden tekijät valittivat levityksen ja markkinoinnin ongelmia sekä kirjapainojen välinpitämätöntä suhtautumista laatuun. He olivat kokeilleet teostensa myymistä alan lehtien, gallerioiden ja järjestöjen kautta, samoin eräiden kirjakauppojen ja -kahviloiden kautta. Kirjastoihin oli myös lähetetty esitteitä ja näytekappaleita. Muutamat olivat käyttäneet Kirjavälitystä, mikä oli kuitenkin nostanut teosten myyntihintaa merkittä-

västi. Ulkopuolinen, kaupallinen kustantajakaan ei ollut aina taannut teokselle asianmukaista markkinointia, sillä tämä saattoi sanella niin korkean myyntihinnan, ettei teos mennyt kaupaksi. Valokuvaajien kokemuksen mukaan kustantajat ottivat mieluummin laatutuen vastaan mutta eivät välttämättä panneet hankkeeseen omaa rahaa likoon.

Valokuvaajat pitivät laatutukiteoksilta edellytettyä vähintään 1 000 kappaleen painosta liian suurena. Lomakevastausten perusteella painokset olivat olleet enimmillään 3 000:n luokkaa ja myynti maksimissaan runsaat 2 000¹⁰. Useimmiten teoksia oli kuitenkin myyty tuhannen kappaleen painoksesta vain muutamia satoja. Vastaajien mielestä jo 400 valokuvateoksen myyntiä voitiin pitää Suomessa hyvänä saavutuksena. Taidehallinnolle toimitettavien ilmaiskappaleiden määrää (50) pidettiin myös liian suurena¹¹. Palautteen pohjalta toimikunta laski ilmaiskappaleiden määrän 35:een vuonna 1989. Laatutukiteoksilta vaadittu vähimmäispainos puolestaan laskettiin 1000:sta 500:aan (kuvasalkut 250) vuonna 1992.

Kalervo Puskalan toimiessa puheenjohtajana vuonna 1991 valokuvataidetoimikunta laati kyselyvastausten pohjalta konkreettisen ehdotuksen laatutukiteosten markkinoinnin ja jakelun järjestämiseksi. Ehdotus lähetettiin laatutukea saaneille valokuvaajille kommentoitavaksi. Toimikunta oli etsinyt yhteistyökumppania markkinoimaan ja myymään keskitetysti laatutukikirjoja ja päätynyt muun muassa lukuisia luontokirjoja 1980-luvulla kustantaneeseen Forssan Kustannukseen, joka olisi ehdotuksen mukaan ottanut jakelutarastonsa kutakin laatutukikirjaa 30–50 kappaletta. Se olisi myös sisällyttänyt laatutukikirjat kirjaluetteloonsa, jonka painos oli 40 000–50 000 kappaletta. Lisäksi Valokuva- ja Kamera-lehdissä olisi julkaistu teosten tilauskuponki useita kertoja vuodessa. Kustannusyhtiö olisi markkinoinut kirjoja suoraan kirjastoille sekä kunnille, gallerioille, kirjakaupoille, valokuvauksen harrastajille ja oppilaitoksille, minkä lisäksi se olisi esitellyt niitä Frankfurtin kirjamesseilla. Se olisi vastannut myös uusien laatutukikirjojen lehdistötiedotteista. Ehdotuksen mukaan kustannusyhtiö olisi sopinut kirjan jakelusta ja hinnoittelusta suoraan tekijän kanssa. Forssa olisi voinut myös itse kustantaa laatutukiteoksia. Lisäksi ehdotus sisälsi laskelmia alennuksen tasoista suora- ja kirja-kauppamyynnissä, sillä kirjakaupat oli havaittu haluttomiksi ottamaan laatutukikirjoja myyntiin ilman huomattavia alennuksia. (Valokuvataidetoimikunta 12.2.1991.)

Toimikunta sai 15:ltä laatutukea saaneelta valokuvaajalta kommentit yhteistyöehdotuksesta Forssan Kustannuksen kanssa. Usea vastaaja ilmoitti yksinkertaisesti kannattavansa suunnitelmaa muuta-

10 1980-luvun puolessavälissä hakujulistuksissa mainittiin laatutukiteosten painoksen alarajan (1 000) ohella yläraja (3 000).

11 Poikkeuksia lukumäärään on myönnetty erityisen kalliiden tai käsin sidottujen teosten tapauksessa.

man esittäessä siihen joitakin täydennyksiä tai varauksia. Keskittymistä yhden kustantajan suojiin pidettiin selkeänä ostajien, myyjien ja tekijöiden kannalta, mutta eräät vastaajat olisivat suosineet aatteellista, valokuvajärjestöjen piiristä muodostettavaa markkinointiorganisaatiota kaupallisen kustantajan sijaan. Jonkin museon, gallerian tai valokuvakeskuksen uskottiin voivan ottaa vastuun laatutukiteosten levityksestä. Lisäksi ehdotettiin, että koko laatutukea saaneiden teosten sarja olisi ollut myynnissä tietyissä kirjakaupoissa, esimerkiksi Tiedekirjassa, Laterna Magicassa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tai Suomen Luontoliiton kirjakaupassa. Akateemisen Kirjakaupan arveltiin voivan ottaa laatutukikirjat myyntiin, jos siihen myönnettäisiin tukea samaan tapaan kuin mielipidelehtihyllyn ylläpitämiseen (opetusministeriö oli perustanut tämän tukimuodon vuonna 1989).

Toimikunnan kyselyyn vastanneiden valokuvaajien mukaan välittäjien pyrkimys turvata myyntikate johti korkeisiin vähittäismyynnihintoihin, mikä taas heikensi teosten menekkiä. Laatutukikirjoille toivottiin sen vuoksi kehitettäväksi yhteistä suoramyyntiä ja markkinointimateriaalia. Niille valokuvaajille, jotka jatkossakin haluaisivat hoitaa markkinoinnin itse, kaivattiin erityistä ohjepakettia. Pari vastaajaa oli huolissaan siitä, että valokuvataidetoimikunta oli solmimassa kaikkia tekijöitä sitovaa sopimusta Forssan Kustannuksen kanssa. Kaupallisten kustantajien kautta julkaisseet valokuvaajat huomauttivat, että myynti Forssan Kustannuksen kautta edellyttäisi muiden kustantajien hyväksyntää. Osallistumisen jakeluorganisaatioon toivottiin olevan vapaaehtoista.

Valokuvataidetoimikunnan suunnittelema yhteishanke Forssan Kustannuksen kanssa ei koskaan lähtenyt liikkeelle vaan kaatui 1990-luvun alkupuoliskon lamaan sekä henkilövaihdoksiin. Seuraavan kerran toimikunta arvioi laatutukijärjestelmää Leena Sarasteen puheenjohtajakaudella vuonna 1994, jolloin Mikko Savolainen laati keskustelun pohjaksi kartoituksen, jossa hän myös vertasi Suomen järjestelmää muiden maiden julkaisutukimuotoihin ja kiinnitti erityistä huomiota siihen, että meillä julkaisutuen saajilta ei edellytetty markkinointi- ja levityssuunnitelmaa (Saraste 29.9.2003). Monipuolisesti valokuvakirjallisuuden alalla toiminut Savolainen oli toimikunnan yhteyshenkilönä myös vuonna 1991 tehdyissä suunnitelmissa.

Vuonna 1994 valokuvataidetoimikunta esitti laatutukimäärärahan merkittävää lisäämistä. Toimikunnan yleisenä pyrkimyksenä oli ohjata laman uhkaamat määrärahat ensisijaisesti varsinaiseen valokuva-taiteen tekemiseen. Määrärahan pienuuden vuoksi laatutukea ei ollut voitu myöntää kuin osa-avustuksena keskeisinäkin pidettyjen teosten tapauksessa. Jakelu- ja painokustannusten todettiin myös kohonneen huomattavasti. Laatutuki oli erityisen riittämätöntä tuolloin nopeasti yleistymässä olleiden värivalokuvateosten kustannuksiin nähden. Ehdotus kasvattaa laatutukimäärärahaa liittyi olennaisesti myös siihen, että opetusministeriö oli vuonna 1993 korvannut taiteenalojen toimi-

kuntien esityksestä jaetut valtionpalkinnot erillisten raatien jakamalla suurikokoisilla Suomi-palkinnoilla, joita kritisoitiin vahvasti taiteen kentällä. Leena Sarasteen johtaman valokuvataidetoimikunta halusi muokata laatutuesta keinoon palkita valokuvataiteilijoita hyvin tehdystä työstä, siis menetetyn valtionpalkinnon korvikkeen (3.11.1993). Toimikunta myönsi laatutukea takautuvasti jo vuosina 1993 ja 1994¹². Seuraava toimikunta jatkoi Eero Kemilän johdolla laatutuen kehittämistä samoilla linjoilla. Se halusi myös kohdistaa laatutuen entistä tiukemmin vain kaikkein merkittävimiksi katsotuille teoksille.

Laatutuki nykymuodossaan

Viimeisten 10 vuoden aikana laatutukijärjestelmään ei ole tehty ratkaisevia muutoksia. Se on säilynyt käytännössä pääpiirteissään entisellään, vaikka valtionavustusjärjestelmää kokonaisuudessaan on muokattu tänä aikana melkoisesti. Laatutuen säädöspohja on kuitenkin uudistettu tänä aikana täysin. Kun opetusministeriössä omaksuttiin tulosjohtamisen periaatteet 1990-luvun alussa, päätösvaltaa delegoitiin taidetoimikuntalaitokselle. Opetusministeriö kumosi vuonna 1993 vuonna 1987 tekemänsä päätöksen valokuvateosten laatutuen jakoa koskeviksi ohjeiksi 17 muun normipäätöksen ohella (5.10.1993). Taiteen keskustoimikunta ja valtion taidetoimikunnat saivat tehtäväkseen laatia uudet hakuohjeet ja -kriteerit niiden päätettäväksi siirretyille valtionavustuksiin kuuluville tukimuodoille. Valokuvateosten laatutuen tapauksessa päätösvalta oli siirtynyt valokuvataidetoimikunnalle jo vuonna 1987.

Valokuvataidetoimikunta antoi päätöksen valokuvateosten laatutuen jakamisesta vuoden 2000 marraskuussa (1.11.2000). Sama päätös koski valokuvaproduktioiden tuotantotukea ja alueellisille valokuvakeskuksille myönnettäviä avustuksia. Tukimuodosta käytettiin nimitystä ”valokuvajulkaisujen laatutuki”, millä haluttiin korostaa mahdollisuutta hakea avustusta muuhunkin kuin kirjamuotoiseen julkaisemiseen. Laatutuen tarkoituksen esitettiin olevan ”tukea korkeatasoisten suomalaisten valokuvajulkaisujen valmistamista ja levittämistä”. Avustusta voitiin myöntää entiseen tapaan yksityiselle taiteilijalle tai työryhmälle ja hakijalla edellytettiin olevan valmiina teokseen tarvittava materiaali. Tuki oli tarkoitettu ”viimeistely-, tekstitys-, paina-

12 Laatutuen myöntäminen jo valmiille teoksille esiintyy Leena Sarasteen johtaman toimikunnan papereissa olemassa olevana käytäntönä jo vuonna 1993. Vuonna 1994 sitä myönnettiin jälkikäteen Helena Lumpeen ja Mika Mannisen ”Ajatusten manifesti” -teokselle (1993). Lisäksi osa määrärahasista jätettiin tarkoituksella jakamatta ja myönnettiin myöhemmin Pekka Antikaiselle erityistunnustuksena teoksesta ”Koillinen tunturituuli” (1994). Molempiin hankkeisiin oli haettu laatutukea.

tus- tai muihin työn loppuvaiheen kustannuksiin". Pieni muutos aikaisempiin laatutuen jakokriteereihin aiheutui siitä, että kaikkia kolmea päätöksessä mainittua tukimuotoa jaettaessa toimikuntaa velvoitettiin ottamaan huomioon paitsi valokuvataiteen eri suuntauksat myös kielelliset ja alueelliset näkökohdat.

Vuonna 2001 voimaantullut valtionavustuslaki (688/2001) edellytti alemmanasteisten säännösten ja määräysten tarkistusta tai kumoamista uutta perustuslakia vastaamattomina. Niinpä valokuvataidetoimikuntakin joutui kumoamaan laatutuen jakamista koskevan päätöksensä vajaan vuoden kuluttua sen antamisesta (3.9.2001). Perustuslain mukaan yksityisten oikeuksien ja velvoitteiden perusteista ja viranomaisten toimivaltuuksista on säädettävä lailla. Valtionavustuslaki säätelee yleisesti valtionavustusten myöntämisen, maksamisen, käytön ja käytön valvonnan sekä palauttamisen ja takaisin perimisen perusteita. Valtionavustukset ovat harkinnanvaraisia, eli saajalla on ainoastaan mahdollisuus mutta ei subjektiivista oikeutta niihin. Avustuksen määrä perustuu samoin myöntäjän harkintaan. Nämä yleiset säädökset koskevat myös valokuvateosten laatutukea, joka kuuluu erityisavustusten luokkaan eli se on tarkoitettu tiettyyn hankkeeseen (eikä yleisesti toimintaan). Tarkemmin laatutuki on tyyppiä "apurahana, stipendinä tai avustuksena hakijan henkilökohtaiseen käyttöön tai hankkeeseen myönnettävät erityisavustukset".

Lain mukaan valtionavustusta on aina haettava kirjallisesti. Myöntävä valtionapuviranomainen, laatutuen tapauksessa valtion valokuvataidetoimikunta, päättää avustuksen tarpeellisuudesta ja sen suuruudesta harkintansa mukaan. Myöntämisen on oltava perusteltua valtionavustuksen käytölle asetettujen tavoitteiden kannalta. Avustuksen tarpeellisuutta harkittaessa on otettava huomioon hankkeen saama muu julkinen tuki sekä hankkeen laatu ja laajuus. Laissa edellytetään myös, että valtionavustuksen myöntäminen ei saa aiheuttaa kuin vähäisiä kilpailua ja markkinoiden toimintaa vääristäviä vaikutuksia Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Lainsäädäntö antaa lisäksi tarkkoja määräyksiä avustuksen maksamisen, käytön ja seurannan sekä mahdollisen takaisin palautuksen perusteista. Valtionavustuslaki ei koske valokuvateosten laatutukea muutoksenhaun osalta (§ 34), sillä taiteen edistämisestä annetun lain nojalla päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Tällä hetkellä valokuvateosten laatutuki määritellään hakujulistuksissa ja -lomakkeella sekä saajille lähetetyssä kirjeessä. Muita erityisesti tätä tukimuotoa koskevia ohjeita tai määräyksiä ei enää ole. Viimeaikaisissa hakujulistuksissa valokuvateosten laatutuen kuvaus on ollut melko niukka. Hakujulistus on yleensä julkaistu Helsingin Sanomissa ja Hufvudstadsbladetissa, minkä lisäksi se on jatkuvasti esillä Taiteen keskustoimikunnan Internet-sivuilla. Internet-sivuilla olevat hakujulistukset julkaistaan myös paperille painettuna (Apura-

hat/ Avustukset & Haku-ohjeet). Internet-sivuilla tukimuodon kuvaus on tällä hetkellä (helmikuu 2005) seuraavanlainen:

Käyttötarkoitus: Kertaluonteinen valtionavustus, jonka tarkoituksena saada julkaistuksi sellaisia teoksia, joissa käytetään valokuvaa itsenäisenä taiteen ja viestinnän muotona. Pyrkimyksenä edistää ja parantaa suomalaisen valokuvakirjallisuuden tasoa. Teokseen tarvittava materiaali on oltava valmis hakuvaiheessa. Tuki on tarkoitettu kirjan valmiin materiaalin viimeistely-, tekstitys-, painatus- ja muihin työn loppuvaiheen kustannuksiin. Erityisestä syystä tukea voidaan myöntää edellisvuoden aikana valmistuneen teoksen em. kustannuksia varten.

Tuettavan teoksen painosmäärän on oltava vähintään 500 kappaletta, kuvasalkun vähintään 250 kappaletta. Hakemukseen on liitettävä selvitys painotyöstä ja teokselle laadittu tulo- ja menoarvio sekä maininnat kustannusneuvotteluista kustantamojen kanssa.

Kenelle myönnetään: Valokuvaajalle tai työryhmälle tietyn lulkaisun toteuttamiseksi. Ei yhtiöille, yhteisöille eikä kustantajille.

Hakuaika: 31.1. mennessä.

Hakulomakkeessa tukimuodon kuvaus on hieman tätä pidempi. Siinä mainitaan myös, että laatutuen myöntämisen jälkeen hakuvaiheessa esitettyihin suunnitelmiin ei saa tehdä olennaisia muutoksia ilman lupaa, joka voidaan myöntää kirjallisen hakemuksen perusteella. Lisäksi todetaan, että laatutuen saajalla ei ole oikeutta hävittää tuen avulla toteutettua taiteellista tuotetta ja että valmistuneesta teoksesta on luovutettava 35 vapaakappaletta tutkimuksen ja taidehallinnon käyttöön¹³. Lopuksi lomakkeessa annetaan vielä yksityiskohtaisia määräyksiä kirjallisen selvityksen tekemisestä sekä jatkoajan hakemisesta, jos teos ei valmistu määräajassa. Jos teosta ei lainkaan julkaista, laatutuki on palautettava valtiolle.

Helsingin Sanomissa ja Hufvudstadsbladetissa vielä vuonna 2003 erikseen ilmestynyt laatutukea koskeva hakuilmoitus oli suurin piirtein samansisältöinen kuin Internet-sivuilta löytyvä kuvaus nykyisin.

13 Tätä nykyä taidehallintoon toimitetut kappaleet jaetaan valokuvataidetoimikunnan jäsenten ohella seuraaville tahoille: Taiteen keskustoimikunnan kirjasto, opetusministeriö (3 kpl), ulkoasiainministeriö (2 kpl), Suomen valokuvataiteen museo, Finnfoto, Valokuvataiteilijoiden liitto, Kuvataideakatemia, Lapin yliopiston mediatieteen laitos, Päijät-Hämeen koulutus-konserni/Kannaksenkadun tietokeskus, Taideteollinen korkeakoulu/valokuvataiteen laitos, Turun taideakatemia, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto, Taideteollisen korkeakoulun kirjasto, Luovan valokuvauksen keskus, Mikkelin valokuvakeskus, Pohjoinen valokuvakeskus, Valokuvakeskus Nykyaika, Valokuvakeskus Peri, Valokuvakeskus Raseborg sekä VB-valokuvakeskus. Tämä jakelu on ollut voimassa vuodesta 1998 saakka, jolloin siitä poistettiin valokuva-alan lehdet ja siihen otettiin yliopistoja, taidekouluja ja valokuvakeskuksia sekä tarkistettiin opetus- ja ulkoministeriön jakelua.

Vuodesta 2004 lähtien laatutuki on julistettu haettavaksi edellä mainituissa lehdissä samassa luettelossa useiden muiden tukimuotojen kanssa eikä sitä ole millään tavoin luonnehdittu vaan on viitattu keskustustoimikunnan Internet-sivuille.

Laatutuen saajille lähetyssä kirjeessä kerrotaan mahdollisuudesta saada eri hakemuksesta ennakkoa eriteltyjä kustannuksia varten. Laatutuen lopullinen määrä vahvistetaan ja maksetaan sen jälkeen, kun toimikunnalle on toimitettu selvitys niistä kustannuksista, joita varten laatutuki on myönnetty. Hyväksyttäviä kuluja ovat hakemuksessa eriteltyt kulut, ja selostukseen on liitettävä alkuperäiset tositteet kaikista kulueristä. Selostus on tehtävä myöntövuotta seuraavan vuoden tammikuun loppuun mennessä. Mikäli avustusta ei voida käyttää myöntövuotena, sille on haettava kirjallisesti lisääaikaa joulukuun loppuun mennessä. Kirjeessä todetaan myös tukea saaneen teoksen hävityskielto sekä 35 vapaakappaleen luovuttaminen toimikunnan käyttöön. Lisäksi siinä esitetään toivomus, että teoksessa olisi esimerkiksi ISBN-sivulla (nimiön kääntöpuolella) maininta "Valtion valokuvataidetoimikunta on myöntänyt teokselle valokuvateosten laatutukea".

Valokuvataidetoimikunnan myöntöharkinta laatutukea jaettaessa on laaja siinä mielessä, että se voi päättää oman laatukäsityksensä pohjalta, mille hakemuksissa esitetyistä hankkeista myönnetään avustusta. Samoin sillä on valta ratkaista, kuinka paljon tukea kullekin niistä annetaan. Toimikunta ei kuitenkaan voi itse määrätä laatutukeen kokonaisuudessaan käytettävän määrärahan suuruutta. Laatutuen rahoitus tulee raha-arpajaisten sekä veikkauksen ja vedonlyöntipelien tuotoista (valtion talousarvion momentti 29.90.52). Eduskunta vahvistaa valtion talousarviokäsittelyn yhteydessä, paljonko varoja kunakin vuonna voidaan käyttää eri tarkoituksiin. Laatutuki sisältyy kulttuuribudjetin kohtaan "valokuvataiteen edistämiseen". Opetusministeriön hyväksymässä käyttösuunnitelmassa mainitaan vielä erikseen alakohta "valokuvataiteen laatutuki". Valokuvataidetoimikunnan mahdollisuudet jakaa laatutukea riippuvat näin ollen valtion kunkin vuoden tulo- ja menoarviosta sekä opetusministeriön laatimasta käyttösuunnitelmasta, joihin Taiteen keskustustoimikunta pyytää siltä esityksen. Toimikunta ei voi omavaltaisesti jakaa valokuvataiteen edistämisen määrärahoja eri tarkoitusten kesken; se ei siis esimerkiksi voi ottaa laatutukeen lisää rahaa produktiotuesta tai jakaa osaa laatutukirahasta palkintoina ilman hakemusta.

Määrärahan kehitys ja jako

Valokuvateosten laatutukea myönnettiin ensimmäisen kerran vuonna 1982, jolloin 13 hakemuksesta hyväksyttiin neljä. Vuoteen 2004 men-

TAULUKKO 1. Valokuvateosten laatutukihakemukset ja -myönnöt 1982–2004

Vuosi	Hakemuksia Lkm	Myöntöjä		Määräraha		Myönnön keskiarvo	
		Lkm	%	Käypään hintaan mk	2004 hintaan euroa	2004 hintaan euroa	2004 hintaan euroa
1982	13	4	31	100 000	.	33 342	8 336
1983	13	5	38	120 000	.	36 865	7 373
1984	15	4	27	130 000	.	37 347	9 337
1985	19	5	26	190 000	.	51 520	10 304
1986	18	6	33	192 000	.	50 267	8 378
1987	18	6	33	200 000	.	50 520	8 420
1988	19	7	37	210 000	.	50 548	7 221
1989	20	5	25	210 000	.	47 413	9 483
1990	17	5	29	230 000	.	48 974	9 795
1991	21	4	19	240 000	.	49 059	12 265
1992	30	5	17	240 000	.	47 845	9 569
1993	30	5	17	270 000	.	52 718	10 544
1994	30	8	27	270 000	.	52 143	6 518
1995	29	5	17	270 000	.	51 618	10 324
1996	29	6	21	270 000	.	51 323	8 554
1997	27	6	22	270 000	.	50 706	8 451
1998	27	9	33	300 000	.	55 555	6 173
1999	33	9	27	300 000	.	54 904	6 100
2000	37	9	24	300 000	.	53 112	5 901
2001	35	7	20	300 000	.	51 801	7 400
2002	33	10	30	.	59 000	59 642	5 964
2003	32	7	22	.	59 000	59 112	8 445
2004	24	7	29	.	65 000	65 000	9 286
1982–1984	41	13	32	.	.	107 554	8 273
1985–1989	94	29	31	.	.	250 269	8 630
1990–1994	128	27	21	.	.	250 739	9 287
1995–1999	145	35	24	.	.	264 106	7 546
2000–2004	161	40	25	.	.	288 666	7 217
Yhteensä	569	144	25	.	.	1 161 334	8 065

nessä avustusta oli myönnetty yhteensä 142:lle eri hankkeelle¹⁴ (taulukko 1). Hakijana oli useimmissa tapauksissa (131) yksittäinen henkilö, minkä lisäksi joukossa oli jonkin verran (11) kahden tai useamman

14 Myöntöjä oli kaikkiaan 144, mutta kaksi hanketta oli saanut tukea kahtena eri vuotena.

hengen työryhmiä. Kaikkiaan 30 valokuvaajaa oli saanut laatutukea kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana useammin kuin yhden kerran. Vähintään kolme kertaa sitä oli myönnetty Taneli Eskolalle, Timo Kelarannalle, Ritva Kovalaiselle, Eero Murtomäelle, Jorma Puraselle, Reijo Rinnekankaalle, Leena Sarasteelle ja Seppo Savekselle.

Vuonna 1982 laatutukeen varattu määräraha oli 100 000 markkaa (vuoden 2004 hintaan runsaat 33 300 euroa), mistä se oli vuoteen 2004 mennessä kasvanut 65 000 euroon. Määräraha on siis reaalisesti lähes kaksinkertaistunut tänä aikana. Kasvu oli erityisen nopeaa alkuvaiheessa, sillä määrärahaa korotettiin vuosittain 1988 saakka, johon mennessä se oli noussut 210 000 markkaan. Tuolloin laatutuen osuus oli 9,0 prosenttia valokuvataiteen kokonaistuesta (Karttunen 1991, 76). Vuosina 1993–1998 määräraha pysyi 270 000 markkana, mikä tarkoitti reaalista laskua jakson loppua kohti. Sama tapahtui vuosina 1999–2001, jolloin määräraha oli 300 000 markkaa. Euroon siirryttäessä määräraha nousi hyppäyksellä 59 000 euroon (+15 %) ja seuraava korotus 65 000 euroon (+10 %) tehtiin jo kahden vuoden päästä. Nykyhintaan laatutukea jaettiin vuosina 1982–2004 yhteensä vajaan 1,2 miljoonan euron verran eli keskimäärin noin 50 500 euroa vuodessa. Vuonna 2004 laatutuki muodosti 6,4 prosenttia valokuvataiteen kokonaistuesta (yhteensä 1,0 miljoonaa euroa). Taiteellisen toiminnan kokonaistuesta (18,7 miljoonaa euroa) laatutuen osuus oli 0,3 prosenttia. (Karhunen 2005, 2–3.)

Laatutukihakemuksia on tullut vuosittain keskimäärin 25 kappaletta, ja niistä keskimäärin kuusi eli noin joka neljäs on mennyt läpi. Hakemusten lukumäärä on kasvanut tasaisesti 20 vuoden aikana. 1980-luvulla niitä tuli vuosittain keskimäärin 17, 1990-luvulla 27 ja 2000-luvun alkupuoliskolla 32. Myöntöjen keskimäärä vuosittain oli vastaavasti näillä vuosikymmenillä 5, 6 ja 8. Eniten hakemuksia on tullut tähän mennessä vuonna 2000, peräti 37 kappaletta, ja seuraavanakin vuonna hakijoita oli 35. Vuonna 2004 hakemuksia tuli vain 24, mikä on alin luku sitten vuoden 1991. Läpimenoprosentti on vaihdellut 17:n ja 38:n välillä; 1980-luvulla se oli 31, 1990-luvulla 23 ja 2000-luvun alkupuoliskolla sama kuin koko tähänastinen keskiarvo eli 25.

Myöntöjen lukumäärään vaikuttavat sekä jaossa ollut rahamäärä että hakemusten määrä ja laatu. Lisäksi eri toimikunnilla on ollut toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä, tuleeko määräraha jakaa tasapuolisesti useiden hyvien hankkeiden kesken vai olisiko tuki keskitettävä runsaskätisemmin vain muutamalle kaikkein tärkeimmäksi katsotulle hankkeelle. Vuosina 1982–2004 jaettujen tukien keskiarvo oli vuoden 2004 hintaan 8 065 euroa (mediaani 7 585 euroa). Pienin avustus tänä aikana oli noin 1 830 euroa ja suurin 16 900 euroa. Keskiarvoon pienimpiä laatutukia, noin 6 060 euroa, jakoi vuosina 1998–2000 Riitta Raatikaisen johdolla työskennellyt toimikunta. Valokuvaajat saivat tuolloin puolet tai jopa vain kolmanneksen hakemastaan summasta. Vuonna 2002 keskimääräinen tuki oli kuitenkin vielä alhaisem-

pi, noin 5 960 euroa, kun määräraha jaettiin peräti kymmenen hakijan kesken. Suurimmillaan laatutuet olivat vuonna 1991, jolloin niiden keskiarvo nousi liki 12 270 euroon.

Kuluvalla vuosikymmenellä, Asko Mäkelän johtamien toimikuntien aikana (2001–2003 ja 2004 alkaen), laatutukea jaettaessa on pyritty noudattamaan periaatetta, että rahoitusta myönnetään niin paljon, että teoksen korkealuokkainen toteutus varmistuu. Avustuksia on jaettu vuosittain seitsemisen kappaletta, ja hakijoista yleensä 3–4 on saanut koko hakemansa summan. Viime vuosina myös hakemukset ovat olleet kustannusarvioiltaan entistä realistisempia, ja lisäksi painatuskustannukset ovat olleet laskussa johtuen siitä, että monet kuvaajat tekevät reprotyön pitkälle itse ja toimittavat kirjapainoon digitaalisessa muodossa miltei loppuun saakka viimeistellyn paino-originaalin. Paperin hinta laski myös välillä mutta kääntyi jälleen vuoden 2004 syksyllä nousuun. (Vuorenmaa 14.12.2004.)

Laatutuen avulla toteutetut teokset

Vuosina 1982–2004 laatutuen turvin valmistui kaikkiaan 136 valokuvateosta (ks. liite 2). Teokset vaihtelevat suuresti niin sisällöltään kuin kooltaan ja toteuttamistavaltaan. Valtaosa tukea saaneista teoksista on kuitenkin kirjoja tai lähinnä kirjaksi laskettavia painotuotteita. Kuvasalkkuja on seitsemän eikä muuntyyppisiä teoksia ole joukossa kuin muutama, vaikka laatutuki oli alusta alkaen tarkoitettu myös multimediaateoksille. CD-ROM-julkaisuja on yksi, Kari Paajasen ”Mehrlight” (1997). Lisäksi muutaman kirjan liitteenä on ollut vinyyli- tai CD-levy. Internetin kautta välitettävään digitaaliseen kuvateokseen kukaan ei vielä tähän mennessä ole edes hakenut laatutukea, vaikka julkaisutyypin laajentamista on houkuteltu muuttamalla avustuksen nimikekin muutama vuosi sitten ”valokuvajulkaisujen laatutueksi”. Viimeisten viiden vuoden aikana kaikki teokset ovat olleet perinteisen muotoisia kirjoja lukuun ottamatta Yrjö Tuunasen ym. ”Kalenteri 2001” -julkaisua (2000).

Varsinaisen valokuvataiteen ohella muutkin valokuvauksen osa-alueet ovat olleet edustettuina laatutukiteosten joukossa: luonto-, maisema- ja ympäristökuvaus, dokumenttikuvaus, muoto- ja henkilökuvaus sekä lehtikuvaus ja kuvajournalismi. Rajojen vetäminen osa-alueiden välille on tietenkin monesti vaikeaa ja keinotekoisinkin. Tieteellis-tekniistä valokuvausta ei kuitenkaan ole mukana eikä varsinaista mainoskuvausta, joskin tekijöiden joukossa on muutamia, jotka hankkivat leipänsä pääasiassa tällä alueella.

Tekstin osuus laatutukiteoksissa vaihtelee suuresti: joissakin se rajoittuu välttämättömimpiin bibliografisiin tietoihin, toisissa se nousee tasaveroiseksi kuvan kanssa. Laatutuki ei periaatteessa ole tarkoitettu teoksille, joissa valokuvia käytetään tekstin kuvituksena vaan kuvilla on edellytetty olevan itsenäinen rooli. Teksti laatutukiteoksissa on ollut valokuvaajan itsensä tai jonkun muun kaunokirjallista tuotosta tai tieteellistä tai muuta tietopuolista kirjoitusta. Luontokuvaajat kirjoittavat usein itse pitkiä kertomuksia kuvausretkistään ja luontokokemuksistaan, minkä lisäksi he tekevät yhteistyötä biologien kanssa. Valokuvaajan ja toimittajan tai kirjailijan yhteishankkeet ovat myös olleet melko tavallisia, kuten Jaakko Heikkilän ja Helene Almin ”Pomorit” (2001), Heikkilän ja Bengt Pohjasen ”Meän maa” (1992) tai Ulla-

maiija Hännisen ja Hannele Huovin ”Kivikausi” (1996)¹⁵. Veli Granön kansantaidetta ja -taiteilijoita esittelevään ”Onnelaan” (1989) tekstin kirjoitti taidehistorioitsija-semiootikko Altti Kuusamo ja saman valokuvaajan ”Esineiden valtakuntaan” (1997) sisältyvät sosiologi Pasi Falkin ja antropologi Maria Koskijoen esseet keräilystä.

Laatutukiteosten joukossa ei ole varsinaisia näyttelyluetteloita, sillä sellaisille avustusta ei periaatteessa ole myönnetty. Monet laatutukiteoksista on kyllä julkaistu näyttelyiden yhteydessä, mutta ne ovat itsenäisiä kokonaisuuksia ja tarkoitettu laajempaan ja pitkäaikaisempaan käyttöön. Esimerkiksi Harri Larjoston ”Muistin jäljet” (1994) julkistettiin hänen Amos Andersonin museossa pitämänsä näyttelyn yhteydessä ja Rax Rinnekankaan ”Spiritus Europaeus” (2000) samassa paikassa kuutta vuotta myöhemmin. Sanna Kanniston ”Käärme Heliconiassa” (2002) julkistettiin Hippolyte-galleriassa samanaiheisen näyttelyn avajaisissa. Marja Pirilän ”Camera obscura” (2002) liittyi Tampereella Vapriikissa pidettyyn näyttelyyn. Martti Jämsän ”Kesä” (2003) julkistettiin samaan aikaan, kun taiteilijalla oli näyttely Valokuvataiteen museon Projekti-tilassa. Yrjö Tuunasen, Liisa Kallion ja Pessi Raution ”Kalenteri 2001” liittyi syksyllä 2000 Designmuseossa esillä olleeseen valokuvainstallatioon. Tuoreimpana esimerkkinä Jouko Lehtolan ”Finlandia” julkaistiin hänen Helsingin Taidehallissa pitämänsä näyttelyn yhteydessä lokakuussa 2004.

Tuottamalla samasta kuvaushankkeesta sekä näyttelyn että kirjan valokuvataiteilijat hyödyntävät tavallaan usealla muullakin kulttuurinalalla yleistynyttä monimediaalisuutta; poikkitaiteellisilla tekijöillä kirjan taustalla voi olla video- tai vaikkapa ympäristötaideteos. Useampien tuotosten samanaikainen julkistaminen edistää näkyvyyttä julkisuudessa. Joihinkin kuvaushankkeisiin liittyy useita erilaisia, eri yleisöille tarkoitettuja näyttelyitä ja julkaisuja, samoin esimerkiksi opetusmateriaalia ja verkkosivuja. Julkaisun tekeminen myös dokumentoi ja säilöo kuvausprojektin tulokset. Näyttely jää monesti päiväperhoksi, kuten Taneli Eskola (2003, 7) toteaa, mutta valokuvateos säilyy arkistoissa ja kirjastoissa. Aikojen saatossa kirjoilla on mahdollisuus koota huomattavasti laajempi yleisö kuin muutaman viikon esillä olevilla näyttelyillä, jotka tosin usein kiertävät monilla paikkakunnilla.

Kirja tai kuvasalkku on kompakti väline tallettaa ja esitellä taiteilijan tuotantoa, mikä on nykyisellä markkinaistumisen ja kansainvälistymisen kaudella erityisen tärkeää. Valokuva-alalla kirjan käyttökelppoisuudesta viennin edistämisessä on tosin puhuttu jo 1970-luvul-

15 Heikan (25.8.2004) mukaan 1960-luvulla isot kustantamot saatiin ottamaan kustantaakseen sellaisia valokuvateoksia, joissa oli mukana joku vaikiintunut, niiden kautta julkaissut kirjailija. Matti Saanon ”Mustaan talveen” (1966) tekstin kirjoitti Paavo Rintala, Mikko Savolaisen ja Ismo Höltön ”Suomea tämäkin” (1970) Aku-Kimmo Ripatti. Edellisen kustansi Otava, jälkimmäisen Gummerus.

ta lähtien, jolloin sillä osaltaan perusteltiin valokuvakirjojen kustannustuen tarvettakin.

Laatutukea on myönnetty merkittävien suomalaisten valokuvaajien koko uraa ja tuotantoa esitteleviin teoksiin, jotka ovat olleet joko tekijän itsensä koostamia tai jonkun muun toimittamia. Tällaisia monografioita on tehty yhtä lailla kuvajournalismin, lehtikuvauksen ja muotokuvauksen osa-alueilla kuin taidekuvankin puolella, sikäli kuin lajityyppellä on syytä erottaa toisistaan. Osa tämäntyyppisistä julkaisuista juuri järjestää kategorisointia uuteen uskoon, "nostaa" esimerkiksi aikaisemmin lehtikuvaajana pidetyn henkilön tuotannon taiteeksi. Esimerkkinä retrospektiiveistä voidaan mainita Martti Brandtin *"Lehtikuvia vuosilta 1957–1994"* (2003) ja Caj Bremerin *"Mämmikoiran muistelmat"* (2001), samoin Veikko Aitamurron ym. toimittama laaja teos Marja Vuorelaisen Lapin kuvista (1990) sekä Seppo Saveksen toimittama *"Salme Simanainen"* (2003). Tarja Vanhanen puolestaan kokosi Satu Aaltosen töistä teoksen *"Tämä elämä, syntymän ja kuoleman välissä"* (1999). Ryhmään voidaan laskea myös Stefan Bremerin *"Raivo ja haltioituminen"* (2000), Ulla Jokisaloon *"Kuvieni muisti"* (2001) sekä Martti Kapasen *"kapa"* (2000), jotka on julkaistu taiteilijoiden laajojen näyttelyjen yhteydessä. Retrospektiivisiä näyttelyitä ja niihin liittyviä julkaisuja lienee lähivuosina tulossa runsaasti, kun suomalaista valokuvataidetta keskeisesti rakentaneiden taiteilijoiden joukko saavuttaa kypsän iän.

Muutamit laatutukiteokset eivät itse ole primäärejä valokuvateoksia vaan valokuvaa käsitteleviä tutkimuksia. Laatutukea on myönnetty muutamien laajojen valokuvauksen historiaa käsittelevien hankkeiden julkaisemiseen. Mittavin niistä on ollut Jukka Kukkoson, Tuomo-Juhani Vuorenmaan ja Jorma Hinkan suomalaisen valokuvauksen 150-vuotisjuhlan kunniaksi toimittama *"Valokuvan taide"* (1992). Sen tuotti Viktor Barsokevitsch -seura, ja se julkaistiin samalla kertaa VB-keskuksen ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sarjoissa. Leena Sarasteen oppikirjana laajasti käytetty *"Valokuva tradition ja toden välissä"* puolestaan julkaistiin laatutuen avustuksella vuonna 1996. Molempiin hankkeisiin oli saatu rahoitusta myös useista muista lähteistä. Historiateoksiin kuuluu myös Sarasteen 1950-luvun suomalaista valokuvausta käsittelevä väitöskirja *"Valo, muoto vai elämä"* (2004).

Laatutukiteosten joukossa olevat opinnäytteet tai niistä muokatut julkaisut ovat peräisin pääasiassa taideyliopistoista. Monet opinnäytteistä edustavat niin sanottua taiteellista tutkimusta ja kuuluvat varsinaisten valokuvateosten kategoriaan. Väitöskirjoja tai niiden osia ovat muun muassa Kristoffer Albrechtin *"Metropol"* (1999), Taneli Eskolan *"Kuva-Aulanko"* (1998), Jan Kailan *"Kohteen mysteeri"* (2000), Leena Sarasteen edellä mainittu *"Valo, muoto vai elämä"* (2004) ja Juha Suonpään *"Petokuvan raadollisuus"* (2002). Muista opinnäytteistä ja opinnäytteisiin pohjautuvista teoksista voidaan mainita Mikko Junni-

sen "Vesiraja 4,85 metriä" (1995), Kati Koivikon "Kultakylä" (2002), Ritva Kovalaisen "Valokuvia" (1989), Jouko Leskelän "Katutanssit" (1983), Kari Paajasen "Mehr Licht" (1997), Jyrki Parantaisen kuvasalkku "Maa" (1991), Elina Söyrin "Gemini" (1994), Nina Tuitun "Maantieproffat" (1999) sekä Xiao Hong Kongin "Red Veil White Gown" (2003). Ammattikorkeakoulujen piirissä tehtyihin julkaisuihin kuuluvat Pia Bartschin ym. "Suuri Ivanovka" (1996) ja Jari Silomäen "Harjoitelmia aikuisuuteen" (2001), jotka molemmat on tehty Turussa.

Luontovalokuvaukseen on laskettavissa koko liuta laatutukikirjoja, kuten valtion pitkäaikaista apurahaa nauttineiden Hannu Hautalan "Muistoja metsästä" (1990) sekä Eero Murtomäen "Kotometsä" (1984), "Soilla" (1988), "Merikotkien elämää" (1992) ja "Tunturipöllö" (1999). Luontokirjoihin kuuluvat myös Jorma Luhdan "Aapaa" (1987) ja "Metsola" (2001), Benjam Pöntisen "Liito-oravan metsä" (1998), Juha Taskisen "Laatokan seitsemän merta" (1998) sekä Heikki Willamon "Haukkametsä" (1998). Kaikki nämä teokset edustavat melko perinteisesti ymmärrettyä luontovalokuvausta. Myös genreä uudistaneille hankkeille on myönnetty laatutukea, kuten Merja Salon "Musta kasvisto: illuusioita luonnosta" (1984), Sanna Kanniston "Käärme Heliconiassa" (2002) sekä Juha Suonpään teokset, joista osa on ollut lastenkirjoja. Suonpään edellä mainittu väitöskirja (2002) käsitteli kriittisesti luontokuvauksen käytäntöjä. Petri Nuutinen ja Janne Seppänen purkivat puolestaan maisemavalokuvauksen konventioita teoksessaan "Paikkoja/Places" (1994). Pekka Turusen "Kootut" (1998) samoin kuin Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon "Puiden kansa" (1997) edustavat myös luontoaiheista ja -henkistä kirjallisuutta. "Koottujen" teemana on halkopinot ja puulämmitys, "Puiden kansa" puolestaan tarkastelee metsän kulttuurista merkitystä ja siihen liittyvää kansanperinnettä.

Valtaosin luontokirjat eivät kuitenkaan edusta sitä teostyyppiä, jolle laatutuki on ymmärretty tarkoitetuksi. Ne ovat tavallisesti jonkin kustantajan julkaisemia, monesti jopa suuren yleiskustantamon, ja niiden painoksetkin ovat olleet kohtalaisen isoja. Niissä käytettiin väriä jo kauan ennen kuin se hyväksyttiin taidepuolella, ja ne painetaan yleensä paksulle, kiiltävälle paperille. Useat luontokirjat ovat niin sanottuja lahjakirjoja. Laatutukea saaneet luontokuvakirjat ovat poikenneet valtavirrasta genren uudistamispyrkimyksen tai poikkeuksellisen vahvan luonnonsuojelusanoman suhteen. Luontokuvaajat eivät välttämättä ole erikoistuneet tämäntyyppiseen tuotantoon vaan tekevät vaihdellen monenlaisia kirjoja, eri yleisöille ja eri tarkoituksia palvelemaan. Laatutukiteokset edustavatkin heidän tuotannossaan leikkauspintaa valokuvataiteen kanssa tai hakeutumista tähän suuntaan.

Laatutukea on myönnetty useille omaleimaisille etnisiä, alueellisia tai paikallisia kulttuuria dokumentoiville hankkeille, kuten Helene Almin ja Jaakko Heikkilän "Pomorit" (2001) tai Heikkilän ja Bengt

Pohjasen *"Meän maa"* (1992). Etnografinen kuvaus on yksi valokuvateosten vanhimmista ja vakaimmista lajityypeistä. Ismo Kajanderin *"Portsa"*, jossa hän kuvaa lapsuuden miljöötään Port Arthuria Turussa, sai avustusta jo ensimmäisessä laatutukijaossa vuonna 1982. Elämää Pohjois-Suomessa ja Lapissa on kuvattu Pekka Antikaisen teoksessa *"Koillinen tunturituuli"* (1994), Marja Vuorelaisen *"Lapin kuvissa"* (1990) ja Seppo Lammin *"Tsurussa"* (1998). Tähän ryhmään liittyy myös Jorma Purasen kolttasaamelaisista kertova *"Maar leu'dd"* (1986). Myös kahdessa muussa Purasen laatutukea saaneessa teoksessa, *"Alfa & Omega"* (1989) sekä *"Kuvitteellinen kotiinpaluu"*, käsitellään saamelaisaihetta. Muista edellä mainituista valokuvaajista poiketen Puranen ei kuitenkaan ole näissä töissä enää puhdas dokumentaristi vaan järjestee tilanteita ja ympäristöjä ilmaistakseen sanomansa.

Maantieteelliset ja sosiaaliset marginaalit ovat olleet perinteisesti valokuvateosten keskeistä kohdealuetta, ja laatutukiteokset noudattavat tässä yleistä linjaa. Pekka Turusen *"Seinää vasten"* (1995) on kuvattu Pohjois-Karjalan syrjäkylillä. Melko eksoottiselta elämä Suomessa näyttää myös Esko Männikön *"Naarashauessa"* (2000) samoin kuin Markus Jokelan *"Kalpean auringon alla"* -teoksessa (2000). Muissa maissa kuvattuja ovat Pentti Sammallahden *"Venäjän tie"* (1996), Martti Anttilan *"Ganga vandana"* (1994), Tiina Itkosen *"Inughuit"* (2004), Outi Hakkaraisen, Auli Leskisen ja Sanni Sepon *"Jyrkänteen reunalla, matka meksikolaiseen arkeen"* (1999), Reijo Rinnekan *"Baskit"* (1988) ja Markku Uotilan *"Egyptiläisiä kohtaamisia"* (1995).

Valokuvakirjallisuudessa määrällisesti keskeiset Suomi kuvina Hangosta Petsamoon -tyyppiset, nykyisin lähinnä turisteille suunnatut kavalkadit puuttuvat kokonaan laatutukikirjoista. Lauri Erikssonin pelkästään englanniksi ilmestynyt *"Suomi Pictures"* (2002) tarjoaa maastamme raadollisen näkemyksen. Ulkomaalaisen silmin Suomea taas katsoo Taideteollisessa korkeakoulussa opiskellut Xiao Hong Kong teoksessaan *"Red Veil White Gown – Finnish Chinese Culture Exchange Project"* (2003). Hänkään ei esitä pelkkää kiiltokuvaa vaan tuo esiin myös ikäviä kokemuksiaan Suomesta. Jouko Lehtolan *"Finlandia"* (2004) puolestaan yhdistää "symbolisia väkivallan työkaluja, tylyjä ahdistuksen osoitteita sekä suurenmoisia suomalaisia saaristomaisemia", kuten teoksen etuliepeessä tiivistetään. Lähimmäksi romanttista kansallismaisemakuvausta tulee Taneli Eskola *"Kuva-Aulanko"*-teoksellaan (1998).

Kunta- tai paikkakuntateokset kuuluvat valokuvakirjallisuuden keskeisiin lajityyppeihin, ja niillekin on toisinaan myönnetty laatutukea, joskin harvoin verrattuna niiden osuuteen valokuvakirjallisuudesta. Useimmiten tilaustyönä tehtyjä kuntateoksia on pidetty varsin ongelmallisina valokuvapiireissä niin sisällön kuin kuvien laadunkin suhteen (ks. esim. Hyvärinen 1987, Koljonen 1982, Vuorenmaa

Kuva 1. Ismo Kajander: Portsa. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juwa 1983

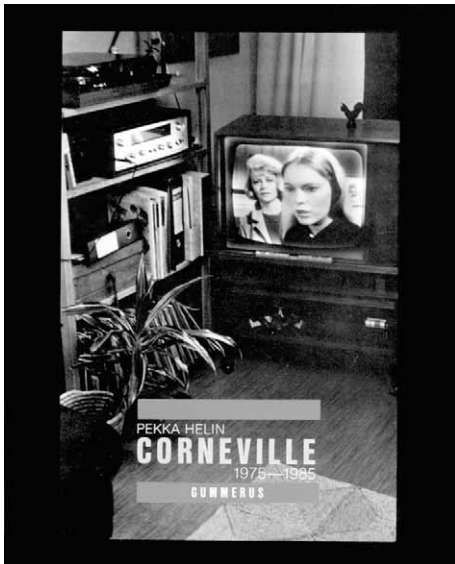
Kuva 2. Kajanderin teoksesta

Kuva 3. Kajanderin teoksesta

Kuva 4. Jouko Leskelä: Katutanssit. Kameraseura ry, Helsinki 1983

Kuva 5. Pekka Helin: Corneville. Gummerus, Jyväskylä 1986

Kuva 6. Kapa: Löytöjä ajasta. – Finds in Time. Omakustanne, 1987

Kuva 7. Pentti Sammallahti: Rannalla. Maisemavalokuvia keväästä. Omakustanne, 1986. Kuva teoksesta

Kuva 8. Sammallahti: Rannalla. Omakustanne, 1986. Kuva teoksesta

*Kuva 9. Taneli Eskola: W – Viva Giro!
Omakustanne, 1989*

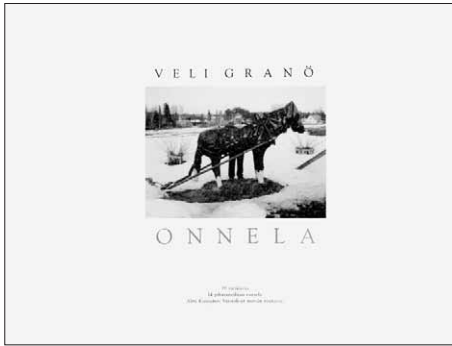
Kuva 10. Eskolan teoksesta

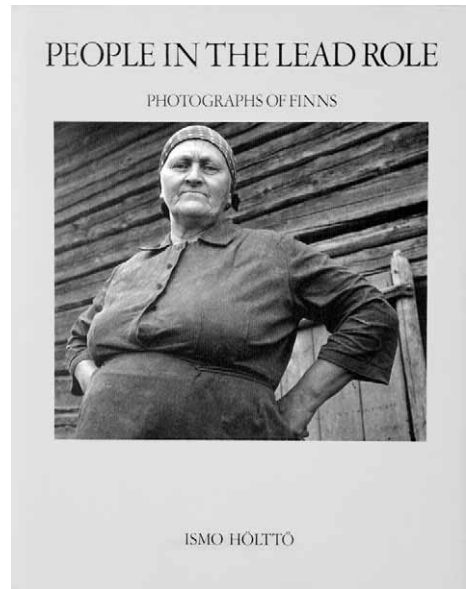
*Kuva 11. Ritva Kovalainen: Valokuvia.
Omakustanne, 1989*

Kuva 12. Kovalaisen teoksesta

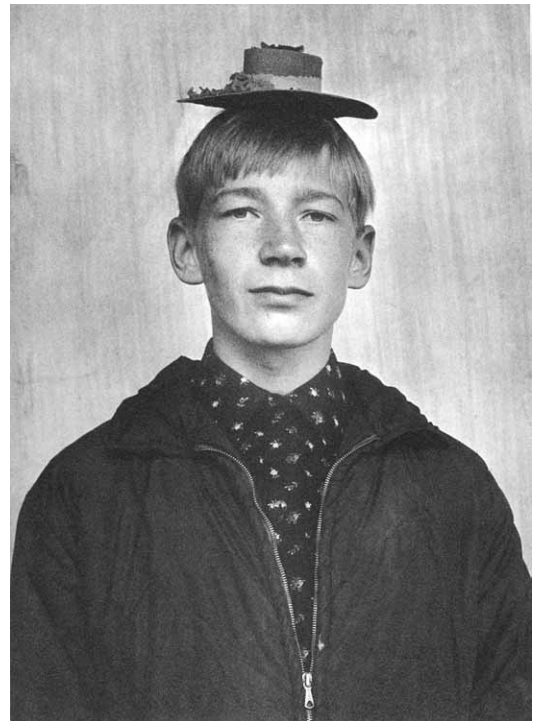
Kuva 13. Veli Granö: Onnela. Omakustanne, 1989

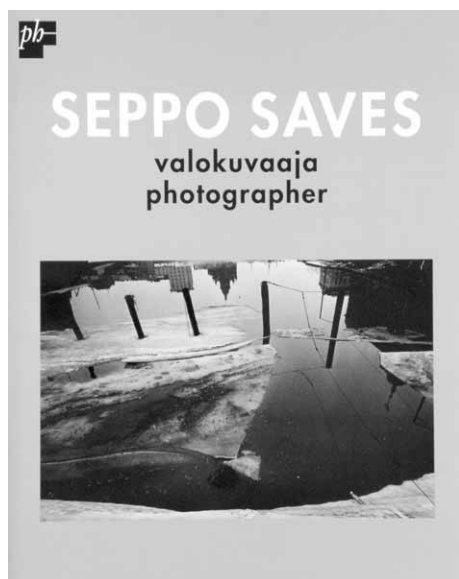
Kuva 14. Ismo Hölttö: Ihminen pääosassa. Valokuvia suomalaisista. Omakustanne 1989

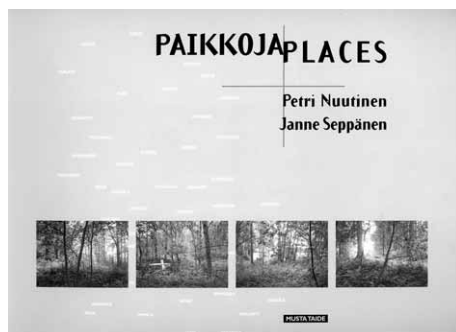
Kuva 15. Höltön teoksesta

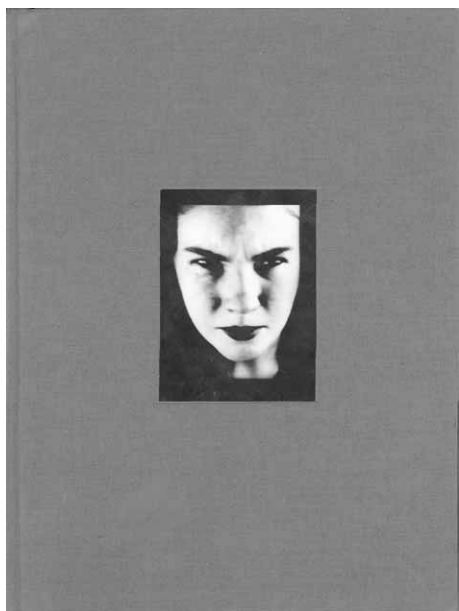
Kuva 16. Höltön teoksesta

Kuva 17. Seppo Saves: *Seppo Saves – valokuvaaja*. Pohjoinen, Oulu 1995

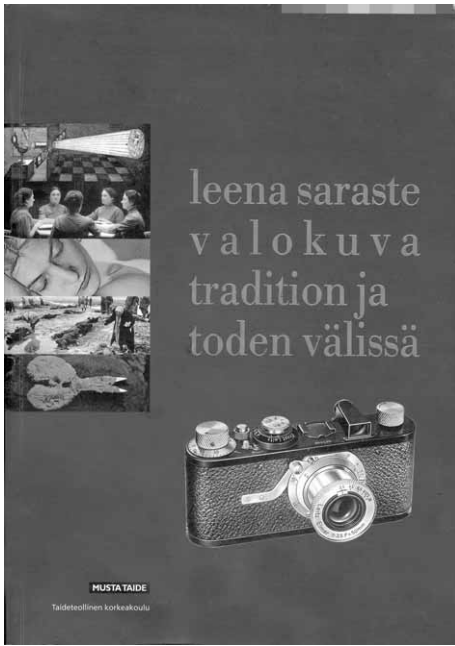
Kuva 18. Petri Nuutinen ja Janne Seppänen: *Paikkoja/Places*. Musta Taide, Helsinki 1994

Kuva 19. Kukkonen, Jukka & Vuorenmaa, Tuomo-Juhani & Hinkka, Jorma (toim.): *Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992*. SKS, Helsinki 1992

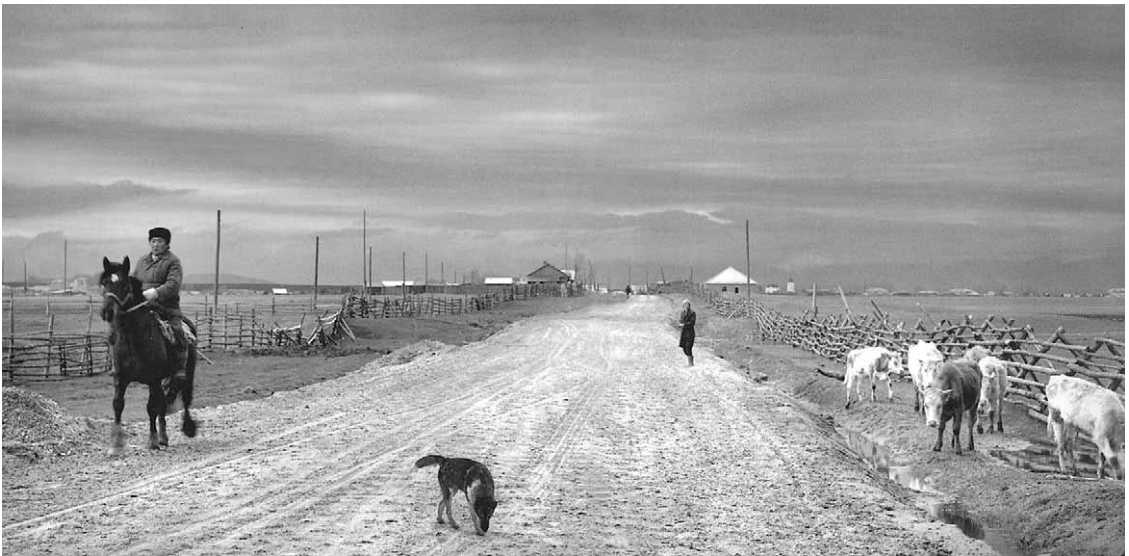
Kuva 20. Armi Laukian kuva mainitusta teoksesta

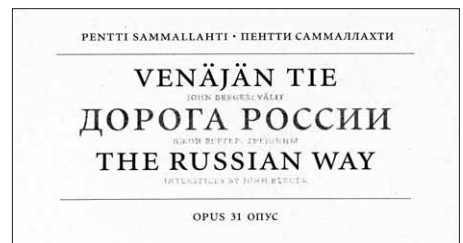
Kuva 21. Leena Saraste: Valokuva traditi-
on ja toden välissä. Musta Taide, Helsinki
1996

Kuva 22. Reijo Rinnekangas: Spiritus Eu-
ropæus 1980–2000. Lurra Editions, Salo
2000

Kuvat 23–24. Pentti Sammallahti: Venäjän
tie. Omakustanne 1996. Kuva teoksesta ja
kuvasalkun etiketti

1983)¹⁶. Laatutukea on myönnetty kuvaajalähtöisille paikkakuntateoksille, esimerkkeinä voidaan mainita Esko Alamaunun ”Muistojeni Taivalkoski” (1987), Pekka Helinin ”Corneville” (1986) ja Urho Pietilän ”Komeankylä” (1991) sekä tuoreimpana Kati Koivikon ”Kultakylä” (2002), jossa tekijä etsii juuriaan keskisuomalaisesta Luhangasta. 1980-luvun alun Helsinkiä kuvasi Savosta muuttaneen nuorukaisen näkökulmasta Jouko Leskelä teoksessaan ”Katutanssit” (1983), johon hän on vanginnut ”ratkaisevia hetkiä” kaupungin vilinästä. Laatutukea on myönnetty kahdelle Suomenlinnaa käsittelevälle kirjalle, Kari Haklin ”Aika” (1998) ja Kari Sarkkisen ”Suomenlinna, 00190 Helsinki” (2003).

Ulkomaiden urbaaneja keskuksia, etenkin miljoonakaupunkien vähemmän edustavia piirteitä, on kuvattu useassa laatutukikirjassa, esimerkkeinä voidaan mainita Kristoffer Albrechtin ”Metropol” (1999), Mauritz Antinin ”Berlin! Berlin!” (1983) ja Markku Henttosen Barcelona-aiheinen ”Paral-lel city” (2003). Anjusha Salsan ”Valounia” (s.a.) sisältää näkymiä 1980-luvun puolenvälin New Yorkista. Esko Männikön Yhdysvalloissa kuvattu, sikäläisen tilauksen pohjalta tehty ”Mexas” (1999) on myös saanut laatutukea. Pekka Potkan ”Bel Aire” (1992) on samoin kuvattu Yhdysvalloissa, ennen muuta Floridassa. Kari Riipinen taltioi niin Helsingin julkkisten yöelämää kuin suomalaisten bändien maailmankiertueitakin 1980–1990-luvulla teoksessaan ”The Art of Riipinen” (1994).

Laatutukiteosten joukossa on useita yhteiskunnallisia tai poliittisia ongelmia käsitteleviä reportaaseja. Lajityyppinä kriittinen sosiaali-reportaasi oli erityisen suosittu 1970-luvun alkupuoliskolla, ja laatutukiteoksista sitä edustaakin puhtaimmillaan ensimmäinen, Mikko Savolaisen ja Ismo Höltön ”Vanhuksia” vuodelta 1982. Se julkaistiin laatutuen mahdollistamana kymmenisen vuotta varsinaisen tutkimus- ja kuvaustyön jälkeen¹⁷. Kantaa ottaviin pamfletteihin kuuluu myös Juha-Pekka Inkisen ja Mika Ripatin ”Moraali ja arkkitehtuuri” (1990). Jan Kailan ”Elis Sinistöä” (1992) voitaisiin pitää vuoro-vaikutteisena henkilökuvauksena myös luovuuden ja poikkeavien elämänvalintojen puolustuksena. Sirkka-Liisa Konttista puolestaan

16 Valokuva-lehdessä 2/1987 Aimo Hyvärinen aloitti juuri ilmestyneiden Kuopio- ja Sotkamo-aiheisten kirjojen arvionsa toteamuksella ”Suomi tuntuu olevan kuntateosten luvattu maa, sillä jälleen meitä kiusataan kahdella kuntateoksella”. Hänen mielestään kuntakirjoissa kuvien valinta oli kyseenalaista, sillä Suomesta ei välittynyt totta ja rehellistä kuvaa, ja teoksilta puuttui hänen mielestään myös tyyliä. Arvionsa hän päätti sanoihin ”[k]ritiikin tasolla kyse alkaa olla jo ongelmajätteestä”.

17 Savolainen totesi Valokuva-lehden haastattelussa vuonna 1976 seuraavasti: ”Vanhuskirja odottaa nyt laatikossani aikaa parempaa. Se on edelleen ajankohtainen ja tärkeä kirja. Valokuvateosten kustannustuella se todennäköisesti saataisiin julkaistuksi. Mutta kun tuo tukijärjestelmä on vasta tavoite.” (Porkka 1976, 18.)

motivoi ”Hiekkaan kirjoitettu” -teoksessa (2000) huoli Koillis-Englannin ranta-alueiden säilymisestä ja niiden vapaan käytön jatkumisesta yksityisomistuksen ja saastumisen uhatessa. Laatutukea saaneet luontokuvateokset ovat yleensä ottaneet kantaa luonnon- ja ympäristönsuojelun puolesta, kuten Mikko Junnisen Vuotoksen allashanketta vastustava ”Vesiraja 4,8 m” (1995). Kaikissa luontokuvateoksissa kannanottoa ei kuitenkaan ole ilmaistu yhtä suorasti.

Muutama laatutukiteoksista on kommentoinut itse julkisen rahoituksen järjestelmääkin. Helena Lumpeen ja Mika Mannisen ”Ajatus-ten manifesti” (1993) kohdistuu laatutukeen ja laajemminkin julkiseen taidetukeen ja sen jakamisen perusteisiin. Heidän näkemyksensä mukaan apurahoja ja avustuksia annetaan lähinnä keskinkertaisuuksille. Ilppo Pohjola taas pyrki ”Kansallistunne” -teoksellaan (1989) herättämään kriittistä keskustelua valokuvateoksen muodosta tekemällä pienikokoisen pahvikoteloon paketoitun korttihaitarin.

Sodan vaikutuksia ihmisten elämään ja ympäristöön on kuvattu useissakin laatutukea saaneissa teoksissa. Vuonna 1983 tukea myönnettiin Leena Sarasteen ”Rakkaani, Palestiina” -teokselle, jonka julkaisi Tutkijaliitto. Teos ilmestyi muutamaa vuotta myöhemmin Englannissa nimellä ”For Palestine”. Yhteiskunnallis-poliittisiin reportaaseihin voidaan laskea myös Vesa Ojan ”Toinen Eurooppa” (1999), joka käsittelee Itä-Euroopan tilannetta. Eva Wardi käsitteli entisen Jugoslavian aluetta teoksessaan ”Choices” (2001), johon tekstin kirjoitti Iikka Vehkalahti. Suomalaisten kokemuksia sodasta käsitellään Jarmo Knuutilan ja Kari Levolan teoksessa ”Sotalapsi ei unohda” (2000).

Henrik Duncker ja Yrjö Tuunanen muokkasivat 1990-luvun alkupuolella käsitystä Suomen maaseudusta ja maanviljelijöistä teokseensa ”Hay on the Highway” (1993), joka edusti uutta vuorovaikutteista dokumentarismia. Teos perustui heidän yhteiseen, European Photography Awardin vuonna 1993 voittaneeseen lopputyöhönsä Taide-teollisessa korkeakoulussa. Kuvaukset oli tehty Hankasalmella ja Vihdissä. Saman koulun kasvatti Okko Oinonen esitti urbaanin tulkinnan Kullervosta teoksessaan ”The Lost Finnish Identity – Kadonnut identiteetti” (1995). Sari Poijärvi taas levitti uudenlaista kuvaa suomalaisesta naisesta teoksellaan ”Ammattinaisia” (2002), johon hän kuvasi näkyvillä paikoilla tai epätyypillisissä töissä työskenteleviä suomalaisia naisia.

Huomattava osa laatutukea saaneista valokuvateoksista on aiheen tai sisällön kannalta vaikeita luokitella, koska niissä on lopulta keskeisintä tekijän taiteellinen ilmaisu ja näkemys. Nämä teokset näyttävät olleen erityisen tyyppillisiä 1980-luvun loppupuolen ja 1990-luvun alun valokuvataiteelle, joka pyrki erottautumaan muista valokuvauksen lajeista. Ne eivät pyri todellisuuden realistiseen kuvaukseen vaan viittaavat pikemmin mielenmaisemiin ja -tiloihin. Useita niistä voisi kenties luonnehtia valokuvaesteettisiksi tutkielmiksi. Ryhmää edustavat puhtaimmillaan esimerkiksi Timo Kelarannan teokset

"Prosesseja" (1990), joka on katsaus hänen 1980-luvun tuotantoonsa, ja "SubImages" (2000). Samoin siihen voitaneen laskea Teppo Arellin ja Matti Vallan "Pallo kehä ympyrä meri" (1989), Taneli Eskolan "Lumia" (1984), Kari Holopaisen "Lumipilviä" (2003), Aimo Hyvärisen "Matka muuhun" (1988), Rita Jokirannan "Seascape stories" (1996), Martti Kapasen "Löytöjä ajasta" (1987), Ritva Kovalaisen "Valokuvia" (1989) ja "Tikkuja" (1992), Harri Larjoston "Näissä huoneissa" (1987) ja "Muistin jäljet" (1994), Marja Pirilän "Camera obscura" (2002), Pentti Sammallahten "Rannalla" (1986) sekä Marjukka Vainion "Homage à Ester Helenius" (1998).

Laatutuella on avustettu valokuvataiteen helmien esiin kaivamista varastoista ja arkistoista (vrt. Eskola 2003, 12), mikä on samalla merkinnyt suomalaisen valokuvataiteen historian rakentamista ja uudelleen tulkintaa. Tähän ryhmään kuuluu edellä mainittu Marja Vuorelaisen teos, samaten Ismo Höltön "Ihminen pääosassa" (1989), joka ilmestyi laatutuen avustuksella 20–30 vuotta alkuperäisen kuvaustyön jälkeen¹⁸. Osa Pohjois-Karjalassa ja Helsingissä tehdyn kuvaustyön tuloksista oli mukana jo vuonna 1970 Mikko Savolaisen kanssa tehdyssä "Suomea tämänkin" -teoksessa, jonka yhteiskuntakriittisyys antoi suuntaa tuon ajan valokuvaukselle samoin kuin käsitykselle valokuvateoksen lajityypistä (vrt. Heikka 1999, 245).

Viime vuosina laatutukiteosten joukkoon on ilmestynyt uusi lajityyppi, gallerioiden tai museoiden tuottama teos- ja tekijäesittely. Tätä lajia edustavat lähinnä Nanna Hännisen "Fear and Security" (2002) ja Marjaana Kellan "Marjaana Kella" (2002), jotka molemmat on suunnattu vahvasti kansainvälisille markkinoille, Hännisen teos kenties vielä vahvemmin kuin Kellan, sillä siihen on valittu ei-suomalaiset kirjoittajat ja se on julkaistu pelkästään englanniksi. Kummankin teoksen julkaisijoiden joukossa on ulkomaisia gallerioita. Valokuvataiteilijoiden voimistunut kansainvälinen liikkuvuus näkyy vahvasti myös Jouko Lehtolan syksyllä 2004 julkaistussa "Finlandia"-teoksessa, joka liittyy hänen osallistumiseensa POC (Piece of Cake) -projektiin. Teoksen on julkaissut tämä projekti Rouenissa Ranskassa, ja se on painettu Belgiassa. Reproduktio, taitto ja graafinen suunnittelu on kuitenkin tehty Suomessa. Julkaisun kustannuksiin ovat osallistuneet FRAMEn ja valtion valokuvataidetoimikunnan ohella Hasselblad-säätiö Ruotsista ja Pôle Image Haute-Normandie Ranskasta. Suomalaisista valokuva-alan instituutioista projektissa ovat olleet mukana Hippolyte-galleria ja Oulun valokuvakeskus.

Esiin nousevan lajityypin eroa perinteiseen valokuvateokseen voisi luonnehtia Taneli Eskolaa (2003, 22) lainaten seuraavasti: "Uusi valokuvataide on monesti suurikokoista ja painokuvat vastaavasti

18 Teoksen oikeampi julkaisuvuosi olisi 1990-luvun puolelta, jolloin siitä vastaatiin kappaleita sidotuksi ja levitykseen. Nimiölehti kuitenkin päivätettiin ja painettiin vuonna 1989. Loppupainos sidottiin vasta vuonna 2004.

ovat pieniä. Painokuvan ajatellaan silloin vain heijastelevan varsinaista taideteosta enemmän tai vähemmän uskollisesti, se monistaa kuvaa ja tekee sitä tunnetuksi.” Raadollisesti ilmaistuna kirja esittelee kauppatavaraa kuraattoreille ja taiteen ostajille. Merkinä viittauksesta kirjan ulkopuolisiin teoksiin voitaisiin pitää esimerkiksi mainintaa alkuperäisen vedoksen mitoista samaan tapaan kuin maalauksia esittelevissä taidekirjoissa. Rajanveto perinteiseen kuvateokseen on kuitenkin monesti vaikeaa, sillä useimpiin teoksiin sisältyvät kuvat kiertävät maailmalla eri koossa ja eri alustoilla, kuten näyttelyissä, taidelehdissä, mainoksissa tai esitteissä. Eroja löytynee kirjan tekemisen tavoitteista ja sen koostamisen logiikasta, mutta mitään periaatteellista estettä ei liene sillekään, että sama kirja voisi palvella onnistuneesti molempia tarkoituksia: olla sekä itsერიittonen valokuvateos että esitellä tekijää ja hänen tuotantoaan kansainväliselle yleisölle.

Eri asia on sitten, kuinka suuntautuminen kansainvälisille markkinoille heijastuu itse kuviin. Otso Kantokorpi (2001, 37) väittää, että maailmalle vietävä taide on ”kaikkiialla samannäköistä mautonta ja hajutonta tyyliisuuntaa, joka tunnetaan ironisesti nimellä ’international clean’”. Elina Heikan (2004, 257–262) mukaan viime vuosien voimakkaan kansainvälisen markkinoinnin vaikutukset näkyvät suomalaisessa valokuvataiteessa monin tavoin sekä muodon että sisällön tasolla. Aihevalikoimaltaan se on kansainvälistä nykytaidetta epäpoliittisempaa ja otteeltaan viileää ja etäännyttävää. Tuotteet ovat suurikokoisia, pohjustettuja ja kehyksettämiä värivalokuvia, jotka muistuttavat maalauksia kooltaan ja muodoltaan. Installaatioiden ja aktien sijaan tehdään kestäviä fyysisiä objekteja, joita voidaan myydä kalliiseen hintaan. (Mp.)

Paine erillisten esittelyteosten tekemiseen kasvaa vuosi vuodelta valokuvataiteilijoiden kansainvälistymisen takia, ja sitä voimistaa ajankohtaislehtien ja vuosikatsausten puuttuminen valokuvataiteen alalta. Sinänsä kansainvälinen yleisö on ollut valokuvakirjojen tavoitteena jo pitkän aikaa, mikä näkyy niiden kielivalikoimasta, joka ei alun pitäenkään rajoittunut kotimaisiin kieliin. Nykyisin ainakin osa laatutukiteosten tekstistä on käännetty ulkomaisille kielille, usein koko teos. Reijo Rinnekangas on tarjonnut kuvateoksissaan poikkeuksellisen monia kielivaihtoehtoja, esimerkiksi ”*Spiritus Europaeus*” -teoksessa (2000) kuutta ja ”*Zerkalossa*” (2004) peräti seitsemää. Marja Pirilän ”*Camera Obscurassa*” (2002) on kokeiltu kääntökirjamallia, joka sopii erinomaisesti teoksen sisältöön. Pirilä rakensi ihmisten asunnoista camera obscuroiden, pimeitä huoneita, joiden seinille ulkomaailma heijastui ylösalaisin. Suomenkielinen osuus alkaa normaalisti teoksen alkupäästä, englanninkielinen sen sijaan ylösalaisin loppupäästä. Markku Uotilan ”*Egyptiläisiä kohtaamisia*” -teoksessa arabiankielinen teksti alkaa länsimaisittain tulkittuna teoksen loppupäästä.

Kaiken kaikkiaan laatutukiteokset edustavat melko kattavasti viimeksi kuluneen neljännesvuosisadan aikana Suomessa ilmestynyttä valokuvakirjallisuutta, kun jätetään huomiotta sen valtavirta, suurten kustantamoiden tilaamat ja koostamat (paikka)kunta- ja luontokirjat. Laatutukikokoelma on aihepiiriltään laajempi ja yksilöllisempi kuin kaupallisten kustantajien julkaisemien valokuvakirjojen keskiverto (vrt. Tikkanen 2001, 22). Laatutukiteokset kuuluvat pääosin siihen joukkoon, jota Taneli Eskola (2003, 35) kutsuu "valokuvataiteellisesti ja kirjataiteellisesti mielenkiintoisiksi". Laatutukiteokset ja niiden tekijät löytyvät miltei poikkeuksetta Valokuva- ja Musta Taide -lehtien sivuilta sekä suomalaisten valokuvataiteen katsauksista ja historiikkeista, esimerkiksi Jukka Kukkonen ja Tuomo-Juhani Vuorenmaan toimittamista Suomen Valokuvataiteen museon julkaisemista "Valoa" ja "Varjosta" -teoksista (1999).

Laatutukiteosten kustantaminen

Omakustanteista yhteishankkeisiin

1990-luvun alkupuolelle saakka enemmistö laatutukiteoksista oli puhtaita omakustanteita, mikä heijasti sekä tukijärjestelmän alkupe- räisiä tavoitteita että kustannusalalla vallinnutta tilannetta (taulukko 2). 1990-luvun puolessavälissä pienkustantamoiden, ennen muuta Mustan Taiteen ja Pohjoisen, osuus alkoi nousta voimakkaasti. Musta Taide ja Pohjoinen julkaisivat molemmat ensimmäisen laatutukiteok- sensa vuonna 1992, minkä jälkeen ilmestyneistä 95 teoksesta niiden osuus on ollut peräti 45 prosenttia (43 kpl). 2000-luvulla valmistuneis- ta laatutukiteoksista (42 kpl) runsaat kaksi kolmasosaa on ollut erikois- ja pienkustantamoiden julkaisemia ja noin neljäsosa omakustan- teita.

TAULUKKO 2. *Laatutukiteosten kustantajat 1982–2004*

<i>Teoksen ilmestymisvuosi</i>	<i>Omakustanne*</i>	<i>Suuri yleis- kustantamo</i>	<i>Pienkustanta- mo tms.</i>	<i>Yhteensä</i>
1982–1984	4	1	4	9
1985–1989	16	4	5	25
1990–1994	15	1	11	27
1995–1999	6	–	27	33
2000–2004	11	2	29	42
Yhteensä	52	8	76	136
Yhteensä %	38	6	56	100

* Sisältää myös tekijöiden itsensä omistamat yhtiöt (jos omistussuhde on ilmennyt teoksesta tai muista lähdeaineistoista).

Ulkopuolisten kustantamia laatutukiteoksia voidaan näkökulmasta riippuen pitää osittaisina omakustanteina tai yhteiskustanteina. Itse laatutuki voidaan nähdä valokuvaajan – tai valtion – osuutena teok- sen painatuskustannuksiin, ja kustantaja saattaa vaatia kirjan tekijältä vielä muutakin omaa rahoitusta. Bibliografisten tietojen pohjalta omakustanteiden tarkan lukumäärän laskeminen on miltei mahdo- tonta, sillä niiden takana piilee monenlaisia kustantajien kanssa sovit-

tuja järjestelyitä. Ulkopuoliselta kuulostava kustantaja saattaa joskus myös paljastua tekijän omistamaksi yhtiöksi, esimerkiksi Lurra on Reijo Rinnekankaan, Hiilinielutuotanto Ritva Kovalaisen ja Pekka Turusen ja Swamphead Juha Suonpään omistuksessa.

Valokuvaajan omistama yritys saattaa ryhtyä kustantamaan myös muiden valokuvaajien tuotoksia, mistä on esimerkkinä Vidar Lindqvistin omistama Studio Vidar, joka on kustantanut kaksi vuonna 2003 ilmestynyttä laatutukiteosta, Seppo Saveksen kokoaman ”Salme Simanainen” -teoksen ja Martti Brandtin ”Lehtikuvia 1957–1994”. Saveksen teoksen rahoitusta varmistivat Suomen Valokuvaajain Liiton, Museoviraston, Kamera-lehden ja Valokuvataiteen museon etukäteisostot. Lindqvist sai itse laatutukea vuonna 1986 omakustanteelleen ”Black and White”.

Suuret yleiskustantamot ovat olleet koko ajan marginaalisia laatutukiteosten julkaisijoina, ja niiden osuus on viime vuosina laskenut muutamaa prosenttiin. Tältä vuosikymmeneltä voidaan mainita Tammen kustantama Jarmo Knuutilan ja Kari Levolan ”Sotalapsi ei unohda” (2000) sekä WSOY:n kustantama Sanna Kanniston ”Käärme Heliconiassa” (2002). Kovin monia tapauksia ei löydy aiemmiltakaan vuosilta: Pekka Helinin ”Cornevillen” (1986) kustansi Jyväskylässä sijaitseva Gummerus, Reijo Rinnekankaan ”Baskit” (1988) Weilin & Göös ja Hartti Aholan ja kumppanien ”Unelmat ja ruosteinen arki” (1992) puolestaan Tammi.

Suurten yleiskustantamoiden kiinnostuksen puute johtunee laatutukiteosten tyyppisten julkaisujen oletetusti vähäisestä menekistä. Eräässä kohtalaisen tuoreessa tapauksessa kustantamo perui valokuvaajan mukaan suullisen sopimuksen, koska piti teosta liian taiteellisena ja epäkaupallisena. Valokuvateokset ovat usein hankalia toteuttaa, sillä ne vaativat poikkeamista kustantamojen ja niihin liittyvien painotalojen yleisistä käytännöistä ja massatuotannosta. Lisäksi valokuvataidoimikunnat ovat saattaneet rajata etenkin suurten kaupallisten yleiskustantamoiden ohjelmiinsa ottamat teokset laatutukijärjestelmän ulkopuolelle, vaikka tästä ei mitään virallista säädöstä ole ollut.

Suurten kustantamoiden pelätään uhkaavan valokuvaajan ideoita, yrittävän muokata teoksesta sekä myyvämmän että kustannuksiltaan alemman. Eräässä hakemuksessa vuodelta 1993 todettiin, että ”[k]äytyämme turhauttavia neuvotteluja lukuisten kustantajien kanssa havaitsimme, että ainoa tapa toteuttaa painotyöltään korkeatasoinen valokuvateos on omakustanne”. Kaupallisen kustantajan saanut valokuvaaja saattaa vaatia osittaisen kustantajan asemaa, jotta ”varmistaa vaikutusvallan teoksen laatukriteereihin sekä kykenee osallistumaan sen tekoprosessin kaikkiin yksityiskohtiin”. Mallia 1990-luvun puolessavälissä kokeilleen valokuvaajan mukaan kustantajan kanssa tehty sopimus pienensi hänen taloudellista riskiään mutta an-

toi hänelle silti mahdollisuuden työskennellä yhtä kunnianhimoisesti kuin omakustantaja.

Jotkin keskisuurista kustantamoista ottavat toisinaan julkaistavakseen komeita kuvateoksia, jotta voisivat käyttää niitä PR-tuotteina kertomassa sekä kulttuuritahdosta että kirjapainotaidosta. Samoin eräät painotalot, kuten Erweko, käyttävät valokuvakirjoja eräänlaisina mestarinäytteinä ja käyntikortteina. Libris Oy perusti valokuvapalkinnon, joka jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 2003. Sen voitti Tiina Itkonen, joka sai mahdollisuuden julkaista kirjan Libriksen painamana. Itkosen vuonna 2004 ilmestynyt grönlantilaisia polaarieskimoita käsittelevä ”Inughuit” sai myös laatutukea.

Valokuvaajalle laatutuki voi merkitä valtaa vaikuttaa teosta koskeviin päätöksiin – parhaimmillaan hän voi jopa kilpailuttaa kustantajia keskenään (Suonpää 9.9.2004). Toisaalta tarjolla on useita esimerkkejä siitä, kuinka vähän kustantaja piittaa teoksesta, johon on saatu valtiolta ”ilmaista rahaa”. Eräässä tapauksessa 1980-luvulta 10 prosenttia painatuskuluista vastatakseen ottanut ”kustantaja” määräsi teokselle niin korkean myyntihinnan, ettei se käynyt kaupaksi. Tuoreemmassa esimerkissä tältä vuosikymmeneltä kustantaja vaati valokuvaajaa tuomaan omaa rahaa vielä laatutuen ohien, minkä lisäksi tämä ei olisi saanut valvoa painatusta. Valokuvaaja sai purettua alustavan sopimuksen ja onnistui hankkimaan teokselleen uuden kustantajan.

Toinen ääripää laatutukiteosten joukossa ovat olleet puhtaina omakustanteena tehdyt ”taiteilijakirjat”, ennen muuta kuvasalkut, joiden valmistamisen kaikista vaiheista (varsinaista painatusta kenties lukuun ottamatta) tekijä on vastannut itse. Taideteollisen korkeakoulun valokuvataiteen laitoksessa toimineiden valokuvaajien keskuudessa ideoidussa Opus-sarjassa 1980-luvulla julkaistut laatutukiteokset toteuttavat melko täydellisesti tätä omaehtoisuuden ja riippumattomuuden ihannetta. Kuvasalkkuja tehtiin Suomessa paljon 1970-luvun lopulta 1990-luvun alkupuoliskolle saakka, mutta sittemmin ne harvinaistuiivat eikä niitä ole laatutukiteosten joukossakaan ollut enää yhtään viimeisten 10 vuoden aikana. Kuvasalkut tehnevät kuitenkin pian paluun laatutukilistoille, sillä valokuvaajat ovat digitaalisten menetelmien innoittamina ryhtyneet tekemään niitä uudelleen. Musta Taide perusti vuonna 2004 Black Box -nimisen portfoliosarjan, jossa julkaistaan jo neljä teosta vuonna 2005¹⁹.

Suuria yleiskustantamoita suosivien ja vannoutuneiden omakustantajien väliin jäivät sitten ne valokuvaajat, jotka pyrkivät julkaisemaan teoksiaan yhteistyössä järjestöjen, oppilaitosten tai museoiden kanssa tai sitten lähestyvät valokuvaan ja taiteeseen erikoistuneita

19 Mustan Taiteen kuvasalkkutuotannon aloitti Tuomo-Juhani Vuorenmaan vuonna 2004 ilmestynyt ”Kilimanjaro hotel”, joka sisältää 11 pigmenttimustevedosta.

pienkustantamoita. Tämä kolmas linja on nykyisin ehdottomasti yleisin laatutukiteosten joukossa. Varteenotettavien pienkustantamoiden ilmestyminen valokuvauksen alueelle on hälventänyt kustannettujen ja omakustanteisten teosten vastakohtaa. Suhtautuminen kaupallisiin kustantajiin ei muutoinkaan ole enää yhtä kiihkeää kuin 1980-luvulla.

Pienkustantajien tulo valokuvakirjamarkkinoille ei silti ole tarkoittanut sitä, että kaikki halukkaat saisivat teoksensa julkaistuksi, sillä myös tarjontaa on paljon. Laatutukiselostuksissa valokuvaajat kertovat monesti epätoivoisista kamppailuista saada teokselleen kustantaja. Laatutukea haettaessa edellytetty rahoitus- ja aikataulusuunnitelma voidaan rakentaa kustantajan suullisten lupauksen pohjalle, joista tämä saattaa kuitenkin perääntyä, vaikka avustusta myönnettäisiin²⁰. Tämä koskee myös alaan erikoistuneita pienkustantajia. Osa valokuvakustantajista antaa helposti luvan käyttää nimeään hakeuksessa luotettavaksi ja hyväksi tunnetun valokuvaajan hankkeen edistämiseksi mutta ei katso näin tehdessään vielä sitoutuneensa sen toteuttamiseen.

Erikoiskustantamot ja valokuvakirjasarjat

Kustannustukijärjestelmää suunniteltaessa oli esillä ajatus erityisen yhtenäistä formaattia noudattavan laatutukiteossarjan perustamisesta (Eskola 2003, 14)²¹. Taideteollisen korkeakoulun valokuvataiteen laitoksen liepeillä julkaistava Opus-sarja ja Mustan Taiteen julkaisut antavat osviittaa siitä, millainen laatutukisarjasta olisi voinut tulla. Mustan Taiteen julkaisuja on laatutukiteosten joukossa 29 ja Opus-sarjassa ilmestyneitä 14 (sarjat ovat pieneltä osin päällekkäisiä). Kummallakaan sarjalla ei ole yhtenäistä formaattia, mutta niillä on omat, erottuvat esteettiset linjansa. Molempien tekijät myös vannovat valokuvauksen arvojen ja huippuunsa hiotun graafisen suunnittelun ja painatuksen nimiin. Kustannus Pohjoisen julkaisut, joita on laatutukiteosten joukossa 14, ovat myös olleet korkeatasoisia ja kunnianhimoisia, mutta usein isokokoisina ja kiiltäväkantisina ne muistuttavat ul-

20 Tämä saattaa aiheuttaa kirjan tekijälle monenlaisia hankaluuksia. Tästä voidaan ottaa esimerkiksi eräs teos vuodelta 2000, jolle haettiin laatutukea vasta jälkikäteen. Suuri kaupallinen kustantaja oli antanut sen julkaisemisesta suullisen lupauksen mutta peruuttanut sen myöhemmin vedoten siihen, että teos oli liian taiteellinen ja epäkaupallinen. Teos muuttui kesken tekoprosessin omakustanteeksi, mutta sen vuoden laatutuen hakuaika oli mennyt jo umpeen. Haku siirtyi seuraavaan vuoteen, jolloin teos oli jo valmis ja laskut odottivat maksamista. Teokselle myönnettiin laatutukea.

21 Idea oli ilmeisesti saatu Ruotsista, jossa ilmestyi 1970- ja 1980-luvuilla parikin yhtenäistä formaattia noudattavaa valokuvakirjasarjaa, joita levitettiin kirjakerhomuodossa.

konäöltään Opus-sarjaa ja Mustan Taiteen julkaisuja enemmän kaupallisten kustantamoiden julkaisemia kuvateoksia.

Mustan Taiteen sarjassa julkaistut teokset ovat yhtiön kustantamia²², Opus-sarjan julkaisut suurelta osin omakustanteita. Opus-sarjassa 1970-luvun lopusta lähtien julkaistuista 43 teoksesta on, kuten sanottu, 14 saanut laatutukea. Monet opuksista ovat syntyneet Taide-teollisen korkeakoulun jalopainoyksikössä kehitellyn kokeilevan, tutkivan painotyön tuloksena. Ensimmäiset kuusi opusta olivat Pentti Sammallahden tuotantoa. Vuonna 1986 ilmestynyt Sammallahden kuvasalkku ”Rannalla” (Opus 6) sai laatutukea, samoin ”Venäjän tie” (Opus 31) vuodelta 1996. Lisäksi sarjassa on ilmestynyt Sammallahden oppilaiden ja työtoverien Kristoffer Albrechtin, Taneli Eskolan, Kari Holopaisen, Ritva Kovalaisen, Jarmo (Japo) Knuutilan ja Jorma Purasen laatutukea saaneita teoksia.

Mustan Taiteen kustanteita laatutukiteosten joukossa on 29 kappaletta eli noin joka viides (21 %). Osa niistä on tehty yhteistyössä muiden tahojen kanssa, esimerkiksi museoiden, oppilaitosten tai järjestöjen. Ensimmäinen Mustan Taiteen kustantama laatutukikirja ilmestyi vuonna 1992, minkä jälkeen ilmestyneistä teoksista (95 kpl) Mustan Taiteen osuus on ollut vajaa kolmannes (31 %). Kustannusosakeyhtiö perustettiin vuonna 1990, jolloin se alkoi julkaista samanimistä lehteä, joka kuitenkin muuttui muutaman vuoden kuluessa käytännössä kausijulkaisuksi. Suurin osa numeroista, joita ilmestyy vähintään neljä vuodessa, on yksittäisten valokuvaajien monografioita. Kustannusyhtiö julkaisee valokuvateoksia myös kausijulkaisusarjan ulkopuolella, mutta laatutukiteokset ilmestyvät enimmäkseen siinä. Kausijulkaisun painoksen kasvattaminen laatutukiteosten tapauksessa 1 500:sta 2 000:een on suhteellisen pieni menolisäys.

Börje Skruf (2001b, 19) katsoo, että Mustan Taiteen julkaisuilla on oma leimansa, joka heijastaa pitkälle Tuomo-Juhani Vuorenmaan vahvaa henkilökohtaista näkemystä. Elina Heikka (2002) luonnehtii yhdenmukaisuutta termeillä ”modernistinen idea”, ”kuvat kuvina” ja ”viileä estetiikka”. Lisäksi Heikka kiinnittää huomiota teosten postinkestävään muotoon, huomattava osa painoksestahan toimitetaan postitse kausijulkaisun tilaajille (mp.). Jotta Musta Taide on päässyt Suomen Postin normaalia kirje- ja pakettitaksaa selvästi halvemman lehdistäjäläisyyden piiriin, julkaisujen on täytynyt noudattaa tiettyjä koko- ja

22 Vakkuri (2003) kuitenkin käyttää termiä ”kimppakustantaminen” samantapaisesta järjestelystä kuin Mustan Taiteen ja valokuvaajien välillä on.

painorajoituksia.²³ Mustan Taiteen julkaisujen yhtenäisyyttä on edistänyt se, että graafinen suunnittelu on ollut pääasiassa yhden henkilön vastuulla, ensin 1990-luvun alussa Tapio Vapaasalon ja sittemmin Jorma Hinkan (Skruf 2001a, 19). Reprofaktori Terho Turunen vastasi 1990-luvun puoleenväliin saakka lehden ja julkaisujen reproduktion ja painatuksen kehittämisestä (mp.).

Mustaa Taidetta, lähinnä Tuomo-Juhani Vuorenmaata, voisi luonnehtia laatutukiteosten tuottajaksi. Kustannusyhtiöllä on vähän henkilökuntaa ja palveluita ostetaan paljon ulkopuolelta. Mustan Taiteen kautta teoksiaan julkaisseet valokuvaajat selostavat laatutuen käytön yleensä toimittamalla valokuvataidetoimikunnalle kustannusyhtiön laskun, jonka mukaan tekijä on ostanut laatutukisummalla 500 kappaletta omaa kirjaansa (arvonlisävero 8 %). Kustannusyhtiö on käyttänyt vastaavan summan reproduktioon, graafiseen suunnitteluun, käännöksiin, painatukseen, sidontaan, papereihin, kansimateriaaleihin sekä muihin vastaaviin kohteisiin, joihin laatutuki on tarkoitettu.

Laatutuki vaikuttaa merkittävästi Mustan Taiteen halukkuuteen julkaista sille tarjottu valokuvakirja, mutta se ei silti ota julkaistavakseen kaikkia laatutukea saaneita teoksia. Opetusministeriön kulttuurilehtituki, jonka suuruus oli 25 000 euroa vuonna 2004, on laatutukea

23 Posti myönsi vuoteen 1996 saakka sanoma- ja aikakauslehdille jakelumaksuista alennusta, minkä valtio vuorostaan korvasi myöntämällä Postille ns. yleistä kuljetustukea. Tämän tukimuodon lakkautuksen jälkeenkin Suomen Postilla on ollut oma normaalia kirje- tai pakettitaksaa huomattavasti edullisempi hinnoittelunsa lehtien jakelulle. Sen piiriin pääsemiseksi lehden on pitänyt täyttää tietyt tunnusmerkit (lehden määritelmä) sekä koko- ja painorajat. Lehden vähimmäiskoko on ollut 90 x 130 mm ja enimmäiskoko 320 x 470 mm (mahduttava 30 x 250 mm:n postiluukusta). Korkein sallittu paino on 1 kg ja suurin paksuus 30 mm. Lehden tunnusmerkkejä taas ovat seuraavat: ilmestyy vähintään 4 erillistä numeroa vuodessa; sisältö, muoto ja rakenne vastaavat yleistä käsitystä sanoma- tai aikakauslehdestä ja sisältää toimituksellista aineistoa. Lisäksi lehden on oltava päällystämätön tai päällystetty siten, että on tunnistettavissa lehdeksi. Lähetystä varten se on kimputettava Postin ohjeiden mukaisesti. Erityiskäsittelyä vaativista lehdistä on peritty lisämaksu. Suomen Posti ylläpitää lehtirekisteriä, johon kriteerit täyttävät lehdet merkitään, ja vain siihen merkityjä lehtiä voidaan jakaa lehtien peruspalvelun mukaisilla hinnoilla. (<http://www.posti.fi/yrityksille/lahettaminen/lehtilahetykset> luettu 9.2.2005.)

Postin lehtirekisterillä on ollut yhteys arvonlisäverokannan määräytymiseen siten, että siihen merkityt lehdet on tilattuina tulkittu aikakauslehdien määritelmän täyttäväksi ja siten verottomiksi (Verottajan ALV-neuvonta 1.10.2004). Irtomyynnissä aikakauslehtiin sisältyy 22 prosentin arvonlisävero.

Suomen Postin palvelu-uudistuksen myötä lehtien jakelun hinnoittelu muuttui 1.3.2005. Samalla poistuivat lehden toimitukselliset sisältömäärittelyt ja kriteerit löystyivät myös ilmestymistiheyden suhteen. Lehtirekisteriä ei enää jatkossa ylläpidetä. (<http://www.posti.fi/uudistus> luettu 9.2.2005; Kettunen 14.2.2005.)

ratkaisevampi kustannusosakeyhtiön toiminnan jatkuvuudelle (ks. s. 65–66). Vuosittain Mustan Taiteen kautta kulkee valokuvaajien saamia laatutukia vaihdellen 15 000–20 000 euron verran.

Oulussa sijaitseva Kustannus Pohjoinen on Mustan Taiteen ohella kuulunut 1990-luvun alusta lähtien keskeisiin valokuvakirjojen kustantajiin Suomessa. Pohjoisen painopisteiksi otettiin tuolloin tiede- ja tietokirjojen ohella erilaiset kuvateokset, joissa aiheena on kuvataide, arkkitehtuuri tai luonto. Laatutukiteoksista se on kustantanut 14 kappaletta, joista neljä on yhteishankkeita muiden kustantajien kanssa. Vuoden 2000 jälkeen ei kuitenkaan ole ilmestynyt yhtään Pohjoisen kustantamaa laatutukiteosta, ja kustantamon kirjatuotanto on kaiken kaikkiaan ollut rahoitussyistä jo muutaman vuoden miltei kokonaan pysähdyksissä. (Tähtinen 7.10.2004.)

Etenkin Musta Taide on muuttanut kustannustilannetta melkoisesti 1980-luvun alusta, jolloin laatutukijärjestelmä perustettiin. Nykyisin Suomessa on valokuvaukseen erikoistunut, pikemmin aatteelliselta kuin markkinaorientoituneelta pohjalta toimiva pienkustantamo, jonka välityksellä valokuvaajat voivat saada omaehtoisia töitään julkisuuteen ja vieläpä jalostaa niitä kuvien painatukseen ja kirjan teokoon erikoistuneiden asiantuntijoiden opastuksella. Musta Taide on periaatteessa kaupallinen kustantamo, mutta se on pitkälti riippuvainen opetusministeriön myöntämästä kulttuurilehtituesta ja valokuvaajien kautta välillisesti tulevasta valokuvateosten laatutuesta. Mustan Taiteen ”monopoli” valokuvakirjojen julkaisu-toiminnassa on herättänyt jonkin verran keskustelua, mutta sen hallitseva asema johtuu siitä, että ala on katteeltaan niin heikko, että muut pysyvät siitä loitolla. Harva Mustan Taiteen julkaisema teos tuottaa varsinaisesti voittoa. Julkisen tuen mahdollisesti aiheuttamasta kilpailun vääristymisestä ei ole tässä yhteydessä vakavasti puhuttu.

Mustan Taiteen sinnittelyn taustalla on intohimo valokuvaa ja sen hyvää painamista kohtaan. Kun kustannusyhtiö aloitti toimintansa 1990-luvun alussa, sen kunnianhimoisena tavoitteena oli ”yhdistää hyvä valokuvaus hyvään kirjapainotaitoon”. Haluttiin toteuttaa korkealuokkaisia projekteja, joihin kukaan muu ei uskaltanut ryhtyä (Skruf 2001a, 19). Mustan Taiteen julkaisemien kuvateosten mainostettiin edustavan ”parasta mahdollista painotyötä, joka välittää kuvien ainutlaatuisen sävyskaalan, terävyyden ja yksityiskohtien runsauden” (ks. esim. Musta Taide 4/93).

Valokuvakirjamarkkinoilta ainakin toistaiseksi poistuneen Kustannus Pohjoisen valokuvakirjatuotanto alkoi 1990-luvun alussa samantapaisista lähtökohdista kuin Mustan Taiteen. Tavoitteena oli antaa tasonsa jo osoittaneille valokuvaajille mahdollisuus julkaista ”omannäköisensä kirja”. Ajatuksena oli myös kehittää valokuvaajan ja kirjapainon yhteistyötä parhaan lopputuloksen takaamiseksi. (Tähtinen 7.10.2004.) Tavoite oli radikaali sitä taustaa vasten, että muutama painotalo kieltävät yhä valokuvaajilta pääsyn valvomaan teok-

sensa painatusta²⁴. Osapuolten näkemykset voivat olla hyvin kaukana toisistaan. Valokuvaajat eivät aina hallitse kirjapainotekniikkaa, mutta heillä on varsin selkeä käsitys siitä, miltä kuvan tulisi painettuna näyttää. Kustantamoille ja painotaloille, erityisesti suurtuotantoon tottuneille, valokuvateokset ovat työläitä ja vaikeita. Valokuvakirjoissa joudutaan tekemään poikkeamia painotalojen rutiineista, joskus tekemään asioita ”väärin”, kuten osapuolten välisissä neuvotteluissa ”tulkkina” toiminut reprofaktori Terho Turunen (1990b, 52–53) on todennut. Osin tällaisten välittäjienkin ansiosta Suomeen on verrattuna moneen muuhun maahan kehittynyt yleisesti ottaen hyvä keskusteluyhteys valokuvaajien ja kirjapainoammattilaisten välille, mikä näkyy Taneli Eskolan (28.2.2005) mukaan myös täällä tehtyjen valokuvakirjojen keskimäärin korkeassa laadussa.

Kustannus Pohjoinen perusti 1990-luvun puolessavälissä Photo Fennica -sarjan, josta on ilmestynyt kaksi teosta, molemmat laatutukea saaneita: Ben Kailan ”Kysymys vähästä” (1997) ja Seppo Saveksen ”Seppo Saves – valokuvaaja” (1995). Pohjoisen julkaisemat valokuvakirjat ovat olleet ulkomuodoltaan komeita: suurikokoisia, kovakantisia ja painavia. Kustannusyhtiö on suosinut sekä perinteistä että uutta väridikumentarismia. Lisäksi useissa sen julkaisemissa valokuvakirjoissa on tekstillä, monesti muun kuin itsensä valokuvaajan kirjoittamalla tietopuolisella tekstillä, ollut huomattava rooli.

Valokuva-alan järjestöt ja laitokset julkaisevat myös kirjoja ja niillä on omia julkaisusarjoja. Taideteollisen korkeakoulun, Suomen Valokuvajärjestöjen Keskusliiton Finnfoton ja Suomen Valokuvataiteen museon sarjoissa julkaistut kirjat ovat saaneet laatutukea. Ne tekevät tyypillisesti yhteisjulkaisuja sekä keskenään että esimerkiksi Mustan Taiteen kanssa. Muutkin pien- ja erikoiskustantamot julkaisevat toisinaan valokuvateoksia. Laatutukikirjojen joukossa on muun muassa Kustannus Oy Taiteen, Liken, Loven, Nemon, Odessan, Puntsin, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran, Suomen Rauhanpuolustajien ja Vastapainon julkaisuja.

Luontoaiheisia laatutukikirjoja on julkaissut Suomen Luonnonsuojelun Tuki Oy (5 kpl) ja Maahenki Oy (1 kpl). Suomen Luonnonsuojelun Tuki, joka on Suomen Luonnonsuojeluliiton varainhankintaa

24 Painatuksen valvonta esiintyy usein omana työvaiheenaan valokuvaajien laatutukiselostuksissa, ja siihen näyttää usein kuluvan ennakoitua enemmän aikaa ja liittyvän muitakin ongelmia, kuten erimielisyyksiä työn laadusta. Painon valvonnasta vastaa usein tekijä itse, tai joku muu, siihen vihkiytynyt valokuvaaja, kuten Pentti Sammallahti. Mustan Taiteen julkaisuissa painatusta valvoo yleensä valokuvaajan ohella Tuomo-Juhani Vuorenmaa.

Taneli Eskolan (2003, 66) mukaan painon valvonta on pitkä prosessi, jossa esivalmistelutyöt huipentuvat painamiseen. Tarkkailtavia asioita ovat mm. kohdistus, sävyt, värin määrä, tahriminen ja värin kuivuminen ennen uutta painokertaa (mp.).

hoitava yritys, aloitti kirjojen kustantamisen 1970-luvun lopulla. 2000-luvun alussa se joutui selvitystilaan tappiollisen postimyynnin takia, mikä kuitenkin väistyi, kun postimyyntiluettelon julkaisuoikeuksille ja Luontokauppa.com-verkkokaupalle löytyi uusi omistaja vuonna 2003. Tässä yhteydessä Suomen Luonnonsuojelun Tuki kuitenkin lopetti kirjojen kustantamisen. (Iivonen 9.2.2005.) Maahenki puolestaan on Maaseudun Sivistysliiton vuonna 1999 perustama yhtiö, jonka julkaisutoiminnan teemana on luonnon, taiteen ja ihmisen välinen yhteys. Maahenki on tuottanut viime vuosina useita valokuvaprojekteja. Aikaisemmin runsaasti luontokirjoja julkaisi Forssan Kustannus, jonka kanssa valokuvataidetoimikunta suunnitteli yhteistyötä 1990-luvun alussa, kuten edellä kuvattiin (ks. s. 27). Laatutukiteoksia Forssa ehti julkaista vain yhden, Hannu Hautalan ”Muistoja metsästä” vuonna 1990. Forssan Kustannus julkaisi viimeiset kirjansa vuonna 1992.

Muutama laatutukikirja on julkaistu ja kustannettu (osin) ulkomailla. Yleensä tämä liittyy siihen, että tekijä on oleskellut tai asunut pitkään ulkomailla²⁵, kuten Sirkka-Liisa Konttinen Englannissa, tai valokuvaaja on saanut tai pyrkii saamaan asemaa kansainvälisillä taidemarkkinoilla, kuten Nanna Hänninen, Marjaana Kella ja Jouko Lehtola. Suuria ulkomaisia kustantajia ei kuitenkaan esiinny listalla, ei edes valokuvauksen erikoiskustantamoita. Eräs valokuvaaja ilmoitti laatutukihakemuksessaan vuonna 1995, että hän yrittää hankkia teokselle ulkomaisen kustantajan kansainvälisen levityksen edistämiseksi. Teos ilmestyi kuitenkin kotimaassa, joskin merkinä suuntautumisesta siinä oli kaksikielisyyden (suomi ja englanti) ohella ulkomaisen tutkijan kirjoittama essee²⁶. 2000-luvulla on julkaistu useita laatutukiteoksia, jotka ovat syntyneet jo alun perin kansainvälisessä yhteistyössä, esimerkiksi Jouko Lehtolan ”Finlandia”-teos (2004) ilmestyi Ranskassa liittyen eurooppalaiseen POC-projektiin.

Rahoituslähteet ja -keinot

Valokuvateokset ovat yksilöitä, joiden kustannukset vaihtelevat suuresti painomenetelmistä, materiaaleista, koosta, painopaikasta ja painosmäärästä riippuen. Tätä nykyä laatutukiteosten valmistuskustannukset vaihtelevat osapuulle 20 000:n ja 50 000 euron välillä. Suurin

25 Opetusministeriön vuonna 1987 hyväksymän ohjeen mukaan laatutukea voitiin myöntää vain Suomen kansalaisille. Ohje kumottiin vuonna 1993.

26 Kirjoittajan hakeminen ulkomailta on yleistynyt viime vuosina. Nanna Hännisen ”Fear and Security” -teokseen (2002) kirjoitti tanskalainen Anna Krogh, Esko Männikön ”Mexasiin” (1999) amerikkalainen Gary Michael Dault. Toinen varhaisempi esimerkki on Pentti Sammallahden vuonna 1996 ilmestynyt ”Venäjän tie” -kuvasalkku, jonka tekstistä vastasi John Berger, kuulu englantilainen kulttuurikriitikko ja esseisti.

yksittäinen kustannuserä on yleensä painatus ja toisena tulee reprotyö. Eräissä teoksissa painatuspaperin osuus saattaa nousta merkittäväksi, toisissa taas sidonta. Teollisesti ja käsityöpainotteisesti valmistettujen teosten kustannukset jakautuvat eri tavoin, ja jälkimmäiset ovat yleensä suhteessa kalliimpia toteuttaa.

Hakujulistuksen mukaan laatutukiraha on tarkoitettu ”kirjan valmiin materiaalin viimeistely-, tekstitys-, painatus- ja muihin työn loppuvaiheen kustannuksiin”. Yksityiskohtaista luetteloa niistä kuluista, joihin laatutukirahaa tarkalleen ottaen saa tai ei saa käyttää, ei ole laadittu. Laatutukiselostuksiin on sisältynyt kuluja muun muassa seuraavista kohteista: kirjoituspalkkiot, käännökset, graafinen suunnittelu, mallikirjan teko, asemointi, reprotyö, värierottelu, koepainatus, painatus, painonvalvonta, paperit, kansi- ja kotelomateriaalit, sidonta, stanssaus, jakelu, postitus, esittelymateriaali ja markkinointi.

Laatutukiteosten rahoitus kerätään yleensä useista lähteistä. Itse tutkimus-, suunnittelu- ja kuvaustyöhön on saatu avustusta taidetoimikuntalaitoksesta tai yksityisiltä säätiöiltä ja rahastoilta, joskus myös kustantamoilta, oppilaitoksilta tai kunnilta. Aihepiiristä riippuen myös muut ministeriöt ovat saattaneet osallistua kirjahankkeisiin, esimerkiksi ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto tai sosiaali- ja terveysministeriön alainen STAKES. Usea laatutukea saanut valokuvaaja on nauttinut valtion taiteilija-apurahaa tai muuta työskentelyapurahaa kuvaustyön aikana. Kirjastoapurahakin on ollut muutamilla, joskin se on valokuvakirjailijoilla harvinainen. Valokuvaaja voi saada sitä vain, jos hän kirjoittaa myös tekstiä kirjoihin²⁷.

Valokuvataiteessa tyypillinen kohdeapurahan käyttötarkoitus on ollut juuri kuvausprojekti, jonka tuloksena syntyy näyttely tai julkaisu tai molemmat. Painatukseen kohdeapurahaa sen sijaan ei anneta, sillä valokuvataidetoimikunta on halunnut profiloida laatutuen ja kohdeapurahan selvästi toisistaan erottuviksi. Toimikunta on myös katsonut, että se ei ole velvollinen myöntämään julkaisun painamiseen laatutukea, vaikka se olisi tukenut kuvausprojektiä kohdeapurahalla. (Kauhanen 8.9.2004.)

Laatutukiteosten painatusta ovat valokuvataidetoimikunnan ohella tukeneet apurahoin säätiöt, rahastot sekä oppilaitokset. Viime vuosina avustusta on saatu myös näyttelyvaihtokeskus FRAMElta, joka tukee vieraskielisten painotuotteiden valmistusta nykytaiteen esittelemiseksi ulkomailla. FRAME on avustanut laatutukikirjoista

27 ”Tasoltaan hyvät tekstilliset kuvakirjat” mainitaan nykyisin kirjastoapurahojen ja -avustusten jakoperiaatteissa (28.3.2003). Hakemuksia arvioitaessa kiinnitetään huomiota sekä aikaisempaan tuotantoon että nykyiseen työvaiheeseen. Lisäksi hakijan on esitettävä työsuunnitelma, sillä kirjastoapuraha on tarkoitettu työskentelyä varten. Laatutukea saaneista valokuvakirjailijoista kirjastoapurahaa ovat saaneet mm. Antti Leinonen, Reijo Rinnekangas, Leena Saraste ja Heikki Willamo, jotka kaikki sekä kuvaavat että kirjoittavat.

muun muassa Nanna Hännisen *"Fear and Securityä"* (2002), Marjaana Kellan *"Marjaana Kellaa"* (2002), Marja Pirilän *"Camera obscuraa"* (2002) sekä Jouko Lehtolan *"Finlandiaa"* (2004). Esittely- ja julkaisumateriaalin valmistamiseen valokuvataiteilijoiden on mahdollista hakea tukea myös valtion kuvataidetoimikunnalta. Julkaisutukea jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 2004, ja sitä myönnetään esimerkiksi näyttelyluettelon, taiteilijaa käsittelevän kirjan tai verkkosivujen valmistamiseen²⁸.

Ennakko-ostot ovat usein käytetty keino hankkia rahoitusta teoksen toteuttamiseen. Osavaiheiden laskuja ei yleensä voi makuuttaa pitkään, etenkin jos kyseessä on normaali kaupallinen repro- tai painotalo. Ennakko-ostot pienentävät kustantamon samoin kuin omakustannetta tekevän valokuvaajan taloudellista riskiä ja ratkaisevat monessa tapauksessa sen, lähdetäänkö teosta lopulta toteuttamaan vai ei. Ennakko-ostoja hankittiin aikaisemmin Valokuva-lehden ilmoituksilla, samoin niitä on kerätty suoramyyntikirjeillä. Ratkaisevat ennakko-ostot ovat tyypillisesti suuria yksittäisiä tilauksia esimerkiksi järjestöiltä, kunnilta, oppilaitoksilta tai museoilta. Usein ennakko-ostoissa on käytetty houkuttimena alennettua hintaa (Saraste 8.12.2004).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamalle, suomalaisen valokuvauksen 150-vuotisjuhlan kunniaksi julkaistulle *"Valokuvan taide"* -teokselle (1992) hankittiin opetusministeriön kautta laaja enakkotilaus lukioihin, mikä lopullisesti varmisti teoksen toteuttamisen (Saraste 29.9.2003). Muutoin tutkimushankkeeseen oli saatu rahoitusta useista eri lähteistä. Kustannus Oy Musta Taide julkaisee monesti museoiden kanssa yhteistyönä näyttelyjulkaisuja, joita nämä sitoutuvat etukäteen ostamaan itselleen huomattavan määrän edelleen myytäväksi (Vuorenmaa 4.12.2003). Sama järjestely koskee monia oma- ja yhteiskustanteina toteutettuja näyttelyihin liittyviä julkaisuja. Esimerkiksi Amos Andersonin taidemuseo sitoutui etukäteen ostamaan tietyn määrän Harri Larjoston teosta *"Muistin jäljet"* (1994), joka ilmestyi omakustanteena. Molemmat osapuolet hyötyvät yhtä lailla tällaisesta järjestelystä.

Ennakko-ostot voivat olla myös sponsorointia. Osaa laatutuki-teoksista on myyty ennakkoon tietyille aiheeseen liittyvälle taholle, joka on sitten jakanut ne henkilökunnalleen tai asiakkailleen lahjana. Kustannus Pohjoinen on myös tarjonnut tilaajille mahdollisuuden saada teoksesta oma osapainos räätälöidyllä nimiösivulla. Tällaisia ennakko-

28 Muutamat valokuvataiteilijat hakivat julkaisutukea vuonna 2004 mutta yksikään heistä ei sitä saanut. Hakemuksia kuvataidetoimikunnalle tuli 207, joista 19 hyväksyttiin. Rahaa oli jaettavana vain 25 000 euroa. Vuonna 2005 määrärahaa oli jaossa jo huomattavasti enemmän, 55 000 euroa. Hakemuksia tuli 117 ja apurahoja myönnettiin 31. Saajien joukossa olivat mm. Harri Larjosto, Heli Rekula, Elina Saloranta ja Hannele Rantala.

ostoja ovat tehneet esimerkiksi kunnat. (Tähtinen 7.10.2004.) Joskus yritykset antavat suoraa rahoitusta painatuskustannuksiin ja saavat tästä vastineeksi kirjoja. Myös selkeää sponsorointia on esiintynyt laatutukiteosten tapauksessa, esimerkiksi Taneli Eskolan ”Tamme-Laurin tapaukseen” (2001) paperit saatiin lahjoituksena Tervakoski Oy:ltä.

Valokuvaajat itse ovat tietenkin useimpien omaehtoisten valokuvateosten keskeisiä rahoittajia. He pyrkivät alentamaan valmistuskustannuksia oman työn avulla, jopa silloinkin, kun heillä on ulkopuolinen kustantaja, sillä kulujen noustessa nämä saattaisivat perääntyä hankkeesta, josta ei todennäköisesti tule bestselleriä. Valokuvaaja saattaa tarvittaessa myös luopua tekijänpalkkioistaan budjetin kurissa pitämiseksi – tosin tekijänpalkkioita ei välttämättä muutenkaan maksettaisi kimppekustannustyyppisissä järjestelyissä (esimerkiksi Musta Taide). Varsinkin oma- ja yhteiskustanteissa valokuvaaja koettaa usein tehdä mahdollisimman paljon itse, jotta rahat ylipäänsä riittäisivät teoksen toteuttamiseen ja jotta sen myyntihinta pysyisi kohtuullisena²⁹. Osa tietenkin haluaa omalla työllä myös varmistaa laatua. Valokuvaajien arviot omasta työstä vaihtelevat laatutukiselvityksissä: osa ei mainitse sitä lainkaan, osa mainitsee mutta ei anna sille rahallista arvoa, osa taas merkitsee sen kustannukseksi siinä, missä ulkopuoleltakin ostetun työn. Joskus laatutuella on katettu nimenomaan kirjan tekijän omaa työtä (filmien valmistusta, graafista suunnittelua, taittoa, painonvalvontaa), jota kustantaja ei ole korvannut. Omakustanteen tekijä puolestaan voi yrittää näin hankkia edes ”symbolista korvausta työstään”, kuten eräässä laatutukiselostuksessa todettiin.

Eräs 1990-luvun alussa kuvasalkun painatukseen laatutukea saanut valokuvaaja huomautti selostuksessaan, että teoksen ”kustannuksilla olisi kiertänyt maailman kymmenen kertaa”. Laatutuki oli korvannut tämän omakustanteen kustannuksista kolmasosan, loput valokuvaaja oli kattanut säästöillä ja pankkilainalla, jota hän maksoi takaisin useita vuosia. Vaikka laatutukea saaneiden kuvasalkkujen painoksen edellytettiin tuolloin olevan 500 kappaletta, kyseisestä teoksesta otettiin peräti 1 000 kappaleen painos. Pankkilainat eivät ole poikkeuksellinen tapa rahoittaa taidehankkeita. Valokuvauksen kentällä liikkuu pelottava tarina kirjantekijästä, joka menetti asuntonsa,

29 Kirjan julkaiseminen esimerkiksi Kustannus Oy Mustan Taiteen kautta omakustanteen sijaan vaikuttaa kokonaiskustannuksiin sitä kautta, että arvonlisäverovelvollinen kustantaja hyötyy kirjojen normaalia alemmasta verokannasta (8 %). Kun kustantaja tilittää kirjojen myynnistä kokoamansa arvonlisäverot, se voi vähentää arvonlisäverovelvollista toimintaansa varten ostamiensa tarvikkeiden ja palveluiden ostohintaan sisältyvän arvonlisäveron (yleensä 22 %). Omakustantajaa sama koskee, jos hän on arvonlisäverovelvollinen. Erityisen suuri etu verokantojen erosta koitui siinä vaiheessa, kun Musta Taide vielä laskettiin vuosikertana tilattuna arvonlisäverottomiin aikakauslehtiin.

kun ei pystynyt maksamaan lainaa takaisin – tämä esimerkki havainnollistaa samalla kirjan tekemisen kustannusten mittakaavaa.

Laatutukiteosten kustannusarvioissa tai avustuksen käyttöselostuksissa ei yleensä arvioida kollegiaalisen auttamisen ja talkootyön merkitystä, eikä sitä välttämättä edes mainita, vaikka se on valokuva-teosten tekemisessä yhä varsin yleistä (Eskola 2003, 14). Riippuvuus vapaaehtoistyöstä antaa valokuvakirjahankkeille harrastajamaista leimaa, sillä prosessi saattaa välillä keskeytyä, kun tekijän itsensä tai avustajien on otettava vastaan rahatöitä. Eräässä 1990-luvun puolesavälissä saatua laatutukea koskevassa selostuksessa hankkeen venymistä perusteltiin sillä, että ”kun kaikki tehdään joko talkoilla tai asevelihinnoilla, tulee väliin helposti muita töitä, joita ei voi hylätä”.

Muutaman kymmenen laatutukiteoksen selostukseen sisältyy painatusvaiheen kokonaiskustannusten erittely³⁰. Tämän aineiston perusteella laatutuen osuus vaihtelee alle 10 prosentista peräti 100 prosenttiin. Jälkimmäinen tapaus on kuitenkin yksittäinen poikkeus, eikä siinä ollut laskettu mukaan tekijän omaa työpanosta. Jo parikymmentä vuotta sitten valmistunut teos oli lisäksi toteutukseltaan pienimuotoinen. 1990-luvun loppupuoliskolta ja 2000-luvulta käytettävissä olleiden selvitysten mukaan laatutuen osuus on vaihdellut 10 prosentista 60 prosenttiin. Tavallisimmin se on ollut 25–40 prosenttia painatus- ja muista loppuvaiheen kustannuksista.

Toivomuksia yksittäisen laatutuen korottamisesta on tullut vuosien varrella valokuvaajilta sekä vastauksina toimikunnan heille tekemiin kyselyihin että heidän itsensä aloitteesta. 1990-luvun lopussa eräs valokuvaaja ei protestina ottanut hänelle myönnettyä laatutukea vastaan, koska hän piti sitä liian pienenä sekä hankkeen budjettiin että sen kulttuuriseen merkitykseen nähden. Yleensä valokuvaajat kuitenkin hyväksyvät myönnetyn avustuksen, vaikka se olisi selvästi haettua summaa pienempi. Tästä on usein aiheutunut se ongelma, että kustannusarvio ja aikataulu sekoittuvat pahasti, kun täytyy ryhtyä hankkimaan lisärahoitusta. Valokuvaajan on anottava jatkoaikaa laatutuen käytölle, ja lopulta hän saattaa joutua paradoksaalisesti harmitsemaan siitä luopumista. Periaatteessa rahoitus- ja kustannusjärjestelyjen pitäisi olla tiedossa laatutukea haettaessa, mutta kustantaja saattaa perua alustavan lupauksensa siinäkin tapauksessa, että hankkeelle myönnetään laatutukea, varsinkin jos tämä osoittautuu paljon kaavailtua pienemmäksi.

Kustantajan kanssa etukäteen tehdyt sopimukset ovat usein paitsi alustavia myös ehdollisia. Laatutukihakemuksessa on jopa ollut liit-

30 Laatutukiselostuksissa riittää, että kuittien avulla osoitetaan, mihin hakemuksessa mainittuihin teoksen valmistamisen loppuvaiheen kustannuksiin avustus on käytetty. Hakemuksessa esitetyn kustannusarvion toteutumista ei kysytä. Vain harvoihin selostuksiin sisältyy kuvaus kaikista teoksen viimeistelyvaiheen toteutuneista kustannuksista.

teenä kustantajan suositus, jossa hanke todetaan ansiokkaaksi mutta vain pientä piiriä kiinnostavaksi, millä perusteella valokuvaajan edellytetään hankkivan ulkopuolista rahoitusta, ennen kuin lopullinen kustannuspäätös voidaan tehdä. Tekijältä vaadittu osarahoitus saattaa nousta jopa 40 prosenttiin. Laatutuki ei tällöin välttämättä riitä valokuvaajan osuudeksi vaan rahaa on hankittava vielä muualtakin. Kustannus Pohjoisella on kuitenkin ollut periaate, että lisärahoitus koetetaan hankkia yhdessä valokuvaajan kanssa teoksen aihepiiristä riippuen esimerkiksi kunnilta. Kustantamo on varoittanut valokuvaajia hankkimasta lisärahoitusta pankkilainalla. (Tähtinen 7.10.2004.)

Teokselle laatutukihakemuksessa esitetty kustannusarvio toteutuu vain harvoin sellaisenaan, vaan yleensä loppusumma kasvaa. Joskus kustannukset saattavat kuitenkin laskeakin esimerkiksi lahjoitusten tai kollegiaalisen avun ansiosta tai sitten toteutuksesta on jouduttu tavalla tai toisella tinkimään, kun alun perin suunniteltua rahoitusta ei ole saatu kokoon. Teoksen kokoa tai sivumäärää voidaan esimerkiksi pienentää tai erotteluiden ja painokertojen määrää supistaa. Kahden viimeisen toimikunnan aikana laatutukea on pyritty myöntämään niin paljon, että se todella riittäisi teoksen korkeatasoiseen toteuttamiseen eikä valokuvaaja joutuisi edellä kuvatus kaltaiseen kierteeseen. Ero haetun ja saadun summan välillä on pienentynyt, mikä johtuu osin myös hakijoiden jo edellä todetusta entistä suuremmasta realismista. Miltei joka toiselle laatutuen saajista myönnetään nykyisin koko hakemansa summa. Vuosittain jaettujen laatutukien lukumäärä on hieman supistunut, vaikka määräraha on noussut jo kahteen otteeseen 2000-luvulla (ks. s. 34).

Mustan Taiteen sarjassa julkaistut laatutukikirjat ovat hyötyneet opetusministeriön kulttuurilehtituesta. Vuonna 2004 kustannusyhtiö sai sitä toiminta-avustuksen tyyppisenä 25 000 euroa³¹. 1970-luvun lopulla perustettua kulttuurilehtitukea myönnetään vaikeassa taloudellisessa asemassa olevalle kulttuurilehden kustantajalle kehittely-, toimitus-, painatus-, jakelu- ja kuljetuskustannusten peittämiseen³². Avustus saa nousta korkeintaan 70 prosenttiin edellä mainituista kus-

31 Vuonna 2004 kulttuurilehtitukea jaettiin yhteensä 757 000 euroa. Mustan Taiteen avustus oli kolmanneksi suurin Taide-lehden (30 000 euroa) ja Teatteri-lehden (29 000 euroa) jälkeen.

32 Uskonnollisten lehtien tukea jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 1977 ja mielipidelehtien tukea vuonna 1979. Tukimuodot yhdistettiin kulttuurilehtitueksi vuonna 1994. Nykyisen määritelmän mukaan kulttuurilehti tarkoittaa Suomessa ilmestyvää lehteä, joka ylläpitää kulttuurista, tietees-tä, taiteesta tai uskonnollisesta elämästä käytävää yhteiskunnallista keskustelua. Lehden edellytetään olevan laadukkaasti toimitettu. Lehti voi ilmestyä painatussa tai sähköisessä muodossa, ja sen on oltava jokaisen saatavissa (tavallisesti maksua vastaan). Tuen saamisen ehtoihin kuuluu, että lehti ilmestyy säännöllisesti, minkä lisäksi sillä edellytetään olevan menossa vähintään toinen vuosikerta.

tannuksista (ylimenevä osuus on palautettava). Osa kulttuurilehtituksesta kanavoidaan kirjastoille ostotueksi, mikä myös on hyödyttänyt Mustaa Taidetta.³³ Toisaalta tämä on estänyt sarjassa ilmestyneiden kirjojen pääsyn vähälevikkisen kirjallisuuden ostotukilistalle (ks. s. 89). Tuomo-Juhani Vuorenmaa (26.9.2004) pitää kuitenkin kulttuurilehtitukea tärkeämpänä kuin kirjallisuuden ostotukilistaa. Epäilemättä kustannusyhtiö saakin tämän järjestelyn ansiosta kokonaisuudessaan enemmän tukea ja tilauksia kuin se saisi vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuen kautta, koska sitä ei myönnetä toiminta-avustuksen tyyppisenä. Lisäksi listalta tilataan vain yksittäisiä teoksia, ei kokonais vuosikertoja.

33 Lisäksi pieni osa kulttuurilehtitukimäärärahasta (viime vuosina 10 000 euroa) myönnetään vähälevikkisen aikakauslehdistön levikin tukemiseksi Oy Stockmann Ab:lle. Akateeminen Kirjakauppa pitää tämän tuen avulla esillä voittoa tuottamattomia kulttuurilehtiä. Kirjakauppa voi itse päättää, mitä lehtiä se pitää tässä hyllykössä esillä eikä ole sidottu edes lehtitukea saaneiden listaan. (Hautala-Kajos 29.9.2004.) Mustan Taiteen numeroita ei ole tässä hyllykössä vaan ne on sijoitettu aivan eri kerrokseen taidekirjaosastolle.

Tiedotus, jakelu ja myynti

Kirja-arviot: kanavat ja funktiot

1990-luvun loppupuoliskolle saakka tieto laatutuen avulla julkaistuis- ta kirjoista levisi tehokkaasti julkisuuteen Valokuva-lehden välityksel- lä, minkä ohella myös Musta Taide ja Kamera-lehti kirjoittivat uusista julkaisuista. Tilanne muuttui, kun Musta Taide alkoi liukua asteittain kirjasarjaksi 1990-luvun puolestavälistä lähtien ja Valokuva-lehti puo- lestaan lakkasi ilmestymästä vuonna 1997 (ja sitä seurannut visuaalis- ta kulttuuria laajemmin käsitellyt Kuva vuonna 2000). Valokuva-leh- dessä oli miltei jokaisesta laatutukiteoksesta vähintäänkin lyhyt esitte- ly, useasta varsinainen arvostelukin. Juuri valmistuneista tai valmistu- massa olevista teoksista julkaistiin lehdessä usean kuvan sarjoja ja te- kijöitä haastateltiin (ks. esim. Harri Larjoston ja Seppo Saveksen haas- tattelut liittyen ”Näissä huoneissa” ja ”Kuvajournalismista” -teoksiin numerossa 2/1987). Lisäksi Valokuvataiteen museon julkaisemaan Valokuvauksen vuosikirjaan (1972–1995) koottiin aina luettelo ilmes- tyneistä valokuvakirjoista. 2000-luvulla koottua, säännöllisesti ilmes- tyvää tietoa uudesta valokuvakirjallisuudesta ei ole enää ollut tarjolla. Taneli Eskola (2003) tavallaan päivitti ”Kuvan kirjoja” -teoksellaan tiedot valokuvajulkaisemisesta vuoteen 2003 saakka.

Laatutukikirjoista on toki kirjoitettu arvioita viimeisten kymme- nen vuodenkin aikana, mutta arviot ovat ilmestyneet hajanaisesti useilla eri tahoilla, sekä paperi- että sähköisissä julkaisuissa. Valoku- va-alan lehdistä Kamera-lehti ja Luontokuva seuraavat alan kirjalli- suutta, kuvataiteen sektorilla valokuvateoksista kirjoittaa Taide. Ka- mera-lehdessä kirjoja esitellään lyhyesti Välähdyksiä-palstalla. Esi- merkiksi Kamera-lehdessä 6–7/2004 käsiteltiin kahta laatutukea saa- nutta teosta: Martti Jämsän ”Kesää” ja Nanna Hännisen ”Fear and Se- curityä”. Kamera-lehti on tehnyt myös useita valokuvaaja-haastatte- luita liittyen vasta ilmestyneisiin laatutukikirjoihin (esimerkiksi Antti Leinosen ”Ison karhun alla” numerossa 1/2002, Sari Poijärven ”Am- mattinaisia” 8/2002, Juha Suonpään ”Petokuvan raadollisuus” 12/ 2002 ja Markus Henttosen ”Paral-lel City” 5/2003).

Luonto-, ympäristö- ja maisema-aiheisia valokuvakirjoja esitel- lään Luontokuva-lehdessä, jota julkaisee Suomen Luonnonvaloku- vaajat -yhdistys, sekä Suomen Luonto -lehdessä, jota julkaisee Suo-

men Luontoliitto. Laatutukikirjoista on Suomen Luonnossa arvioitu vastikään muun muassa Martti Jämsän ”Kesä” (1/2004) ja Jorma Luhdan ”Metsola” (1/2002). Juha Suonpään ”Petokuvan raadollisuus”-kirjassa (2002) esittämistä suomalaista luontokuvausta koskevista tulkinnoista käytiin alan lehdissä kiivasta polemiikkaa.

Taide-lehdessä julkaistaan säännöllisesti lyhyehköjä kirja-arvosteluita kuvataiteen ja taiteentutkimuksen aloilta. Lehteä julkaisee Kustannus Oy Taide, josta Suomen Taiteilijaseura omistaa 74 prosenttia. Valokuvataiteilijoiden liitto on kuulunut Suomen Taiteilijaseuraan vuodesta 1994 lähtien. Taide-lehdessä on silloin tällöin käsitelty myös laatutukiteoksia, tuoreimpina esimerkkeinä Xiao Hong Kongin ”Red veil” (numerossa 2/2004) sekä Juha Suonpään ”Petokuvan raadollisuus” (1/2003).

Valokuvateoksista lehtiin kirjoitettuja arvioita voi etsiä kotimaisten artikkelitietokantojen avulla. ARTO ja ALEKSI osoittavat, että laatutukiteoksista on kirjoitettu viime vuosina niinkin erilaisissa lehdissä kuin Aamun koitto (Pekka Turusen ”Kootut” numerossa 3/1999), Eläinten ystävä (Juha Taskisen ”Laatokka” 4/1998), Hiidenkivi (Pekka Turusen ”Kootut” 5/1999), Kaltio (Jorma Purasen ”Kuvitteellinen kotiinpaluu” ja Esko Männikön ”Mexas” 5/1999), Ketju (Olli Jaatisen ”Replika” 3/1998), Metsälehti (Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon ”Puiden kansa” 20/1997), Sosiologia (Juha Suonpään ”Petokuvan raadollisuus” 3/2003) ja Yliopisto (Leena Sarasteen ”Valo, muoto vai elämä” 7/2004).

Valokuvakirjojen kustantajat – myös omakustanteen tekijät – lähettävät tiedotusvälineille arvostelukappaleita yleensä melko runsaskätisesti varmistaakseen teosten pääsyn julkisuuteen. Valokuvataide-toimikunta on järjestänyt muutaman kerran lehdistötilaisuuden (esimerkiksi 1993 ja 1995), jossa on esitelty edellisen vuoden aikana ilmestyneet laatutukiteokset, mutta yleisesti ottaen laatutukiteosten julkistaminen on ollut tekijöiden ja kustantajien vastuulla. Vakiintuneet kustantamot laativat lehdistötiedotteita ja järjestävät julkistamistilaisuuksia, samoin Valokuvataiteilijoiden liitto on järjestänyt kirjojen julkistamistilaisuuksia, jotka on toisinaan yhdistetty valokuvaajan Hippolyte-galleriassa pitämän samanaiheisen näyttelyn avajaisiin.

Pienkustantamoille arvostelu Helsingin Sanomissa on miltei ”lottomaitto” riippumatta siitä, onko kirjoituksen sävy myönteinen vai kielteinen (Tähtinen 7.10.2004). Kustannus Pohjoisen kokemusten mukaan HS:n kirja-arvostelun jälkeen kirjan myynti kasvaa yleensä nykyäksellä. Suurikaan ilmoitus Helsingin Sanomissa ei sen sijaan ole myynnin kannalta erityisen tehokas, vaan mainostamisessa kannattaa keskittyä ammattiipiireihin. (Tähtinen 7.10.2004.) Mustassa Taiteessa, joka itsekin sijaitsee pääkaupungissa, Helsingin Sanomien kirjoittelun vaikutusta ei ole pidetty yhtä merkittävänä kuin Oulusta käsin toimivassa Pohjoisessa. Valtalehden julkisuus on silti kiistatta kasvattanut senkin julkaisujen myyntiä. (Vuorenmaa 14.12.2004.)

Valokuvakirjoja arvioidaan Helsingin Sanomissa harvakseltaan. Yleisesti ottaen parhaiten näkyvyyttä saavat teokset, jotka liittyvät samannimiseen tai -aiheiseen näyttelyyn, sillä valtaosa keskeisissä paikoissa pidetyistä näyttelyistä noteerataan lehdessä. Myös väitöskirjana tai sellaisen osana hyväksytyt kuvateokset ovat nousseet esiin Helsingin Sanomissa, kun väittelijää haastatellaan lehteen, usein juuri ennen tarkastustilaisuutta (esimerkiksi Juha Suonpää marraskuussa 2002). Pelkästään kirjoihin liittyviä artikkeleita ovat esimerkiksi Anu Uimosen arvio Markus Jokelan ”Kalpean auringon alla” -teoksesta (HS 8.10.2000) ja Maarit Jaakkolan Kari Sarkkisen teoksen pohjalta tekemä reportaasi Suomenlinnasta (HS 8.7.2003).

Kun valokuvakirjoja arvostellaan nykyisin hajallaan hyvin momentityyppisissä ja monia aloja edustavissa lehdissä, teoksia myös tarkastellaan hyvin vaihtelevista näkökulmista. Arviointia ei välttämättä tehdä kirja- tai valokuvataiteellisten kriteerien pohjalta. Valokuvalehden säännöllisellä kirjoittelulla 1980–1990-luvulla on epäilemättä ollut suuri merkitys valokuvateosgenren kehittymiselle. Laatutukea saaneita teoksia seurattiin valokuvajulkisuudessa erityisen tarkasti ja useimmat arvioijat kiinnittivät huomiota graafiseen suunnitteluun, reproduktioon ja painatukseen, joita varten avustusta oli nimenomaan saatu. 1990-luvun alussa perustettu Musta Taide korosti kuvien korkeatasoista painotyötä ja lehdessä julkaistiin heti alkuvaiheessa ikään kuin ohjelmanjulistuksena sarja aihetta käsitteleviä artikkeleita (ks. Turunen 1990a, 1990b, 1991; Vuorenmaa 1992). Lehdessä myös arvioitiin kirjoja ennen kuin se muuttui lähinnä monografiasarjaksi.

Kirja-arvosteluita julkaistiin valokuva-alan lehdissä 1970-luvun lopulta lähtien entistä runsaammin, koska kirjojen tuotanto kokonaisuudessaan ja ”vapaiden teosten” tuotanto niiden joukossa kasvoivat kovaa tahtia. Kirja-arvosteluita kirjoittivat muiden muassa Aimo Hyvärinen, Kati Lintonen, Tapio Vapaasalo ja Tuomo-Juhani Vuorenmaa. Valokuvauksen ja graafisen suunnittelun ammattilaisten kirjoittamat arviot olivat monesti tiukkoja ja pyrkivät selvästi määrittelemään genreä. Niiden myötä kehittyi käsitys siitä, mitä kaikkea vaadittiin, jotta kuvapinka muuttuu kirjaksi. Korkeatasoiset originaalit ja loistava painatuskaan eivät vielä taanneet kirjataiteellista laatua. Chia Jokisen (1989, 9) mukaan esimerkiksi Aimo Hyvärisen laatutukea saaneessa ”Matka muuhun” -teoksessa (1988) ”[k]uvat ovat kauniita ja herkkiä ja vaikka mitä, mutta kliseisiä ja hyvätkin kuvat katoavat kuitakkaan, monotoniseen taittoon”. Arvostelijat vaikuttavat olleen erityisen ankaria valokuvakirjallisuutta hallitsevien luonto- ja paikkakunta-aiheisten teosten suhteen, ja vastaavasti he innostuivat monesti yrityksistä uudistaa näitä genrejä. Molemmat lajityypit ovat vakiintuneita ja taidepiirien silmissä ahtaasti määriteltyjä ja kliseisiä. Luontokuvateosten tapauksessa lisäarvoa on yleensä saatu poikkeuksellisen vahvasta henkilökohtaisesta otteesta tai luonnonsuojelunäkökulmas-

ta (ks. esim. Lintonen 1990, 31 Hannu Hautalan Muistoja metsästä -teoksesta).

Vajaan kymmenen viime vuoden aikana valokuvataiteen alueella ei ole ilmestynyt omaa lehteä. Jotta saisi käsityksen tänä aikana ilmestyneistä valokuvateoksista, on perehdyttävä useisiin lähteisiin, eikä kaikista laatutukiteoksista ole enää tarjolla valokuvataiteen tai valokuvakirjataiteen näkökulmasta tehtyä arviota. Yhtäältä tätä voidaan pitää puutteena, mutta toisaalta voidaan ajatella, että genre on astunut omassa, suppeassa piirissä tapahtuneen hautomisvaiheen jälkeen laajemman julkisuuden arvioitavaksi yleisemmillä kriteereillä. Lisäksi on todettava, että näissä muiden alojen julkaisuissa valokuvateoksia arvostelevat monesti valokuvauksen asiantuntijat, kuten Börje Skruf ja Elina Heikka.

Markkinointitavat ja -paikat

Valokuvaajien itsensä kiinnostus laatutuen avulla toteutetun teoksen markkinointiin ja levitykseen vaihtelee. Osalle heistä näyttää olevan tärkeintä, että teos lopulta todella materialisoituu, jolloin heille riittää sen leviäminen ystävä- ja kollegapiirissä. Tämäntapainen ajattelu lienee ollut yleisempää laatutukijärjestelmän alkuvaiheissa kuin viime vuosina, kun suhtautuminen kulttuurin tuotteistamiseen on muuttunut myönteisemmäksi. Valokuvataidetoimikunnan vuonna 1989 tekemässä kyselyssä yksi laatutuen saaja kertoi ajattelevansa teostaan ”enemmän divariharvinaisuutena kuin bestsellerinä”; hänelle ”kirjan funktio on pyhä”.

Eräät valokuvaajat sen sijaan koettavat hankkia teokselleen ison, kaupallisen kustantajan varmistukseksi, että sen markkinointi ja jakelu hoidettaisiin ammattimaisesti. Tätä strategiaa ovat laatutukiteostenkin suhteen kannattaneet muun muassa Topi Ikäläinen, Matti Saario ja Mikko Savolainen. Vakavimmin teosten markkinointiin suhtautunevat ne harvat valokuvaajat, jotka ovat erikoistuneet kirjan tekoon ja kuvitukseen sekä muihin kustannus- ja julkaisualueen hankkeisiin. Heille kirjan myynnin edistämisessä on kysymys sekä leivästä että seuraavan projektin tekemisen edellytyksistä.³⁴

Osa valokuvaajista yrittää hankkia teokselleen kaupallisen kustantajan sen vuoksi, että heille oman työn markkinointi on vaikeaa ja epämiellyttävää. Monesti valokuvaajat kuitenkin vaikuttavat pettyneiltä kustantajien toimintaan. Sitä paitsi kilpailu kirja-alalla on tänä päivänä niin kovaa, että kustantajat yleensä edellyttävät valokuvaajan itsensäkin toimivan kaupparatsuna (Tähtinen 7.10.2004). Pohjoisen kustannuspäällikkönä 1990-luvun alusta toimineen Peerit Tähtisen kokemuksen mukaan nuori polvi pitää tätä itsestään selvänä, mutta vanhemmilla valokuvaajilla on vaikeuksia suhtautua itsensä ja tuotteidensa markkinointiin (mp.).

Kirjakaupat ja myyntipisteet

Keskeiset valokuvakirjallisuuden myyntipaikat ovat hyvin alan ammattilaisten ja harrastajien tiedossa, ja kustantajat ja valokuvaajat tarjoavat niihin julkaisujaan suoraan. Näitä ovat Taidekirjakauppa Ate-neum (Kustannus Oy Taide) ja Kiasma-kauppa (Like), Valokuvataiteen museo, valokuvakirjakauppa ja -galleria Laterna Magica sekä Valokuvataiteilijoiden liiton galleria Hippolyte, jotka kaikki sijaitsevat Helsingin keskustassa³⁵. Akateemisella Kirjakaupalla, jolla on Helsingin ohella myymälät Tampereella ja Turussa, on myös tarjolla laaja valikoima valokuvakirjoja. Myös Suomalaisen Kirjakaupan Helsingin Aleksanterinkadulla sijaitsevassa myymälässä, joka muista ketjuun kuuluvista myymälöistä poiketen ottaa teoksia suoraan tekijöiltä myyntiin, on tarjolla kohtalaisen paljon valokuvakirjoja. Jonkin verran niitä löytyy myös viitisen vuotta sitten Lasipalatsissa Helsingin

-
- 34 Useimmat suomalaiset valokuvaajat ovat uransa jossain vaiheessa tehneet kirjan joko yksin tai yhdessä toisen kuvaajan tai kirjoittajan kanssa, mutta vain harvat ovat täysin erikoistuneet kirjojen tekemiseen tai julkaisseet keskeisen tuotantonsa kuvateoksina (ks. Eskola 2003, 14). 1960-luvun jälkeisenä aikana kaikkein eriten valokuvakirjoja (nimekkeitä) Suomessa lienee julkaissut Matti A. Pitkänen (1930–1997). Elossa olevista valokuvaajista ja valokuvataiteilijoista 20–30 on tehnyt viisi tai useampia kuvateoksia. Heidän joukossaan on useita luontokuvaajia, kuten Hannu Hautala, Sep-po Keränen, Jorma Luhta, Eero Murtomäki, Benjam Pöntinen, Lassi Rauti-ainen, Juha Suonpää ja Heikki Willamo. Taidepainopuolen tekijöistä lukuisia kirjoja tai kuvasalkkuja ovat tehneet Kristoffer Albrecht, Taneli Eskola, Kari Holopainen, Martti Jämsä, Ritva Kovalainen ja Pentti Sammallahti. Topi Ikäläinen on kuvannut useita paikkakuntakirjoja, samoin hän on osallistunut erilaisista tapahtumista tai merkkihenkilöistä kertovien teosten tekoon. Jussi Jäppinen, Jorma Komulainen ja Kalevi A. Mäkinen ovat myös tehneet koko joukon paikkakuntateoksia. Suomi-teoksia ovat viime vuosina tehneet mm. Pekka Luukkola ja Raimo Suikkari. Lehtikuvaajana pitkään toiminut Martti Lintunen on julkaissut viime aikoina matkakertomuksia, samoin hän on tehnyt useita lastenkirjoja sekä kuvittanut varsin monenlaisia teoksia. Nykytaiteen kentällä menestyneistä valokuvataiteilijoista useita kuvateoksia on tehnyt mm. Esko Männikkö. Valokuvaaja-kirjailija Reijo Rinnekangas on julkaissut romaanien ohella toistakymmentä kuvateosta, joista useat käsittelevät Euroopan marginaalisia alueita ja kansanryhmiä. Matti Saanio on pitkän uransa aikana tuottanut monentyyppeisiä kuvateoksia sekä yksin että yhteistyössä muiden kuvaajien tai kirjoittajien kanssa. Myös Mikko Savolainen kuuluu ahkerimpiin ja monipuolimpiin valokuvakirjailijoihin Suomessa, ja hänkin on useissa teoksissa tutkinut alueellisia, kulttuurisia tai sosiaalisia marginaaleja. Arkkitehtuurivalokuvaukseen erikoistuneet Ilpo Okkonen, Simo Rista ja Jussi Tiainen ovat olleet mukana lukuisten teosten tekemisessä. Tanssi- ja teatterikuvauksen ammattilaisia ovat puolestaan mm. Kari Hakli, jonka erikoisaloihin kuuluu myös arkkitehtuuri, Veikko Kankkunen ja Stefan Bremer. Timo Viljakainen on osallistunut monien kokkirjojen tekoon, samoin Juha-Pekka Laakio on kuvannut gourmet-ruokia. Onni Terävä puolestaan on tehnyt useita uskonnollisia kuvateoksia.

keskustassa toimintansa aloittaneesta Kirjakauppa Kirjasta, joka myy omakustanteita sekä noin 30 pienkustantajan julkaisuja (sekä uutuuksia että vanhoja nimekkeitä). Muualla maassa valokuvateosten näkyvyys on heikompi ja satunnaisempi lukuun ottamatta niitä paikkakuntia, joilla toimii alueellinen valokuvakeskus tai museokauppaa pitävä taidemuseo; eräissä kaupungeissa toimii lisäksi vähälevikkisiä lehtiä ja kirjoja esillä pitävä ja myyvä kirjakahvila.

Alueelliset valokuvakeskukset, joita on tällä hetkellä kahdeksan, myyvät jonkin verran kirjoja ja näyttelyluettelaita ja osalla on myös omaa julkaisutoimintaa. Mikkelin valokuvakeskus, VB-keskus Kuopiossa ja Peri Turussa ottavat valokuvateoksia myyntitilille. Tarjolla oleva valikoima on melko suppea ja vuosittainen myynti vähäistä. Myynnissä olevat teokset liittyvät yleensä keskuksessa esillä oleviin tai olleisiin näyttelyihin tai ovat alueella asuvien valokuvaajien tuotantoa. Nykyaika Tampereella ja Pohjoinen Oulussa eivät enää ota kirjoja myyntitilille heikon myynnin ja voimavarojen puutteen takia. Niissä pidetään valokuvaajan näyttelyiden aikaan esillä näytekirjoja, joita voi tilata suoraan tekijältä itseltään. Samoin tehdään Jyväskylässä Luovan valokuvauksen keskuksessa ja Karjaalla Raseborgissa. (Haas-Pursiainen 20.10.2004, Jaatinen 3.11.2004, Romppanen 21.10.2004, Räisänen 20.10.2004, Valtanen 3.11.2004, Vilkuna 20.10.2004 ja Willman 3.11.2004.)

Valokuvataiteilijoiden liiton Hippolyte-galleriaan, joka sijaitsee Helsingin ydinkeskustassa Kalevankadulla, on pyritty hankkimaan edustava näytekokoelma suomalaisia valokuvateoksia. Valikoima ei rajoitu liiton jäseniin. Tällä hetkellä Hippolytessä on myynnissä noin 60 nimekettä. Aikaisemmin teokset otettiin myyntitilille, mutta koska järjestely osoittautui käytännössä hankalaksi, galleria ostaa nykyisin teokset itselleen. Myyntiprosentti on 25 prosenttia teoksen arvonnäkökulmasta hinnasta. Omien varojen investointi teoksiin rasittaa liiton taloutta ja rajoittaa valikoiman laajuutta. Jos tarkoitukseen saataisiin rahoitusta, galleria olisi kiinnostunut ottamaan vastuulle suomalaisen valokuvateosten ja erityisesti laatutekniikoiden näytteillä pidon ja välityksen. (Tikkanen 14.11.2003, 9.10.2004, 13.12.2004.)

Valokuvataiteen museon aulassa Kaapelitehtaalla on pieni museokauppa, jossa myydään kirjoja, lehtiä ja postikortteja. Kirjavalikoimaan kuuluu tällä hetkellä noin 140 nimekettä. Ytimen muodostavat

35 Aikaisemmin valokuvakirjoja myivät muun muassa Kirjavintti ja Gogolin nenä -kirjakaupat Helsingissä. Gogolin Nenä lopetti toimintansa 1990-luvun alussa. Valokuvakirjakauppa (galleria) toimi Tehtaankadulla Helsingissä 1980-luvulla, ja se toimitti kirjoja myös postitse. Valokuvakirja myi sekä koti- että ulkomaisia teoksia, Turusta käsin 1990-luvun alkupuoliskolla toiminut Creabook sen sijaan keskittyi ulkomaiseen valokuvakirjallisuuteen. Creabook myi teoksia postitse ja julkaisi kirjaluettoja muun muassa Valokuva- ja Musta Taide -lehdissä.

museon omat kustanteet tai yhteistyössä muiden tahojen kanssa julkaistut teokset, joista osaa ei myydä missään muualla. Valokuvaajien ja kustantajien tarjoamista teoksista museo valikoi osan ja ostaa niitä myyntivarastoon yleensä viisi kappaletta (aikaisemmin museokin otti teokset myyntitilille). Museolle pyritään takaamaan noin 20 prosentin provisio myynnistä. (Sormunen 8.12.2004.)

Akateeminen Kirjakauppa hankkii taideosastolleen valokuvateoksia suoraan pienkustantajilta ja omakustanteen tekijöiltä, jotka tulevat yleensä itse tarjoamaan teoksiaan myyntiin. Teoksia ostetaan valikoimaan tavallisimmin viisi kappaletta; hieman useampia hankitaan, jos kirjalla arvellaan olevan menekkiä myös Tampereen ja Turun myymälöissä. Akateemisen Kirjakaupan valokuvakirjavalikoima on maan laajimpia, mutta kokonaisuuden hahmottamista vaikeuttaa se, että osa teoksista on sijoitettu muille kuin taideosastolle, esimerkiksi kaikki Hannu Hautalan julkaisut ovat luonto-osastolla, kun taas Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon ”Puiden kansan” tyyppinen teos voi päätyä vaikkapa kansatieteen hyllyyn. (Naskali 1.10.2004.)

Luontoa ja maisemaa käsitteleviä teoksia myydään laajalti aivan tavallisissakin kirjakaupoissa eri puolilla maata, sillä ne kiinnostavat laajaa yleisöä ja niitä hankitaan paljon myös lahjaksi. Luontopiireillä on lisäksi omat myynti- ja jakelukanavansa ja -paikkansa. Esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella sijaitsevissa Luontokaupoissa myydään jonkin verran valokuvakirjoja, samoin Suomen metsämuseossa Lusstossa Punkaharjulla. Inarissa sijaitsevan Siidan museokaupassa on myytävänä alueen luontoon ja kulttuuriin liittyvää kirjallisuutta, myös valokuvateoksia. Siida samoin kuin Rovaniemen Arktikum kuuluvat Lappiin, saamelaisiin ja pohjoisiin kysymyksiin erikoistuneen Kustannus-Puntsin jälleenmyyjiin.

Muiden pienkustantamoiden tapaan Musta Taide esittelee tuotantaan säännöllisesti kirjamesuilla ja riippumattomien kustantajien myyjäisissä³⁶. Mustan Taiteen julkaisujen levitys on järjestetty muista valokuvakirjoista poikkeavalla tavalla kausijulkaisusarjan osalta. Sarjan voi tilata aikakauslehden tapaan vuodeksi kerrallaan (50 euroa) tai jatkotilauksena (40 euroa). Siinä ilmestyy vähintään 4 numeroa vuodessa. Levikki on kokonaisuudessaan 1 100. Vuosikertatilaukseen sisältyy tätä nykyä kirjojen 8 prosentin arvonlisävero samaan tapaan kuin irtonumeroina ostettaviin monografioihin³⁷. Vuosikerran voi ti-

36 Valokuvajulkaisuja viedään satunnaisesti myös taidemessuille, esimerkiksi valokuvakeskus Peri osallistui Turun antiikki- ja taidemessuille vuonna 2003.

37 Aikakauslehtien vuosikertatilaukset ovat arvonlisäverottomia mutta niiden irtonumeroihin sisältyy 22 prosentin ALV. Mustan Taiteen tilauksiin samoin kuin irrallisina myytäviin monografioihin sisältyy nykyisin 8 prosentin ALV. Musta Taide on liukunut asteittain aikakauslehdestä kirjasarjaksi, minkä seurauksena myös sen verotuskohtelua on muutettu.

lata suoraan kustantamosta, Laterna Magicasta tai jostain muusta kirjakaupasta. Valokuvaajat voivat itse markkinoida Mustalta Taiteelta "ostamiaan" monografioita eteenpäin, tosin monet heistä tyytyvät levittämään niitä ilmaiseksi kollegoille ja erilaisiin promootiotarkoituksiin (Albrecht 28.9.2004).

Suoramyynti

Omakustanteen tekijä, joka todella haluaisi myydä teostaan, joutuu pohtimaan, yrittääkö itse selviytyä sen markkinoinnista ja jakelusta vai ostaako nämä palvelut ulkopuolisilta. Välikäsien käyttö heijastuu teoksen vähittäismyyntihintaan, ja mitä korkeammalle hinta nousee, sitä huonommin kaupan voidaan otaksua käyvän. Toisaalta ammattimaisen välittäjän voidaan olettaa saavan myytyä teosta useampia kappaleita korkeampaankin hintaan. Kustannusten pelossa vain harvat valokuvaajat kuitenkaan käyttävät hyväkseen Kirjavälitys Oy:tä, jonka kautta teokset voisi saada levitykseksi kirjakauppoihin eri puolille maata (Tikkanen 14.11.2003, Vuorenmaa 4.12.2003). Monet sen sijaan koettavat pitää teoksen myyntihintaa kurissa suoramyyntin avulla. Tekijä välttyy näin ensinnäkin välityspalkkioilta, ja toiseksi yksityishenkilöltä ei kanneta arvonlisäveroa vähäisestä liiketoiminnasta (jos liikevaihto jää alle 8 500 euron tilikauden aikana). Tukku-kauppa ja vähittäiskauppa joutuvat aina sisällyttämään kahdeksan prosentin veron kirjan hintaan.

Valokuvaajat myyvät omakustanteitaan suoramarkkinointikirjeiden tai lehti-ilmoitusten avulla suoraan kotoaan. Esitteitä voidaan lähettää esimerkiksi Valokuvataiteen museon tai Valokuvataiteilijoiden liiton postituslistalta valituille tahoille. Aikaisemmin valokuvaajat laittoivat ilmoituksia Valokuva-lehteen ja Mustaan Taiteeseen. Teoksen tilaaminen onnistui maksamalla pyydetty summa tekijän posti-siirtotilille. Tällä menetelmällä myytiin Valokuva-lehden välityksellä syksyllä 1982 ensimmäistä laatutuen avulla julkaistua teosta, Mikko Savolaisen ja Ismo Höltön "Vanhuksia", ja samaa keinoa käyttivät Höltön ohella 1980–1990-luvuilla esimerkiksi Timo Kelaranta, Ritva Kovalainen ja Jyrki Parantainen laatutukea saaneiden teosten markkinointiin. Vastaavaan tapaan Juha Taskinen myi vuonna 1998 ilmestynyttä "Laatokan seitsemän merta" -teostaan postiennakolla ja 10 päivän palautusoikeudella. Tilauslomaketta levitettiin muun muassa Internetin välityksellä.

Kamera-lehdessä on silloin tällöin kirjamainoksia, ja pääosin monografiamuodossa nykyisin ilmestyvän Mustan Taiteen numeroiden väliin on toisinaan laitettu ilmoituksia uusista, sarjan ulkopuolella julkaistua valokuvakirjoista. Esimerkiksi numeron 3/2004 välissä oli Ismo Höltön "Ihmisen pääosassa" -teoksen mainos varustettuna tekijän yhteystiedoilla. Mustan Taiteen suomalaisen valokuvauksen vuosikatsauksissa on ollut jonkin verran teosmainoksia.

Olli Jaatinen kokeili ”Replika” -teoksensa (1997) markkinoinnissa sellaista poikkeuksellista suoramyymintimenetelmää, että hän lähetti omalla kustannuksellaan teoksensa noin 750 kirjastolle. Paketissa oli mukana maksukuitti niitä varten, jotka halusivat lunastaa teoksen kokoelmiinsa. Muilla oli mahdollisuus palauttaa se takaisin tekijälle samassa paketissa hänen kustannuksellaan. Jaatinen sai tällä menetelmällä myytyä lähes 400 teosta, ja valtaosa kaupaksi käymättömistä palautettiin hänelle asianmukaisesti. (Jaatinen 3.11.2004.)

Kirjavälitys ja Kirjastopalvelu

Omakustanteen tekijä ja pienkustantaja voi saada julkaisunsa kirjakauppoihin myyntiin Kirjavälitys Oy:n kautta. Kirjavälitys on yritys, joka tuottaa asiakkailleen logistiikka- ja tietopalveluita. Sen pääomistajia ovat Otava, Libri Logistiikka ja Rautakirja. Osa Kirjavälityksen palveluista on ilmaisia, esimerkiksi tiedot uusista julkaisuista liitetään sen tuotetietokantaan maksutta. Tuotetietokannasta, jossa on tätä nykyä noin 80 000 nimekettä, tiedot leviävät kirjakauppoihin ja kirjastoihin tietokantapäivityksien ja FinnBooks-tietopankin avulla. Mainonnasta uutuusnimikkeitä esittelevässä Välitysuutiset-lehdessä on maksettava erikseen: pienin, neljännessivun esittely maksaa 60 euroa, koko sivun nelivärimainos etukannessa 875 euroa. Välitysuutiset ilmestyy 11 kertaa vuodessa, ja sen levikki 2 000 kappaletta (lehti on saatavilla myös Internetistä).

Kirjavälitys toimittaa kaikkia kotimaisia kirjoja jälleenmyyjille heidän tilaustensa mukaan. Menekkituotteet sisältyvät Kirjavälityksen varastovalikoimaan, jolloin ne voidaan toimittaa perille jo seuraavana päivänä. Osa tuotteista hankitaan kustantajilta jälleenmyyjien tilausten perusteella. Silloin kun asiakas kysyy kirjakaupasta kirjaa, jota ei löydy Kirjavälityksen tietokannoista ja varastoista, sitä ryhdytään etsimään ja se ostetaan kustantajalta edelleen myytäväksi. Kaikista tuotteista Kirjavälitys ylläpitää tuotetietoja, jotka päivitetään kirjakauppoihin ja verkkokauppoihin. (Vakkuri 2003, 91; Hyvärinen 4.11.2004; Nygren 8.12.2004.)

Kirjavälitys voi sopimuksen mukaan toimittaa tietylle määrälle kirjakauppoja teosta yhden kappaleen näytteeksi. Kustantaja maksaa näytevarastojärjestelmässä mukana olosta 158–410 euroa kirjaa kohti (110–250 kirjakauppaa). Kirjakaupoille näytevarastojärjestelmä on keino taata laaja myymälävalikoima. Ne pitävät kustantajan omistukseen jäävää näytekappaletta esillä ja sitoutuvat ostamaan uuden myymänsä kappaleen tilalle. Kirjaa pidetään näytevarastossa noin yhden vuoden, minkä jälkeen kauppias voi lunastaa sen itselleen tai palauttaa kustantajalle. Jos tilauksia tulee tämän jälkeen, kustantaja toimittaa kirjat omalla kustannuksellaan Kirjavälitykselle.

Kirjavälitys hankkii vuosittain tuotteita noin 3 500 kustantajalta, ja sen osuus Suomessa toimitetuista kirjoista on noin puolet. Se toimittaa noin 15 miljoonaa kirjaa vuodessa. Isot kustantamot hoitavat itse oman markkinointinsa, ja osalla kustantajista on myös oma jakelunsa. Pienkustantajat, joista monet ovat käytännössä riippuvaisia Kirjavälityksen palveluista, ovat viime aikoina kritisoineet sen määrävää markkina-asemaa muun muassa vähälevikkisen kirjallisuuden verkkolehti Kiiltomato.netissä. Osa pienkustantajista hoitaa markkinointinsa kokonaan itse mutta käyttää Kirjavälityksen logistiikkapalveluita. Pienkustantajien omat voimavarat eivät riitä kirjojen jakelun järjestämiseen, mutta ne kokevat Kirjavälityksen kustannukset liian suuriksi saatuun hyötyyn nähden. Suomessa on joitakin pienempiä kirja-alan logistiikkapalveluita tarjoavia yrityksiä, mutta niiden markkinaosuus on vähäinen. (Ks. Stenbäck 2004.)

Kirjojen välittämiseen kirjastoille on erikoistunut BTJ Kirjastopalvelu Oy, jonka omistavat Bibliotekstjänst Ab ja Suomen Kirjastoseura. Sen asiakkaita ovat yleiset kirjastot, tiede- ja ammattikorkeakoulujen kirjastot sekä yritys kirjastot. Kirjastopalvelu laatii luetteloita, joista kirjastot voivat tilata uusia kirjoja. Kustantajat lähettävät Kirjastopalvelulle näytekirjoja luettelointia varten, minkä lisäksi se etsii itse uusia julkaisuja ja pyytää niistä esittelyitä. Luetteloon pääsy ei maksa kustantajalle mitään. Kun tilauksia tulee, Kirjastopalvelu ostaa teokset kustantajalta ja myy ne edelleen. (Inkinen 29.9.2004.)

Valokuvakirjojen ja erityisesti laatutukikirjojen välityksessä turvaututaan useammin Kirjastopalveluun kuin Kirjavälitykseen. Tämä johtuu osin kustannussyistä, osin siitä, että teoksia tarjotaan suoraan valokuvakirjallisuuteen erikoistuneisiin kirjakauppoihin ja myyntipisteisiin, samoin Akateeminen Kirjakauppa ostaa teokset suoraan kustantajalta tai tekijältä ja myös noutaa ne itse. Monen valokuvateoksen myynnin tavallisissa kirjakaupoissa arvellaan ehkä jäävän niin vähäiseksi, että Kirjavälityksen puoleen ei kannata kääntyä. Kirjastot sen sijaan ovat keskeinen tämäntyyppisten kirjojen ostajaryhmä, mikä selittää Kirjastopalvelun suosiota, tosin niillekin kustantajat ja tekijät voivat tarjota teoksiaan suoraan.

Valokuvakirjojen pienkustantajista Pohjoinen on käyttänyt Kirjavälitystä, sillä kustannuspäällikkö Peerit Tähtisen mukaan tämä on käytännössä osoittautunut heille ainoaksi tavaksi saada teokset levittää kirjakauppoihin (Tähtinen 7.10.2004). Pohjoinen on mainostanut teoksiaan Välitysuutisissa ja käyttänyt myös kirjakauppojen näytevarastopalvelua. Musta Taide sen sijaan ei käytä Kirjavälityksen palveluita lukuun ottamatta tietojen toimittamista tuotetietokantaan. Se lähettää julkaisunsa säännöllisesti myös Kirjastopalveluun luetteloitavaksi. Kirjavälityksen tietokantaan ei Tuomo-Juhani Vuorenmaan kokemuksen mukaan oteta kaikkia ilmoitettuja teoksia. Toiseksi valokuvateosten löytämistä tietokannasta vaikeuttaa hänen käsityksensä mukaan se, että ne saatetaan viedä sinne tekstin kirjoittajan eikä valo-

kuvaajan nimellä³⁸. Mustan Taiteen julkaisemia teoksia tarjotaan suoraan keskeisiin valokuvakirjojen myyntipisteisiin, kuten Akateemiseen Kirjakauppaan ja Laterna Magiaan, johon kustantamalla on liikeiset yhteydet. Kirjavälityksen muiden palveluiden kustannuksia pidetään Mustassa Taiteessa hyötyyn nähden liian korkeina, ja lisäksi näytevarastossa oloaika katsotaan valokuvateoksille liian lyhyeksi. Kirjavälityksen kautta myöhemmin yksittäin tilatuista teoksista kustantajalle ei jää pakkaus- ja postituskulujen jälkeen paljonkaan käteen. (Vuorenmaa 4.12.2003.)

Verkkokauppa

Valokuvakirjojen myynti Internetin välityksellä on yleistynyt kovaa tahtia. Laterna Magica myy valokuvateoksia Internetin kautta, ja sen kautta voi tilata myös Mustan Taiteen julkaisuja; kustannusyhtiön omat sivut, joille on tulossa myös verkkokauppa, ovat vielä kesken-eräiset. Akateemisella Kirjakaupalla on oma verkkokauppa, samoin Suomalaisella Kirjakaupalla, ja niiden luetteloista voi tilata miltei minkä tahansa kotimaisen valokuvajulkaisun korkeintaan kahden viikon toimitusajalla. Suomen Luonnonsuojeluliiton Luontokirjakauppa taas tekee yhteistyötä Bookplus-verkkokirjakaupan kanssa; Suomen Luonnonsuojelun Tuen jäljellä olevia julkaisuja voi tilata myös suoraan sähköpostitse. Bookplusin luettelosta löytyy huomattava osa laatutukiteoksista kustantajasta riippumatta (myös omakustanteita). Isoilla kustantamoilla samoin kuin esimerkiksi Likellä, Maahengellä, Nemolla, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla ja Taideteollisella korkeakoululla on myös omat verkkomyyntipalvelunsa. Suomen Rauhanpuolustajien, Pohjoisen, Taiteen ja Puntsin julkaisuja voi myös tilata näiltä itseltään Internetin kautta. Valokuvaajien omat yritykset ovat samaten myyneet verkossa tuotteitaan, kuten edellä mainittu Hiilinelutuotanto sekä Reijo Rinnekankaan Lurra editions.

Suomen Valokuvataiteen museo myy verkkokaupassaan julkaisuja, jotka se on itse kustantanut kokonaan tai osittain. Museokauppaa ollaan parhaillaan uudistamassa, jolloin sen valikoima myös laajenee. Valokuvagalleria Hippolytellä, jolla on laaja valokuvataiteen myyntikokoelma ja muuten toimivat Internet-sivut, ei ole vielä verkkokauppaa. Turussa sijaitseva Galleria Ama on sen sijaan myynyt verkon välityksellä muutamia laatutukikirjoja, kuten Kristoffer Albrechtin

38 Törmäsin tähän ongelmaan etsiessäni kirjojen hintatietoja Akateemisen Kirjakaupan ja Suomalaisen Kirjakaupan verkkokaupoista. Kun esimerkiksi Juha-Pekka Laakion "Kitchen Worksin" (2004) kanteen on painettu vain hänen nimensä, tietokannoissa tekijänä esiintyy pari Jaakko Heinimäki ja Juha-Pekka Laakio tässä (aakkos)järjestyksessä. Heinimäki on kirjoittanut teokseen sivun mittaisen Pöytyys-eseen.

”Metropol”, Ritva Kovalaisen ja Sannin Sepon ”Puiden kansa” sekä Marjukka Vainion ”Hommage à Ester Helenius”.

Myynti ulkomailla

Useat laatutukiteoksista ovat suuntautuneet jo alun perin aihevalintansa tai kielivalikoimansa perusteella ulkomaisille markkinoille. Niiden levityksessä henkilökohtaiset kontaktit ovat usein olleet tärkeitä. Esimerkiksi Henrik Dunckerin ja Yrjö Tuunasan laatutukea saanutta ”Viljelijän sopimus – Hay on the Highway” -teosta (1993) toimitettiin useita laatikollisia myytäväksi Englantiin Taideteollisessa korkeakoulussa tekijöitä opettaneen Martin Parrin yhteyksien kautta. Duncker ja Tuunanen voittivat European Photography Awardin vuonna 1993, ja näyttely kiersi pitkään eri puolilla maailmaa. Kirjaa on ollut viime aikoinakin myytävänä ulkomaisissa verkkokaupoissa, kuten Amazonissa.

Ulkomaisten gallerioitten verkkokaupat välittävät usean suomalaisen valokuvaajan teoksia. Esimerkiksi Esko Männikön ja Pentti Sammallahten laatutukea saaneita teoksia (Mexas, Naarashauki ja Venäjän tie) on tilattavissa yhdysvaltalaisen photo-eye-gallerian verkkokirjakaupasta (www.photoeye.com). Teoksia voi jopa selaila verkkokaupan sivulla (”booktease”). Ulkomaisia verkkokirjakauppoja, jotka myyvät suomalaisia valokuvateoksia, ovat edellä mainitun Amazonin ohella muun muassa FinePhotoBooks.com, Schaden.com ja Abebooks.de.

Kirjan saamiseksi myyntiin ulkomaisissa taidekirja- ja museokaupoissa ei aina tarvita monimutkaista välitysorganisaatiota, vaan valokuvaaja voi yksinkertaisesti itse mennä esittelemään teostaan paikan päälle ja saada sen myyntiin samaan tapaan kuin kotimaisissa erikoiskirjakaupoissa. Tämä lienee kohtalaisen yleisesti käytetty keino suomalaisen valokuvaajien keskuudessa. Usein tekijällä on kuitenkin ollut näyttely siinä museossa tai galleriassa, joka hänen kirjojaan myy. Osa viimeaikaisista valokuvajulkaisuista on jopa kokonaan tai osittain kansainvälisten gallerioiden tai museoiden kustantamia, kuten laatutukea saaneet Marjaana Kellan ”Marjaana Kella” (2002) tai Nanna Hännisen ”Fear and Security” (2002). Jouko Lehtolan Ranskassa kustannettu ”Finlandia” (2004) levisi myyntiin eurooppalaisen POC-projektin osana siihen osallistuviin Pariisissa, Toulousessa, Lyonissa ja Arlesissa sijaitseviin kirjakauppoihin sekä saksalaiseen Schaden.com-verkkokauppaan.

Elina Brotheruksen teoksia on päätynyt näyttelyn kautta myytäväksi Lontooseen Photographers’ Galleryn kirjakauppaan, jota pidetään yhtenä Euroopan parhaimmista tällä alalla. Brotherus on ollut viime vuosina paljon esillä Isossa-Britanniassa, muun muassa taidekilpailuiden ja julkisen hankerahoituksen ansiosta. Photographers’ Galleryssä on ollut äskettäin tarjolla laatutukea saaneiden Lauri

Erikssonin ja Pentti Sammallahten teoksia, jotka hankittiin niiden kustantajan englantilaisen välittäjän kautta. (Buckle 28.9.2004.) Tiina Itkosen ”Inughuit” (2004) tuli vuonna 2005 myyntiin Englannissa ja Ranskassa samaan aikaan, kun hän piti näissä maissa yksityisnäytelyitä.

Kustantamot vievät julkaisujaan ulkomaisille kirjamesseille, esimerkiksi Edinburghiin, Frankfurtiin ja Göteborgiin. Turusta käsin valokuvakirjojen postimyyntiä harjoittanut Creabook kävi 1990-luvulla esittelemässä provisiopalkalla suomalaisia valokuvakirjoja Göteborgin kirjamesseilla. Peerit Tähtinen on sittemmin vienyt Pohjoisen kirjoja Frankfurtin kirjamesseille, tosin Pohjoisella ei ole ollut omaa ständiä vaan teoksia on esitelty salkusta (Tähtinen 7.10.2004). Suurissa kansainvälisissä valokuvatapahtumissa ja alan messuilla on samoin esitelty myös kirjoja ja kuvasalkkuja. Esimerkiksi vuonna 1999 Taide-teollinen korkeakoulu vei kirjoja Göteborgin valokuvamesseille Taitteen keskustoimikunnan tuella.

Valokuvataiteilijoiden liiton galleria Hippolyte välittää teoksia pyydetessä myös ulkomaisiin kirjakauppoihin ja gallerioihin, joskaan liiton resurssit eivät riitä laajan välitystoiminnan pyörittämiseen. Lisäksi hinnan määrittämisessä on ollut ongelmia. Suuret, monen taiteilijan teoksia koskevat yhteistilaukset saattavat kaatua siihen, että tilaaja pitää hintoja välitys-, pakkaus- ja postituskuluineen liian korkeina. Liiton toiminnanjohtaja Marjatta Tikkasen mukaan suomalaisille kirjoille olisi ulkomailla tällä hetkellä paljon kysyntää, mutta selkeän, keskitetyn levityskanavan puuttuminen tuottaa ongelmia. (Tikkanen 14.11.2003, 9.10.2004, 2.11.2004.) Pohjoisen kokemusten mukaan kustantamon ei kannata lähteä markkinoimaan ulkomaille yhtä teosta vaan tarvitaan laajempaa vientiorganisaatiota. Esimerkiksi amerikkalaisten välittäjien myyntiehdot ovat yksittäiselle teokselle sellaiset, että kustantamo ei tulisi saamaan korvauksia, vaikka kauppa kävisi kohtalaisesti. Karvaiden kokemusten vuoksi kustannusyhtiö ei ole liiemmin suuntautunut kansainvälisille markkinoille messukäyntejä lukuun ottamatta. (Tähtinen 7.10.2004.)³⁹

Hintataso ja menekki

Kolmen viime vuoden aikana, vuosina 2002–2004, on ilmestynyt yhteensä 25 laatutukiteosta. Jokaiselle niistä löytyi hinta Akateemisen Kirjakaupan tietokannasta (vuonna 2001 ilmestyneistä löytyi enää

39 Yhtä Pohjoisen kustantamaa laatutukiteosta, Pekka Turusen ”Seinää vasten” (1995) pyydettiin aikoinaan myytäväksi Los Angelesiin. Teosta toimitettiin sinne 200 kappaletta, ja se oli näkyvästi esillä kirjakaupassa. Kustannusyhtiö ei kuitenkaan ole koskaan saanut pyynnöstään huolimatta minkäänlaista tilitystä myynneistä. (Tähtinen 7.10.2004.)

muutama). Teosten myyntihinnan keskiarvo oli siellä 32,70 euroa. Kallein oli Martti Brandtin "Lehtikuvia", joka maksoi 49,50 euroa, ja halvin Martti Jämsän "Kesä", 15,90 euroa. Brandtin teoksen kustansi Studio Vidar, kun taas Jämsän julkaisu ilmestyi Mustan Taiteen sarjassa. Teoksista 14 maksoi yli 30 euroa ja viisi alle 20 euroa. Mustan Taiteen julkaisut (8 kpl) maksoivat keskimäärin 24,10 euroa, muut (17 kpl) 36,80 euroa. Mustan Taiteen julkaisujen tapauksessa useiden julkisten tukien yhteisvaikutuksena näyttää toteutuvan yksi alkuperäisen kustannustukikeskustelun tavoitteista: kohtuullinen hinta.

Kustantajan ja kirjantekijän on yleensä oltava valmis antamaan alennuksia tukku- ja vähittäiskaupalle. Kirjavälitystä käytettäessä teokselle määrätään hinta silloin, kun se lisätään tuotetietokantaan. Jos kustantaja vaatii teokselle tiettyä vähittäismyyntihintaa, Kirjavälityksen on saatava tästä hinnasta 46 prosentin ostoalennus. Muussa tapauksessa hinta määräytyy neuvottelun tuloksena. Kirjavälitys päättää sitten, millä hinnalla se myy teosta kirjakaupoille, joille se antaa tietyn alennuksen (yli 30 %). Kirjakaupat puolestaan teosta eteenpäin myydessään korottavat sen hintaa osapuulleen tämän alennuksen verran. (Hyvärinen 4.11.2004.) Vastaavalla tavalla Kirjastopalvelu lisää katteen ja arvonnalisäveron (jos sitä ei alun perin hintaan sisälly) kustantajan vaatimaan hintaan, jos tämä ei kykene antamaan välittäjäalennusta. Kirjastopalvelu antaa kirjastoille alennusta määräämättään hinnasta. (Inkinen 29.9.2004.) Akateemisessa Kirjakaupassa omakustanteen myyntihinta määräytyy sisäänostajan ja valokuvaajan tai pienkustantajan välisessä neuvottelussa. Kirjakaupan on saatava kate, minkä lisäksi hinnassa on otettava huomioon arvonnalisävero. (Naskali 1.10.2004.)

Kirjavälityksen käyttö nostaa teoksen vähittäismyyntihintaa, mikä näkyy selvästi, kun vertaillaan Akateemisen Kirjakaupan ja Suomalaisen Kirjakaupan hinnoittelua (asetelma 1). Kirjavälityksen pääomistajiin kuuluvan Rautakirjan omistamaan Suomalaiseen Kirjakauppaan ei yleensä oteta teoksia suoraan tekijöiltä tai pienkustantajilta myyntiin. Poikkeuksen tekee ainoastaan Helsingissä Aleksanterinkadulla sijaitseva myymälä, joka hankkii jonkin verran valokuva-kirjoja suoraan tekijöiltä yleensä niin, että nämä tulevat niitä itse tarjoamaan. (Kemppainen 8.2.2005.) Muihin myymälöihin teokset hankitaan keskitetysti Kirjavälityksen kautta, jolloin niiden hinnat nousevat oletettavasti keskimäärin korkeammiksi kuin Aleksilla.

Vaikka Suomalaisen Kirjakaupan hintatiedot asetelmaan 1 on pyydetty Aleksanterinkadun myymälästä, ero Akateemiseen Kirjakauppaan on useissa tapauksissa huomattava. Kaikkia vuosina 2003–2004 ilmestyneitä teoksia ei ollut sen paremmin Suomalaisen Kirjakaupan Aleksin-myymälän kuin naapurikorttelissa sijaitsevan Akateemisen Kirjakaupan toimipisteen hyllyissäkään vaan hinnat on tiedusteltu myymälähenkilökunnalta. Tilauksen toimitusaika olisi muutamasta päivästä kahteen viikkoon. Paikalla olleista teoksista hinta

erosi eniten Lauri Erikssonin vuonna 2001 ilmestyneen ”Suomi Pictu-resin” tapauksessa. Tämä kovakantinen teos maksoi Akateemisessa Kirjakaupassa vain 19,90 euroa ja Suomalaisessa Kirjakaupassa peräti 46,90 euroa; edellisessä hinta vaikutti jopa liian matalalta, kun taas jälkimmäisessä liian korkealta yleiseen hintatasoon verrattuna. Hintae-ro on pienin sellaisten kirjojen kohdalla, jotka tekijä tai pienkustanta-ja on tuonut myyntiin kumpaankin paikkaan, kuten Xiao Hong Kon-gin omakustanne ”Red Veil”. Jouko Lehtolan ”Finlandia” maksaa mo-lemmissa kaupoissa 28 euroa, sillä hinta on painettu valmiiksi taka-kanteen.

ASETELMA 1. Vuosina 2003–2004 ilmestyneiden laatumukiteosten hinnat Akateemisessa Kirjakaupassa ja Suomalaisessa Kirjakaupassa

Teos	Akateeminen	Suomalainen
	Kirjakauppa*	Kirjakauppa**
	Hinta €	Hinta €
Albrecht, Kristoffer (2004). Memorabilia	20,00	32,10
Brandt, Martti (2003). Martti Brandt	49,50	73,10
Caesar, Mari (2004). Resounding soil	39,90	50,40
Henttonen, Markus (2003). Parel-lal City	19,90	35,10
Holopainen, Kari (2003). Lumipilviä	30,00	52,70
Hong Kong, Xiao (2003). Red Veil, White Gown	45,00	52,00
Hämäläinen, Anne (2004). Romanssi	19,90	32,10
Jämsä, Martti (2003). Kesä	15,90	17,60
Itkonen, Tiina (2004). Inughuit	43,00	43,30
Laakio, Juha-Pekka (2004). Kitchen Works	24,90	26,80
Lehtola, Jouko (2004). Finlandia***	28,00	28,00
Rinne kangas, Reijo (2004). Zerkalo	39,90	53,50
Sarkkinen, Kari (2003). Suomenlinna	38,00	55,60
Saves, Seppo (toim.) (2003). Salme Sima-nainen	45,00	65,80
Saraste, Leena (2004). Valo, muoto vai elämä	36,90	53,50
Widell, Kai (2004). Totuus ja oikeus	32,90	32,70

* Hinnat Akateemisen Kirjakaupan Helsingin myymälästä 7.2.2005 ja verkkokaupasta 8.2.2005 (ei sisälly tarjouksia eikä alennuksia). Verkkokaupan hinnat samat kuin myymälässä, eikä niihin lisätä toimituskuluja, jos tilaus noudetaan myymälästä.

** Hinnat Helsingin Aleksin myymälästä, Vallgren 10.2.2005.

*** Hinta painettu teoksen takakanteen.

Valokuvaaja voi pitää teoksen hintaa määrätessään lähtökohtanaan vähittäismyyntihintaa, jolla sitä myytäisiin kaikissa myyntipaikoissa, tai sitten hän laskee, paljonko hänelle tulisi jäädä korvausta työstä ja

kustannuksista kunkin kappaleen myynnistä. Edellisessä tapauksessa myyntipaikan provisio vaikuttaa valokuvaajalle jäävään osuuteen, jälkimmäisessä taas teoksen hinta vaihtelee suuresti eri kanavilla. Kirjojen vähittäis- ja tukkukauppojen välityspalkkiot ovat huomattavasti suurempia kuin voittoa tavoittelemattomien valokuvakeskusten tai -gallerioiden tai taidemuseoiden palkkiot, jotka jäävät yleensä 20–25 prosenttiin. Suoramyynti on valokuvaajalle varteenotettava mutta työläs vaihtoehto, mikäli hän yrittää päästä samoihin tuloksiin kuin kaupallinen palvelu.⁴⁰

Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon ”Puiden kansa” (1997) on sekä taiteellisesti että kaupallisesti menestyneimpiä suomalaisia valokuva-kirjoja. Sitä on myös myyty useilla menetelmillä niin tehokkaasti, että siitä on jo toinenkin 2 000 kappaleen painos loppunut. Kolmas painos on tulossa keväällä 2005, minkä lisäksi kirjasta tehdään vielä englan-nin- ja saksankieliset laitokset. Kirjan kustansi Pohjoinen yhdessä Ritva Kovalaisen ja Pekka Turusen omistaman Hiilinielutuotannon kanssa. Pohjoinen markkinoi puolta painoksesta normaaliin tapaansa Kirjavälityksen kautta kirjakauppoihin, tekijät taas ovat myyneet omaa puolikastaan eri puolilla maata pitämiensä näyttelyiden yhteydessä sekä suoramyyntinä kotoa. Pohjoinen, Hiilinielu ja Galleria Ama ovat myyneet teosta Internetin välityksellä. Tekijöille suoramyyntistä on jäänyt eniten tuottoa, mutta suuren kirjan pakkaaminen ja postittaminen on ollut työlästä. Museoiden ja gallerioiden kautta myynti on ollut heille edullisempaa kuin kirjakauppojen, sillä edellisten provisio jää yleensä noin 20 prosenttiin. Kirjan myyntihinta on ollut osapuulleen sama kaikissa paikoissa. (Kovalainen 10.12.2004.)

Puiden ja metsien henkistä merkitystä suomalaisessa perinteessä käsittelevä ”Puiden kansa” tehtiin osana laajempaa projektia, jonka tuotti Maaseudun Sivistysliitto. Kokonaisuuteen kuului kirjan ohella eri puolilla maata kiertänyt näyttely, runokirja sekä opetuspaketti. Teoksen suurta menekkiä on edistänyt teoksen laaja näkyvyys ja aihepiirin kiinnostavuus myös suppeiden valokuvapiirien ulkopuolella. Siitä on esimerkiksi kirjoitettu arvioita mitä erilaisimmissa lehdissä Taiteesta Metsälehteen. Teosta on myyty noin 50 euron hintaan, joten poikkeuksellinen halpuus ei selitä sen menestystä – toki teos on 224-sivuinen, kovakantinen ja sisältää useiden artikkelien ohella yli 300 kuvaa. Valokuvateosten tapauksessa kuluttajat eivät ylipäänsä näyttäisi kavahtavan korkeata hintaa, jos teos on laadukas ja komea ulko-

40 Eräs laatutukea 1980-luvun puolessavälissä saanut omakustanteen tekijä kertoi selostuksessaan päätyneensä teoksensa suoramyyntiin siitä syystä, että Kirjavälityksen välityspalkkio olisi ollut tuolloin noin 50 prosenttia, jolloin kirjan myyntihinta olisi hänen arvionsa mukaan noussut liian korkeaksi. Suoramyynti kuitenkin osoittautui työläiseksi ja raskaaksi, kun kirja alkoi mennä kaupaksi ja tekijä joutui tämän tästä kuljettamaan paketteja postiin pulkalla.

näöltään, tukeva ja kestävä rakenteeltaan sekä koskettava aihepiiriltään.

Viime vuosina julkaistujen laatutukiteosten joukossa on ollut "Puiden kansan" ohella muitakin myyntimenestyksiä. Esimerkiksi Helene Almin ja Jaakko Heikkilän "Pomorit" (2001), Antti Leinosen ja Heikki Willamon "Ison karhun alla" (2002) sekä Jorma Luhdan "Met-sola" (2001) on myyty loppuun. Kaksi ensin mainittua teosta olivat keskihintaisia valokuvateoksia, runsaat 30 euroa, kun taas Luhdan 215-sivuinen, kovakantinen teos oli kalleimmasta päästä, peräti 54 euroa (Akateemisen Kirjakaupan tuotetietokannan mukaan).

Aikaisempina vuosina ilmestyneistä laatutukiteoksista painos on myyty loppuun muun muassa Leena Sarasteen kirjasta "Rakkaani, Palestiina" (1983). Sen kustansi Tutkijaliitto, ja sitä myytiin suuria määriä ennakkoon alennettuun hintaan. Kokonaispainos oli 4 000. Teoksesta julkaistiin myöhemmin vielä englanninkielinen laitos "For Palestine" (1985). Pekka Turusen "Kootuista" (1998) on myös myyty kaksi 3 000 kappaleen painosta loppuun. "Puiden kansan" lailla tämä teos on koskettanut laajoja piirejä.

Edellä mainitut teokset usean tuhannen kappaleen myynteineen ovat kuitenkin harvinaisia laatutukiteosten joukossa. Jos tämäntyyppinen kirja myy Suomessa 400–500 kappaletta, markkinointia voidaan pitää jo kohtalaisen onnistuneena. Useasta 1980–1990-luvuilla omakustanteena julkaistusta laatutukiteoksesta lienee jäänyt tekijälle varastoon satoja kappaleita, etenkin kun vuoteen 1992 saakka painoksen edellytettiin olevan vähintään 1 000 kappaletta. Osaa on sittemmin myyty erilaisissa alennusmyynneissä ja kampanjoissa, osa lienee jo makuloitu. Monia teoksia on käytetty vuosien mittaan "kalliina käyntikorttina", kuten eräs laatutuen saaja selostuksessaan totesi. Valokuvateoksen elinkaari on usein pitkä, vaikka kauppa käy harvakseltaan. Antikvariaateissa ja kirpputoreilla tapaa toisinaan laatutuki-teoksia.

Saavutettavuus yleisissä kirjastoissa

Suurimpaan osaan Suomessa julkaistuista valokuvateoksista voi tutustua jossakin yleisölle avoimessa kirjastossa. Yhdestäkään kirjastosta ei kuitenkaan löydy niitä kaikkia, ei edes Helsingin yliopiston kirjastosta, vaikka kirjapainojen tulisi toimittaa sinne vapaakappaleet kaikista valmistamistaan painotuotteista. Se, että valokuvateosten tapauksessa ei näin aina käy, johtuu osin kustannus- ja painatusjärjestelyjen epämääräisyydestä ja satunnaisuudesta (teoksen valmistus esimerkiksi hajaantuu moneen eri paikkaan). Kaikki ”valokuvateokset” eivät edes tarkalleen ottaen kuulu vapaakappalelain piiriin, kuten Eskolan ”kuvan kirjoiksi” luokittelemat originaalikuvia sisältävät portfoliot, joita on valmistettu muutamia kappaleita⁴¹.

Helsingin yliopiston kirjaston kokoelmasta puuttuvat muun muassa Martti Anttilan ”Ganga vandana” (1994), Ilppo Pohjolan ”Elävä on myrskyinen hiljaisuus” (1983) ja Pentti Sammallahden ”Venäjän tie” (1996), jotka ovat kaikki omakustanteita; lisäksi Anttilan ja Sammallahden teokset ovat kuvasalkkuja. Maan laajimman valokuvateoskokoelman asemasta Helsingin yliopiston kirjaston kanssa kilpailee Valokuvataiteen museo, jonne on koottu monia edellä mainituista pienen edition kuvasalkuistakin. Runsaasti valokuvakirjoja on myös Taidehallinnon korkeakoulun kirjastossa. Taidehallinto toimittaa sinne aina myös yhden kappaleen jokaista laatutukiteosta. Muiden yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kirjastoissa on vaihtelevia valokuva-kirjakokoelmia riippuen opetusaloista. Helsingissä sijaitseva Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto saa myös ilmaiskappaleet laatutukiteoksista.

41 Eskolan (2003) luetteloon sisältyvät kaikki Opus-sarjan julkaisut, joista osaa on tehty vain muutamia kappaleita. Opus-sarjaa leimasi erityisesti alkuvaiheissa kaupallisuuden vastaisuus tai välinpitämättömyys markkinoinnista tai levityksestä (Skruf 2001, 20). Esimerkiksi Jordi Guaridorin (Jyrki Parantaisen) kuvasalkkua ”Uns tretze petits catalans – Noin kolme-toista pientä katalonialaista” (1987) tehtiin kahdeksan kappaletta. Pentti Sammallahden ja Kristoffer Albrechtin ”Japanilaista kuvasalkkua” (1990) valmistettiin 20 myyntiä ja viisi tekijöiden omaan käyttöön (Miten nämä on tehty, Musta Taide 2/1990, 53).

Alueellisista valokuvakeskuksista yleisölle auki oleva kirjasto (lähinnä käsikirjasto) on Jyväskylässä, Karjaalla, Kuopiossa, Mikkelissä, Oulussa, Tampereella ja Turussa. Valokuvakeskusten kirjastojen kokoelman ytimen muodostavat tyypillisesti taidehallinnon sinne ilmaiskappaleina toimittamat laatutukiteokset, minkä ohella keskuk-silla on tätä nykyä varaa vain muutaman, korkeintaan kymmenen teoksen hankintaan vuosittain. Ilmaiskappalejakelu näyttää varmistavan laatutukiteosten saavutettavuutta maan eri puolilla, mutta sen vaikutuksesta niiden myyntiin ei ole tietoa.⁴² Aluekeskukset saavat lisäksi jonkin verran teoksia lahjoituksena. Laatutukea saaneita valokuvateoksia on miltei täydellinen sarja Taiteen keskustoimikunnan alaisessa kulttuuripolitiikan kirjastossa, mutta muuta valokuvakirjallisuutta sinne ei systemaattisesti hankita.

Suomen yleisiin – siis kunnallisiin – kirjastoihin hankitaan melko runsaasti valokuvakirjallisuutta. Taulukosta 3 näkyy vuosina 1999–2003 ilmestyneiden 41 laatutukiteoksen levinneisyys maakuntakirjastoihin, joita on 20 kappaletta⁴³. Kutakin teosta oli tarjolla vähintään yksi kappale keskimäärin 14 maakuntakirjastossa. Yhtä teosta, Yrjö Tuunasen ym. ”Kalenteria 2001”, ei ollut yhdenkään maakuntakirjaston kokoelmissa, eikä sitä ollut myöskään kansalliskokoelma FENNICAssa. Teos saattaa kuitenkin olla luokiteltu kalenterina pienpainat-teisiin, jolloin sitä ei löydy tässä lähteenä käytetyistä aineistoluette-loista⁴⁴.

42 Valokuvataidetoimikunta katsoo jakavansa ilmaiskappaleet ”valokuvataidetta edistävällä” ja ”kirjan markkinointia palvelevalla tavalla”, mutta monet valokuvaajat mieltävät palauttavansa niiden myötä osan saamastaan laatutuesta taidehallinnolle. Kirjelmässään toimikunnalle 9.6.2002 Sari Poijärvi esitti, että ilmaiskappaleiden määrä laskettaisiin kymmeneen ja vaati, että hänen ”Ammattinaisia” -teostaan koskeva anomus käsiteltäisiin ennakkotapauksena. Hänestä käytäntö oli kohtuuton ja rasitti valokuvataiteilijan taloutta merkittävästi. Toimikunta ei myöntynyt Poijärven pyyntöön vaan katsoi, että avustuksen saaja hyväksyy ehdot pyytäessään maksatusta. (Toimikunnan kirje Sari Poijärvelle 13.6.2002.) Seuraavasta vuodesta lähtien avustuksen saajalta on edellytetty maksatuspyynnössä nimenomaista sitoumusta 35 ilmaiskappaleen toimittamiseen.

43 Yleisillä kirjastoilla ei ole yhteistä tietokantaa, josta voisi saada helposti selville, moneenko niistä jokin laatutukiteos on hankittu (Lounasvuori 29.9.2004). Pääkaupunkiseudun kirjastojen (19 kpl) kokoelmat löytyvät HelMet-tietokannasta osoitteesta <http://www.helmet.fi> ja maakuntakirjastojen kokoelmat osoitteesta <http://www.kirjastot.fi>. Jälkimmäisestä lähteestä voi selvittää myös tietyn kirjan saatavuuden jokaisesta kunnan tai kaupungin kirjastosta erikseen. Tässä selvityksessä on käytetty Kirjastot.fi-sivuilta löytyvää maakuntakirjastojen aineistojen monihakua. Neljä maakuntakirjastoa selvitettiin niiden omilta verkkosivuilta, sillä monihaussa niiden tulokset olivat pelkkää nollaa.

44 Tuunasen teosta ei kuitenkaan löytynyt pienpainatteiden joukostaakaan ainakaan Helsingin yliopiston kirjastosta (Kaukoranta 19.11.2004). Teokselta puuttuu myös hakemista helpottava ISBN-numero.

Caj Bremerin vuonna 2001 ilmestynyt ”Mämmikoiran muistelmat”, josta on tehty ruotsinkielinen laitos ”En blundergörares bravader”, oli hankittu kaikkiin 20 maakuntakirjastoon. Vain yhdestä maakuntakirjastosta (yleensä Ahvenanmaalta) puuttuivat seuraavat teokset: Outi Hakkaraisen ym. ”Jyrkänteen reunalla”, Japo Knuutilan ja Kari Levolan ”Sotalapsi ei unohda”, Jorma Luhdan ”Metsola” sekä Antti Leinosen ja Heikki Willamon ”Ison karhun alla”. Suppeasti levinneitä sen sijaan olivat Jan Kailan ”Kohteen mysteeri” (kahdessa maakuntakirjastossa), Nanna Hännisen ”Fear and security” (3), Helene Almin ja Jaakko Heikkilän ”Pomorit” (4), Xiao Hong Kongin ”Red veil” (4) sekä Marjaana Kellan ”Marjaana Kella” (7). Näistä Pomorien vähäinen menekki on yllättävä, sillä teos kuuluu periaatteessa siihen tyyppiin, jota nimenomaan hankitaan yleisiin kirjastoihin. Muut heikosti levinneet teokset suuntautuvat rajatummalle yleisölle, ja kaksi niistä on julkaistukin pelkästään englanniksi.

Pääkaupunkiseudun, siis Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan, kirjastoissa olivat kaikki vuosina 1999–2003 ilmestyneet laatutukiteokset Yrjö Tuunasen ym. ”Kalenteria” lukuun ottamatta. Tampereen kaupunginkirjastosta – Pirkanmaan maakuntakirjastosta löytyi 41 teoksesta 38 ja Lahden kaupunginkirjastosta – maakuntakirjastosta 36. Seuraavina tulivat Joensuussa, Porissa ja Turussa (35 teosta) sekä Jyväskylässä ja Kouvolassa sijaitsevat maakuntakirjastot (34 teosta). Teoksista alle kaksikymmentä oli hankittu Porvooseen (17), Vaasaan (14) ja Maarianhaminaan (9). Kyse lienee osin teosten kielivalikoimasta, tarkemmin sanottuna ruotsin kielen puuttumisesta.

Maakuntakirjastojen tietokannasta ei useissakaan tapauksissa selviä, montako kappaletta kutakin teosta niiden alaisissa kirjastoissa on yhteensä, vaan ainoastaan se, löytyykö nimeke ylipäättään niistä. Taulukko 3 kuvaa siis pelkästään tätä. Pääkaupunkiseudun kirjastojen HelMet-tietokannasta ilmenee myös hankittujen teosten lukumäärä. Laatutukiteoksia on hankittu pääkaupunkiseudulle keskimäärin kahdeksan. Karkeasti yleistäen voisi sanoa, että Mustan Taiteen julkaisuja sekä muuten laajalti kiinnostavaksi arveltuja valokuvakirjoja, kuten luontoa tai eksoottisia kulttuureita käsitteleviä teoksia, on hankittu yleensä kymmenen kappaletta. Suppeimmillaan teosta on hankittu pääkaupunkiseudulle vain yksi kappale; tällaisia ovat Nanna Hännisen ”Fear and Security” sekä Kati Koivikon ”Kultakylä: valokuvia ja tarinoita Luhangan kylästä”. Voitaneen sanoa, että valokuvakirjallisuutta seurataan tarkoin pääkaupunkiseudun kirjastoissa ja erikoisimpienkin julkaisujen saatavuus pyritään takaamaan alueella.

TAULUKKO 3. Vuosina 1999–2003 ilmestyneiden laatutukikirjojen levinneisyys maakuntakirjastoihin (nimekkeen esiintyminen kirjaston aineistoluettelossa)

Maakuntakirjasto	1999	2000	2001	2002	2003	Yhteensä	%
Ilmestyneitä laatutukikirjoja yhteensä	8	10	7	9	7	41	100
HelMet (pääkaupunkiseutu)	8	9	7	9	7	40	98
Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto	8	9	7	7	7	38	93
Lahden kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	7	8	6	8	7	36	88
Joensuun kaupunginkirjasto – Pohjois-Karjalan maakuntakirjasto	8	8	5	8	6	35	85
Porin kaupunginkirjasto – Satakunnan maakuntakirjasto	8	8	6	7	6	35	85
Turun kaupunginkirjasto – Varsinais-Suomen maakuntakirjasto	8	8	6	7	6	35	85
Jyväskylän kaupunginkirjasto – Keski-Suomen maakuntakirjasto	7	8	6	7	6	34	83
Kouvolan kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	8	8	5	7	6	34	83
Hämeenlinnan kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	7	8	4	6	7	32	78
Oulun kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	7	8	6	6	4	31	76
Lapin maakuntakirjasto	7	8	6	6	3	30	73
Mikkelin kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	7	6	6	5	6	30	73
Kajaanin kaupunginkirjasto – Kainuun maakuntakirjasto	7	6	4	4	6	27	66
Seinäjoen kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	8	5	3	5	5	26	63
Kuopion kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	5	5	3	7	3	23	56
Lappeenrannan kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	5	5	4	4	3	21	51
Kokkolan kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	4	4	3	5	4	20	49
Porvoon kaupunginkirjasto – Itä-Uudenmaan maakuntakirjasto	3	4	2	5	3	17	41
Vaasan kaupunginkirjasto – maakuntakirjasto	4	2	2	5	1	14	34
Mariehamns stadsbibliotek	3	4	2	–	–	9	22
Maakuntakirjastot yhteensä	8	9	7	9	7	40	98

Ostotukien vaikutus

Valokuvateosten kirjastoleivitystä ovat edistäneet vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuki sekä kulttuurilehtituki, josta osa jaetaan vastaavaan tapaan ostotukena kirjastoille. Kulttuurilehtituki koskee laatutukiteoksista ainoastaan Mustan Taiteen julkaisuja, jotka olivat levinneet keskimäärin kiitettävästi maakuntakirjastoihin, yleensä vähintään 15:een. Vuonna 2004 Mustaa Taidetta tilattiin kulttuurilehtien ostotukilistalta 13 vuosikertaa⁴⁵. (Blomqvist 29.9.2004.)

Reijo Rinnekankaan omakustanteena ilmestynyt ”Spiritus Europaeus”, joka oli vähälevikkisen kirjallisuuden ostotukilistalla vuonna 2001, löytyi 15 maakuntakirjastosta. Yleisesti ottaen listalle päässeitä kirjoja oli hankittu vähintään 15 kirjastoon. Jotkin laatutukiteokset ovat saaneet tätä kautta huomattaviakin tilauksia, esimerkiksi Juha Suonpään teosta ”Petokuvan raadollisuus” hankittiin vuonna 2003 kirjastoihin yhteensä 43 kappaletta ja edellisenä vuotena Jorma Luhdan ”Metsolaa” 39 kappaletta.

Kulttuurilehtien ostotuki kanavoidaan BTJ Kirjastopalvelu Oy:n kautta. Tarkoitukseen vuosittain käytettävissä oleva summa vaihtelee suuresti, viime aikoina suuntaus on kuitenkin ollut selvästi aleneva. Vuonna 2004 ostotukeen jäi 12 300 euroa, kaksi vuotta aikaisemmin vielä 105 700 euroa. Kunnan saama tuki riippuu henkikirjoitetun väestön määrästä (kolme luokkaa); alimmillaan se on viime vuosina jäänyt noin 100 euroon. Kuntien tilaukset on sidottu kulttuurilehtitukea saaneisiin lehtiin. (Blomqvist 29.9.2004.)

Vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuki puolestaan kanavoidaan Kirjavälitys Oy:n kautta. Tämä tukimuoto aloitettiin kokeiluna vuonna 1980 ja vakinaistettiin vuonna 1985 (tukimuoto ei koske Ahvenanmaata). Vuonna 2004 tarkoitukseen oli varattu 800 000 euron määräraha. Kunnan saama ostotuki riippuu henkikirjoitetun väestön määrästä: vuonna 2004 avustus vaihteli 1 450:stä 7 950 euroon. Tällä summalla kunnan kirjasto voi tehdä tilauksia joka vuosi erikseen laadittavasta vähälevikkisten, korkeatasoiseksi katsottujen nimikkeiden luettelosta, josta vastaa tietokirjallisuuden osalta tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja kaunokirjallisuuden osalta valtion kirjallisuustoimikunta. Tietokirjallisuuden luettelossa on vuosittain noin 250 ja kaunokirjallisuuden luettelossa yli 400 teosta. (Ks. Jokinen 2004.)

Vähälevikkisen kirjallisuuden ostotuen perustamisesta lähtien valokuvataidetoimikunta on ilmaissut toistuvasti toivomuksen, että valokuvakirjoja ja erityisesti laatutukikirjoja otettaisiin ostotukilistalle. Mitään estettä valokuvakirjojen mukaan ottamiselle ei kuitenkaan ole ollut, ja niitä on myös ollut listoilla, esimerkiksi tietokirjallisuuden puolella tällä vuosikymmenellä 4–6 kappaletta vuodessa. Joukossa on

45 Vuonna 2003 tilattiin peräti 27 vuosikertaa ja edellisenä vuotena 20. Vuoden 2004 hankinnat tehtiin vuoden 2003 määrärahalla jne.

ollut myös laatutukea saaneita kirjoja⁴⁶. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan sihteeri Kari Vaijärvi katsoo, että valokuvateosten vähäisyys listoilla johtuu ensisijaisesti tiedonsaantiongelmista. Tietokirjallisuuden listalle pyydetään esityksiä kustantajilta, minkä lisäksi uusia kiinnostavia nimikkeitä etsitään Kirjavälityksen CD-romeilta ja kirjas-totietokannoista. Eritoten omakustanteet saattavat tällöin jäädä huomiotta. Lisäksi Mustan Taiteen numeroina ilmestyviä teoksia ei oikein voida ottaa listalle sen vuoksi, että ne ovat jo samantyyppisen kulttuurilehtituen piirissä. (Vaijärvi 26.8.2004.) Kaunokirjallisuuden listalla valokuvateoksia ei ole liiemmin esiintynyt. Periaatteessa sinne voitaisiin ottaa erilaisia valokuvan ja sanataiteen yhdistelmiä mutta ei puhtaita valokuvakirjoja. (Rantanen 29.9.2004.)

46 Esimerkiksi Juha Suonpään "Petokuvan raadollisuus" vuonna 2003, Caj Bremerin "Mämmikoiran muistelmat", Antti Leinosen ja Heikki Willamon "Ison karhun alla" sekä Jorma Luhdan "Metsola" vuonna 2002 sekä Jorma Purasen "Kuvitteellinen kotiinpaluu" ja Rax Rinnekankaan "Spiritus Europaeus" vuonna 2001.

Laatutukiteokset suomalaisessa valokuvakirjallisuudessa

Määrällinen osuus

Taneli Eskola (2003, 7) väittää Kuvan kirjoja -teoksessaan, että valokuvakirjallisuuden julkaiseminen on Suomessa 1960-luvulta lähtien ”eksponentiaalisesti moninkertaistunut”. Hän katsoo laatutuen vaikuttaneen merkittävästi valokuvakirjallisuuden kehitykseen (mts. 33). Eskola ei kuitenkaan esitä eksakteja lukuja eri vuosina ilmestyneistä valokuvateoksista, eikä näitä olekaan mistään valmiina saatavilla. Käsillä olevaa selvitystä varten tilastoitiin useita lähteitä käyttäen vuoden 1970 jälkeen julkaistut valokuvateokset, jotta voitaisiin arvioida laatutukiteosten osuutta valokuvakirjallisuuden kokonaisuudesta ja niiden mahdollista poikkeamaa keskiverrosta aihepiirinsä, lajityypinsä, teknisen toteutuksensa ja kustannusjärjestelyidensä osalta.

Valokuvakirjallisuustietokannan pohjaksi otettiin Eskolan (2003) julkaisuun sisältyvä luettelo, joka kattaa lähes 350 vuosina 1966–2003 ilmestynyttä kirjaa tai kuvasalkkua. Ennen vuotta 1970 ilmestyneitä niistä oli vain neljä. Eskolan koostetta täydennettiin käsillä olevan selvityksen tarkoituksiin, sillä hän keskittyi otsikkonsa mukaisesti ”kuvien kirjataiteeseen” ja suhtautui valikoivasti eräisiin valokuvakirjallisuuden genreihin, etenkin luontokuvaukseen (mts. 7). Hänen tavoitteenaan ei ollutkaan tehdä varsinaista bibliografiaa vaan ”subjektiivinen, valokuvataiteellisesti ja kirjataiteellisesti mielenkiintoisten teosten kokoelma” (mts. 35). Tässä Eskolan valikoimaa käytetään tietyn lajityypin approksimaationa.

Eskolalla (2003) oli katsauksessaan lähtökohtana kirjataide, jonka hän ymmärsi melko laajasti. Kokeellisia taiteilijakirjoja, kuvasalkkuja tai haitaritaiteltuja teoksia ei hänen mielestään ollut syytä jättää tarkastelun ulkopuolelle, sillä niitäkin voitiin arvioida kirjataiteen näkökulmasta sisällön ja muodon vuorovaikutussuhteessa. (Mts. 64.) Julkaisemisenkin suhteen Eskola oli salliva käsittäen sen tarkoittamaan usean samanlaisen teoksen sarjaa tai painosta, jolloin kyseeseen tulivat painetut teokset sekä originaalikuvia sisältävät, useampana kuin yhtenä kappaleena julkaistut teokset.

Eskolan (2003) teoksen pohjalta muodostettua tietokantaa täydennettiin Valokuvataiteen museon vuosina 1972–1995 tuottamista vuosikirjoista sekä Ikäläisen ja Hämäläisen raportista (1983), jossa kartoitettiin julkaisutoimintaa 1970–1980-lukujen vaihteessa. Valokuvataiteen museon kirjaston monografialuokasta ja kuvasalkkukokoelmasta saatiin vielä tarkennusta luetteloon. Suurin lisäys tietokantaan tuli Helsingin yliopiston kirjaston ylläpitämästä kansallisbibliografiasta (FENNICA), joka sisältää periaatteessa kaikki Suomessa julkaistut kirjat ja muut vastaavat painotuotteet. Kirjapainojen on lain mukaan toimitettava Helsingin yliopiston kirjastoon vapaakappaleet kaikista valmistamistaan painotuotteista. FENNICAn avulla tietokanta kasvoi yli 600 teoksella.

FENNICAn käyttö osoittautui ongelmalliseksi valokuvateosten tunnistamisessa, vaikka siinä periaatteessa erotetaan kuvateokset omaksi luokakseen. Helmi–maaliskuussa 2004 tämä luokka sisälsi noin 1 800 Suomessa julkaistua teosta. Niistä vain kaksi oli ilmestynyt ennen vuotta 1980 (Topeliuksen ”Matkustus Suomessa” 1873 ja Mouno Karjalaisen ”Kuorevesi, Mänttä, Vilppula” 1976), mikä ei vastannut muiden lähteiden antamaa käsitystä valokuvakirjallisuuden julkaisemisesta 1960- ja 1970-luvulla. Tämän vuoksi tietokannasta tehtiin lisähakuja seuraavilla termeillä: valokuvaus, valokuvat, valokuvaajat, valokuvataide, luonnonvalokuvaus, maisemavalokuvaus, henkilövalokuvaus, dokumenttivalokuvaus, kuvajournalismi, lehtikuvat sekä muotokuvat. Tämän jälkeen etsintää jatkettiin vielä aiemmillä kierroksilla esiin nousseiden valokuvaajien nimillä.

Kaikkia edellä kuvatuilla menetelmillä identifioituja teoksia ei kuitenkaan liitetty valokuvakirjatietokantaan, vaan esimerkiksi tekniikkaoppaat ja suppeat näyttelyluettelot poistettiin. Rajauksessa pyrittiin seuraamaan Eskolaa (2003, 7), joka otti mukaan monografiat, yksittäisen tekijän tai suppean tekijäryhmän tekemät kirjat tai kuvasalkut. Myös valokuvauksen historiaa käsittelevät teokset jätettiin pääosin kartoituksen ulkopuolelle, samoin valokuvausta käsittelevät tutkimukset, vaikka nämä ovat olleet laatutuen piirissä (ks. s. 38). Valokuvaajien niin sanottujen taiteellisten tutkimusten taiteelliset osat otettiin kuitenkin mukaan. Teoksen eri painoksia ei otettu huomioon tilastoinnissa, samaten erikieliset laitokset on jätetty huomiotta.

On selvää, että tälläkin tavalla tehty laskelma valokuvakirjallisuuden julkaisemisesta Suomessa on jossain määrin mielivaltainen. Silloin kun puhutaan ”valokuvateoksista”, liikutaan huteralla maaperällä ja objektiivinen luettelointi lienee miltei mahdotonta. Toisille kuva-teos tai valokuvateos ovat neutraaleja termejä, jotka viittaavat yksinkertaisesti kuvien merkittävään tai hallitsevaan osuuteen palstamillimetreistä laskettuna. Toiset taas haluavat kieltää termin käytön teoksilta, joissa valokuvat ovat tekstille alisteista kuvitusta tai täysin tilaajan vaatimusten sanelemia. Nämä ominaisuudet ovat tulkinnanvaraisia silloinkin, kun itse teos on nähtävillä, saati silloin kun päätelmä

tehdään kirjastotietokannan varassa. Rajanveto voi olla vaikeaa myös sellaisten valokuvakirjojen tapauksessa, jotka ensisijaisesti esittelevät toisaalla olevia teoksia, taideobjekteja (Eskola 2003, 7).

Moneen valokuvateoksen malliesimerkkiin sisältyy huomattava määrä tekstiä, eikä laatutuenkaan saamisen ehtona ole valokuvien määrä tai suhteellinen osuus sinänsä vaan valokuvien itsenäinen taiteellinen tai tiedottava käyttö. Mikään julkaisutyyppi, aihepiiri, tekniikka tai painomenetelmä ei itsestään selvästi estä teosta olemasta valokuvateos. Miltei mikä tahansa kirja, johon sisältyy runsaasti kuvia, voi olla "valokuvateos" tästä katsannosta, käsitteliä se arkkitehtuuria, saunomista tai urheilua; myös hartaus- ja runokirjoista löytyy valokuvateoksia termin vaativassakin merkityksessä.

FENNICAn tulosten läpikäynnissä erityisiä hankaluuksia tuottivat esimerkiksi yritys- ja laitoshistoriikit, festivaalireportaasit, keittou- ja ruokakulttuurikirjat, matkaoppaat sekä eräät taide-, design- ja muut tuote-esittelykirjat. Näistä osa on jätetty pois yksinkertaisesti sen takia, että kirjastotietokannan pohjalta ei voinut päätellä sitä, kuinka suuri osuus tai millainen rooli valokuvilla teoksessa on. Näistä ryhmistä on kuitenkin mukana sellaisia teoksia, jotka on luokiteltu FENNICAssa kuvateoksiksi tai jotka tulivat joukkoon muista aineistolähteistä. Mainittakoon myös, että yksi aineistosta kokonaan puuttuva teostyyppi ovat valokuvauksen oppilaitoksissa perinteisesti vuosittain tehdyt kalenterit. Sama koskee 1990-luvun alussa laajaa suosiota saaneita poikakalentereita. Helsingin yliopiston kirjastossa kalenterit luokitellaan pienpainatteisiin, eivätkä ne sisälly FENNICA-tietokantaan. Muitakin vuosikirjoja ja -katsauksia on aineistossa hyvin vähän (esimerkiksi Vuoden luontokuvat -tyyppisiä julkaisuja).

Luetteloon kertyi lopulta 1 079 valokuvakirjaa tai kuvasalkkua (taulukko 4)⁴⁷. Niistä 343 oli mainittu Eskolan "Kuvien kirjataidetta" -teoksessa (2003) ja 127 oli valmistunut laatutuen avulla⁴⁸. Aineiston perusteella valokuvakirjallisuuden julkaiseminen on viime vuosikymmenten aikana todellakin lisääntynyt kovaa tahtia, kuten Eskola väittää (mts. 7). Vuotuinen kirjatutanto on kasvanut kahdeksankertaiseksi 1970-luvun alkupuoliskolta (keskimäärin 6,6 teosta) 2000-luvun alkuun (keskimäärin 52,3 teosta). Erityiset piikit näkyvät 1970-lopulla ja 1980-luvun alussa, jolloin keskustelua "vapaista valokuvateoksista" käytiin kiihkeästi, omakustanteet alkoivat yleistyä ja kustannustukea suunniteltiin. Vuoden 1970 jälkeen ilmestyneistä teoksista 12 prosenttia on valmistunut laatutuen avustuksella. Laatutukiteos-

47 Joukossa on myös pari suomalaisen valokuvaajan ulkomailta julkaisemaa teosta. Koska kirjastotietokannan hauissa käytettiin aikarajauksena vuotta 1969, sine anno -julkaisut puuttuvat luettelosta paitsi, jos ne ovat tulleet siihen Eskolan teoksesta tai Valokuvataiteen museon kirjastosta.

48 Luetteloon ja sen pohjalta tehtyyn laskelmaan sisältyvät vain vuoden 2004 alkuun mennessä valmistuneet laatutukiteokset.

ten osuus vuotuisesta valokuvakirjatuotannosta on tätä nykyä noin 16 prosenttia. Silloin kun tarkastellaan Eskolan rajaamaa ”kuvan kirjataidetta”, laatutukiteosten osuus nousee peräti 41 prosenttiin.

TAULUKKO 4. Vuosina 1970–2003 Suomessa julkaistut valokuvateokset

Julkaisu- vuosi	Valokuva- teoksia	Keski- määrin vuodessa	”Kuvien kirja- taidetta” (Eskola)*	Laatu- tukiteoksia	Laatutukiteosten osuus kaikista valokuva- teoksista	”kuvien kirja- taiteesta”
	Lkm	Lkm	Lkm	Lkm	%	%
1970–1974	33	6,6	6	–	–	–
1975–1979	70	14,0	6	–	–	–
1980–1984	146	29,2	31	9	6,2	29,0
1985–1989	188	37,6	56	25	13,3	44,6
1990–1994	197	39,4	81	27	13,7	33,3
1995–1999	236	47,2	83	33	14,0	39,8
2000–2003	209	52,3	80	33	15,8	41,3
Yhteensä	1 079	31,7	343	127	11,8	37,0

* Eskolan luettelosta puuttuu joitakin vuoden 2003 julkaisuja, joita sisältyy tässä kahteen muuhun luokkaan, koska hänen teoksensa julkaistiin jo syyskuussa 2003.

Taulukon 4 perusteella voitaneen väittää, että laatutuki on vaikuttanut merkittävästi Suomessa julkaistujen valokuvateosten määrään sekä varsinkin niiden kirjataiteelliseen laatuun, jonka indikaattorina tässä on siis pidetty mainintaa Eskolan ”Kuvien kirjataidetta” -teoksessa. Julkaisujen lukumäärän kasvulle ja tietyn genren vahvistumiselle niiden joukossa lienee muitakin syistä. Kiinnostus valokuvausta ja nimenomaan valokuvataidetta kohtaan on suurempi nykyisin kuin 1970-luvun alussa ja sen asema taiteiden joukossa on aivan toista luokkaa kuin silloin. Ostava yleisö on jonkin verran laajentunut, ja sitä löytyy nykyisin jo maan rajojen ulkopuoleltakin. Valokuvaajat tarvitsevat entistä enemmän promootiomateriaalia, ja ensimmäinen varsinainen ammattimainen valokuvataiteilijapolvi alkaa olla retrospektiivi-iässä. Kustannustoiminnassa tapahtuneet muutokset, erityisesti erikoistuneiden pienkustantajien ilmaantuminen markkinoille, samoin kuin painotekniikan muutokset ovat epäilemättä vaikuttaneet olennaisesti kirjatuotannon määrään ja laatuun. Erilaiset vaikuttavat syyt ovat tässä monin tavoin kietoutuneet toisiinsa.

Laatu palkintojen indikoimana

Tähän mennessä laatutuen avulla julkaistuihin valokuvateoksiin, joita on jo 136 kappaletta, kuuluu joukko 1980–2000-lukujen valioita, osin jo klassikoiksi muuttuneita kuvasalkkuja ja kirjoja. Tällaisia ovat esimerkiksi Veli Granön ”Onnela” (1989), Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon ”Puiden kansa” (1997), Jorma Luhdan ”Metsola” (2001), Jyrki Parantaisen ”Maa” (1991), Jorma Purasen ”Kuvitteellinen kotiinpäluu” (1999), Pentti Sammallahten ”Venäjän tie” (1996), Pekka Turusen ”Kootut” (1998) ja Marjukka Vainion ”Hommage à Ester Helenius” (1998). Luetteloa voisi jatkaa jopa kymmenillä teoksilla. Näistä teoksista on kirjoitettu ylistäviä arvioita niin valokuva- kuin muidenkin alojen lehdissä, ja ne ovat saaneet myös palkintoja ja kunniamainintoja monissa valokuva- että kirja-alan kilpailuissa.

Kuvateosten tasoa ja varsinkin niiden taiteellista laatua lienee mahdotonta mitata täysin objektiivisesti. Kuvan painatuksen onnistumiselle on olemassa melko yksiselitteiset arviointikriteerit (ks. esim. Vuorenmaa 1992), tosin joskus valokuvaaja haluaa saada kirjaan nimenomaan originaalista poikkeavia painokuvia. ”Luovassa reproduktiossa” ei välttämättä pyritä alkuperäisten sävyjen täydelliseen toistamiseen vaan käytetään prosessin suomia keinoja ilmaisullisesti uuden teoksen luomiseen (Eskola 2003, 65; termistä ja työtavasta ks. Albrecht 2001). On myös huomattava, että painotekniikka samoin kuin käsitykset hyvästä paino-originaalista ja onnistuneesta painotyöstä ovat muuttuneet melkoisesti viimeisten 20–30 vuoden aikana (Eskola 2003, 12).

Valokuvakirjan tekeminen on eri asia kuin yksittäisen vedoksen, ja myös niiden arvioinnissa käytetään erilaisia kriteereitä. Se, että kuvien valinta ja rajaus sekä niiden painatus on onnistunut, ei vielä riitä tekemään teoksesta kirjataidetta, mikä käy selkeästi ilmi valokuvateoksista kirjoitetuista arvioista. Kuvat laitetaan kirjan sivuille tiettyyn järjestykseen, jossa ne asettuvat keskinäiseen suhteeseen ja vievät kerrontaa eteenpäin. Kuvien ja tekstin asettelu sivuille ja aukeamille on keskeinen piirre sekä taittoa että kerrontaa arvioitaessa. Graafinen suunnittelu, typografia ja päällyksen muotoilu sekä paperin ja kansimateriaalien valinta vaikuttavat ratkaisevasti valokuvateoksen luonteeseen. Kirjataiteen näkökulmasta tehdyissä arvioinneissa kiinnitetään huomiota erityisesti osa-alueista muodostuvaan kokonaisuuteen. Suomen kirjataiteen komitea, joka valitsee vuosittain kirjavaliot eri sarjoissa sekä vuoden kauneimman kirjan, tarkastelee typografiaa, ladontaa, paperia, reproduktiota, painatusta, värintoistoa, sidosta sekä ennen muuta näiden osasten tuloksena syntyvää kokonaisvaikutelmaa. Laatu nähdään myös olennaisesti riippuvaisena käyttötarkoituksesta.

Taneli Eskola (2003, 64) tarkoittaa kirjataiteella ajattelutapaa, jossa kirjojen ja kuvasalkkujen tekemisessä käytettyjä ratkaisuja arvioidaan

esteettisestä näkökulmasta. Teosta tarkastellaan tällöin materiaalien, työmenetelmien, graafisen ilmaisun ja sisällön kokonaisuutena. Koko teoksen valmistuksessa mukana olleen tiimin, taittajan, sisällön tuottajien, reprodusoijan, painon ja sitomon erillisiä työvaiheita arvioidaan lopputuloksena syntyneen kokonaisuuden kannalta. (Mp.) Eskola antaa päällisin puolin samanlaisen määritelmän kirjataiteesta ja arvioimisen osa-alueista kuin edellä Kirjataiteen komitea, jonka kykyä arvioida valokuvateoksia on valokuvataiteen kentällä kuitenkin pidetty joiltain osin puutteellisena (Tapio Vapaasalo Skrufin haastattelussa 2001a, 19). Tarkemmin katsottuna Eskola korostaa teoksessa paitsi onnistunutta teknistä toteutusta myös kykyä ilmaista taiteilijan tavoittelevaa sisältöä, mitä komitea ei niinkään painota.

Eskola (edellä) tuo hyvin esiin sen, että valokuvateoksen valmistamiseen osallistuu yleensä suuri joukko ihmisiä, yrityksiä ja laitoksia; ne ovat kollektiivisen tuotannon tulosta. Taiteilija, jonka nimissä kirja julkaistaan, toimii työnjohtajan tai tuottajan tapaan. Hän voi myös turvautua kuvateostuotannon asiantuntijoiden apuun. Osa näistä on erikoistunut johonkin osa-alueeseen, kuten kuvien reprodusointiin, kuvakirjojen taittoon tai kuvien painatukseen, osa taas pysyy valvomaan kuvateoksen valmistuksen kokonaisuutta. Jälkimmäisiä voisi Kai Vakkuria (2003, 58) lainaten kutsua ”saattokustantajiksi”. Valokuva-alalla keskeinen saattokustantaja on Tuomo-Juhani Vuoremaa, joka antaa neuvoja ja koordinoi muitakin kuin vain Mustan Taiteen kustantamia hankkeita.

Valokuvateosten saamia palkintoja voidaan pitää yhtenä mittarina niiden tasosta. Alalla ei varsinaisesti ole omia kirjapalkintoja⁴⁹, mutta valtionpalkintoja on myönnetty erityisen ansiokkaina pidettyjen valokuvateosten perusteella. Itse asiassa valokuvataiteen valtionpalkintoja suunniteltiin alun perin jaettavaksi nimenomaan painettujen teosten perusteella (Valtion taidekomitea 1965, 95). 1990-luvun puoleenväliin saakka valokuva-alan järjestöiltä ja laitoksilta, alueellisilta taidetoimikunnilta ja kustantamoilta pyydettiin esityksiä valtionpalkinnon saajiksi ja nämä perustelivat esityksiään usein juuri edellisen vuoden aikana ilmestyneillä valokuvakirjoilla. Vielä vuoden 1992 valtionpalkinto myönnettiin Ismo Höltölle sekä työryhmälle Pertti Hietanen, Terho Turunen ja Pentti Sammallahti teoksesta ”Ihminen pääosassa” (1989)⁵⁰. Tämän jälkeen valtionpalkintojärjestelmä kokikin sitten suuria mullistuksia. Ensin opetusministeriö perusti nii-

49 Libris Oy perusti vuonna 2003 nuorten valokuvaajien kirjapalkinnon, jonka saaaja valittiin valokuvaopiskelijoiden lopputöiden perusteella. Palkintona oli mahdollisuus toteuttaa kirja Libriksen painamana. Ensimmäisen palkinnon sai Tiina Itkonen, jonka kirja ”Inughuit” valmistui 2004. Itkonen sai teokselle laatutukea vuonna 2000.

50 Teoksen nimiösivulle vuosiluvuksi on merkitty 1989, mutta tosiasiaa se valmistui kokonaisuudessaan ja pantiin levitykseen vasta parin vuoden kuluttua.

den tilalle vuonna 1993 erillisten raatien jakamat Suomi-palkinnot, kuten edellä todettiin, mutta se joutui vuosikymmenen lopussa laajan arvostelun johdosta palauttamaan valtionpalkinnot toimikunnille (ministeriö jakaa yhä Suomi-palkintoja vuosittain). Valtionpalkintojen jakokäytännöt muuttuivat tässä yhteydessä jonkin verran. Valokuvataidetoimikunta ei enää pyydä esityksiä kentältä, eikä esimerkiksi yksittäisiä valokuvateoksia ole käytetty palkinnon perusteluina vaan on nojattu henkilön laajempiin ansioihin.

Valokuvateoksia ja valokuvaa käyttäviä teoksia arvioivat vuosittain muun muassa edellä mainittu Suomen Kirjataiteen komitea (kirjavalitot sarjoittain ja vuoden kaunein kirja), graafisen suunnittelun ammattilaisten järjestö Grafia (Vuoden huiput) sekä Maailman luonnonsäätiön Suomen osasto (Vuoden luontokirja). Laatutukea saaneita valokuvateoksia on vuosien varrella palkittu kaikissa näissä kilpailuissa. Laadun mittarina voidaan tavallaan pitää myös teoksen hyväksyntää vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostolistoille. Tällöin on muistettava, että Mustan Taiteen julkaisut, joiden osuus laatutukiteoksista on merkittävä, eivät yleensä pääse tälle listalle, sillä ne ovat kulttuurilehtituen piirissä (ks. s. 89).

Suomen kirjataiteen komitea on valinnut vuoteen 2004 mennessä kotimaisen kirjatutannon parhaimmiston 58 kertaa. Kuten sanottu, arvioinnissa kiinnitetään huomiota kirjan ulkoasuun, taiteelliseen suunnitteluun ja tekniseen toteutukseen kokonaisuutena (arvosteluperiaatteista ks. <http://www.kauneinkirja.fi/arvostelu.htm>). Komiteaan kuuluu useita laitoksia ja järjestöjä, muiden muassa Suomen Valokuvajärjestöjen Keskusjärjestö Finnfoto. Kustantajat ja kirjapainot lähettävät komitealle arvioitavaksi edellisen vuoden aikana ilmestyneitä kirjoja, joista komitea palkitsee parikymmentä kirjavalioita eri sarjoissa sekä vuoden kauneimman kirjan (vuodesta 1988 lähtien). Osallistumismaksu, tätä nykyä 65 euroa kirjaa kohti, saattaa rajoittaa jonkin verran osallistumista. Opus-sarjassa ilmestyneitä teoksia ei esimerkiksi ole koskaan tarjottu kilpailuun, mikä johtunee osin periaatteellisista ja osin rahoitussyistä.

Kirjavaliodien kokoelmaan pääsy lisää teoksen näkyvyyttä julkisuudessa, sillä valinnoista tiedotetaan tehokkaasti lehdistölle ja muille medioille. Kirjavalioita esitellään myös Frankfurtin ja Leipzigin kirjamesseilla. Vuodesta 1999 lähtien kirjavaliodien näyttely on kiertänyt laajalti Suomen kirjastoissa. Vuodesta 2002 alkaen teokset ovat olleet esillä lisäksi Tukholman Suomi-instituutissa, ja myös Viron kanssa on aloitettu vaihto. (Huttunen 30.7.2004.)

Kirjataiteen komitea on palkinnut valokuvateoksia tai teoksia, joissa valokuvilla on merkittävä osuus, paitsi erillisessä kuvateosten sarjassa myös tietokirjojen joukossa. Laatutukikirjoista palkintoja ovat saaneet seuraavat neljätoista:

- Jouko Leskelän ”Katutanssit” (1983 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Reijo Rinnekankaan ”Basket” (1988 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Marja Vuorelaisen ”Lapin kuvat” (1990 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Jukka Kukkosen ym. (toim.) ”Valokuvan taide” (1992 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Helena Lumpeen ja Mika Mannisen ”Ajatusten manifesti” (1993 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Juha Suonpään ja Marja-Leena Korte-Suonpään ”Metsä liikkuu” (vuoden 1994 kaunein kirja ja kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Ben Kailan ym. ”Kysymys vähästä” (1996 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Veli Granön ”Esineiden valtakunta” (1997 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon ”Puiden kansa” (1997 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Pekka Turusen ”Kootut” (1998 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Heikki Willamon ”Haukkametsä” (1998 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Jorma Purasen ”Imaginary Homecoming” (1999 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Ulla Jokisalon ”Kuvieni muisti” (2001 kirjavalio kuvateosten sarjassa)
- Juha Suonpään ”Petokuvan raadollisuus” (2002 kirjavalio tietokirjojen sarjassa)

Vain yksi laatutukiteos on siis tähän mennessä yltänyt vuoden kauneimmaksi kirjaksi, Juha Suonpään ja Marja-Leena Korte-Suonpään ”Metsä liikkuu” vuonna 1994. Teoksen kuvat olivat Juha Suonpään, teksti molempien tekijöiden yhdessä kirjoittama. Teoksen kustansi Suonpään omistama Swamphead Oy. Graafisesta suunnittelusta ja typografiasta vastasi Jorma Hinkka, päällyksen ja sidoksen muotoilivat Suonpää ja Hinkka yhdessä. Reprodunktio ja painatus tehtiin Forssan Kirjapainossa, sidonta Karisto Oy:ssä. Raati kehui sekä Metsä liikkuu -teoksen tuoretta näkemystä että sen ammattitaitoista toteutusta:

”Teos on silmiin ja käteen tarttuva virkeä ja virikkeellinen kokonaisuus. Sen toteutus poikkeaa monin tavoin edukseen valokuva- ja luontokirjojen melko samanlaisena jatkuneesta yleislinjasta. – – Ammattitaito näkyy kaikessa: valokuvissa, tekstissä, materiaalivalinnoissa, graafisessa suunnittelussa ja valmistuksessa. Harvinaisella tavalla myös tyhjät, tekstittömät kohdat puhuvat, kirjan lukija ’menee sisään maisemaan’. Saumaton yhteistyö näkyy upeana lopputuloksena.” (Painomaailma 3/1995, 24.)

Viimeisten viiden vuoden aikana kirjavalioksi on yltänyt kolme laatutukiteosta. Näistä Jorma Purasen *“Imaginary Homecoming – Kuvitteellinen kotiinpaluu”* (1999) ilmestyi Pohjoisen kustantamana. Teos oli vahvasti suunnattu myös kansainvälisille markkinoille, ja sen tekstit julkaistiin sekä suomeksi että englanniksi. Purasen tuotantoa visuaalisen antropologian näkökulmasta tarkastelevan esseen teokseen kirjoitti Elisabeth Edwards. Graafisesta suunnittelusta sekä päällyksen ja sidoksen muotoilusta vastasi Jorma Hinkka. Reprodutio tehtiin Repromestareissa, painatus Kalevassa ja Gummeruksessa. Teos kirvoitti valintaraadilta varsin ylistävän lausunnon:

”Poikkeuksellisen viitseliäästi toteutettu valokuvateos. Aihe peilaa ja limittää saamelaisten menneisyyttä nykyhetken taidokkaasti kuvilla, joiden intensiteetti painettuinkin on originaalien veroinen. Samoin kirjan muotoilu, sen typografia tuo oman lisänsä tähän menneisyyden, tarinoiden ja uskomusten aistimiseen. Kirja on kuin kurkistus aikaan, joka ei olekaan kadonnut, vaan alati läsnä olevana ihmisten mielissä ja unissa. Kunnianhimoinen teos.” (Painomaailma 3/2000, 38.)

Ulla Jokisaloon *“Kuvieni muisti”* (2001) ilmestyi Helsingin kaupungin taidemuseon, Finnfoton ja Mustan Taiteen sarjoissa. Se liittyi Jokisaloon retrospektiiviseen näyttelyyn Helsingin kaupungin taidemuseossa keväällä 2001. Esipuheen teokseen kirjoitti museonjohtaja Tuula Karjalainen ja taiteilijan tuotantoa käsittelevän esseen Arja Elovirta. Teoksen graafisesta suunnittelusta sekä päällyksen ja sidoksen muotoilusta vastasi Kari Paajanen. Reprodutio tehtiin Repromestareissa, painatus Erwekossa ja sidonta Mestarinkirjassa. Teosta luonnehdittiin palkintoperusteluissa seuraavasti:

”Tämä näyttelyä varten tehty katalogi mahdollistaa teosten tarkastelua ja niiden taustojen ymmärtämistä. Kokonaisuutta luovat osat asettuvat taidokkaasti kohdalleen. Valokuvan laadukas painaminen edellyttää suurta taitoa, mustavalkoisen kuvan sitäkin suurempaa painoprosessin ymmärtämistä. Teoksen valokuvat ovat huippuluokkaa.” (Painomaailma 3/2002, 42.)

Juha Suonpään Taideteolliseen korkeakouluun tekemä väitöskirja *“Petokuvan raadollisuus”* (2002) valittiin vuoden 2002 kirjavalioksi edellisistä poiketen tietokirjasarjassa. Teoksen kustansi Vastapaino, ja se ilmestyi Vastapainon ja Taideteollisen korkeakoulun sarjoissa. Graafisesta suunnittelusta sekä päällyksen ja sidoksen muotoilusta vastasi Jorma Hinkka Graafiset neliöt Oy:stä. Reproduktion teki Jyrki Heimonen Aarnipaja Ky:ssä, painatus ja sidonta tehtiin Karisto Oy:ssä. Valintaa perusteltiin seuraavasti:

”Typografisesti uudistava, väitöskirjaksi upea toteutus. Tieteellisen teoksen moninainen kuvitus ja teksti ovat tasapainossa keskenään tavalla, joka tavoittaa kirjan sisällön hyvin. Virkistävä visio kirjan voimasta.” (Painomaailma 3/2003, 38.)

Graafisen suunnittelun ammattilaisten järjestö Grafia on jakanut Vuoden huiput -palkintoja vuodesta 1980 lähtien. Valinta tehdään kilpailuun lähetetyistä töistä. Toistakymmentä laatutukikirjaa on päässyt palkintolistalle, joko kuvitus ja kuva -tyyppisessä sarjassa tai julkaisugrafiikan sarjassa. Joukossa on yksi kultahuippu ja viisi hopeahuippua (lopun ovat kunniamainintoja tai vuosikirjoja):

- Caj Bremerin ”Fuuga” (1992 hopeahuippu kuvitus ja valokuva -sarjassa)
- Pekka Nuikin ”Museum of Mankind” (1992 hopeahuippu julkaisugrafiikkasarjassa)
- Ben Kailan ”Kysymys vähästä” (1996 kultahuippu kuvitus ja valokuva -sarjassa)
- Taneli Eskolan ”Kuva-Aulanko” (1997 hopeahuippu kuva ja kuvitus -sarjassa)
- Jorma Purasen ”Kuvitteellinen kotiinpaluu” (1999 hopeahuippu julkaisugrafiikan sarjassa)
- Kari Holopaisen ”Lumipilviä” (2003 hopeahuippu kuva ja kuvitus -sarjassa)

Palkintoraati ylisti vuoden 1996 kultahuipuksi kuvitus ja valokuva -sarjassa valittua Ben Kailan ”Kysymys vähästä” -teosta seuraavasti:

”Hyvät kuvat eivät selittelyä kaipaa. Varsinkaan huippuhyvät. Tässä silti muutama sana: Kansainvälistä tasoa, rehellinen, suora, konstailematon, klassinen. Herkkää, hienostunutta ihmisten ja pienten arkistenkin asioiden havainnointia.” (Vuoden huiput ’96, 279.)

Kailan teoksen graafinen suunnittelu tehtiin Graafiset neliöt Oy:ssä, AD:nä Ben Kaila itse, graafisesta viimeistelystä ja typografiasta vastasi Jorma Hinkka. Pentti Sammallahti avusti teknisessä toteutuksessa. Kailan teoksen kustansi Pohjoinen, ja se painettiin Kalevan kirjapainossa Oulussa. Pitkälti samat tahot olivat myös Jorma Purasen vuoden 1999 hopeahuipuksi valitun ”Kuvitteellisen kotiinpaluun” takana. Molemmat teokset saivat siis palkinnon sekä Kirjataiteen komitealta että Grafialta. Jälkimmäinen raati luonnehti Purasen teosta näin:

”Tässä kirjassa suunnittelu on osa visuaalista kertomusta. Graafikon löytöretkeilymäinen asenne viehätti painojäljen ohella.” (Vuoden huiput 1999, 48.)

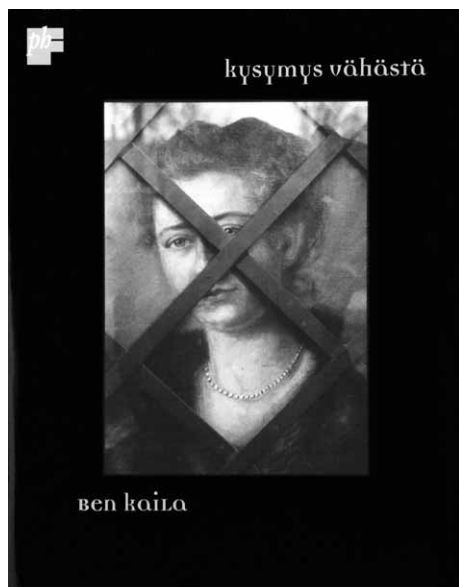
Kari Holopaisen hopeahuipuksi kuva ja kuvitus -sarjassa vuonna 2003 valittu ”Lumipilviä” on Mustan Taiteen kustantama. Projektinjohto oli tässäkin Tuomo-Juhani Vuorenmaan käsissä. Graafisesta suunnittelusta vastasi Jorma Hinkka Graafiset Neliöt Oy:stä, ja Hinkka oli myös graafisen viimeistelyn takana. Reproduktio on tehty Repromestareissa niin kuin monessa muussakin palkitussa valokuva-teoksessa. Kuvataiteen teki valokuvaaja itse. Tekstiä teokseen on Holo-

paisen ohella kirjoittanut Taneli Eskola. Teoksen painoi Karisto. Raadin lausunnossa kiitettiin sisällön aitoutta ja toteutuksen eheyttä:

”Tuomaristo lumoutui kirjan eheästä ulkoasusta ja rehellisistä valokuvista. Juuri näin kuvia pitää ottaa ja juuri sieltä missä elämää on. Tulos on harmoninen, eheä kokonaisuus kannesta lähtien ja taitossa on aihemaailmaan sopivaa rohkeutta. Sisälöltään kirja on suomalaista melankoliaa, synkkyytteen vaipumatta.” (Vuoden huiput 2003, 248.)

Kirjataiteen komitean ja Grafian palkintolistoilla toistuvat vuodesta toiseen samat henkilöt, yhteisöt ja yritykset silmiinpistävästi usein. Tuomo-Juhani Vuorenmaata ja Jorma Hinkkaa voitaisiin pitää suomalaisen valokuvateostuotannon takapiruina, jotka takaavat korkean laadun ja viimeistelyn. Pentti Sammallahta konsultoidaan vaikeissa painatustöissä. Aikaisemmin keskeisiin nimiin kuuluivat graafinen suunnittelija Tapio Vapaasalo sekä reprofaktori Terho Turunen (k.), joka oman luonnehdintansa mukaan toimi valokuvaajien ja painotalojen välisenä tulkkina (Turunen 1990, 47). Repromestarit Oy on yhä osallistunut useimpien palkittujen teosten valmistukseen. Toinen usein käytetty reprotalo on Aarnipaja. Taitossa ja graafisessa suunnittelussa johtava nimi näyttää tälläkin hetkellä olevan Graafiset Neliöt ja painotaloissa eniten esillä ovat viime vuosina olleet Erweko, Karisto ja Kaleva.

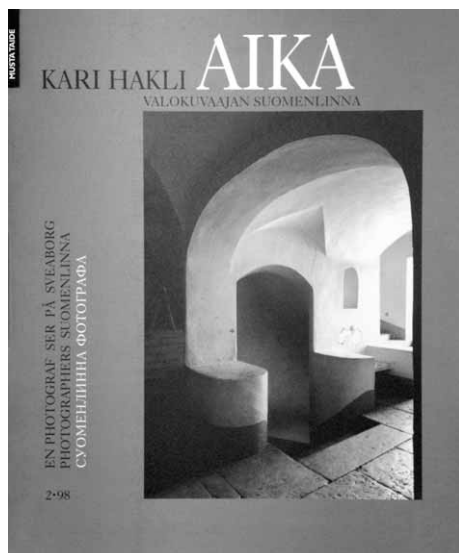
Laatutukiteoksia on edellä mainittujen kilpailujen lisäksi palkittu satunnaisesti useissa muissakin. Vuoden luontokirja -kilpailussa, joka on järjestetty vuodesta 1978 lähtien, voiton on saanut laatutukikirjoista tähän mennessä ainoastaan Jorma Luhdan ”Metsola” (2001). Vuoden luontokirjan valitsee Maailman luonnonsäätiön (WWF) Suomen osasto kustantajien ilmoittamista ehdokkaista. Juha Taskisen ”Laatokan seitsemän merta” sai Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön myöntämän Karjala-kirjallisuuspalkinnon vuonna 1998. Samana vuonna Marjukka Vainion ”Hommage à Ester Helenius” nimettiin kirjavalioiden joukkoon Ruotsissa. Valinnan teki Suomen Kirjataiteen Komiteaa vastaava Svensk Bokkonst. Vainion käsin sidotusta teoksesta oli painettu erikseen 300 ruotsinkielistä kappaletta (samat määrät sitä tehtiin myös suomen-, ranskan- ja englanninkielisinä). Kirjan toteutus on suomalais-ruotsalaista yhteistyötä: Ruotsissa tehtiin värieroittelu ja osa painotyöstä.

Kuva 25. Ben Kaila: *Kysymys vähästä*. Pohjoinen, Oulu 1997

Kuva 26. Ritva Kovalainen: *Puiden kansa*. Pohjoinen ja Periferia Publications, Oulu 1997

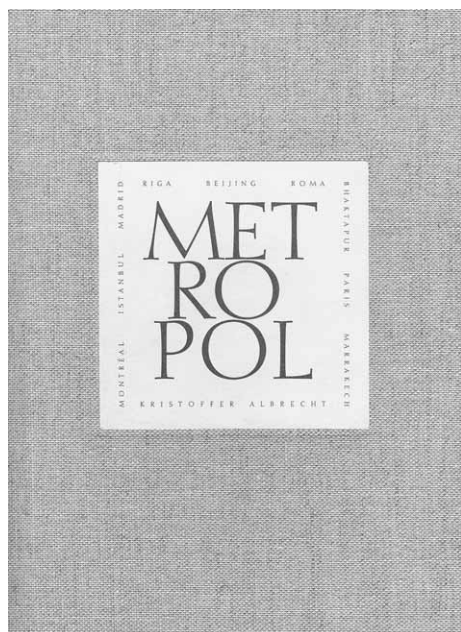
Kuva 27. Kari Hakli: *Aika*. Valokuvaajan Suomenlinna. Finnfoto ja Musta Taide, Helsinki 1998

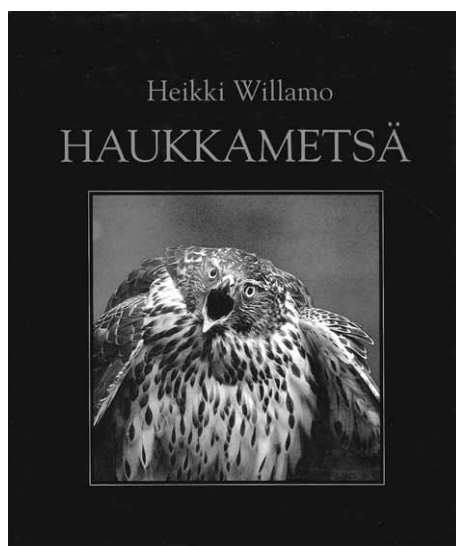
Kuva 28. Haklin teoksesta

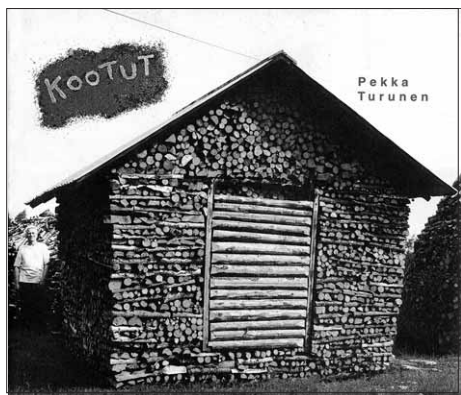
Kuvat 29–32. Taneli Eskola: Kuva-Aulanko. Musta Taide, Finnfoto ja Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki 1998. Neljä kuvaa teoksesta

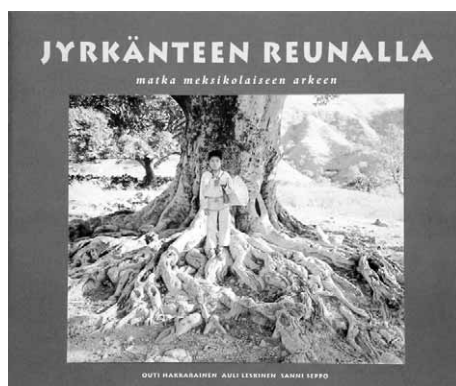
Kuva 33. Kristoffer Albrecht: Metropol. Musta Taide, Helsinki 1998

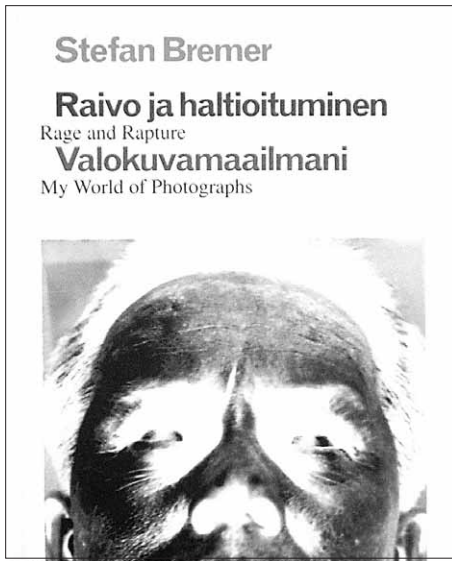
Kuva 34. Heikki Willamo: Haukkametsä. Suomen Luonnonsuojelun Tuki, Helsinki 1998

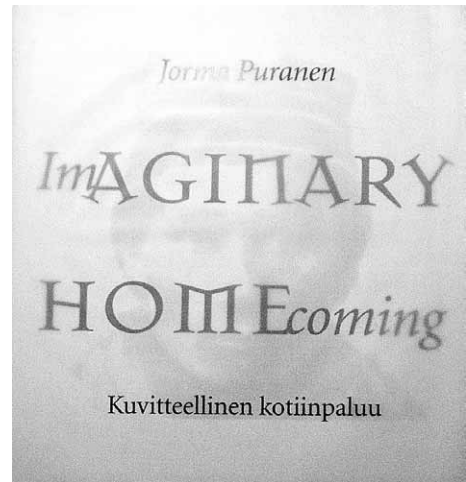
Kuva 35. Pekka Turunen: Kootut. Hiilinielutuotanto / Carbon Sink Productions Partnership ja Kustannus Pohjoinen, Oulu 1998

Kuva 36. Outi Hakkarainen, Auli Leskinen ja Sanni Seppo: Jyrkänteiden reunalla. Matka meksikolaiseen arkeen. Suomen Rauhanpuolustajat ja Like, Helsinki 1999

Kuva 37. Stefan Bremer: Raivo ja haltioituminen. Valokuvamaailmani – Rage and Enrapture. My World of Photographs. Musta Taide, Helsinki 1999

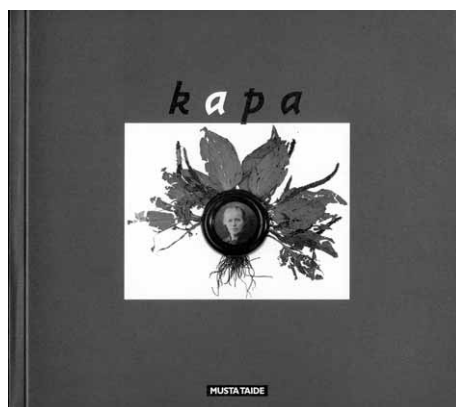
Kuva 38. Jorma Puranen: Imaginary Homecoming – Kuvitteellinen kotiinpaluu. Pohjoinen, Oulu 1999

Kuvat 39–40. Kaksi kuvaa Purasen teoksesta

Kuva 41. Tarja Vanhanen (toim.): Tämä elämä. Syntymän ja kuoleman välissä (kuvia Satu Aaltosen maailmasta). Musta Taide, Helsinki 1999

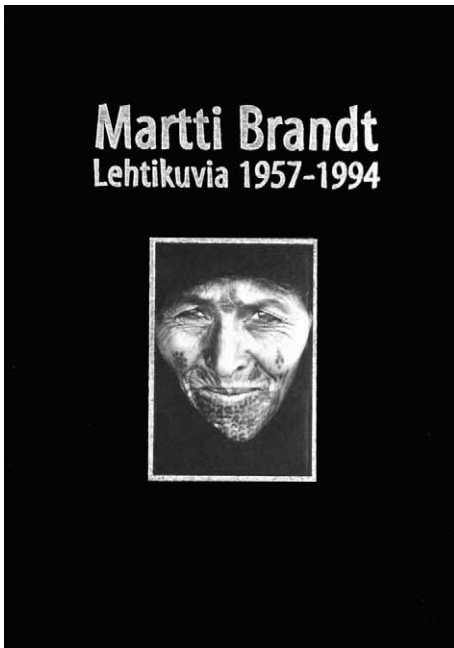
Kuva 42. Martti Kapanen: Kapa. Musta Taide ja Finnfoto, Helsinki 2000

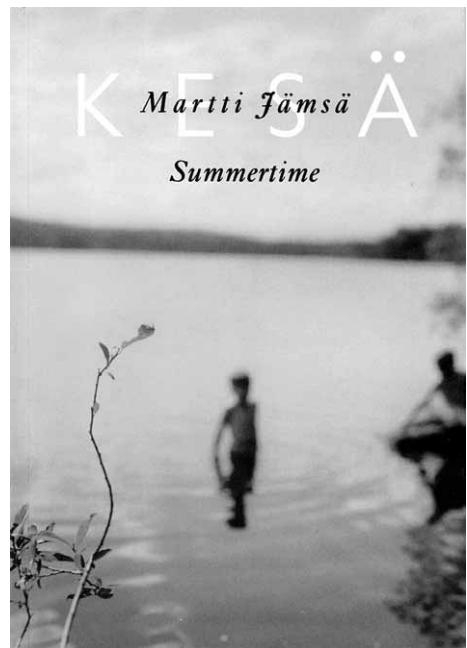
Kuva 43. Marja Pirilä: Camera obscura. Sisätila/ulkotila – Interior/Exterior. Musta Taide, Helsinki 2002

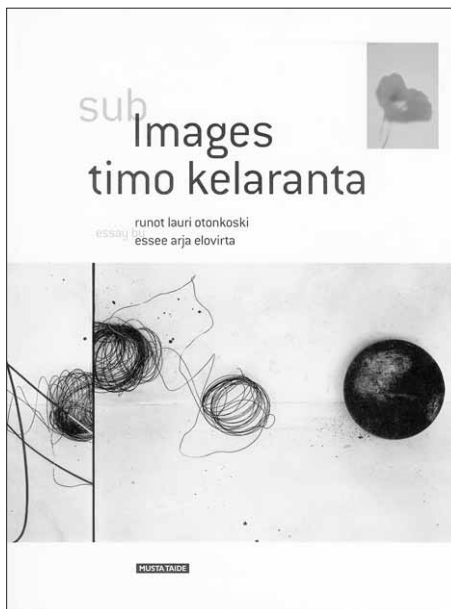
Kuva 44. Ulla Jokisalo: Kuvieni muisti. Vuodet 1980–2000 – The Memory of My Images. The Years 1980–2000. Musta Taide, Helsinki 2001

Kuva 45. Martti Brandt: Martti Brandt. Lehtikuvia 1957–1994. Studio Vidar, Tammissaari 2003

Kuva 46. Martti Jämsä: Kesä – Summertime. Musta Taide, Helsinki 2003

Kuva 47. Timo Kellaranta: SubImages. Musta Taide, Helsinki 2000

Kuva 48. Leena Saraste: Valo, muoto vai elämä. Kameraseurat kohti modernia 1950-luvulla. Musta Taide, Helsinki 2004

Laatutuen vaikutukset ja kehittämistarpeet

Räätälöity ja tähdätty tukimuoto

Vuonna 1982 perustettua valokuvateosten laatutukea on pidetty sekä taidehallinnossa että valokuvauksen kentällä harvinaisen onnistuneena julkisen tuen muotona. Valokuvataidetoimikunta toteaa esimerkiksi vuoden 1997 toimintakertomuksessaan, että ”laatutuki on nähty hyvin kohdistuvaksi ja julkaisujen tasoa kohottavaksi tukimuodoksi” (s. 38). Suomalaista valokuvakirjallisuutta arvioinut ja itsekin laatutukea useaan otteeseen saanut Taneli Eskola (2003, 14) puolestaan kirjoittaa, että ”[h]arvoin valtion tuki taiteelle on osunut yhtä hyvin kohdalleen kuin tässä tukimuodossa”.

Valokuvataidetoimikunnat ovat katsoneet laatutuen yhdeksi taiteenalan tärkeimmistä tukimuodoista ja pyrkineet määrätietoisesti kasvattamaan siihen varattua määrärahaa, jopa muiden avustusmuotojen kustannuksella. Kun 1990-luvun alkupuoliskolla kaikki taidetoimikunnat joutuivat leikkaamaan rahoitustaan, valokuvataidetoimikunta supisti järjestöjen ja näyttelyiden määrärahoja mutta jätti laatutuen ennalleen (BS 1995, 99). Kun toimikunta esitti vuoden 1996 budjettiin laatutukimäärärahan kohottamista 270 000 markasta 340 000 markkaan, puheenjohtaja (1995–1997) Eero Kemilä perusteli vaatimusta Mustan Taiteen haastattelussa seuraavasti:

”Valokuvan laatutuki on merkittävä ja kansainvälisesti ainutlaatuinen järjestelmä. Se on tuottanut viisikymmentä teosta, ja jälki on laadukasta. Sitä ei saa missään tapauksessa supistaa. Jos ehdotettu lisäys toteutuu, se merkitsee tukea yhdelle uudelle teokselle. Mielestäni laatutuen määrä voisi olla huomattavasti suurempi. Kuitenkin on kyse pienestä rahasta, joka työllistää ammattilaisia monella sektorilla, painon ja taiton puolella. Se edistäisi kirjastolaitosta, ja samasta rahasta osa tulee takaisin valtion kukkaraan.” (Kemilä BS:n haastattelussa 1995, 99.)

Valokuvateosten laatutuki on nimenomaan valokuvataiteelle räätälöity avustustyyppi toisin kuin taiteilija- ja kohdeapurahat. ”Laatutukea” jaetaan myös elokuvataiteessa ja muotoilussa, mutta nämä avustukset kohdistuvat eri tarkoituksiin ja niitä haetaan työprosessin eri

vaiheissa⁵¹. Valokuvauksessa laatutuki kehitettiin 1970-luvulla kentän ja taidehallinnon yhteistyön tuloksena⁵². Kamera- ja valokuva-taidetoimikunnat olivat suunnitteluvaiheessa kiinteässä yhteydessä valokuva-alan järjestöihin ja laitoksiin, ja järjestökenttä painosti myös suoraan opetusministeriötä kustannustuen perustamiseksi. Sen jälkeen kun tukimuoto vakiintui nykyiseen muotoonsa 1990-luvun puoleenväliin mennessä, yhteydenpito kenttään on kuitenkin ollut vähäisempää. Muutenkaan valokuvapolitiikkaa ei enää harjoiteta yhtä kiinteässä kontaktissa alan laitoksiin ja järjestöihin kuin nykyisen taidehallintojärjestelmän alkuvaiheissa, jolloin valokuvataidetta jouduttiin vielä samaan aikaan määrittelemään. Kun toimikunta kokoontui tuolloin jopa parin viikon välein, minkä lisäksi erilaisia seminaareja ja tiedotustilaisuuksia järjestettiin tiuhaan, tätä nykyä kokouksia on enää 6–7 vuodessa.

1960-luvulla valokuvakirjat nähtiin näyttelytoiminnan ohella ratkaisuna kysymykseen siitä, mitä valokuvataide on ja mitkä sen esitysoororit ja jakelukanavat ovat. Juuri valtion taidehallinnon ja -rahoituksen piiriin päässyt valokuvaus etsi identiteettiään taiteena. Valokuvauksen katsottiin yhtäältä muistuttavan monin tavoin kuvataidetta, toisaalta kirjatutanto lähensi sitä elokuvaan ja kirjallisuuteen. Tultaessa 1970-luvulle, jolloin kustannustuesta laadittiin konkreettisia suunnitelmia, valokuvauksessa ei enää niinkään pohdittu sen ominaislaatua taiteena tai asemaa taiteiden joukossa vaan korostettiin kuvilla vaikuttamista yhteiskunnassa. Kirjat nähtiin näyttelyitä tehokkaammiksi välineiksi edistää kuvien levitystä, sillä ne tavoittivat sosiaalisesti, taloudellisesti ja maantieteellisesti laajemman yleisön. Tästä näkökulmasta valokuvateosten laatutuki voidaan laskea niiden 1970-luvun kulttuuripolitiikalle tyypillisten tukimuotojen joukkoon, joiden tavoitteena oli kulttuurin demokratisointi, nykytermein ”saavutettavuus”.

Valokuvateosten laatutuen pyrkimykseen kuului 1960–1970-luvun henkeen myös vaihtoehtojen synnyttäminen markkinavoimien – ”yksityisen pääoman” – määräämälle tarjonnalle. Markkinoiden katsottiin yksipuolistavan ja standardoivan kulttuuritarjontaa, jolloin julkisen tuen tehtäväksi määrittyi tarjonnan monipuolistaminen. Kun nykyisin puhutaan kulttuurin diversiteetin, monimuotoisuuden takaamisesta, tarkoitetaan osapuulleen samaa päämäärää. Monimuotoisuuden ymmärrettiin tarkoittavan ensisijaisesti ”vapaita”, valokuvaajan taiteellisia tai yhteiskunnallisia näkemyksiä ilmaisevia teoksia. Kyse ei

51 Elokuvan laatutukea jaetaan tuottajille tunnustuksena ansiokkaasta elokuvasta tai muusta kuvaohjelmasta, kun taas taideteollisuudessa laatutukea jaetaan alan taiteilijoille työkustannusten, käsi- ja taideteollisuustuotteiden suunnittelussa tarvittavien koneiden, laitteiden ja materiaalien hankintakulujen, esittely- ja markkinointikustannusten sekä muiden työsuunnitelman toteuttamisesta aiheutuvien kustannusten peittämiseen.

52 Toimikuntien ja kentän suhteista 1970-luvulla ks. Lintonen 1988, 43–51.

siis ollut pelkästään taiteellisen toiminnan edellytyksistä valokuvauksen alueella vaan myös ilmaisun- ja mielipiteenvapaudesta. Kaupalliset kustantajat julkaisivat lähinnä luonto-, maisema- ja paikkakunta-aiheisia teoksia, joita valokuvaajat tekivät yleensä tilaustyön ehdoilla.

Kun valokuvateosten laatutuki lopulta perustettiin vuonna 1982, tukimuodon kuvauksessa ja sen jakamista koskevissa ohjeissa ei viitattu suoraan teosten vähälevikkisyyteen tai erityiseen kulttuuriseen merkitykseen. Sen sijaan edellytettiin, että valokuvaa oli teoksessa käytettävä ”itsenäisenä taiteen ja viestinnän muotona”. Pyrkimys täydentää kaupallista tarjontaa näkyy siinä, että avustusta voidaan myöntää vain yksittäisille valokuvaajille tai työryhmille. Tukimuotoon on sisään rakennettu oletus teosten julkaiseminen ensisijaisesti omakustanteina. Suhtautumisesta kaupallisiin kustantajiin on keskusteltu väliin kiihkeästikin, mutta koskaan niitä ei ole virallisesti kielletty. Tosiasiassa laatutukea on myönnetty paitsi 1990-luvulla syntyneiden valokuvaukseen erikoistuneiden pienkustantamoiden myös suurten yleiskustantamoidenkin ohjelmaansa ottamille teoksille. Sen, että avustus kiertää valokuvaajan kautta, on oletettu turvaavan sekä hänen määräysvaltaansa kustantajaan nähden että toimikunnan mahdollisuuksia ohjailla kustannuspolitiikkaa.

Tukimuodon lopullisessa muotoilussa vuodelta 1982 keskeisemmäksi tavoitteeksi nousi pikemmin ensiluokkaisen painotyön takaminen valokuvateoksille kuin valokuvaajien mahdollisuus saattaa julkisuuteen omia näkemyksiään. Painotyön korostus johtune osin kirjapainotekniikassa 1970-luvulla tapahtuneista muutoksista. Elina Heikan (2002) mukaan 1960-luvulla syväpainotekniikka tuotti hyvää jälkeä mustavalkoisissa valokuvakirjoissa, esimerkkinä Matti Saanion ”Musta talvi, valkea kesä” (1966). Kun 1970-luvulla siirryttiin offset-painoon, valokuvista tuli painettuina tasaisen harmaita ja puuroisia. Tyydyttävän painojäljen saamiseksi valokuvakirjoihin tarvittiin erityismenetelmiä ja -asiantuntemusta, mikä johti osaltaan 1970-luvun loppupuolella alkaneeseen valokuvan painomenetelmien tutkimukseen Taideteollisessa korkeakoulussa (Heikka 25.8.2004). Sen hedelmiä on puolestaan julkaistu runsain määrin juuri laatutuen avustuksella.

Muutos laatutuen muotoilussa heijastanee myös yhteiskuntakriittisyyden laantumista valokuvauksessa 1980-luvulle tultaessa ja sen tilalle tullutta ”sisäänpäin kääntymistä” ja estetisoitumista. Valokuvateosten piirissä Ismo Höltön laatutukea saanut ”Ihminen pääosassa”-teos (1989) havainnollistaa valokuvaajien tavoitteiden ja arvostusten muuttumista parin vuosikymmenen aikana. Osa samaan sarjaan kuuluneista kuvista oli ollut mukana Höltön yhdessä Mikko Savolaisen kanssa vuonna 1970 julkaisemassa yhteiskuntakriittisessä raportissa ”Suomea tämäkin”. Elina Heikka (1999, 256) huomauttaa, että Höltön kuvista ei enää tunnistanut yhteiskunnallista protestipotentiaalia, kun ne julkaistiin suuressa koossa uusin rajauksin ja täyssävykkään kuvan estetiikkaa toteuttaen. Pertti Hietanen antoi vedostaessaan uu-

den tulkinnan Höltön aineistolle (ks. Eskola 2003, 12)⁵³. Vuonna 1982 ensimmäisenä laatutukikirjana ilmestynyt Höltön ja Mikko Savolaisen ”Vanhuksia”-teos puolestaan oli jo ehtinyt vuosikausia rahoitusta odottaessaan muuttua jossain määrin anakronistiseksi. Kuvaustyö oli tehty 1970-luvun alkupuolella. Järjestelmän perustamista tuolloin vaadittaessa hanke edusti laatutukiteosta puhtaimmillaan.

Kynnyksrahan tyyppisesti toimivan laatutuen avulla on kuluneiden vajaan neljännesvuosisadan aikana saatu aikaan merkittäviä konkreettisia tuloksia, vaikka valtion rahallinen panos on ollut kokonaisuudessaan suhteellisen pieni. Laatutukea jaettiin tarkastelujakson aikana kaikkiaan 142 hankkeelle, joista 136 oli vuoden 2004 loppuun mennessä valmistunut. Rahaa oli nykyarvossa laskettuna jaettu yhteensä vajaan 1,2 miljoonan euron verran. Summa on pieni verrattuna esimerkiksi siihen, että kauno- ja tietokirjailijoille jaettiin kirjastoapurahoina yksin vuonna 2004 yhteensä 2,6 miljoonaa euroa. Valokuva- taiteen tuestakin laatutuen vuotuinen osuus on tätä nykyä vain 6 prosenttia (valokuvataiteen osuus valtion taiteelliseen toimintaan osoittamasta tuesta on 5 prosenttia).

Laatutukea saaneiden hankkeiden toteutumisprosentti lähentelee sataa, sillä 1980-luvulla vain yksi teos jäi toteuttamatta (avustusta ei koskaan maksettu) ja 1990-luvulla tuetuista kaikki ovat jo valmistuneet (yhtä tosin ei levitetty epäonnistuneen painatuksen vuoksi). Enimmillään laatutuen saamisen ja teoksen valmistumisen välillä kului yhdeksän vuotta, mutta kyseessä oli poikkeustapaus. Tehokkuus selittyy paljolti siitä, että tukimuoto on harvinaisen tarkoin kohdistettu sellaiseen tuotantovaiheeseen, jossa lopputulos on jo selvästi näkyvässä ja toteutuminen lähes taattu. Avustusta myönnetään valokuva- teoksen painatuksesta aiheutuviin kustannuksiin, ja materiaalin edellytetään olevan hakuvaiheessa valmiina. Kun toimikunta nykyisin tekee laatutukipäätöksiä, sillä on miltei jokaisesta teoksesta nähtävänä vähintäänkin osittainen näköisversio. Suunnittelu ja varsinainen kuvaustyö oletetaan tehdyksi muulla rahoituksella. Rahoitusta myönnettäessä hankkeen toteutuminen 1–2 vuoden kuluessa on miltei varmaa.

Laatutuki ei yleensä riitä kattamaan kaikkia painatuskustannuksiin, mutta se toimii usein kustantajien suuntaan ratkaisevana kynnyksrahana. Vastaavasti omakustanteen tapauksessa se alentaa merkittävästi valokuvaajan taloudellista riskiä ja tarvetta hankkia esimerkiksi korkeakorkoista pankkilainaa. Laatutuen henkisesti kannustavaa ja rohkaisevaa merkitystä valokuvaajille on myös pidetty suurena. Eräs valokuvaaja, joka sai laatutukea 1980–1990-luvun vaihteessa, luonnehti sen merkitystä näin: ”Paitsi taloudellinen sysäys, tuki oli voimakas henkinen porkkana: se rohkaisi, vapautti sekä, mikä tär-

53 Teoksesta myönnettiin vuoden 1992 valtionpalkinto Ismo Höltölle sekä Pertti Hietasen, Terho Turusen ja Pentti Sammallahten muodostamalle työryhmälle.

keää, velvoitti viemään projektin laadukkaasti loppuun”. Laatutuen velvoittavuutta on korostanut vuosittain jaettujen avustusten suhteellisen vähäinen lukumäärä ja siitä aiheutuva näkyvyys valokuvataiteen pienellä kentällä. Tukimuotoa arvostetaan, koska siitä päättää alan ammattilaisista ja asiantuntijoista koostuva valtion valokuvataidetoimikunta. Laatutuki merkitään yleensä teokseen selvästi näkyviin, yleensä nimiön kääntöpuolelle, mistä valokuvataidetoimikunta esittää toivomuksen päätöskirjeessään, ja laatutuen saamista käytetään myös mainonnassa hyväksi.

Matti Saanion 1970-luvun puolessavälissä tekemien kaavailujen mukaisesti laatutuen katsotaan lisänneen valokuvaajien motiivia työkennellä pitkäjänteisesti tietyn teeman parissa ja uskallusta suunnitella kirjahankkeita, jotka kestävät yleensä useita vuosia. Tietty osa valokuvaajista voi nykyisellään luottaa melko varmasti siihen, että teoksen valmistumisvaiheessa toimikunta myöntää laatutukea sen painattamiseen. Pettymyksiä ja viivästyksiä on silti koettu, koska määrärahaa ei yksinkertaisesti riitä jaettavaksi kovin monelle hankkeelle vuosittain.

Painetun kuvan kulttuuri

Selvitykseen kerätyn aineiston perusteella ei vaikuta liioitellulta väittää, että laatutukijärjestelmä on vaikuttanut olennaisesti siihen, että valokuvakirjoista on tullut meilläkin keskeinen kuvien esittämismuoto, jopa oma genrensä valokuvataiteen piirissä (ks. Heikka 1999, 249). Genren kantateoksena pidetään yleensä Matti Saanion edellä mainittua teosta ”Musta talvi, valkea kesä” (1966). Juuri Saanio, joka julkaisi vielä vuonna 1968 teoksen ”Kemi – pohjoinen kaupunki elää” ja vuonna 1973 teoksen ”Missä Golf-virta jäätyy”, laati vuonna 1974 ensimmäisen konkreettisen ehdotuksen kustannustuesta ja sen jakoperiaatteista toimiessaan valokuvataiteen taiteilijaprofessorina.

Kohdentamalla rahoitusta valokuvateosten painatukseen valtion taidehallinto on voinut vaikuttaa varsin konkreettisesti suomalaisen valokuvauksen tuotoksiin ja profilliin. Korkeatasoisia kirjoja ja kuvasalkkuja pidetään suomalaisen valokuvauksen erityisvahvuutena. Suomalaisen valokuvakirjan ominaislaatu alkoi kenties hahmottua 1960-luvulla, kuten Taneli Eskola (2003, 8) sanoo, mutta laajassa mitassa valokuvaajien omista aiheista lähteviä teoksia on tehty vasta 1980-luvulta lähtien, jolloin myös laatutukea on ollut saatavilla tähän tarkoitukseen (vrt. Kukkonen ja Vuorenmaa 1999, 169). Painetun valokuvan ympärille on meille kehittynyt jopa kansainvälisesti poikkeava ja omaleimainen alakulttuuri (Musta Taide 1992, 3). Tämän totesi myös valokuvataidetoimikunta vuoden 1994 toimintakertomuksessaan:

”– suomalaisen valokuvaajien kuvasalkut, niin offsetilla painetut kuin gravyyrimenetelmään perustuvatkin, ovat herättä-

neet kansainvälistä ihastusta ja tervettä jäljittelyn ja sen vaatiman opiskelun halua” (Valokuvataidoimikunta 1994, 52).

Kuvateoksilla on ollut tärkeä tehtävä suomalaisen valokuvataiteen rakentamisessa viime vuosikymmenten aikana; ne ovat osaltaan legitimoineet valokuvausta taiteena. Kirjat muokkaavat käsityksiämme taiteenalan kehityksestä ja taiteilijoista, varsinkin tulkitsevin essein varustetut retrospektiiviset monografiat, joita on odotettavissa lähivuosiina entistä runsaammin valokuvataidetta rakentaneen sukupolven ikääntyessä. Myös ammattivalokuvauksen uudelleenarvioinnit taiteena materialisoituvat näyttelyinä ja jäävät elämään kirjoina (vrt. Crimp 1990, 53–66). Kirjat ovat lisäksi merkinneet foorumia valokuvakirjoittamiselle, mikä on ollut erityisen tärkeää sen jälkeen, kun Valokuva-lehti samoin kuin Valokuvauksen vuosikirja lakkautettiin 1990-luvulla.

Taneli Eskolan (2003, 12) mukaan sekä painamisen tekniset edellytykset että käsitykset hyvästä painokuvasta ovat muuttuneet viime vuosikymmenten aikana. Laatutuki on vaikuttanut tähän omalta osaltaan, sillä sen avulla on voitu tuottaa malleja ja mestarinäytteitä, joiden ansiosta yleinen vaatimustaso on noussut entistä korkeammalle. Säännöllinen vuosittainen korkeatasoista painotyötä korostavien valokuvateosten tuotanto on myös merkinnyt sitä, että niiden valmistamiseen liittyvällä erityisammattitaidolla on ollut mahdollisuus kehittyä. Tätä asiaa ovat edistäneet varsinkin valokuvaukseen erikoistuneet pienkustantamot Musta Taide ja Pohjoinen. Kovin laajalla pohjalta asiantuntemus ei vielä ole, sillä samat nimet toistuvat reproduktion, graafisen suunnittelun, sidonnan ja painatuksen tekijöinä ja suorituspaikkoina. Monet valokuvaajat ovat saaneet kirjaa tehdessään näiltä tahoilta henkilökohtaista opastusta. Näiden tulkkien ansiosta valokuvaajien ja kirjapainoammattilaisten yhteistyö on päässyt Suomessa kehittymään, mikä näkyy tulosten laadussa.

Kustannuspoliittinen ohjailu

Laatutuki on Suomessa siinä määrin vähälevikkisen valokuvakirjallisuuden toteuttamisen ehto, että kulttuurin tuotannon näkökulmasta valtion valokuvataidoimikunta toimii ”portinvartijana”, kun se päättää kenen esittämille ja minkä tyyppisille hankkeille se antaa rahoitusta (vrt. Peterson 1994, 172–175). Elina Heikan (2002) arvion mukaan toimikunta on voinut suunnata valokuvakirjallisuuden kehitystä laatutukipäätösten avulla. Avustukset ovat ohjailleet teostuotannon määrää, muotoa ja sisältöä. Määrällisesti laatutuen jakamisen vaikutukset valokuvakirjallisuuden julkaisemiseen Suomessa ovat näkyvät. Vuosittainen kirjatuotanto on kasvanut tasaisesti 1980-luvun alusta lähtien. Tukimuoto on myös monipuolistanut suomalaista valokuvakirjallisuutta sillä perusteella, että laatutukiteokset poikkeavat

aihepiiriltään valokuvakirjallisuuden valtavirrasta. Enemmistö julkaistuista kirjoista on yhä isojen kustantajien julkaisemia paikkakunta- ja luontoaiheisia "lahjakirjoja", mutta niiden rinnalle on syntynyt valokuvaajalähtöisten teosten tuotanto, 15–20 nimekettä vuodessa.

Taneli Eskolan (2003, 14) käsityksen mukaan moni valokuvateos olisi viimeisten 20 vuoden aikana jäänyt kokonaan ilmestymättä ilman laatutukea. Valokuvataidoimikunta on arvioinut, että vähintään kahta kolmesta laatutukiteoksesta ei olisi julkaistu ilman tätä avustusta (4.12.2003). Useita valokuvakirjoja tehnyt Seppo Saves (2003, 6) toteaa toimittamansa Salme Simanainen -teoksen esipuheessa, että "pienessä maassa laatutuki on aina välttämätön tällaisen kirjan aikaansaamiselle". Tekijöiden riippuvuus laatutuesta tehostaa valokuvataidoimikunnan mahdollisuuksia vaikuttaa valokuvakirjallisuuteen sen välityksellä.

Korkeatasoisia valokuvakirjoja on kyllä julkaistu laatutukijärjestelmän ulkopuolellakin, mutta yleistyksenä Saveksen väite pitänee paikkansa. Viimeisten 10 vuoden aikana ilmestyneistä "kuvien kirjataiteen" edustajista (Eskola 2003) noin 40 prosenttia on tehty laatutuen turvin. Esimerkkinä laatutukea vaille jääneestä korkeatasoisesta valokuvakirjasta voidaan ottaa vaikkapa Elina Brotheruksen "Decision Days" (2002), jonka Kirjataiteen komitea on palkinnut kirjavaliona. Tämä kirja jäi aikanaan ilman laatutukea lähinnä sen vuoksi, että valtionavustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon hankkeen saama muu julkinen tuki.

Vaikka laatutukijärjestelmä vaikuttaa hyvin perustellulta ja tehokaalta, sen uudelleen arvioiminen on aiheellista sen vuoksi, että valokuvakirjallisuuden julkaiseminen ja kustantaminen on 2000-luvulla monilta osin toisenlaista kuin tukimuotoa perustettaessa 20–25 vuotta sitten. Muutokset johtuvat osin laatutukijärjestelmän itsensä vaikutuksista. Viimeisten 10–15 vuoden aikana on siirrytty omakustanteista kohti valokuvaajien ja pienkustantamoiden yhteis- tai kimpapakustantamista. Laatutukea suunniteltaessa valokuva-alalla ei vielä ollut vakiintuneita pienkustantajia, joten omakustanteesta muodostui vapaan valokuvauksen ihanne. Omakustanteen epäilyttävä maine käännettiin hyveeksi tulkitsemalla se työksi, jonka kaupallinen kustantaja oli hylännyt tai hylkäisi liian "taiteellisena". 2000-luvulla omakustanteen aura alkaa olla haihtunut ja niiden tekemistä pidetään hieman epäammattimaisena "itseturaamisena", kuten valokuvataiteilija Olli Jaatinen on todennut (3.11.2004). Puhtaimmat omakustanteet 1980-luvulla olivat kuvasalkkuja.

Noin joka kolmas viimeisten kymmenen vuoden aikana ilmestyneistä laatutukikirjoista on ollut vuonna 1990 perustetun Mustan Taiteen kustantama. Laatutukijärjestelmän olemassaolo on osaltaan rohkaissut perustamaan valokuvaukseen erikoistuneen kustannusyhtiön ja mahdollistanut sen vakiintumisen. Vielä olennaisempi Mustan Taiteen toiminnan jatkumiselle on opetusministeriön vuosittain myöntä-

mä kulttuurilehtituki⁵⁴. Viime vuosina myös Like, Taide, Atena ja Maahenki ovat julkaisseet laatutukiteosten tyyppisiä valokuvakirjoja, samoin oppilaitokset ja järjestöt osallistuvat kirjojen julkaisemiseen, usein yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Sen sijaan Pohjoinen, jonka erikoisalueisiin valokuva on kuulunut, on toistaiseksi miltei pysäyttänyt kirjatuoantonsa. Laatutukiteoksia se ei ole julkaissut sitten vuoden 2000. Luontokirjojen julkaisukanavista Forssan Kustannus lopetti toimintansa jo 1990-luvun alkupuolella ja Suomen Luonnonsuojelun Tuki pari vuotta sitten.

Laatutukijärjestelmän keskeisimpänä puutteena on pidetty yksinkertaisesti vuotuisen määrärahan vähäisyyttä (65 000 euroa vuonna 2004). Sitä on voitu myöntää vuosittain 5–10 teokselle, ja keskimääräinen avustus on jäänyt reilusti alle 10 000 euron. Toimikunnat ovat noudattaneet vaihtelevaa politiikkaa sen suhteen, annetaanko useille hakijoille pieniä avustuksia vai keskitytäänkö muutamaankin kaikkein tärkeimmäksi katsottuun hankkeeseen. Viime vuosina on pyritty jakamaan niin suuria avustuksia, että teoksen laadukas julkaiseminen voidaan varmistaa. Esitys nostaa vuotuista laatutukimäärärahaa saisi epäilemättä laajaa kannatusta valokuvapiireissä, mutta tämä ei vielä ratkaisisi valokuvateosten kustantamisen eikä varsinkaan niiden levityksen ongelmia Suomessa. On myös syytä pohtia vakavasti, kuinka monia korkeatasoisia, valokuvataiteellisesti kunnianhimoisia kirjoja tämän kokoisessa maassa voi lopulta syntyä vuosittain. Vaikka valokuvataiteilijoiden määrä on kasvanut, kaikki eivät ole suuntautuneita kirjojen tekemiseen vaan näyttelyihin tai muihin produktioihin. Näyttelytoiminta kyllä aiheuttaa julkaisutarpeita, mutta laatutukea ei ole tarkoitettu varsinaisten näyttelyluetteloiden tai taiteilijaesittelyiden tuottamiseen.

Valokuvataidetoimikunnan olisi syytä punnita mahdollisuutta tukea vähälevikkisten valokuvakirjojen kustantajien ja tuottajien toimintaa työskentelyapurahojen tai pidempiaikaisten produktioapurahojen avulla. Nykyisessä kustannustilanteessa olisi myös syytä vakavasti pohtia, voitaisiinko kustantajille myöntää tukea vähälevikkisten mutta kulttuurisesti tärkeiden valokuvateosten julkaisemiseen. Valtion kirjallisuustoimikunta on parhaillaan suunnittelemassa laatutukityyppisen avustuksen perustamista kustantajia varten⁵⁵. Valokuvateosten laatutuen hakijaksi voitaisiin kelpuuttaa yksittäisen valokuvaajan ohella yritys, osuuskunta, yhdistys, säätiö tai vaikkapa taiteellisesti korkeatasoista paikkakuntateosta suunnitteleva kunta. Jos ha-

54 Kustannus Oy Mustan Taiteen luoviminen erilaisten avustus- ja alennusjärjestelmien viidakossa tarjoaisi oivallisen kohteen kulttuurin tuotannon näkökulmasta tehtävälle tutkimukselle. Pyrkimys täyttää eri järjestelmien edellytykset heijastuvat monin tavoin lehden ja kirjan rajalla tasapainoilvaan Musta Taide -julkaisusarjaan lähtien sen postinkestävästä muodosta (ks. edellä s. 56).

kijoilta edellytettäisiin jatkossakin miltei valmista materiaalia eikä esitettyä suunnitelmaa saisi ratkaisevasti muuttaa ilman toimikunnan lupaa, valta suunnata julkaisupolitiikkaa säilyisi yhä sillä. Valokuvaajan neuvotteluasema suhteessa kustantajaan saattaisi kyllä tietyissä tapauksissa heikentyä verrattuna nykyiseen tilanteeseen. Mustan Taiteen kaltaisten pienkustantamoiden tapauksessa ero nykyiseen tilanteeseen ei olisi suuri vaan kyse olisi pikemmin nykyisen käytännön tunnustamisesta: moni laatutukihakemus laaditaan tosiasiaa pienkustantamossa ja avustus kulkeutuu sille tai sen kautta eteenpäin.

Kirja välineenä ja itseisarvona

Kirjoilla on suomalaisessa valokuvakulttuurissa vakiintunut asema. Useimmat valokuvaajat haluavat jossain uransa vaiheessa tehdä kirjan. Se on taiteellisesti haastavaa, koska se poikkeaa niin paljon yksittäisen vedoksen tai näyttelykokonaisuuden tekemisestä. Kirjat ja kuvasalkut ovat myös väline koota omaa tuotantoa siinä vaiheessa, kun sitä on jo alkanut kertyä, ja esitellä sitä tiiviissä muodossa. Koko elämäntyö voi mahtua pöytätaskuun, kuten Taneli Eskola (1996, 88) toteaa Pentti Sammallahden ihanteeseen viitaten. Usein teokseen sisältyvät valokuvat ovat olleet esillä näyttelyissä, jolloin valokuvahistorian näkökulmasta niiden avulla tehdään arvokasta dokumentointityötä. Monet projektit suunnitellaan jo alun perin julkaistaviksi useassa muodossa, yleensä sekä näyttelynä että kirjana⁵⁶. Valokuvaajilla on mahdollisuus liikkua sekä kuvataiteen että kirjallisuuden kentillä. Osa valokuvateoksia julkaiseista taiteilijoista kirjoittaa itse teostensa

55 Tuki korvaksi opetusministeriön vuosina 1989–2002 suoraan kustantajille myöntämän valikoivan tuotantotuen. Määrärahan lakkautuksen jälkeen vähälevikkisen kirjallisuuden ostotukea lisättiin vastaavalla summalla (n. 95 000 euroa). Valikoivaa tuotantotukea myönnettiin taloudellisesti kannattamattomille kirjoille, joita pidettiin kulttuurimme kannalta tärkeitä. Tuen jakoi Suomen Kirjasäätiö, jonka Suomen Kustannusyhdistys ja opetusministeriö perustivat vuonna 1983. Saajien joukossa on ollut valokuvakirjoja, kuten Veli Granön ym. ITE (2000), joka sai myös valtion valokuvataidetoimikunnalta produktiotukea (ks. viite 56).

56 Suuriin, moniosaisiin hankkeisiin on ollut mahdollista hakea valtion valokuvataidetoimikunnalta produktiotukea vuodesta 1997 lähtien. Tästä määrärahasta on tuettu mm. vuonna 2000 ilmestynyttä nykykansantaidetta kartoittaneen ITE-projektin osana toteutettua Veli Granön, Martti Honkasen ja Erkki Pirtolan teosta ”Itse tehty elämä ITE”, jonka kustansi Maaseudun (Maaseudun Sivistysliitto). Myöntökirjeessä viitattiin kuitenkin laatusuomen saamisen ehtoihin (mm. 35 ilmaiskappaleen toimittaminen taidehallintoon). Niinpä teokseen on pantu merkintä laatutuen saamisesta ja se on luetteloitu laatutukikirjaksi esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnan alaisessa kulttuuripolitiikan kirjastossa. Käsillä olevassa raportissa sitä ei ole laskettu laatutukiteoksiin.

tekstit, ja osa on myös julkaissut erikseen tieto- tai kaunokirjallisia teoksia.

Harvat valokuvaajat tekevät kirjoja ensisijaisesti tuloa hankkiakseen, etenkin silloin kun kysymys on laatutukikirjan tyyppisistä miltei määritelmällisesti vähälevikkisistä teoksista. Kirjan tekeminen ei tällaisessakaan tapauksessa silti ole taloudellisesti järjetön hanke, jos otetaan huomioon sen välilliset vaikutukset. Kirjat ja kuvasalkut toimivat hillittyinä promootiomateriaalina. Ne ovat jo sinänsä itsenäisiä taideobjekteja (eivät vain välineitä esitellä muualla sijaitsevia teoksia), ja niitä on helppo kuljettaa ulkomaillekin esiteltäväksi ja myytäväksi. Tieto kirjoista löytyy kätevästi sähköisistä tietokannoista ja bibliografioista. Julkaisuilla on olennainen rooli taiteilijan curriculum vitaeassa apurahoja tai opetusvirkoja tai näyttelytilaa haettaessa.

Valokuvataiteilijoiden kansainvälinen liikkuvuus on kasvattanut edustavan promootiomateriaalin tarvetta. Osa laatutuella tuotetuista kirjoista toimii tässä tarkoituksessa ja muutama lienee tarkoitettukin ensisijaisesti juuri siihen. Vientitarkoitus näkyy esimerkiksi niiden laajasta kielivalikoimasta (yleensä vähintään kaksi, enimmillään jopa seitsemän eri kieltä). 2000-luvulla ilmestyneiden laatutukiteosten joukossa on ollut joitakin vahvasti kansainvälisille markkinoille suuntautuneita taiteilijoita ja heidän tuotantoaan esitteleviä julkaisuja, joiden tuottamiseen on tyypillisesti osallistunut jokin museo tai galleria. Vaikka tällaiset kirjat eivät kaikin puolin täytä 1960–1970-luvuilla muotoutunutta käsitystä ”valokuvateoksesta”, valokuvataidetoimikunta on myöntänyt niille laatutukea eikä ole nähnyt aiheelliseksi ryhtyä kehittämään samankaltaista esittelymateriaalin tuottamiseen tarkoitettua julkaisutukea kuin kuvataiteessa. Monet tämän tyyppiset teokset ovat saaneet myös FRAMEn tukea.

Taneli Eskola (10.9.2003) ehdottaa, että laatutukikirjat jaettaisiin kahteen ”sarjaan”, kotimaan levitykseen tarkoitettuihin ja kansainväliseen levitykseen tarkoitettuihin, joille rakennettaisiin omat tukiorganisaationsa. Eskolalle keskeinen ongelma on kansainvälisen kohdeyleisön tavoittaminen. Vaikka teksti ei valokuvateoksissa ole keskeisin asia, kielen valinta tuottaa monesti ongelmia. Kansainväliseen levitykseen ei voida ajatella yksinomaan suomen kielellä julkaistua teosta, mutta usean kielen käyttö yhtäaikaaisesti saattaa tehdä kirjasta levottoman, varsinkin jos tekstiä on paljon. Tähän asti valmistuneista laatutukiteoksista löytyy useita esimerkkejä monikielisistä, samoin jonkin verran sellaisia tapauksia, joissa eri kielet on julkaistu erillisinä laitoksina. Lisäksi muutamasta on tehty jälkikäteen ulkomaiseen levitykseen tarkoitettu laitos, mahdollisesti jonkin verran muokattuna tai lyhennettynä. Lisää erikielisiä laitoksia jo ilmestyneistä laatutukiteoksista on parhaillaan tekeillä.

Valokuvataidetoimikunta on esittänyt vuosien 2006–2009 toiminta- ja taloussuunnitelmassaan lisäystä vuotuisen laatutukimäärärahaan kirjojen käännettämistä ja kansainvälistä levitystä varten

(4.12.2003). Laajojen ulkomaille suuntautuvien näyttelyhankkeiden yhteydessä julkaistaville teoksille voidaan hakea rahoitusta osana valokuvaproduktioiden tuotantotukea, joka on tarkoitettu juuri tällaisten tapahtumien suunnitteluun ja organisointiin. Toimikunnan tulisi jatkossa pyrkiä tekemään entistä enemmän yhteistyötä muiden kansainvälistä toimintaa tukevien tahojen kanssa. FRAME:n kanssa tulisi neuvotella rahoitusyhteistyöstä etenkin taiteilijaesittelyiden tai siinäkin roolissa käyttökelpoisten julkaisujen tuottamisessa. Samoin kuvataidetoimikunnan kanssa lienee syytä keskustella kuvataiteilijoiden julkaisutuen haku- ja jakokriteereistä. Nykytaiteen kentällä liikkuu jopa kymmeniä taiteilijoita, jotka määrittyvät vuoroin kuva-, media-, video- tai valokuvataiteilijoiksi ja joille on yhtä luontevaa hakea valokuvateosten laatutukea kuin kuvataiteilijoiden julkaisutukeakin.

Markkinoinnin ja tiedotuksen puutteet

Marjatta Tikkanen (2001, 47) esitti, että osa laatutukimäärärahasta varrattaisiin teosten markkinointiin ja tiedotus- ja markkinointimateriaalin tuottamiseen (mts. 47). Levitys ja markkinointi onkin epäilemättä järjestelmän heikoin lenkki. Keskustelua on käyty ajoittain laatutukiteosten myynnin ja markkinoinnin keskittämisen tarpeesta ja oman organisaation luomisesta näitä tarkoituksia varten. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa valokuvataidetoimikunta suunnitteli yhteistyötä Forssan Kustannuksen kanssa, mutta hanke kariutui lamavuosien kustannustoiminnalle aiheuttamiin vaikeuksiin ja henkilövaihdoksiin. Laatutukea saaneet valokuvaajat eivät myöskään olleet varauksetta järjestelyn kannalla valokuvataidetoimikunnan tekemän kyselyn perusteella.

Suomalaisia valokuvateoksia vastikään kartoittanut Taneli Eskola (2003, 32) joutui toteamaan, että osaa niistä on hyvin vaikea tavoittaa. Jotkin vanhemmista teoksista on myyty loppuun, osa on muuten kadonnut näkyviltä. Monet teoksista ovat Eskolan mukaan jääneet ammattitaitoisen levityksen puutteessa vain pienen piirin tietoisuuteen (mp.). Vaikka markkinointi ei ole enää valokuvataiteen piireissä samanlainen peikko kuin 1980-luvun alkupuolella, kaikki valokuvaajat eivät vielääkään vaikuta erityisen kiinnostuneilta teostensa laajasta levikistä tai myynnistä. Heille näyttäisi riittävän se, että teoksesta saadaan edes muutama kappale valmiiksi omaan käyttöön ja kollegoille jaettavaksi. Osa lienee levittänyt huomattavan osan painoksesta ilmaiseksi erilaisiin promootiotarkoituksiin, millä voi silti olla välillistä taloudellista merkitystä, kuten on jo todettu. Varsinkin alkuvuosina useita laatutukiteoksia jäi tehottoman markkinoinnin takia huomattavalta osin ”tekijän sängyn alle” (Saraste 1990a, 45).

Laatutukikirjallisuus muistuttaa eräiltä osin kulttuurisosiologiiden kuvaamaa ”itsenäistä palkintojärjestelmää”, jossa kulttuurin tuottajat itse paitsi määräävät tuotannon esteettiset kriteerit myös jakavat sekä

symboliset että materiaaliset palkinnot (vrt. Peterson 1994, 168). Valtio tarjoaa tässä materiaalsen palkinnon eli rahan taiteenalan asiantuntijoiden jaettavaksi. Vapauttaessaan valokuvakirjailijoita markkinoiden vaateista laatutuki on mahdollistanut luovaa esteettistä kokeilua ja riskinottoa (mts. 175), mistä on ollut seurauksena poikkeuksellisen monipuolisen ja myös taiteellisesti korkeatasoisen kuvateoskulttuurin kehittyminen. Äärimmäisissä tapauksissa riippumattomuus markkinoista näyttää kuitenkin johtaneen sisäsiittoisiin tai sisäänpäin kääntyneisiin teoksiin. Tällaista suuntausta esiintyi eritoten valokuvataiteen irtiottovaiheessa 1980–1990-luvuilla, mikä saattoi kyllä olla tuolloin ratkaisevaa taiteenalan kehityksen kannalta. Taiteellisuuden rinnastaminen epäkaupallisuuteen merkitsi selän kääntämistä laajemmalle yleisölle. Teokset levisivät lähinnä valokuvaajien keskuudessa lahjoina tai vaihtona. Jos laatutuki poisti velkaantumisen riskin eikä voittoa tavoiteltu, teosten markkinointiin ei ollut kiinnostusta. Eräs valokuvaaja ehdotti valokuvataidetoimikunnan vuonna 1990 tekemässä laatutukikyselyssä jopa, että epäkaupallisesti suuntautuneille omakustanteen tekijöille annettaisiin asennemuokkausta, jotta heidät saataisiin vakuuttuneiksi siitä, että on tärkeää myös myydä työn tulokset eikä vain saada ne laadukkaasti painettua.

Kaksikymmentä vuotta sitten Mikko Savolainen totesi suomalaisen valokuvakirjallisuuden yhdeksi keskeiseksi ongelmaksi sen, että ”kuvateoksia etupäässä selaillaan kirjakaupoissa” (1984, 62). Kiinnostus valokuvataidetta kohtaan on sittemmin laajentunut merkittävästi ja teoksia myös ostetaan nykyisin sekä kotimaassa että ulkomailla. Niitä ostettaisiin varmasti vielä paljon enemmän, jos kuluttajan ei olisi niin vaikeaa saada niistä tietoa ja päästä niitä katsomaan. Vasta ilmestyneistä tai tulossa olevista valokuvateoksista ei ole tarjolla keskitettyä tietolähdettä, ja monilla paikkakunnilla mahdollisuudet konkreettisesti tutustua uutuuksiin ovat heikot. Vielä 10 vuotta sitten valokuvataiteen alueella ilmestyi kaksi lehteä, Musta Taide ja Valokuva, minä lisäksi Valokuvataiteen museo julkaisi valokuvauksen vuosikirjaa. Etenkin Valokuvassa pyrittiin esittelemään säännöllisesti uusia julkaisuja, ja vuosikirjaan taas koottiin aina luettelo edellisen vuoden aikana ilmestyneistä teoksista. Arvosteluja julkaistaan nykyäänkin mutta hajallaan ja satunnaisesti. Säännöllisintä valokuvajulkaisujen seuranta lienee tällä hetkellä Kamera-lehdessä. Keskustelu lehden tarpeesta valokuvataiteen sektorilla on tällä hetkellä vilkasta ja saattaa johtaa uuden lehden perustamiseen tai Valokuva-lehden elvyttämiseen, mikäli jokin taho uskaltautuu ottamaan taloudellisen riskin.

Jos haluaa päästää selaamaan uusimpia Suomessa julkaistuja valokuvateoksia, miltei ainoa vaihtoehto on suunnata Helsingin keskustaan. Laajimmat valokuvakirjavalikoimat löytyvät Kiasman ja Ateneumin taidemuseon kirjakaupoista (Like ja Taide), Akateemisesta Kirjakaupasta, Hippolyte-galleriasta, Suomen Valokuvataiteen museon myyntipisteestä ja Laterna Magicasta. Yleiset kirjastot hankkivat mel-

ko laajalti valokuvakirjoja niin, että tietyn teoksen saa hankittua tutustuttavakseen ainakin maakuntakirjaston kautta tai kaukolainana. Laatutukikirjoista etenkin Mustan Taiteen kautta julkaistut ovat levinneet hyvin kirjastokokoelmiin eri puolille maata. Useissa alueellisissa valokuvakeskuksissa on yleisölle avoin kirjasto, mutta niiden hankintavarat ovat vähäiset. Laatutukiteokset niistä kuitenkin löytyvät, sillä niille toimitetaan ilmaiskappaleet taidehallinnosta. Tältä osin ilmaiskappaleiden jakelu näyttää toimivan asianmukaisesti, mutta yleisesti ottaen listaa olisi syytä tarkistaa muutaman vuoden väliajoin, jotta se todella sisältäisi ne tahot, joiden kautta tietoa valokuvajulkaisuista saadaan kulloinkin parhaiten levitetynksi. Pahimmassa tapauksessa kallis julkaisu jää pölyttymään hyllylle ilman, että edes saaja tulee sitä selanneeksi saati välittäneeksi siitä tietoa eteenpäin.

Laatutukiteosten markkinoinnin edistämiseen olisi syytä kehittää jokin kollektiivinen ratkaisu, joskaan yhteen paikkaan tai instituutioon keskitetty malli ei ehkä enää ole paras vaihtoehto. Yksi harkitsemisen arvoinen keino olisi ryhtyä tukemaan yhtä tai muutamaa olemassa olevaa kirjakauppaa tai myyntipistettä, mitä on ehdotettu jo 15 vuotta sitten. Tämä olisi verrattavissa opetusministeriön Akateemiselle Kirjakaupalle antamaan avustukseen kulttuurilehtien esillä pitämiseksi (10 000 euroa vuonna 2004). Tämä tukimuoto perustettiin 1980-luvun lopulla. Valokuvataiteilijoiden liiton galleria Hippolyte, joka sijaitsee Helsingissä Kalevankadulla, olisi valmis laajentamaan valokuvakirjojen näyttekokoelmaansa, jos tähän tarjottaisiin lisäresursseja. Galleriassa myydään jo tällä hetkellä myös liittoon kuulumattomien valokuvaajien kirjoja. (Tikkanen 14.11.2003.) Valokuvataiteen museo on samoin kiinnostunut laajentamaan kirjavalikoimaansa sekä museo- että verkkokaupassa.

Valokuvateosten markkinointia suunniteltaessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota hinnoitteluun samoin kuin tuoton jakaumaan eri osapuolten kesken. Vuosina 2003–2004 ilmestyneiden laatutukiteosten hintavertailu osoitti, että sama teos voi maksaa toisessa Helsingin keskustan suurista kirjakaupoista jopa yli kaksi kertaa enemmän kuin toisessa. Tekijälle korkeammasta hinnasta ei silti välttämättä jää yhtään enempää käteen vaan rahat uppoavat välittäjäportaaseen. Ostajan näkökulmasta voi olla vaikea käsittää sitä, että päällisin puolin samankokoisesta ja -laatuisesta teoksesta pyydetään parin korttelin alueella toisistaan niin paljon poikkeavia hintoja. Osa eroista johtuu välittäjäportaan käytöstä tai sen puuttumisesta, osa erisuuruuksista tai julkisten ja yksityisten rahoittajien osuuksista, osa erilaisista hinnoitteluperiaatteista. Ajoittaiset, julkistetut vertailut voisivat auttaa hakemaan hinnoitteluun käypää tasoa. Ylihinnoiteltu teos jää myymättä, mikä ei ole eduksi millekään osapuolelle; alihinnoittelusta taas kärsii ainakin tekijä.

Vaikka valokuvateosten tuotanto ei Suomessa ole enää sellaista "itseturaamista" kuin vielä 20 vuotta sitten, täysin ammattimaiseksi-

kaan sitä ei voi vielä kutsua. Laatutukiteosten tyyppisten julkaisujen valmistaminen on meillä yhä apurahojen varassa ja hiipuisi todennäköisesti melko olemattomiin, jos julkinen tuki lakkaisi. Kirjatuotantoon, johon osallistuu yleensä iso joukko ihmisiä valokuvaajan itsensä lisäksi, sisältyy yhä paljon talkoohenkeä ja intohimoa, mikä on tietenkin sinänsä hieno asia, mutta se ei takaa asianomaisten toimeentuloa. Tämä taas heikentää pitkän päälle heidän intoaan pysyä toiminnassa mukana. Valokuvakirjojen myynti pitäisi saada nostettua sellaiselle tasolle, että kustannus- ja välitysporras saisi siitä voittoa ja valokuvaajakin korvauksen kuluistaan ja jopa palkkiota työstään. Koko painoksen loppuun myyminenäkään ei vielä välttämättä merkitse, että valokuvaaja olisi päässyt hankkeessa edes omilleen.

Taidehallinto voi syyttää osin itseään laatutukiteosten heikosta levinneisyydestä, sillä avustusta haettaessa ei vaadita erityistä markkinointi- ja levityssuunnitelmaa, vaikka tästä on vuosien varrella useaan otteeseen keskusteltu. Valokuvataidetoimikunta laati 1980–1990-luvun vaihteessa levitysohjeen, mutta sitä ei ole aikoihin päivitetty eikä sitä ole enää moneen vuoteen liitetty myöntökirjeeseen.⁵⁷ Vähintä mitä taidehallinto voisi tehdä laatutukiteoksista tiedottamisen ja niiden markkinoinnin edistämiseksi, olisi tarjota niistä ajantasaista luetteloa Taiteen keskustoimikunnan Internet-sivulla. Teoksista annettaisiin siellä suurin piirtein samat tiedot kuin lehdistötiedotteessa, minkä lisäksi sinne voitaisiin laittaa tietoja teoksen saamista arvosteluista sekä palkinnoista perusteluineen⁵⁸. Tällaisen informaation tarjoaminen olisi myös teoksen tehneen taiteilijan ja sen kustantajan intressissä. Tekijää voitaisiin velvoittaa toimittamaan lyhyt kuvaus verkotiedotetta varten yhdessä 35 ilmaiskappaleen kanssa tai jopa jo ennen teoksen ilmestymistä. Tiedotetta varten tulisi antaa selkeät ohjeet, että niistä tulisi yhdenmukaisia ja etteivät ne tuottaisi tekijälle ylimääräistä työtä vaiheessa, jossa monivuotisen kirjanteon jälkeen tekijältä ovat ”kassit niin tyhjinä, että koko homma ei enää innosta” (Eskola 10.9.2003). Toimikunta puolestaan voisi toimittaa sivulle samantyyppisen markkinointi- ja levitysohjeen kuin laatutuen saajille lähetettiin myöntökirjeen ohessa 1990-luvun alussa.

Valokuvateosten ulkomaiseen levitykseen tarvittaisiin omat erityisohjeet, mikäli niistä todella halutaan tehdä vientituote. Keskitetyn levitysorganisaation tai vähintäänkin selkeän työnjaon tarvetta olisi myös syytä pohtia erityisesti teosten kansainvälisessä markkinoinnis-

57 Haettaessa Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskuksen tuotantotukea, joka tiettyssä määrin muistuttaa laatutukea video- ja mediateosten puolella, tulee esittää myös markkinointi- ja levityssuunnitelma. Lisäksi tuotantotuen loppuselvityksessä vaaditaan kuvaus paitsi työprosessista ja kustannuksista myös teoksen levityksestä. AVEKin tuotantotukea ei myönnetä kuin tuotantoyhtiöille.

58 FRAME:n apurahaselostuksiin pyydetään liittämään näyttelystä tai teoksesta kirjoitettuja arvioita.

sa. Hannele Koivunen totesi vuonna 2004 tekemässään kulttuurivientiselvityksessä suomalaisella valokuvataiteella olevan aitoa kysyntää ulkomailla (s. 81–82). Hän kuitenkin kiinnitti huomiota vain näyttelytoimintaan ja sen myötä (taide)teosmyyntiin. Jos vuonna 2005 käynnistyy Taiteen keskuustoimikunnan esittämä valokuvataiteen vientihanke osana Koivusen raportin pohjalta liikkeelle lähtenyt kolmen ministeriön tukemaa kulttuurivientihanketta, tulee muistaa myös sisällöltään usein varsin omaperäinen ja painatukseltaan korkeatasoinen valokuvakirjatuotanto, jonka kehitystyöhön valtio on investoinut jo runsaan 20 vuoden ajan. Kun kuvan painaminen ja kuvateoksen tekeminen on meillä kansainvälisesti jo niin korkeata tasoa, että sitä tullaan ulkomailta tänne opiskelemaan, ”suomalaisesta valokuvakirjasta” voitaneen helposti kehittää entistä halutumpi tuote, suorastaan brändi.

Selvitystä tehtäessä on noussut esiin joitakin hyvin konkreettisia ehdotuksia laatutukiteosten kotimaisen markkinoinnin ja levityksen edistämiseksi. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan sihteeri Kari Vajjärvi (26.8.2004) esimerkiksi ehdotti, että valokuvataidetoimikunta toimittaisi vuosittain neuvottelukunnalle luettelon sellaisista uusista valokuvateoksista, joita voitaisiin liittää vähälevikkisen (tieto)kirjallisuuden ostotukilistalle. Samaan tapaan valokuvataidetoimikunta voisi toimittaa valtion kirjallisuustoimikunnalle vuosittain luettelon niistä valokuvateoksista, jotka voisivat sopia tämän laatimalle kaunokirjallisuuden ostotukilistalle. Laatutukiteosten joukossa on ollut sekä tietoa että kaunokirjallisuudeksi laskettavia teoksia. Muutamat niistä ovat päässeet ostotukilistalle, mutta turhan moni on jäänyt sen ulkopuolelle vain sen takia, että tieto kulkee niin heikosti. Valokuvateoksille ei liene aiheellista kehittää omaa subventoitua ostopöytäjärjestelmää, jonka pyörittäminen veisi kuitenkin huomattavan osan resursseista. Valokuvakirjallisuuden ja valokuvakirjailijoiden aseman parantamiseksi kirjallisuuden yleisissä tukijärjestelmissä on aika ryhtyä neuvottelemaan mahdollisuudesta höllentää tekstuaalisen tai sanataiteellisen osuuden vaatimusta koskien sekä vähälevikkisen kirjallisuuden ostotukea että kirjastoapurahoja. Ruotsissa valokuvakirjat kuuluvat kirjallisuuden kustannus- ja jakelutuen piiriin. Niitä käsitellään omana kategoriana (”bildverk”), ja niillä on oma arviointiraatinsa, joka päättää tuensaajista.⁵⁹

59 Ruotsissa 20–25 valokuvateosta saa vuosittain kirjallisuustukea. Tukipäätös voidaan tehdä ennen teoksen ilmestymistä tai (pääsääntöisesti) jälkikäteen. Edellisessäkin tapauksessa avustus maksetaan vasta teoksen valmistuttua. Kuvateosten tuki suhteutetaan todellisiin kustannuksiin (muilla kirjoilla yleensä sivumäärän mukaan). Tukea eivät voi hakea yksittäiset valokuvaajat vaan sitä myönnetään ainoastaan kustantajille (joukossa on kuitenkin runsaasti muutaman kirjan julkaisseita yhden hengen yrityksiä). Teoksesta on otettava vähintään 1000 kappaleen painos. Kirjallisuustukea saaneelle kirjalle myönnetään automaattisesti jakelutukea. Tämä tarkoittaa sitä, että kirjoja levitetään yleisiin kirjastoihin 295 kappaletta, joista kustantamoille maksetaan korvausta. (www.kulturredet.se; Corneliuson 9.3.2005.)

Muissa pohjoismaissa kuin Suomessa valokuvakirjojen tekijät ovat myös kirjastokorvausten ja -apurahojen piirissä.

Tukimuodon profilointi

Laatutuki avustusmuotona kaipaisi mielestäni jonkin verran selkeytystä. Tukimuodon kuvaus Taiteen keskustoimikunnan Internet-sivuilla ja hakulomakkeen ohjeissa on nykyisellään varsin lyhyt ja tarkemmin katsottuna jopa epämääräinen. Siitä käytetään vaihdellen kahta eri nimikettäkin, joko alkuperäistä valokuvateosten tai viitisen vuotta sitten lanseerattua valokuvajulkaisujen laatutukea. Hakijat, joilla on muistikuvia aikaisemmilta vuosilta, joutuvat tiedustelemaan laatutuen nykyisiä kriteereitä Taiteen keskustoimikunnan hallintotoimistosta tai valokuvataidetoimikunnan jäseniltä, mikä lisää turhaan näiden työpainetta. Tosin ei laatutuki ollut ennenkään selkeä, sillä kyselyjä tuli runsaasti toimikunnan puheenjohtajalle ja sihteerille (Saraste 1990a, 44). Valokuvaajien keskuudessa liikkuu huhuja siitä, millaisille hankkeille avustusta kannattaa hakea ja kuinka hakemus tulisi muotoilla. Osa liikkeellä olevista käsityksistä on vääriä, kuten uskomus, että laatutukea ei voitaisi myöntää teokselle, jolla on kaupallinen kustantaja.

Hakijan näkökulmasta laatutuki ei ole poikkeuksellisen hyvin profiloitu avustusmuoto, vaikka valokuvataidetoimikunta on niin väittänyt (esim. 4.1.2003), sillä kirjahankkeisiin voidaan hakea kohdeapurahaa (itse kuvausvaihe) sekä produktiotukea (laajemman kokonaisuuden osana tehdyt kirjat). Hakijat, varsinkin sellaiset, jotka ovat ensi kertaa asialla, tarvitsisivat tukimuodoista lisätietoa, jotta osaisivat muotoilla hakemuksensa parhaalla tavalla ja välttyisivät hakemasta väärää avustustyyppiä. Moni etsii vihjeitä kulloisenkin toimikunnan linjauksista ja painopisteistä, mutta niitä ei välttämättä ole kirjattu mihinkään. Toimikunnalla on valta valita painotuksensa parhaaksi katsomallaan tavalla kullakin jakokerralla, kunhan se pysyy tukimuodon yleisen kuvauksen ja valtionavustussäädösten rajoissa⁶⁰. Edellisen vuoden jakopäätöksistä ei kannata tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä. Sitä paitsi niistä nykyisin laadittavat lehdistötiedotteetkin ovat niukkoja: saajan nimi, kotipaikka ja myönnetty euromäärä. Taidetoimikuntien vuosikertomuksissa laatutukipäätöksiä ei enää raportoida. Sen sijaan ne löytyvät kaksi kertaa vuodessa ilmestyvästä Arsis-bulletiinista, kuten muutkin tukipäätökset.

Valokuvataidetoimikunnan päätöksentekoon saattavat vaikuttaa sellaiset käytännöt, joita aikaisemmat toimikunnat ovat vuosien varrella omaksuneet. Moni asia kulkee perimätietona taidehallinnon virkamiesten, toimikunnan jäsenten ja valokuvaajien keskuudessa. Hil-

60 Laatutukea ei esimerkiksi voi myöntää ilman hakemusta, sillä lain (688/2001) mukaan valtionavustuksia on haettava kirjallisesti.

jaista tietoa on tihkunut julkisuuteen muun muassa silloin, kun valokuva-alan lehdet ovat haastatelleet toimikunnan jäseniä. Esimerkiksi Leena Saraste, joka toimi tuolloin varapuheenjohtajana, antoi Valokuva-lehdessä vuonna 1990 ohjeita apurahan hakua varten ja paljasti myös sellaisia laatutuen jakoa koskevia käytäntöjä, joita ei ollut kirjattu virallisesti. Saraste (1990a, 44) kertoi toimikunnan suhtautuneen kielteisesti muun muassa sellaisiin anomuksiin, joissa oli valittu teostyyppiin nähden selvästi turhan hieno ja kallis menetelmä, esimerkiksi triotone-painatus reportaasikirjaan. Asko Mäkelän (11.1.2005) mukaan toimikunta ei enää tee tällaisia jakoja lajityypin tai käyttötarkoituksen pohjalta vaan ainoa kriteeri on teoksen taiteellinen laatu. Sitä, kuinka tätä sitten arvioidaan, on tietenkin hyvin vaikeaa eksplikoida.

Valtion taidehallinnossa käydään parhaillaan keskustelua mahdollisuudesta ja tarpeesta rationalisoida apurahoja ja avustuksia. Taide-toimikuntalaitoksella on jaettavana jo noin 40 tukimuotoa, jotka eivät enää kaikilta osin erotu selkeästi toisistaan. Tämä sekoittaa hakijoita, jotka kohdistavat hakemuksensa väärään tukimuotoon tai hakevat varmuuden vuoksi useita yhtäaikaisesti, sekä aiheuttaa taidehallinnossa sekä luottamushenkilöille että viranhaltijoille ylimääräistä työtä. Hakemusmäärien viimeaikainen kasvu johtuu osin päällekkäishausta. Tukimuotojen rationalisointia pohdittaessa on ehdotettu niinkin radikaalia muutosta, että apurahatyyppit yhdistettäisiin siten, että jäljelle jäisivät vain työskentely- ja projektiapurahat. Englannissa supistettiin vastikään yli 100 avustustyyppiä yhdeksi, ja Norjassa on vireillä samansuuntainen muutos. Valokuvataide-toimikunta on kuullut meillä uudistuksen kiihkeimpiin kannattajiin. Valokuvateosten laatutuki sulautuisi tällöin projektiapurahoihin, mihin luokkaan se selvästi kuuluukin. Tukimuotoja uudistettaessa on kuitenkin syytä ottaa huomioon se, että laatutuella on tietty kohdeapurahasta poikkeava imago: sen saaminen on antanut teokselle taiteen ja korkean tason leimaa. Siihen on ollut tapana viitata esimerkiksi teoksia mainostettaessa. Laatutuella on palkinnon piirteitä varsinkin, kun sitä voidaan myöntää jo valmistuneelle teokselle.

Valokuvateosten laatutuki on pitkän kehittämistyön tuloksena muodostunut avustustyyppi, joka on vaikuttanut merkittävästi suomalaisen valokuvakirjallisuuden määrään ja laatuun viimeisten 20–25 vuoden aikana. Siitä ei kannattaisi avustusmuotoja rationalisoitaessa luopua ilman päteviä perusteita, vaan pikemmin olisi syytä keskittyä sen kehittämiseen kustannus- ja taidemaailman vaatimusten tasalle: valokuvataide-toimikunta voisi suorastaan ryhtyä työstämään laatutukiteoksesta brändiä.

Lähteet

- Albrecht, K. (2001). *Creative Reproduction*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- BS [Börje Skruf] (1995). Eero Kemilä toivoo valokuvan pitävän puolensa. *Musta Taide* 20, 99.
- Crane, D. (1994). Introduction. Teoksessa D. Crane (toim.) *The Sociology of Culture*, 1–19. Oxford, UK & Cambridge, USA: Blackwell.
- Crimp, D. (1990). *Museon raunioilla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide ja Valokuvataiteen museo.
- Ekholm, R. (1980). Mietteitä valokuvateosten kustantamisesta. Teoksessa M. A. Pitkänen *Valokuvaajan päiväkirja 1946–80*, 160–161. Espoo: Weilin + Göös.
- Elovirta, A. (1999). Modernismin jälkeen. Palasia valokuvataiteen lähistoriasista. Teoksessa J. Kukkonen ja T.-J. Vuorenmaa (toim.) *Valoa*, 173–247. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Eskola, T. (1996). *Kuvien kirjataidetta*. Teoksessa Pentti Sammallahti. *Musta Taide* 4/96, 81–88.
- Eskola, T. (2003). *Kuvan kirjoja. Suomen painettua valokuvataidetta 1966–2003*. *Musta Taide* 4/2003.
- Fethulla, Ä. (1967). Saanion Lappi. *Valokuvaaja* 2/1967, 14.
- Hallama, R. (1965). Kamerataide – mitä se on? *Valokuvaaja* 5/1965, 15–17.
- Hallama, R. (1967). Valokuvaaja yhteiskunnan jäsenenä. *Valokuvaaja* 2/1967, 10–11.
- Heikka, E. (1999). Eron estetismitä – katse yhteiskuntaan, valokuvataiteen uudet kuviot. Teoksessa J. Kukkonen ja T.-J. Vuorenmaa (toim.) *Varjosta*, 244–261. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Heikka, E. (2002). *Valokuvakirjat*. Luento Taideteollisessa korkeakoulussa, elokuvataiteen laitoksen valokuvahistoriakurssilla syyskuussa 2002.
- Heikka, E. (2004). Neitseestä tuotteeksi. Valokuvan kansainvälistymisen lyhyt historia. *Kaltio* 6/2004, 254–263.
- Hyvärinen, A. (1984). Takaisin satuun [arvostelu Taneli Eskolan teoksesta *Lumia*, 1984]. *Valokuva* 10/84, 4.
- Hyvärinen, A. (1984). Uutisten takana elämä [arvostelu Leena Sarasteen teoksesta *Rakkaani, Palestiina*, 1984]. *Valokuva* 3/84, 4.
- Hänninen, S. (1994). Minustako kustantaja. *Kamera-lehti* 11/1994, 42–44.
- Ikäläinen, T. ja Hämäläinen, A.-L. (1983). Tuhat sanaa – ei yhtään kuvaa. Selvitys suomalaisesta valokuvakulttuurista. *Valtion taidehallinnon julkaisuja* nro 20. Helsinki.
- Jokinen, H. (2004). Laatu löytyy kirjastoon listalta. *Helsingin Sanomat* 28.7.2004.
- Jokiranta, R. (1989). Hyvä painokuva. *Valokuva* 12/1989, 16–17.
- Kantokorpi, O. (2003). Arvio teoksesta M. Jämsä (2003) *Kesä*. *Taide* 5/2003, 46.
- Kantokorpi, O. (2003). Arvio teoksesta J. Suonpää (2002) *Petokuvan raadollisuus*. *Taide* 1/2003, 48.
- Karhunen, P. (2005). *Valtion taidetoimikuntalaitoksen myöntämä tuki 2004*. Tilastotiedote 1/2005. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Karttunen, S. (1991). *Valtion valokuvataiteen tuki 1980–1991*. Tilastotietoa taiteesta 6/1991. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Kirjapainotaito-lehti*, useina vuosina.

- Koivunen, H. (2004). Onko kulttuurilla vientiä? Opetusministeriön julkaisuja 2004: 22. Helsinki.
- Koljonen, V.-P. (1982). Kuvakirjoja kunnista. Valokuva 5/1982, 26–27.
- Kukkonen, J. ja Vuorenmaa, T.-J. (1999). Otteita historiaan 1970–1999. Teoksessa J. Kukkonen ja T.-J. Vuorenmaa (toim.) Valoa, 160–171. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Kukkonen, J. ja Vuorenmaa, T.-J. (toim.) (1999). Valoa. Otteita suomalaisen valokuvan historiasta 1839–1999. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Kukkonen, J. ja Vuorenmaa, T.-J. (toim.) (1999). Varjosta. Tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Lintonen, K. (1984). Hyvä valokuva = hyvä paino-originaali [Terho Turusen haastattelu]. Valokuva 10/84, 34.
- Lintonen, K. (1988). Valokuvan 70-luku. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Taiteen keskustoimikunta.
- Lintonen, K. (1990). Metsälle [arvio teoksesta H. Hautala (1990). Muistoja metsästä]. Valokuva 6/90, 31.
- Lintonen, K. (1999). Matka itseen. Teoksessa J. Kukkonen ja T.-J. Vuorenmaa (toim.) Varjosta, 263–279. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.
- Loukamo, P. (1981). Iisalmen Kamera 81. Valokuva 4/1981, 32.
- Lounema, R. (1968a). Keskustelua – Lounema vastaa. Valokuvaaja 2/1968, 18.
- Lounema, R. (1968b). Kuvateostemme alennustila. Valokuvaaja 1/1968, 21.
- Matka muuhun (1990). Aimo Hyvärisen haastattelu. Valokuva 10/88, 22–25.
- Oesch, P. (2004). Kulttuuriyhteisöjen harkinnanvarainen tuki. Tilastotietoa taiteesta nro 32. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Painomaailma-lehti, useina vuosina.
- Peterson, R. A. (1994). Culture Studies Through the Production Perspective. Teoksessa D. Crane (toim.) The Sociology of Culture, 163–189. Oxford, UK & Cambridge, USA: Blackwell.
- Pitkänen, M. A. (1971). Miten asiat ovat. Valokuvaaja 9/1971, 10–14.
- Porkka, R. (1976). Mikko Savolainen, läänintaiteilija Ilomantsista. Valokuva 5/76, 18–20.
- Saanio, M. (1977). Kuvakirjat [pääkirjoitus]. Valokuva 12/1977, 3.
- Saanio, M. (1983). Kustantajille ja kirjapainoille. Valokuva 6/83, 2.
- Salo, M. (1982). Laatukirjat tulevat. Valokuva 10/1982, 8–9.
- Saraste, L. (1990a). Aina on apurahojen aika. Valokuva 7–8/90, 44–45.
- Saraste, L. (1990b). Kirjoja – Ritva Kovalainen [arvio teoksesta R. Kovalainen (1989). Valokuvia]. Valokuva 7–8/90, 42–43.
- Saraste, L. (2004). Valo, muoto vai elämä. Helsinki: Musta Taide.
- Savolainen, M. (1984). Kuvista kirjaksi. Valokuvauksen vuosikirja 1984, 60–63.
- Skruf, B. (2001a). Finnish Photomagazine Respects the Image. Arttu! 2/01, 19.
- Skruf, B. (2001b). Opuses with Pure Tones. Arttu! 2/01, 20.
- Skruf, B. (2004). Arvio teoksesta Xiao Hong Kong (2003). Red Veil, White Gown. Taide 2/2004, 47.
- Stenbäck, I. (2004). Kirjan välitykselle halutaan kilpailua. Helsingin Sanomat 6.4.2004.
- Tanttu, M. (1981). Katsoja [palsta]. Valokuva 10/1981.
- Tikkanen, M. (2001). Selvitys valokuvataiteen kentästä. Helsinki: Opetusministeriö.
- TJV (1973a). Kansantaidetta ja pohjoista arkipäivää. Valokuva 2/1973, 28.
- TJV (1973b). Kirjoja – Työmatkakertomus [arvio teoksesta M. Tanttu (1973). Työmatkakertomus]. Valokuva 10/1973, 30.
- Turunen, T. (1990a). Painettu kuva. Musta Taide 1/1990, 46–47.
- Turunen, T. (1990b). Painettu kuva. Musta Taide 2/1990, 52–53.

- Turunen, T. (1991). Painettu kuva. *Musta Taide* 3, 48–49.
- Vakkuri, K. (2003). Digitaalinen painaminen ja muita neuvoja omakustantajille. Helsinki: Etelän Kirja.
- Valjakka, T. (1990). Prosesseja ruokkii ja jättää nälkäiseksi [arvio teoksesta T. Ke- laranta (1990) *Prosesseja*]. *Valokuva* 6/90, 32.
- Valokuvateosten laatutuesta vihdoin totta. *Valokuva* 6/1982, 4.
- Valtion taidekomitean mietintö 1965. Komiteanmietintö 1965: A 8. Helsinki.
- Vapaasalo, T. (1988). Vuodenkierron ajan Baskimaassa [arvio teoksesta R. Rin- nekangas (1988). *Baskit*]. *Valokuva* 10/88, 7.
- Vuoden huiput -julkaisu, useina vuosina. Helsinki: Grafia ry.
- Vuorenmaa, T.-J. (1971a). Matti Poutvaara – valokuvakirjailija. *Valokuvaaja* 4/1971, 16–17.
- Vuorenmaa, T.-J. (1971b). Valokuvakirjasäätiö [pääkirjoitus]. *Valokuvaaja* 10/1971, 7.
- Vuorenmaa, T.-J. (1975). Kustannusjärjestelmä valokuvateoksille [pääkirjoitus]. *Valokuva* 10/75, 3.
- Vuorenmaa, T.-J. (1981). Tulevaisuuden toiveita [pääkirjoitus]. *Valokuva* 12/81, 3.
- Vuorenmaa, T.-J. (1982). Laatu on tuettava [pääkirjoitus]. *Valokuva* 6/82, 3.
- Vuorenmaa, T.-J. (1983a). Kuntakirjoja ja valokuvakuvitusta. *Valokuva* 5/83, 36.
- Vuorenmaa, T.-J. (1983b). Taidehallinnon vähäosainen [pääkirjoitus]. *Valokuva* 11/83, 3.
- Vuorenmaa, T.-J. (1983c). Vanhuksia [arvio Mikko Savolaisen ja Ismo Höltön teoksesta *Vanhuksia*]. *Valokuva* 2/83.
- Vuorenmaa, T.-J. (1992). Kuvan painaminen. *Musta taide* 10, 5–18.

Haastattelut ja tiedustelut

- Kristoffer Albrecht, laatutuen saaja 28.9.2004 (puhelu)
- Nea Blomqvist, BTJ Kirjastopalvelu 29.9.2004 (puhelu)
- Taneli Eskola, laatutuen saaja 28.2.2005 (puhelu)
- Ulrich Haas-Pursiainen, valokuvakeskus Nykyaika 20.10.2004 (puhelu)
- Kristina Hautala-Kajos, opetusministeriö 29.9.2004 (puhelu)
- Elina Heikka, Kuvataiteen keskusarkisto 25.8.2004 (haastattelu Helsingissä)
- Maarit Huttunen, Suomen kirjataiteen komitea 30.7.2004 (puhelu)
- Päivi Hyvärinen, Kirjavälitys 4.11.2004 (puhelu)
- Katja Iivonen, Suomen Luonnonsuojelun Tuki 9.2.2005 (puhelu)
- Tiina Inkinen, BTJ Kirjastopalvelu 29.9.2004 (puhelu)
- Olli Jaatinen, laatutuen saaja, Mikkelin valokuvakeskus, 3.11.2004 (puhelu)
- Seppo Kauhanen, Taiteen keskustoimikunta 8.9.2004
- Kati Kempainen, Suomalainen Kirjakauppa, Aleksin myymälä, Helsinki 8.2.2005 (puhelu)
- Ritva Kovalainen, laatutuen saaja 10.12.2004 (puhelu)
- Jukka Kukkonen, Suomen Valokuvataiteen museo 17.12.2003 (haastattelu Helsingissä)
- Asko Mäkelä, valtion valokuvataidetoimikunta 6.9.2004 (haastattelu Helsingissä)
- Anna-Liisa Naskali, Akateeminen Kirjakauppa, Helsinki (puhelu)
- Anne Nygrén, Kirjavälitys 8.12.2004 (puhelu)
- Esa Rantanen, Taiteen keskustoimikunta 29.9.2004
- Kari Riipinen, laatutuen saaja 3.8.2004 (puhelu)
- Hannele Romppanen, Valokuvakeskus Peri 21.10.2004 (puhelu)
- Alla Räisänen, Pohjoinen valokuvakeskus 20.10.2004 (puhelu)

Leena Saraste, laatutuen saaja, valtion valokuvataidetoimikunta 29.9.2003,
3.8.2004, 8.12.2004 (haastattelu Helsingissä)
 Satu Sormunen, Suomen valokuvataiteen museo 8.12.2004 (puhelu)
 Juha Suonpää, laatutuen saaja 9.9.2004 (haastattelu Vantaalla)
 Marjatta Tikkanen, Valokuvataiteilijoiden liitto 14.11.2003, 9.10.2004 (haastatte-
lu Helsingissä)
 Peerit Tähtinen, Kustannus Pohjoinen 7.10.2002 (puhelu)
 Kari Vaijärvi, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta 26.8.2004 (puhelu)
 Sirpa Vallgren, Suomalainen Kirjakauppa, Aleksin myymälä, Helsinki
10.2.2005 (puhelu)
 Christer Valtanen, Valokuvakeskus Raseborg 3.11.2004 (puhelu)
 Anna Vilkuna, VB-keskus 20.10.2004 (puhelu)
 Tuomo-Juhani Vuorenmaa, Musta Taide 4.12.2003, 26.9.2004 (haastattelu Hel-
singissä), 14.12.2004 (puhelu)
 Nina Willman, Luovan valokuvauksen keskus 3.1.2004 (puhelu)

Sähköpostitiedustelut

John Buckle, Photographers' Gallery, Lontoo 28.9.2004
 Cay Corneliuson, Kulturrådet, Tukholma 9.3.2005
 Taneli Eskola, laatutuen saaja 10.9.2003
 Tiina Inkinen, BTJ Kirjastopalvelu 29.9.2004
 Tiina Itkonen, laatutuen saaja 30.11.2004
 Heikki Kaukoranta, Helsingin yliopiston kirjasto 19.11.2004
 Jari Kettunen, Suomen Posti 14.2.2005
 Erkki Lounasvuori, Suomen kirjastohanke 29.9.2004
 Asko Mäkelä, valtion valokuvataidetoimikunta 11.1.2005
 Päivi Rosqvist, WWF 2.9.2004
 Marjatta Tikkanen, Valokuvataiteilijoiden liitto/ Hippolyte-galleria 13.12.2004

Taulukko- ja asetelmaluettelo

Taulukot

TAULUKKO 1. Valokuvateosten laatutukihakemukset ja -myönnot 1982–2004	33
TAULUKKO 2. Laatutukiteosten kustantajat 1982–2004	52
TAULUKKO 3. Vuosina 1999–2003 ilmestyneiden laatutukikirjojen levinneisyys maakuntakirjastoihin	87
TAULUKKO 4. Vuosina 1970–2003 Suomessa julkaistut valokuvateokset	93

Asetelmat

ASETELMA 1. Vuosina 2003–2004 ilmestyneiden laatutukiteosten hinnat Akateemisessa Kirjakaupassa ja Suomalaisessa Kirjakaupassa	81
---	----

Taulukoissa käytetyt symbolit

Ei yhtään	–
Suure pienempi kuin puolet käytetystä yksiköstä	0
Tieto epälooginen esitettäväksi	.
Tietoa ei ole saatu tai se on liian epävarma esitettäväksi	..

LIITE 1. Valokuvateosten laatutuen jako 1982–2004

		<i>Tuki käypään hintaan*</i>	<i>Tuki 2004 hintaan</i>			<i>Tuki käypään hintaan*</i>	<i>Tuki 2004 hintaan</i>
1982	Kajander, Ismo	20000	6 668	1987	Granö, Veli	60 000	15 156
	Leskelä, Jouko	10 000	3 334		Alamaunu, Esko	35 000	8 841
	Sammallahti, Pentti	35 000	11 670		Luhta, Jorma	30 000	7 578
	Savolainen, Mikko ja Hölttö, Ismo	35 000	11 670		Rinne kangas, Reijo	30 000	7 578
	Yhteensä	100 000 mk	33 342 €		Ahläng, John ja Kuni, Thomas	30 000	7 578
					Kovalainen, Ritva- Leena	15 000	3 789
					Yhteensä	200 000 mk	50 520 €
1983	Antin, Mauritz	16 000	4 915	1988	Arell, Teppo ja Valta, Matti	35 000	8 425
	Eskola, Taneli	45 000	13 824		Eskola, Taneli	38 000	9 147
	Haila (Saraste), Leena	21 000	6 451		Hyvärinen, Aimo	35 000	8 425
	Kajander, Ismo	18 000	5 530		Jämsä, Martti	22 000	5 295
	Pohjola, Ilppo	20 000	6 144		Murtomäki, Eero	30 000	7 221
	Yhteensä	120 000 mk	36 865 €		Pohjola, Ilppo	20 000	4 814
					Salmela, Anja	30 000	7 221
					Yhteensä	210 000 mk	50 548 €
1984	Bremer, Stefan	40 000	11 491	1989	Hakli, Kari	50 000	11 289
	Hietaharju, Mikko	35 000	10 055		Hautala, Hannu	30 500	6 886
	Murtomäki, Eero	25 000	7 182		Kelaranta, Timo	32 500	7 338
	Salo, Merja	30 000	8 618		Knuutila, Japo	42 000	9 483
	Yhteensä	130 000 mk	37 347 €		Puranen, Jorma	55 000	12 418
					Yhteensä	210 000 mk	47 413 €
1985	Helin, Pekka	30 000	8 135	1990	Aitamurto, Veikko ja työryhmä	76 000	16 183
	Leskelä, Jouko	50 000	13 558		Inkinen, Juha- Pekka	46 000	9 795
	Malve, Riitta	30 000	8 135		Kovalainen, Ritva	20 000	4 259
	Puranen, Jorma	50 000	13 558		Murtomäki, Eero	48 000	10 221
	Saves, Seppo	30 000	8 135		Parantainen, Jyrki	40 000	8 517
	Yhteensä	190 000 mk	51 520 €		Yhteensä	230 000 mk	48 974 €
1986	Hölttö, Ismo	48 000	12 567				
	Kapanen, Martti	32 000	8 378				
	Knuutila, Jarmo	7 000	1 833				
	Larjosto, Harri	29 000	7 592				
	Lindqvist, Vidar	38 000	9 949				
	Riipinen, Kari	38 000	9 949				
	Yhteensä	192 000 mk	50 267 €				

		<i>Tuki käypään hintaan*</i>	<i>Tuki 2004 hintaan</i>
1991	Bremer, Caj	68 000	13 900
	Helariutta, Matti ja työryhmä	27 000	5 519
	Kukkonen, Jukka ja työryhmä	80 000	16 353
	Pietilä, Urho	65 000	13 287
	Yhteensä	240 000 mk	49 059 €
1992	Heikkilä, Jaakko	65 000	12 958
	Kaila, Jan	60 000	11 961
	Kovalainen, Ritva	35 000	6 977
	Nuikki, Pekka	28 000	5 582
	Potka, Pekka	52 000	10 366
	Yhteensä	240 000 mk	47 845 €
1993	Anttila, Martti	40 000	7 810
	Duncker, Henrik	65 000	12 691
	Sammallahti, Pentti	50 000	9 763
	Svärd, Ulla-Maija & Takala, Kimmo	60 000	11 715
	Turunen, Pekka	55 000	10 739
	Yhteensä	270 000 mk	52 718 €
1994	Antikainen, Pekka	20 000	3 862
	Larjosto, Harri	55 000	10 622
	Manninen, Mika ja Lumme, Helena	10 000	1 931
	Nuutinen, Petri	20 000	3 862
	Oinonen, Okko	35 000	6 759
	Suonpää, Juha	50 000	9 656
	Söyri, Elina	35 000	6 759
	Uotila, Markku	45 000	8 691
	Yhteensä	270 000 mk	52 143 €
1995	Eskola, Taneli	35 000	6 691
	Granö, Veli	70 000	13 382
	Junninen, Mikko	35 000	6 691
	Puranen, Jorma	80 000	15 294
	Saves, Seppo	50 000	9 559
	Yhteensä	270 000 mk	51 618 €

		<i>Tuki käypään hintaan*</i>	<i>Tuki 2004 hintaan</i>
1996	Hatakka, Markus ja työryhmä	60 000	11 405
	Jokiranta, Rita	30 000	5 703
	Kaila, Ben	60 000	11 405
	Paajanen, Kari	30 000	5 703
	Saraste, Leena	30 000	5 703
	Vainio, Marjukka	60 000	11 405
	Yhteensä	270 000 mk	51 323 €
1997	Hänninen, Ulla- Maija	20 000	3 756
	Kovalainen, Ritva	90 000	16 902
	Kuukka, Raakkela	50 000	9 390
	Murtomäki, Eero	50 000	9 390
	Pöntinen, Benjam	20 000	3 756
	Valta, Matti	40 000	7 512
	Yhteensä	270 000 mk	50 706 €
1998	Albrecht, Kristoffer	45 000	8 333
	Jaatinen, Olli	20 000	3 704
	Lammi, Seppo	40 000	7 407
	Oja, Vesa	45 000	8 333
	Taskinen, Juha	25 000	4 630
	Tuittu, Nina	30 000	5 555
	Turunen, Pekka	35 000	6 481
	Vanhanen, Tarja	30 000	5 555
	Willamo, Heikki	30 000	5 555
	Yhteensä	300 000 mk	55 555 €
1999	Bremer, Stefan	50 000	9 151
	Kelaranta, Timo	35 000	6 406
	Knuutila, Japo	20 000	3 660
	Konttinen, Sirkka- Liisa	40 000	7 321
	Männikkö, Esko	30 000	5 490
	Pojjärvi, Sari	30 000	5 490
	Rinne kangas, Reijo	30 000	5 490
	Seppo, Sanni	35 000	6 406
	von Schantz, Hans	30 000	5 490
	Yhteensä	300 000 mk	54 904 €

		<i>Tuki käypään hintaan*</i>	<i>Tuki 2004 hintaan</i>
2000	Eskola, Taneli	20 000	3 541
	Heikkilä, Jaakko	50 000	8 852
	Itkonen, Tiina	30 000	5 311
	Jokela, Markus	50 000	8 852
	Kaila, Jan	20 000	3 541
	Kapanen, Martti	30 000	5 311
	Koivikko, Kati	30 000	5 311
	Männikkö, Esko	50 000	8 852
	Tuunanen, Yrjö ja työryhmä	20 000	3 541
	Yhteensä	300 000 mk	53 112 €
2001	Bremer, Caj	30 000	5 180
	Jokisalo, Ulla	40 000	6 907
	Kannisto, Sanna	50 000	8 633
	Luhta, Jorma	50 000	8 633
	Saves, Seppo	40 000	6 907
	Silomäki, Jari	40 000	6 907
	Suonpää, Juha	50 000	8 633
	Yhteensä	300 000 mk	51 801 €
2002	Caesar, Mari	5 000	5 054
	Eriksson, Lauri	5 000	5 054
	Holopainen, Kari	8 000	8 087
	Hänninen, Nanna	4 000	4 044
	Jämsä, Martti	5 000	5 054
	Kella, Marjaana	7 000	7 076
	Kong, Xiao Hong	9 000	9 098
	Pirilä, Marja	7 000	7 076
	Wardi, Eva	2 000	2 022
	Willamo, Heikki ja Leinonen, Antti	7 000	7 076
	Yhteensä	59 000	€ 59 642 €

		<i>Tuki käypään hintaan*</i>	<i>Tuki 2004 hintaan</i>
2003	Anttonen, Petri	9 000	9 017
	Brandt, Martti	8 000	8 015
	Henttonen, Mar- kus	7 000	7 013
	Kovalainen, Ritva	10 000	10 019
	Lehtinen, Janne	10 000	10 019
	Saraste, Leena	7 000	7 013
	Sarkkinen, Kari	8 000	8 015
	Yhteensä	59 000	€ 59 112 €
2004	Albrecht, Kristoffer	10 000	10 000
	Hämäläinen, Anne	10 000	10 000
	Kelaranta, Timo	9 000	9 000
	Laakio, Juha-Pekka	7 000	7 000
	Lehtola, Jouko	15 000	15 000
	Rinne kangas, Rax	6 000	6 000
	Widell, Kai	8 000	8 000
	Yhteensä	65 000	€ 65 000 €

* Laatutukea myönnetty enintään tämä summa.
Lopullinen avustus on vahvistettu kulujen perusteella.

LIITE 2. Valmistuneet laatutukiteokset 1982–2004

1) Ahläng, John & Kuni, Thomas (1988). *Söurockbild – eller Tio Dygn i Molpe 1983–1987*

Ulkoasu: 143 s., 33 x 24 cm
Kuvat: John Ahläng ja Thomas Kuni
Teksti: Leif Sjöström
Kieli: ruotsi
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Jakobstads Tryckeri och Tidnings
ISBN 951-99951-5-3 (sid.)
Avustus: 1987, 30 000 mk

2) Alamaunu, Esko (1987). *Muistojeni Taivaalkoski*

Ulkoasu: 293 s., 22 x 22 cm
Kuvat ja (kuva)tekstit: Esko Alamaunu
Kieli: suomi
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Pohjolan Sanomat, Kemi
ISBN 951-99878-4-3 (sid.)
Avustus: 1987, 35 000 mk

3) Albrecht, Kristoffer (1998). *Metropol*

Ulkoasu: 173 s., 23 x 17 cm
Kuvat: Kristoffer Albrecht
Teksti: Kjell Westö
Kieli: ruotsi, suomi, englanti
Sarja: Musta taide 1/99, Opus 35
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-23-5 (Musta Taide, nid.)
Avustus: 1998, 45 000 mk

4) Albrecht, Kristoffer (2004). *Memorabilia*

Ulkoasu: 158 s., 17 x 14 cm
Kuvat ja teksti: Kristoffer Albrecht
Kieli: ruotsi, suomi, englanti
Sarja: Musta taide 3/2004, Opus 43
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Karisto
ISBN 952-9851-57-X (sid.)
Avustus: 2004, 10 000 €

5) Alm, Helene & Heikkilä, Jaakko (2001). *Pomorit*

Ulkoasu: 127 s., 22 x 29 cm
Kuvat: Jaakko Heikkilä
Teksti: Helene Alm
Kieli: suomi
Sarja: Blue Book (1)
Kustantaja: Kustannus-Puntsi, Inari
Kirjapaino: Gummerus Kirjapaino, Jyväskylä
ISBN 952-5343-20-0 (sid.)

Avustus: Jaakko Heikkilä, 2000, 50 000 mk

6) Antikainen, Pekka (1994). *Koillinen tunturituuli*

Ulkoasu: 100 s., 29 cm
Kuvat ja teksti: Pekka Antikainen
Toimitus: Päivi Alasuutari
Kieli: suomi, englanti, ranska, saksa
Kustantaja: AV-kuva, Oulu
Kirjapaino: Gummerus Kirjapaino
ISBN 951-97038-0-2 (sid.)
Avustus: 1994, 20 000 mk

7) Antin, Mauritz (1983). *Berlin! Berlin!*

Ulkoasu: 56 s., 25 cm
Kuvat ja teksti: Mauritz Antin
Kieli: suomi
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Metamer, Helsinki
ISBN 951-99499-3-3 (nid.)
Avustus: 1983, 16 000 mk

8) Anttila, Martti (1994). *Ganga vandana*

Ulkoasu: kuvasalkku, jossa 12 kuvaa ja 2 tekstiä, 35 x 42 cm
Kuvat: Martti Anttila
Teksti: J. Krishnamurti
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Kirja G. Mäkinen, Helsinki
ISBN 952-90-5576-5
Avustus: 1994, 40 000 mk

9) Arell, Teppo & Valta, Matti (1989). *Pallo kehä meri ympyrä*

Ulkoasu: 63 s., 29 x 21 cm
Kuvat ja teksti: Teppo Arell ja Matti Valta
Kieli: suomi
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Painoprisma, sl.
ISBN 952-90064-7-0 (nid.)
Avustus: 1988, 35 000 mk

10) Brandt, Martti (2003). *Martti Brandt. Lehtikuvia 1957–1994*

Ulkoasu: 120 s., 30 x 21 cm
Kuvat: Martti Brandt
Teksti: Seppo Saves
Kieli: suomi
Kustantaja: Studio Vidar, Tammi-saari
Kirjapaino: Tammissaaren Kirjapaino
ISBN 951-97386-4-9 (sid.)
Avustus: 2003, 8 000 €

11) Bremer, Caj (1992). *fuuga*

Ulkoasu: 111 s., 26 x 30 cm
Kuvat: Caj Bremer
Teksti: Kai Nieminen (runot)
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Kustantaja: Musta taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 951-96477-2-4 (sid.)
Avustus: 1991, 68 000 mk

12) Bremer, Caj (2001). *Mämmikoiran muistelmat (suom. laitos) – En blundergörares bravader (ruots.)*

Ulkoasu: 248 s., 25 x 17 cm
Kuvat: Caj Bremer (ym.)
Teksti: Caj Bremer
Kieli: suomi/ruotsi (erilliset laitokset)
Sarja: Musta Taide 3/2001
Kustantaja: Musta taide, Helsinki
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN 952-9851-36-7 (suom., nid.), 952-9851-37-5 (ruots., nid.)
Avustus: 2001, 30 000 mk

13) Bremer, Stefan (1999). *Raivo ja haltioituminen. Valokuvamaailmani – Rage and Enrapture. My World of Photographs*

Ulkoasu: 135 s., 29 x 24 cm
Kuvat: Stefan Bremer
Teksti: Asko Mäkelä, Stefan Bremer
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 2/2000, Suomen Valokuvataiteen museon julkaisuja 9
Kustantaja: Musta taide, Helsinki
Kirjapaino: Salpausselän Kirjapaino, Lahti
ISBN 952-9851-30-8 (Musta Taide, nid.)
Avustus: 1999, 50 000 mk

14) Caesar, Mari (2004). *Resounding soil. Women of Ethiopia*

Ulkoasu: 72 s., 34 x 28 cm
Kuvat ja teksti: Mari Caesar
Kieli: englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 952-91-7921-9 (sid.)
Avustus: 2002, 5 000 €

15) Duncker, Henrik ja Tuunanen, Yrjö (1993). *Viljelijän sopimus – Hay on the Highway*

Ulkoasu: 84 s., 23 x 32 cm
Kuvat: Henrik Duncker ja Yrjö Tuunanen

Teksti: Yrjö Tuunanen, Sakari Sunila
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Julkaisija: musta aukko (black hole)
Kirjapaino: Frenckell
ISBN 952-09-4830-0 (sid.)
Avustus: 1993, 65 000 mk

16) Eriksson, Lauri (2001). Suomi pictures

Ulkoasu: 104 s., 24 x 20 cm
Kuvat ja teksti: Lauri Eriksson
Kieli: englanti
Kustantaja: Nemo, Helsinki
Kirjapaino: Sävypaino
ISBN 952-5180-37-9 (sid.)
Avustus: 2002, 5 000 €

17) Eskola, Taneli (1984). Lumia. 32 valokuvaa – Snows. 32 photographs

Ulkoasu: 48 s., 31 x 27 cm
Kuvat: Taneli Eskola
Teksti: Aaro Hellaakoski ym.
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Love kirjat, Helsinki
Kirjapaino: Art Print
ISBN 951-835-084-1 (nid.)
Avustus: 1983, 45 000 mk

18) Eskola, Taneli (1989). W – Viva Giro!

Ulkoasu: 34 s., 44 x 30 cm (kuvasalkku)
Kuvat: Taneli Eskola
Teksti: Jukka Pakkanen
Kieli: suomi, italia
Sarja: Opus 11
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN: –
Avustus: 1988, 38 000 mk

19) Eskola, Taneli (1998). Kuva-Aulanko – Aulanko Revisited

Ulkoasu: 115 s., 29 x 14 cm
Kuvat ja teksti: Taneli Eskola
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 1/98, Finnfoto julkaisusarja 4, Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja A 20
Kustantaja: Musta taide, Finnfoto, Taideteollinen korkeakoulu
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-20-0 (Musta Taide, sid.)
Avustus: 1995, 35 000 mk

20) Eskola, Taneli (2001). Tamme-Laurin tapaus

Ulkoasu: 46, [1] s., 21 cm
Kuvat ja teksti: Taneli Eskola
Kieli: suomi
Sarja: Opus 39
Kustantaja: Musta taide, Helsinki
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN 952-9851-40-5 (nid.)
Avustus: 2000, 20 000 mk

21) Granö, Veli (1997)⁶¹. Esineiden valtakunta. Keräilijöitä ja kokoelmia – Tangible Cosmologies. Recollecting Collectors

Ulkoasu: 126 s., 26 x 32 cm, sisältää 2 CD-ROMia
Kuvat: Veli Granö
Teksti: Pasi Falk ja Maria Koskijoki (essee); Veli Granö
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-749-274-X (sid.),
951-749-284-7 (suom. CD-ROM),
951-749-285-5 (engl. CD-ROM)
Avustus: 1995, 70 000 mk

22) Granö, Veli (1989)⁶¹. Onnela

Ulkoasu: 106 s., 25 x 32 cm
Kuvat: Veli Granö
Teksti: Altti Kuusamo
Kieli: suomi
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Markprint, Lahti
ISBN 952-90055-3-9 (sid.)
Avustus: 1987, 60 000 mk
Huom! suppeampi laitos englanniksi A Trip to Paradise 1999

23) Hakkarainen, Outi, Leskinen Auli ja Seppo, Sanni (1999). Jyrkänteen reunalla, matka meksikolaiseen arkeen

Ulkoasu: 103 s., 22 x 26 cm
Kuvat: Sanni Seppo
Teksti: Outi Hakkarainen, Auli Leskinen ja Sanni Seppo
Kieli: suomi
Sarja: Pystykorvakirja
Kustantaja: Suomen Rauhanpuolustajat ja Like, Helsinki
Kirjapaino: Forssan Kirjapaino
ISBN 951-578-704-1 (sid.)
Avustus: Sanni Seppo, 1999, 35 000 mk

24) Hakli, Kari (1998). Aika. Valokuvaajan Suomenlinna

Ulkoasu: 88 s., 30 x 24 cm
Kuvat: Kari Hakli
Teksti: Seija Linnanmäki
Kieli: suomi, ruotsi, englanti, venäjä
Sarja: Musta Taide 2/98
Kustantaja: Finnfoto ja Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-21-9 (nid.)
Avustus: 1989, 50 000 mk

25) Hautala, Hannu (1990). Muis-toja metsästä

Ulkoasu: 111 s., 27 x 27 cm
Kuvat: Hannu Hautala
Teksti: Hannu Hautala ja Markku Tanttu
Kieli: suomi
Kustantaja: Forssan Kustannus
Kirjapaino: Forssan Kirjapaino
ISBN 951-9026-15-0 (sid.)
Avustus: 1989, 30 500 mk

26) Heikkilä, Jaakko & Pohjanen, Bengt (1992). Vårat land (ruots. laitos) – Meänmaa (suom.)

Ulkoasu: 123 s., 26 x 23 cm
Kuvat: Jaakko Heikkilä
Teksti: Bengt Pohjanen
Kieli: ruotsi/suomi (erilliset laitokset)
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu, ja Siril-lus
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-749-166-2 (sid., ruots.),
951-749-165-4 (sid., suom.)
Avustus: Jaakko Heikkilä, 1992, 65 000 mk

27) Helin, Pekka (1986). Corneville 1975–1985

Ulkoasu: 48 s., 27 cm
Kuvat: Pekka Helin
Teksti: Hannu Waarala (runot)
Kieli: suomi
Kustantaja: Gummerus, Jyväskylä
Kirjapaino: Repro Art, Helsinki
ISBN 951-20-2771-2 (nid.)
Avustus: 1985, 30 000 mk

28) Henttonen, Markus (2003). Parel-lel City

Ulkoasu: 101 s., 30 x 21 cm
Kuvat: Markus Henttonen
Teksti: Sirpa Tani
Kieli: suomi, englanti, espanja

61 Huom! Maahengen kustantama Veli Granön, Martti Honkasen ja Erkki Pirtolan teos "Itse tehty elämä ITE" (2000) ei ole saanut valtion valokuvataidetoimikunnalta laatumukea vaan valokuvaproduktioiden tuotantotukea. Myöntökirjeessä viitattiin kuitenkin laatumuen saamisen ehtoihin (mm. 35 ilmaiskappaleen toimittaminen taidehallintoon), minkä seurauksena teokseenkin pantiin merkintä laatumuen saamisesta. Se on myös luetteloiu laatumukikirjaksi esimerkiksi Taiteen keskustuimikunnan alaisessa kulttuuripolitiikan kirjastossa.

Sarja: Musta Taide 5/2003

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna

ISBN 952-9851-53-7 (nid.)

Avustus: 2003, 7 000 €

29) Hietaharju, Mikko (1985). Levoton mieli

Ulkoasu: 46 s., 21 x 26 cm

Kuvat ja teksti (runot): Mikko Hietaharju

Kieli: suomi

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Tuotenuha, Lahti

ISBN 951-99602-6-0 (nid.)

Avustus: 1984, 35 000 mk

30) Holopainen, Kari (2003). Lumipilviä – Snow clouds

Ulkoasu: 62 s., 29 x 24 cm

Kuvat: Kari Holopainen (ym.)

Teksti: Kari Holopainen ja Taneli

Eskola (alku- ja jälkisanat)

Kieli: suomi, englanti

Sarja: Musta Taide 2/2003 ja Opus 42

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna

ISBN 952-9851-49-9 (nid.)

Avustus: 2002, 8 000 €

31) Hong Kong, Xiao (2003). Red Veil White Gown. Finnish-Chinese Culture Exchange Project

Ulkoasu: 128 s., 25 x 25 cm

Kuvat ja teksti: Xiao Hong Kong

Kieli: englanti

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: C. O. S. Printers Pte Ltd, Singapore

ISBN 952-91-5497-6 (nid.)

Avustus: 2002, 9 000 €

32) Hyvärinen, Aimo (1988). Matka muuhun

Ulkoasu: 109 s., 21 x 21 cm

Kuvat ja teksti (motto): Aimo Hyvärinen

Kieli: suomi

Kustantaja: Kansan Sivistystöön

Liitto, Helsinki

Kirjapaino: [J-Paino Ky, Helsinki]

ISBN 951-9455-11-6 (sid.)

Avustus: Aimo Hyvärinen, 1988, 35 000 mk

33) Hämäläinen, Anne (2004). Romanssi – Romance – Романс

Ulkoasu: 79 s., 25 x 21 cm

Kuvat: Anne Hämäläinen

Teksti: Anne Hämäläinen, Artemi Troitski

Kieli: suomi, englanti, venäjä

Sarja: Musta Taide 4/2004

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna

ISBN 952-9851-58-8 (nid.)

Avustus: 2004, 10 000 €

34) Hänninen, Nanna (2002). Fear and Security

Ulkoasu: 72 s., 24 x 25 cm

Kuvat: Nanna Hänninen

Teksti: Timothy Persons (esipuhe), Anna Krogh (essee)

Kieli: englanti

Kustantaja: Forlaget Bjerggaard

(Galleri Bo Bjerggaard), Kööpenhamina, ja Galerie Anhava, Helsinki

Kirjapaino: Offsetpaino Tuovinen, Kuopio

ISBN 87-91132-00-2 (sid.)

Avustus: 2002, 4 000 €

35) Hänninen, Ullamaija ja Huovi, Hannele (1996). Kivikausi – Stone Age

Ulkoasu: 47 s., 26 x 31 cm

Kuvat: Ullamaija Hänninen

Teksti: Hannele Huovi

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki

ISBN 952-9851-09-X (sid.)

Avustus: Ullamaija Hänninen, 1997, 20 000 mk

36) Hölttö, Ismo (1989). Ihminen pääosassa. Valokuvia suomalaisista

Ulkoasu: 243 s., 29 x 37 cm

Kuvat: Ismo Hölttö

Teksti: Erkki Pirtola (alkusanat)

Kieli: suomi

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Art-Print

ISBN 951-99835-5-4 (sid.)

Avustus: 1986, 48 000 mk

37) Inkinen, Juha-Pekka ja Ripatti, Mika (1990). Moraali ja arkkitehtuuri

Ulkoasu: 154 s., 25 x 25 cm

Kuvat ja kuvatestit: Juha-Pekka

Inkinen

Teksti: Mika Ripatti

Kieli: suomi

Kustantaja: Like Kustannus

Kirjapaino: Markprint, Lahti

ISBN 951-8929-47-5 (nid.)

Avustus: Juha-Pekka Inkinen, 1990, 46 000 mk

38) Itkonen, Tiina (2004). Inughuit

Ulkoasu: 164 s., 27 x 26 cm

Kuvat: Tiina Itkonen

Teksti: Jean Malaurie (esipuhe), Tiina

Itkonen, Eva Jansson (essee),

Juulut Daorana (runot)

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja ja kirjapaino: Libris, Helsinki

ISBN 952-91-6967-1 (sid.)

Avustus: 2000, 30 000 mk

39) Jaatinen, Olli (1997). Replika

Ulkoasu: 72 s., 23 x 26 cm

Kuvat ja teksti: Olli Jaatinen

Kieli: suomi, englanti

Sarja: Taide & Häpeä -kustannuksen julkaisusarja I

Kustantaja: Musta Taide, Stakes, Olli Jaatinen

Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki

ISBN 952-90-8618-0 (Musta Taide, sid.)

Avustus: 1998, 20 000 mk

40) Jokela, Markus (2000). Kalpean auringon alla – Under a pale sun

Ulkoasu: 68 s., 26 x 31 cm

Kuvat: Markus Jokela

Teksti: Ilkka Malmberg

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: Pohjoinen, Oulu

Kirjapaino: Kaleva, Oulu

ISBN 951-749-356-8 (sid.)

Avustus: 2000, 50 000 mk

41) Jokiranta, Rita (1996). Seascape stories. About the dream to be somewhere else

Ulkoasu: 44 s., 21 x 17 cm (haitaritaitteinen)

Kuvat ja teksti: Rita Jokiranta

Kieli: suomi, ruotsi, englanti

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Wassbergs Tryckeri Ab, Tukholma

ISBN 952-90-8342-4 (nid.)

Avustus: 1996, 30 000 mk

42) Jokisalo, Ulla (2001). Ulla Jokisalo. Kuvieni muisti. Vuodet 1980–2000 – The Memory of My Images. The Years 1980–2000

Ulkoasu: 125 s., 28 x 22 cm

Kuvat: Ulla Jokisalo

Teksti: Tuula Karjalainen (esipuhe),

Arja Elovirta (essee)

Kieli: suomi, englanti

Sarja: Helsingin kaupungin taidemuseon julkaisuja no 71, Finnfonton julkaisusarja 8, Musta Taide 2/2001

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Erweko, Helsinki

ISBN 952-9851-35-9 (Musta Taide, nid.)

Avustus: 2001, 40 000 mk

43) Junninen, Mikko (1995). Vesi-rajaja 4,8 m: valokuvia Vuotoksesta

Ulkoasu: 48 s., 21 x 23 cm

Kuvat: Mikko Junninen

- Teksti: Suonna Kononen
Kieli: suomi
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva
ISBN 951-749-229-4 (nid.)
Avustus: 1995, 35 000 mk
- 44) Jämsä, Martti (1988). Eeva**
Ulkoasu: 48 s., 15 x 11 cm
Kuvat: Martti Jämsä
Teksti: Pekka Gronow (jälkisanat)
Kieli: suomi
Kustantaja: Odessa, Helsinki
Kirjapaino: Painopuoti, Vantaa
ISBN 951-9178-36-8
Avustus: 1988, 22 000 mk
- 45) Jämsä, Martti (2003). Kesä – Summertime**
Ulkoasu: 95 s., 21 x 15 cm
Kuvat ja teksti: Martti Jämsä
Kieli: suomi, englanti (osin)
Ulkoasu: 94 [1] s., 21 cm
Sarja: Musta Taide 3/2003
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 952-9851-51-0 (nid.)
Avustus: 2002, 5 000 €
- 46) Kaila, Ben (1997). Kysymys vähästä**
Ulkoasu: 95 s., 33 x 26 cm
Kuvat: Ben Kaila
Teksti: Carl-Gustaf Lilius, Harri Haanpää
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Sarja: Photo Fennica
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-749-259-6 (sid.)
Avustus: 1996, 60 000 mk
- 47) Kaila, Jan (1992). Elis Sinistä**
Ulkoasu: 62 s., 20 x 19 cm
Kuvat: Jan Kaila
Teksti: Elis Sinistä, Asko Mäkelä
Kieli: suomi
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-90-3998-0 (sid.)
Avustus: 1992, 60 000 mk
- 48) Kaila, Jan (2000). Kohteen mysteeri – Objektets mysterium – Mystery of the Object**
Ulkoasu: 40 s., 18 x 24 cm
Kuvat: Jan Kaila
Teksti: Altti Kuusamo (essee)
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Sarja: Amos Andersonin taidemuseon julkaisuja
Kustantaja: Amos Andersonin taidemuseo
Kirjapaino: Erikoispaino
ISBN 952-9531-33-8 (sid.)
Avustus: 2000, 20 000 mk
- 49) Kajander, Ismo (1983). Portsa**
Ulkoasu: 159 s., 21 x 15 cm
Kuvat ja teksti: Ismo Kajander
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Kustantaja: WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva
Kirjapaino: Tuotenuha, Lahti
ISBN 951-0-12147-9 (nid.)
Avustus: 1982, 20 000 mk ja 1983, 18 000 mk
- 50) Kannisto, Sanna (2002). Käärme Heliconiassa. Valokuvia sademetsistä – Snake in Heliconia. Photographs from Rain Forests**
Ulkoasu: 159 s., 30 x 23 cm
Kuvat: Sanna Kannisto
Teksti: Sanna Kannisto, Jan Kaila (esipuhe), Kalle Ruokolainen (essee)
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: WSOY, Helsinki
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN 951-0-26565-9 (nid.)
Avustus: 2001, 50 000 mk
- 51) Kapa (1987). Löytöjä ajasta – Finds in Time**
Ulkoasu: 44 s., 24 cm
Kuvat: Martti Kapanen
Teksti: Hannu Castrén (johdanto)
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Markprint, Lahti
ISBN 951-99819-7-7 (nid.)
Avustus: 1986, 32 000 mk
- 52) Kapanen, Martti (2000). kapa**
Ulkoasu: 95 s., 23 x 25 cm
Kuvat: Martti Kapanen
Teksti: Hannu Castrén, Petteri Kivimäki
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 5/2000, Finnfoton julkaisusarja 7
Kustantaja: Musta Taide, Finnfoto, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-32-4 (Musta Taide, nid.)
Avustus: 2000, 30 000 mk
- 53) Kelaranta, Timo (1990). Prosesseja. Valokuvia – Photographs 1980/89**
Ulkoasu: 29 s., 47 x 33 cm
Kuvat ja teksti: Timo Kelaranta
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN – (nid.)
Avustus: 1989, 32 500 mk
- 54) Kelaranta, Timo (2000). SubImages**
Ulkoasu: 111 s., 29 x 22 cm
Kuvat: Timo Kelaranta
Teksti: Lauri Otonkoski (runot), Arja Elovirta (essee)
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 4/2000
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN 952-9851-31-6 (nid.)
Avustus: 1999, 35 000 mk
- 55) Kella, Marjaana (2002). Marjaana Kella**
Ulkoasu: 48 s., 29x 22 cm
Kuvat: Marjaana Kella
Teksti: Pia Sivenius (essee), Jan Kaila (haastattelu)
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Van Zoetendaal, Amsterdam
Julkaisija: Van Zoetendaal Collections, Amsterdam; Nederlands Foto Instituut, Rotterdam; Suomen Valokuvataiteen museo, Helsinki; BildMuseet, Uumaja
Kirjapaino: Drukkerij Rosbeek, Nuth
ISBN 90-75574-22-3 (sid.)
Avustus: 2002, 7 000 €
- 56) Knuutila, Japo (1987). Joka hetki on poikkeus**
Ulkoasu: 36 s., 29 x 22 cm
Kuvat: Japo Knuutila
Teksti: Japo Knuutila (kuvatestit), Gunnar Björling (runo), Samuli Paronen (sananparsi)
Kieli: suomi
Sarja: Opus 10
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Painopuoti, Vantaa
ISBN –
Avustus: 1986, 7 000 mk
- 57) Knuutila, Japo (1991). 37 °C**
Ulkoasu: 52 s., 24 x 31 cm
Kuvat: Japo Knuutila
Teksti: Japo Knuutila, Jan-Erik Lundström (alkusanat)
Kieli: suomi, ruotsi
Sarja: Opus 20
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN –
Avustus: 1989, 42 500 mk
- 58) Knuutila, Jarmo ja Levola, Kari (2000). Sotalapsi ei unohda**
Ulkoasu: 183 s., 25 x 18 cm
Kuvat: Jarmo Knuutila (ym.)
Teksti: Jarmo Knuutila, Kari Levola
Kieli: suomi
Kustantaja: Tammi, Helsinki
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna

ISBN 951-31-1745-6 (sid.)
Avustus: Jarmo Knuutila, 1999,
20 000 mk

59) Koivikko, Kati (2002). Kultakylä: valokuvia ja tarinoita Luhan-gan kylästä – Golden Village – Dorfaus Gold

Ulkoasu: 131 s., 21 x 25 cm
Kuvat: Kati Koivikko
Teksti: Kati Koivikko, Juha Kuisma
(alkusanat)
Kieli: suomi, englanti, saksa
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 952-91-4727-9 (sid.)
Avustus: 2000, 30 000 mk

60) Konttinen, Sirkka-Liisa (2000). Hiekkään kirjoitettu. Koillis-Englannin rannoilla

Ulkoasu: 120 s., 21 x 26 cm
Kuvat ja teksti: Sirkka-Liisa Konttinen
Kieli: suomi
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu ja
Amber/Side, Newcastle upon
Tyne

Kirjapaino: EBS, Verona, Italia
ISBN 951-749-340-1 (sid.)
Avustus: 1999, 40 000 mk
huom! julkaistu samana vuonna
myös englanniksi ja ruotsiksi (eri
kustantajat)

61) Kovalainen, Ritva (1989). Valokuvia

Ulkoasu: 56 s., 28 x 22 cm
Kuvat ja teksti: Ritva Kovalainen
Kieli: suomi
Sarja: Opus 13
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN –
Avustus: 1987, 15 000 mk ja 1990,
20 000 mk

62) Kovalainen, Ritva (1992). Tikkuja – Sticker – Sticks

Ulkoasu: kuvasalkku, jossa 10 ark-
kia, 50 x 43 cm
Kuvat: Ritva Kovalainen
Teksti: Ritva Kovalainen (kuvatek-
stit), Tomas Tranströmer (runo)
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Sarja: Opus 25
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN –
Avustus: 1992, 35 000 mk

63) Kovalainen, Ritva ja Seppo, Sanni (1997). Puiden kansa

Ulkoasu: 224 s., 24 x 29 cm

Kuvat ja teksti: Ritva Kovalainen,
Sanni Seppo ym.

Kieli: suomi
Kustantaja: Pohjoinen ja Periferia
Publications
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-749-300-2 (sid.)
Avustus: Kovalainen, 1997, 90 000
mk

64) Kukkonen, Jukka & Vuorenmäa, Tuomo-Juhani & Hinkka, Jorma (toim.) (1992). Valokuvan taide. Suomalainen valokuva 1842–1992

Ulkoasu: 478 s., 21 x 28 cm
Kuvat ja teksti: useita kuvaajia
Kieli: suomi, englanti (summary)
Sarja: VB-valokuvakeskuksen julkai-
suja 2, Suomalaisen Kirjallisuud-
den Seuran toimituksia 559
Kustantaja: SKS, Helsinki
Julkaisija: VB-seura ry (tuottaja)
Kirjapaino: Frenckellin kirjapaino
ISBN 951-717-699-6
Avustus: Kukkonen ja työryhmä,
1991, 80 000 mk

65) Kuukka, Raakel (1997). Äidin kirja – Mother's Book

Ulkoasu: 64 s., 28 x 23 cm
Kuvat ja teksti: Raakel Kuukka
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-19-7 (nid.)
Avustus: 1997, 50 000 mk

66) Laakio, Juha-Pekka (2004). Kit-chen Works

Ulkoasu: 56 s., 35 x 26 cm
Kuvat: Juha-Pekka Laakio
Teksti: Jaakko Heinimäki
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 5/2004
Kustantaja: Hummerikustannus ja
Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 952-9851-59-6 (sid.)
Avustus: 2004, 7 000 €

67) Lammi, Seppo (1998). Tsumnu

Ulkoasu: 101 s., 22 x 29 cm
Kuvat ja teksti: Seppo Lammi
Kieli: suomi
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Fram Ab, Vaasa
ISBN 951-749-338-X (sid.)
Avustus: 1998, 40 000 mk

68) Larjosto, Harri (1987). Näissä huoneissa

Ulkoasu: 56 s., 30 x 21 cm
Kuvat ja teksti: Harri Larjosto
Kieli: suomi

Kustantaja: omakustanne
Julkaisija: Perusta ry
Kirjapaino: Painopuoti, Vantaa
ISBN 951-95850-5-2 (nid.)
Avustus: 1986, 29 000 mk

69) Larjosto, Harri (1994). Muistin jäljet 1 & 2 – Minnets spår – Tracks of the Memory

Ulkoasu: 52 s., 21 x 30 cm
Kuvat: Harri Larjosto
Teksti: Kari Hukkila (essee)
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Nomini
ISBN 951-8975-31-0 (nid.)
Avustus: 1994, 55 000 mk

70) Lehtola, Jouko (2004). Finlandia

Ulkoasu: 104 s., 30 x 24 cm
Kuvat: Jouko Lehtola
Teksti: Mika Hannula
Kieli: suomi, ranska, englanti
Kustantaja: POC, Rouen, Ranska
Kirjapaino: Snel, Liège, Belgia
ISBN 2-915409-03-X (sid.)
Avustus: 2004, 15 000 €

71) Leinonen, Antti ja Willamo, Heikki (2001). Ison karhun alla

Ulkoasu: 136 s., 27 x 23 cm
Kuvat: Antti Leinonen
Teksti: Heikki Willamo, Antti Leino-
nen (kuvatekstit)
Kieli: suomi
Kustantaja: Suomen Luonnonsuojel-
lun Tuki, Helsinki
Kirjapaino: Finnreklama, Sulkava
ISBN 951-9381-82-1 (sid.)
Avustus: 2002, 7 000 €

72) Leskelä, Jouko (1983). Katutanssit

Ulkoasu: 47 s., 21 x 25 cm
Kuvat: Jouko Leskelä
Teksti: Arto Melleri (avausruno)
Kieli: suomi
Kustantaja: Kameraseura ry, Hel-
sinki
Kirjapaino: Kouvolan Kirjapaino
ISBN 951-99509-8-2 (nid.)
Avustus: 1982, 10 000 mk

73) Leskelä, Jouko (1986). Vapaat hetket. Kuvia Savosta

Ulkoasu: 30 s., 25 x 31 cm
Kuvat: Jouko Leskelä
Teksti: Teija Sopenan (avaussanat)
Kieli: suomi
Kustantaja: Snapshot, Helsinki
(oma)
Kirjapaino: Repro-Art
ISBN 951-99797-2-7 (nid.)
Avustus: 1985, 50 000 mk

74) Lindqvist, Vidar (1986). Black and White. Vidar Lindqvist 1966–1986

Ulkoasu: 151 s., 31 x 26 cm
Kuvat ja teksti: Vidar Lindqvist
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Ekenäs Tryckeri Ab, Tammissaari
ISBN 951-9001-16-6 (sid.)
Avustus: 1986, 38 000 mk

75) Luhta, Jorma (1987). Aapaa

Ulkoasu: kuvasalkku, jossa 12 lehteä, 37 x 30 cm
Kuvat ja teksti: Jorma Luhta
Kieli: suomi
Kustantaja: Suomen Luonnonsuojelun Tuki
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-9381-22-8
Avustus: 1987, 30 000 mk

76) Luhta, Jorma (2001). Metsola

Ulkoasu: 216 s., 29 x 23 cm
Kuvat ja teksti: Jorma Luhta
Kieli: suomi
Kustantaja: Maahenki, Helsinki
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 952-5328-14-7 (sid.)
Avustus: 2001, 50 000 mk

77) Lumme, Helena ja Manninen, Mika (1993). Ajatusten manifesti

Ulkoasu: 49 s., 23 x 32 cm
Kuvat: Mika Manninen
Teksti: Helena Lumme, Suomen Manifestiseura sekä lainauksia mm. Jörn Donnerilta ja Andrei Tarkovskilta
Kieli: suomi
Kustantaja: Theodor Production & Promotion
Julkaisija: Suomen Manifestiseura
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN 952-90-4713-4 (sid.)
Avustus: 1994, 10 000 mk

78) Murtomäki, Eero (1984). Koto-metsä

Ulkoasu: 99 s., 25 x 21 cm
Kuvat ja teksti: Eero Murtomäki
Kieli: suomi
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-9152-73-3 (sid.)
Avustus: 1984, 25 000 mk

79) Murtomäki, Eero (1988). Soilla

Ulkoasu: 109 s., 26 x 23 cm
Kuvat ja teksti: Eero Murtomäki
Kieli: suomi
Kustantaja: O & G Kustannus, Vaasa
Kirjapaino: Kirjapaino Vaasa

ISBN 951-99952-4-2 (sid.)
Avustus: 1988, 30 000 mk

80) Murtomäki, Eero (1992). Merikotkien elämää – Havörns liv – Life of the White-tailed Eagle

Ulkoasu: 163 s., 31 x 22 cm
Kuvat ja teksti: Eero Murtomäki
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-749-155-7 (sid.)
Avustus: 1990, 48 000 mk

81) Murtomäki, Eero (1999). Tuntu-ripillä. Pohjolan valkoinen vael-taja

Ulkoasu: 167 s., 28 x 22 cm
Kuvat ja teksti: Eero Murtomäki
Kieli: suomi
Kustantaja: Suomen Luonnonsuojelun Tuki, Helsinki
Kirjapaino: Fram, Vaasa
ISBN 951-9381-71-6 (sid.)
Avustus: 1997, 50 000 mk

82) Männikkö, Esko (1999). Mexas. Photographs by Esko Männikkö

Ulkoasu: 80 s., 25 x 30 cm sekä liite 7 s., 24 x 28 cm
Kuvat: Esko Männikkö
Teksti: Maaretta Jaukkuri (essee), Gary Michael Dault (essee)
Kieli: englanti, suomi (käännökset liitteessä)
Kustantaja: omakustanne
Julkaisija: Esko Männikkö ja Hasselblad Center, Göteborg
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 952-91-0703-X (sid.)
Avustus: 1999, 30 000 mk

83) Männikkö, Esko (2000). Naaras-hauki – The Female Pike

Ulkoasu: 144 s., 25 x 26 cm
Kuvat ja teksti: Esko Männikkö
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Julkaisija: Esko Männikkö
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 952-91-2745-6 (sid.)
Avustus: 2000, 50 000 mk

84) Nuikki, Pekka (1992). Museum Of Mankind

Ulkoasu: 60 s., 26 x 25 cm
Kuvat ja teksti: Pekka Nuikki
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Zoo production
ISBN 951-96420-0-5 (sid.)
Avustus: 1992, 28 000 mk

85) Nuutinen, Petri ja Seppänen, Janne (1994). Paikkoja/Places

Ulkoasu: 76 s., 25 x 32 cm
Kuvat: Petri Nuutinen
Teksti: Janne Seppänen
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Tampereen museot/ Tampe-reen museoiden julkaisusarja 31
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-00-6 (Musta Taide, nid.)
Avustus: Nuutinen, 1994, 20 000 mk

86) Oinonen, Okko (1995). The Lost Finnish Identity – Kadonnut identi-teetti

Ulkoasu: 35 s., 35 x 25 cm
Kuvat: Okko Oinonen
Teksti: Okko Oinonen, Kalevala
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Gummerus, Jyväskylä
ISBN 952-90-6104-8 (sid.)
Avustus: 1994, 35 000 mk

87) Oja, Vesa (1999). Toinen Eurooppa – The Other Europe

Ulkoasu: 102 s., 29 x 24 cm
Kuvat: Vesa Oja
Teksti: Vesa Oja, Jaan Kaplinski, Jukka Mallinen
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 2/99
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 952-9851-26-X (nid.)
Avustus: 1998, 45 000 mk

88) Paajanen, Kari (1997). Mehr Licht. Multimedia valokuvateos lapsuudesta, valosta, valokuvauksesta

Ulkoasu: kotelo 21 x 16 x 2 cm, jossa CD-ROM sekä tekstiliite 15 s.
Kuvat: Kari Paajanen
Teksti: Kari Paajanen, Perttu Rastas (esipuhe)
Kieli: suomi
Julkaisija: Taideteollinen korkeakoulu
Kirjapaino: Taideteollinen korkeakoulu, graafisen suunnittelun osasto, kirjapaino
ISBN 952-90-9049-8 (CD-ROM)
Avustus: 1996, 30 000 mk

89) Parantainen, Jyrki (1991). Maa

Ulkoasu: kuvasalkku, jossa 11 lehteä, laatikko 65 x 49 cm
Kuvat ja teksti: Jyrki Parantainen
Kieli: suomi
Sarja: Opus 18
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Erweko, Helsinki

ISBN 952-90-30-65-7
Avustus: 1990, 40 000 mk

90) Pietilä, Urho A. (1991). Komea: kylä Itä-Hämeessä

Ulkoasu: 80 s., 21 x 22 cm
Kuvat ja teksti: Urho Pietilä
Kieli: suomi
Kustantaja: omakustanne
Julkaisija: Urho Pietilä
Kirjapaino: Printservice
ISBN 952-90-3134-3 sid.
Avustus: 1991, 65 000 mk

91) Pirilä, Marja (2002). Camera obscura, sisättila/ulkotila – interior/exterior

Ulkoasu: 154 s., 19 x 14 cm
Kuvat: Marja Pirilä
Teksti: Janne Seppänen
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Musta Taide 4/2002
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 952-9851-45-6 (sid.)
Avustus: 2002, 7 000 €

92) Pohjola, Ilppo (1983). Elävä on myrskyinen hiljaisuus

Ulkoasu: 24 s., 18 x 18 cm sekä äänilevy takakannen taskussa
Kuvat ja teksti: Ilppo Pohjola
Sävellykset ja sovitukset: Jari Yliaho
Kieli: suomi
Kustantaja: Johanna
Kirjapaino: Grafitaito ja Finnrek-lama, Sulkava
ISBN 951-9484-21-3
Avustus: 1983, 20 000 mk

93) Pohjola, Ilppo (1989). Kansallistunne: kuvien riemu sielussani – National Tension. Visual Consultations of a Prepared Mind

Ulkoasu: 22 s., 15 x 10 cm (haitari) sekä 1 irtoarkki, kotelo 10 x 16 cm
Kuvat ja teksti: Ilppo Pohjola
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Kustannus Taide, Helsinki
Kirjapaino: Art Print, Helsinki
ISBN 951-8912-06-8 (sid.)
Avustus: 1988, 20 000 mk

94) Poijärvi, Sari (2002). Ammattinaisia – Women at work

Ulkoasu: 159 s., 23 x 31 cm
Kuvat: Sari Poijärvi
Teksti: Nenne Hallman (esipuhe), Matti Linnavuori
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: ER-paino, Lievestuore
ISBN 951-95372-1-X (sid.)
Avustus: 1999, 30 000 mk

95) Potka, Pekka (1992). Bel Aire

Ulkoasu: 79 s., 30 x 26 cm
Kuvat: Pekka Potka
Teksti: Jukka Mallinen
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki
ISBN 951-96477-3-2 (sid.)
Avustus: 1992, 52 000 mk

96) Puranen, Jorma (1986). Maarleu'dd, valokuvia kolttasaamelaisista

Ulkoasu: 96 s., 25 x 28 cm
Kuvat: Jorma Puranen
Teksti: Jorma ja Marja-Leena Puranen (alkulause)
Kieli: suomi
Sarja: Opus 7
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Painopuoti, Vantaa
ISBN 951-99776-8-6 (nid.)
Avustus: 1985, 50 000 mk

97) Puranen, Jorma (1989). Alfa & Omega

Ulkoasu: 40 s., 30 x 32 cm
Kuvat: Jorma Puranen
Teksti: Jorma Puranen
Kieli: suomi, englanti
Sarja: Opus 12
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Painoduo
ISBN 952-90-1408-0 (sid.)
Avustus: 1989, 55 000 mk

98) Puranen, Jorma (1999). Imaginary Homecoming – Kuvitteellinen kotiinpaluu

Ulkoasu: 91 s., 31 x 30 cm
Kuvat: Jorma Puranen
Teksti: Jorma Puranen (esipuhe), Elizabeth Edwards (essee)
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Pohjoinen, Oulu
Kirjapaino: Kaleva, Oulu
ISBN 951-749-327-4 (sid.)
Avustus: 1995, 80 000 mk

99) Pöntinen, Benjam (1996). Liito-oravan metsä

Ulkoasu: 113 s., 27 x 24 cm
Kuvat: Benjam Pöntinen
Teksti: Antero Mäkelä
Kieli: suomi, ruotsi, englanti
Kustantaja: Suomen Luonnonsuojelun Tuki, Helsinki
Kirjapaino: Finnrek-lama, Sulkava
ISBN 951-9381-63-5 (sid.)
Avustus: 1997, 20 000 mk

100) Riipinen, Kari (s.a, 1995?). The Art of Riipinen. Cyber paintings &

laser copies 1988–1992. A retrospective

Ulkoasu: 513 s., 43 cm
Kuvat: Kari Riipinen
Teksti: Eeropekka Rislakki, Tagore, Arto Melleri
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Suomen Seritalo
ISBN –
Avustus: 1986, 38 000 mk

101) Rinnekangas, Reijo (1988). Baskit

Ulkoasu: 70 s., 26 x 26 cm
Kuvat ja teksti: Reijo Rinnekangas
Kieli: suomi
Kustantaja: Weilin+Göös
Kirjapaino: Amer-yhtymä, Weilin+Göös kirjapaino, Espoo
ISBN 951-35-4388-9 (sid.)
Avustus: 1987, 30 000 mk

102) Rinnekangas, Reijo (2000). Spiritus Europaeus 1980–2000

Ulkoasu: 159 s., 33 x 25 cm
Kuvat: Reijo Rinnekangas
Teksti: Juhani Pallasmaa (esipuhe)
Kieli: englanti, espanja, ranska, ruotsi, saksa, suomi
Kustantaja: Lurra Editions, Salo
Kirjapaino: Markprint Ltd, Lahti
ISBN 951-98346-0-5 (sid.)
Avustus: 1999, 30 000 mk

103) Rinnekangas, Reijo (2004). Zerkalo – Зеркало – Russian mirror

Ulkoasu: 69 s., 31 x 21 cm
Kuvat ja teksti: Reijo Rinnekangas
Kieli: englanti, espanja, ruotsi, ranska, saksa, suomi, venäjä
Kustantaja: Lurra Editions, Salo
Kirjapaino: Markprint Ltd, Lahti
ISBN 951-98346-7-2 (sid.)
Avustus: 2004, 6 000 euroa

104) Salo, Merja (1984). Musta Kasvisto. Illuusioita luonnosta – The Black Herbarium. Illusions about Nature

Ulkoasu: 63 s., 33 x 24 cm
Kuvat ja teksti: Merja Salo
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Tuotenauha, Lahti
ISBN 951-99591-3-0 (nid.)
Avustus: 1984, 30 000 mk

105) Salsa, Anjusha (s. a.). Valounia. New York 1985-87

Ulkoasu: 19 s., 47 x 33 cm
Kuvat ja teksti: Anjusha Salsa
Kieli: suomi (nimi), englanti
Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: (Karprint, Vihti)
ISBN – (nid.)
Avustus: Anja Salmela (= Anjusha Salsa), 1988, 30 000 mk

**106 Samallahti, Pentti (1986).
Rannalla. Maisemavalokuvia
keväästä**

Ulkoasu: kuvasalkku, jossa 21 kuva-
arkkia ja 1 tekstiarkki, kotelo 32 x
38 cm

Kuvat: Pentti Samallahti

Teksti: Pertti Lassila

Kieli: suomi

Sarja: Opus 6

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Repro-Art

ISBN 951-99768-4-1

Avustus: 1982, 35 000 mk

107 Samallahti, Pentti (1996).

**Venäjän tie – The Russian Way –
Дорога России**

Ulkoasu: kuvasalkku, jossa 15 kuva-
ja 3 teksti-arkkia, laatikko 27 x 47
cm

Kuvat: Pentti Samallahti

Teksti: John Berger (essee)

Kieli: suomi, englanti, venäjä

Sarja: Opus 31

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Erweko, Helsinki

ISBN –

Avustus: 1993, 50 000 mk

**108 Saraste, Leena (1983). Rak-
kaani, Palestiina**

Ulkoasu: 96 s., 31 x 21 cm

Kuvat: Leena Saraste

Teksti: Leena Saraste ym.

Kieli: suomi

Kustantaja: Tutkijaliitto, Helsinki

Kirjapaino: Forssan Kirjapaino

ISBN 951-9297-35-9 (sid.)

Avustus: 1983, 21 000 mk

Huom! ilmestynyt englanniksi
nimellä For Palestine 1985

**109 Saraste, Leena (1996). Valokuva
tradition ja toden välissä**

Ulkoasu: 212 s., 30 x 21 cm

Kuvat: useita kuvaajia

Teksti: Leena Saraste

Kieli: suomi, englanti (summary)

Sarja: Taideteollisen korkeakoulun
julkaisusarja B45, Musta Taide 1–
2/1996

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Julkaisija: Taideteollinen korkea-
koulu

Kirjapaino: Erikospaino, Helsinki

ISBN 952-9851-07-3 (Musta Taide,
nid.)

Avustus: 1996, 30 000 mk

**110 Saraste, Leena (2004). Valo,
muoto vai elämä. Kameraseurat
kohti modernia 1950-luvulla**

Ulkoasu: 272 s., 22 x 15 cm

Kuvat: useita kuvaajia

Teksti: Leena Saraste

Kieli: suomi, englanti (summary)

Sarja: Musta Taide 1/2004, Kuvista
sanoin 7, Suomen valokuvatai-
teen museon julkaisuja 18

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Julkaisija: Suomen valokuvatai-
teen museo, Helsinki

Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna

ISBN 952-9851-55-3 (Musta Taide,
sid.)

Avustus: 2003, 7 000 €

Huom! verkkojulkaisuna [http://
ethesis.helsinki.fi/](http://ethesis.helsinki.fi/) ISBN 952-10-
1766-X

**111 Sarkkinen, Kari (2003). Suo-
menlinna, 00190 Helsinki**

Ulkoasu: 95 s., 21 x 28 cm

Kuvat: Kari Sarkkinen

Teksti: Anna Paljakka

Kieli: suomi, englanti (kokonaan),
ruotsi, japani, ranska, venäjä
(lyhennelmä esipuheesta)

Kustantaja: Pyrstötähti, Helsinki

Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna

ISBN 952-91-5673-1 (sid.)

Avustus: 2000, 8 000 €

**112 Saves, Seppo (1986). Kuvajour-
nalismi – sellaisena kuin olen sen
kokenut**

Ulkoasu: 176 s., 22 x 26 cm

Kuvat ja teksti: Seppo Saves

Kieli: suomi

Kustantaja: Weilin+Göös, Helsinki

(osittainen omakustanne)

Kirjapaino: Amer-yhtymä, Wei-
lin+Göös:n kirjapaino, Espoo

ISBN 951-35-3926-1 (sid.)

Avustus: 1985, 30 000 mk

**113 Saves, Seppo (1995). Seppo
Saves – valokuvaaja**

Ulkoasu: 127 s., 33 x 26 cm

Kuvat: Seppo Saves

Teksti: Olli Haapio

Kieli: suomi, englanti

Sarja: Photo Fennica I (Pohjoinen) ja
Suomen valokuvatai-
teen museo

Kustantaja: Pohjoinen, Oulu

Kirjapaino: Kaleva, Oulu

ISBN 951-749-235-9 (Pohjoinen, sid.)

Avustus: 1995, 50 000 mk

**114 Salme Simanainen: muotoku-
vaaja (2003)**

Ulkoasu: 92 s., 30 x 21 cm

Kuvat: Salme Simanainen

Teksti ja toimitus: Seppo Saves

Kieli: suomi

Kustantaja: Studio Vidar, Tammi-
saari

Kirjapaino: Tammisaaren Kirjapaino

ISBN 951-97386-3-0 (sid.)

Avustus: Seppo Saves, 2001, 40 000
mk

**115 Savolainen, Mikko & Hölttö,
Ismo (1982). Vanhuksia**

Ulkoasu: 120 s., 27 cm

Kuvat: Mikko Savolainen ja Ismo

Hölttö

Teksti: Mikko Savolainen

Kieli: suomi

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Forssan Kirjapaino

ISBN 951-99418-6-X (nid.)

Avustus: 1982, 35 000 mk

**116 von Schantz, Hans (1999).
Album; von Berlin nach Jerusalem:
Fragmente**

Ulkoasu: 61 s., 23 x 34 cm

Kuvat: Hans von Schantz

Teksti: Mikael Enckell

Kieli: suomi, ruotsi, englanti (etusi-
vulla), saksa

Sarja: Musta Taide 5/1999

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Salpausselän Kirjapaino,
Lahti

ISBN 952-9851-29-4 (nid.)

Avustus: 1999, 30 000 mk

**117 Silomäki, Jari (2001). Harjoitel-
mia aikuisuuteen – Rehearsals for
Adulthood**

Ulkoasu: 63 s., 19 x 31 cm

Kuvat ja teksti: Jari Silomäki

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: Turun ammattikorkea-
koulu/Turun Taideakatemia

Kirjapaino: Salpausselän Kirjapaino,
Lahti

ISBN 952-5113-04-3 (sid.)

Avustus: 2001, 40 000 mk

**118 Suonpää, Juha ja Korte-Suon-
pää, Marja-Leena (1994). Metsä liik-
kuu – The Forest is on the Move –
Skogen rör sig – Der Wald bewegt
sich**

Ulkoasu: 68 s., 26 x 26 cm

Kuvat: Juha Suonpää

Teksti: Juha Suonpää ja Marja-Leena

Korte-Suonpää

Kieli: suomi, ruotsi, englanti, saksa

Kustantaja: omakustanne

(Swamphead, Vantaa)

Kirjapaino: Forssan Kirjapaino

ISBN 951-97085-0-2 (sid.)

Avustus: Suonpää, 1994, 50 000 mk

119 Suonpää, Juha (2002). Petokuvan raadollisuus. Luontokuvan yhteiskunnallisten merkitysten metsästys

Ulkoasu: 216 s., 26 x 25 cm

Kuvat: Juha Suonpää ym.

Teksti: Juha Suonpää

Kieli: suomi

Sarja: Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja A 35

Kustantaja: Vastapaino, Tampere
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 951-768-115-1 (sid.)
Avustus: 2001, 50 000 mk**120 Suuri Ivanovka (1996)**

Ulkoasu: 87 s., 25 x 30 cm

Kuvat: Pia Bartsch ym.

Teksti: Pia Bartsch ym.

Kieli: suomi

Kustantaja: Turun taiteen ja viestinnän oppilaitos, Turku
Kirjapaino: Grafia, Turku
ISBN 951-97023-1-8 (sid.)
Avustus: Markus Hatakka, 1996, 60 000 mk**121 Svärd, Ulla-Maija & Takala, Kimmo (1993). Aikamatka**

Ulkoasu: 28 s., 35 x 25 cm

Kuvat: Ulla-Maija Svärd ja Kimmo Takala

Teksti: Kimmo Takala

Kieli: suomi

Kustantaja: omakustanne
Kirjapaino: Markprint, Lahti
ISBN 952-09-5029-1 (sid.)
Avustus: 1993, 60 000 mk**122 Söyri, Elina (1994). Gemini, valokuvia kaksosista ja kolmosista**

Ulkoasu: 49 s., 23 x 30 cm

Kuvat: Elina Söyri (ym.)

Teksti: Pia Andellin haastattelumateriaalista Mediakompanian tuottamaan TV-dokumenttiin "Elämä kaksosena"

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: omakustanne

Julkaisija: Taideteollinen korkeakoulu, valokuvataiteen laitos
Kirjapaino: Erweko ja Libris, Helsinki

ISBN 952-90-5850-0 (nid.)

Avustus: 1994, 35 000 mk

123 Taskinen, Juha (1998). Laotkan seitsemän merta

Ulkoasu: 208 s., 28 x 24 cm

Kuvat ja teksti: Juha Taskinen

Kieli: suomi

Kustantaja: Bajonnoi

Kirjapaino: Painolinna, Savonlinna
ISBN 951-97897-0-7 (sid.)
Avustus: 1998, 25 000 mk**124 Tuittu, Nina (1999). Maantieproffat. Moottoripyörätarinoita – Road Profs. Motorbike stories**

Ulkoasu: 94 s., 30 x 30 cm

Kuvat ja teksti: Nina Tuittu

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: Pohjoinen, Oulu

Kirjapaino: Kaleva, Oulu

ISBN 951-749-328-2

Avustus: 1998, 30 000 mk

125 Turunen, Pekka (1995). Seinää vasten – Against the Wall

Ulkoasu: 88 s., 41 x 30 cm

Kuvat ja teksti: Pekka Turunen

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: Pohjoinen, Oulu

Kirjapaino: Kaleva, Oulu

ISBN 951-749-196-4 (sid.)

Avustus: 1993, 55 000 mk

126 Turunen, Pekka (1998). Kootut

Ulkoasu: 140 s., 16 x 19 cm

Kuvat ja teksti: Pekka Turunen

Kieli: suomi

Kustantaja: Hiilinielutuotanto/ Carbon Sink Productions Partnership ja Kustannus Pohjoinen, Oulu

Kirjapaino: Kaleva, Oulu

ISBN 951-749-325-8 (sid.)

Avustus: 1998, 35 000 mk

127 Tuunanen, Yrjö, Kallio, Liisa ja Rautio, Pessi (2000). Kalenteri – Calender 2001

Ulkoasu: 26 s., 60 x 32 cm (kierrevihko)

Kuvat: Yrjö Tuunanen ja työryhmä

Teksti: Yrjö Tuunanen, Pessi Rautio, Riina Katajavuori (runo) ym.

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: F. G. Lönnberg

ISBN –

Avustus: 2000, 20 000 mk

128 Unelmat ja ruosteinen arki (1992)

Ulkoasu: 149 s., 25 x 22 cm

Kuvat: Hartti Ahola, Matti Helariutta, Jouko Lehtola ja Sanni Seppo

Teksti: Jyrki Kiiskinen

Kieli: suomi

Sarja: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 26

Kustantaja: Tammi, Helsinki

Kirjapaino: West Point, Rauma

ISBN 951-30-9919-9 (sid.)

Avustus: Helariutta ja työryhmä, 1991, 27 000 mk

129 Uotila, Markku (1995). Egyptian encounters – Egyptiläisiä kohtaamisia – Liqā'āt misriya

Ulkoasu: 107 s., 30 x 30 cm

Kuvat ja teksti: Markku Uotila

Kieli: suomi, englanti, arabia (tiivistelmä)

Kustantaja: Musta Taide, Helsinki

Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki

ISBN 952-9851-04-9 (nid.)

Avustus: 1994, 45 000 mk

130 Vainio, Marjukka (1998). Hommage à Ester Helenius

Ulkoasu: 28 s., 31 x 37 cm (sisältää yhden numeroidun vedoksen)

Kuvat: Marjukka Vainio

Teksti: Bo Carpelan (runo)

Kieli: suomi (erikseen ruotsinkielinen, englanninkielinen ja ranskankielinen painos, kutakin 300 kpl)

Kustantaja: omakustanne

Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki

ISBN 951-97793-0-2

Avustus: 1996, 60 000 mk

131 Valta, Matti (1997). Valkeassa – yhdessä – In the Whiteness Together

Ulkoasu: 62 s., 24 x 21 cm

Kuvat ja teksti: Matti Valta

Kieli: suomi, englanti

Kustantaja: Tmi Luontosäde

Kirjapaino: Painoprisma, Lieto

ISBN 958-90-8871-X (sid.)

Avustus: 1997, 40 000 mk

132 Vanhanen, Tarja (toim.) (1999). Tämä elämä, syntymän ja kuoleman välissä (kuvia Satu Aaltosen maailmasta)

Ulkoasu: 62 s., 23 x 25 cm

Kuvat: Satu Aaltonen

Teksti: Tarja Vanhanen, Marja-Terttu

Kivirinta (esipuhe)

Kieli: suomi

Kustantaja: Musta taide, Helsinki

Kirjapaino: Erikoispaino, Helsinki

ISBN 952-9851-27-8 (nid.)

Avustus: 1998, 30 000 mk

133 Vuorelainen, Marja (1990). Lapin kuvat

Ulkoasu: 127 s., 25 x 29 cm

Kuvat: Marja Vuorelainen

Teksti: Martti Linkola, Jorma Puranen, Matti Saanio

Kieli: suomi

Sarja: Kansanelämän kuvauksia 32

(SKS), Pohjoisen valokuvakeskuksen julkaisuja 1

Kustantaja: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki

Kirjapaino: Kaleva, Oulu

ISBN 951-717-642-2 (sid.)
Avustus: Veikko Aitamurto ja työ-
ryhmä, 1990, 76 000 mk

134) Wardi, Eva (2001). Choices

Ulkoasu: 63 s., 24 x 15 cm
Kuvat: Eva Wardi
Teksti: Iikka Vehkalahti
Kieli: suomi, englanti
Kustantaja: Musta Taide, Helsinki
Kirjapaino: Erweko, Helsinki
ISBN 952-9851-39-1
Avustus: 2002, 2 000 €

**135) Widell, Kai (2004). Verdad y
justicia – Totuus ja oikeus**

Ulkoasu: 95 s., 21 x 28 cm
Kuvat: Kai Widell
Teksti: Kai Widell, Jussi Pakkasvirta
Kieli: suomi
Sarja: Pystykorvakirja
Kustantaja: Suomen Rauhanpuolus-
tajat ja Like, Helsinki
Kirjapaino: Karisto, Hämeenlinna
ISBN 952-471-432-9 (sid.)
Avustus: 2004, 8 000 €

**136) Willamo, Heikki [1998]. Hauk-
kametsä**

Ulkoasu: 151 s., 26 x 21 cm
Kuvat ja teksti: Heikki Willamo
Kieli: suomi
Kustantaja: Suomen Luonnonsuoje-
lun Tuki, Helsinki
Kirjapaino: Finnreklama, Sulkava
ISBN 951-9381-68-6 (sid.)
Avustus: 1998, 30 000 mk
Huom! Ilmestynyt ruotsiksi nimellä
Hökskogen 1998

Research Reports of the Arts Council of Finland
Publication no. 29
The Arts Council of Finland
Helsinki 2005

Sari Karttunen

The Finnish Photo Book: The Effects of State Quality Support on Photographic Literature

English Summary

Quality Support for Photographic Publications

Quality Support for Photographic Publications is a government subsidy aimed at publications in which photography is used as an independent form of art and communication. Quality Support is distributed by the National Council for Photographic Art, composed of photographers and experts in photography. The appropriations to be used for this purpose are fixed annually by the Ministry of Education (€ 65 000 in 2004). The objective of the subsidy is to promote and improve the level and variety of Finnish photographic literature.

Quality Support is meant to cover expenses emerging in the actual publishing stage, such as layout design, colour separation, printing, binding, paper and cover materials. The commissioning of text for the publication and translations are further acceptable uses for the subsidy, and it may also be spent on marketing and distribution efforts. The material to be published must be presented in the application for Quality Support, and a specification of the printing work with a cost estimate must be included. The applicant should show proof of having begun negotiations with publishers. Only individual persons qualify as recipients; the subsidy is not available for companies, associations or publishing houses. The publication is expected to be finalised within approximately one year of reception, and the print volume must be at least 500 (250 in the case of portfolios). The recipient must provide thirty-five free copies for the National Council for Photographic Art for further distribution among the principal photography institutions and associations, and within the state arts administration.

Quality Support for Photographic Publications was established in 1982. It was designed by the National Council for Photographic Art in collaboration with actors in the field of photography. The idea of a publishing grant for photographers was first expressed in the 1965 report by the State Arts Committee, which drew up plans for a renewal of the state arts administration and funding system. This committee originally introduced photography in the Arts Council system. At the time, books were seen as an essential forum for photography, bringing the art form close to literature as well as cinema. Government publishing grants were required for liberating photographers from the demands of big publishing companies and the pressures of the market. The photographers' own work, often characterised as "free" or "self-determining" photography, was defined as art within the emerging Arts Council system.

In the 1970s, independent photography was often understood to mean social reportage of a left-wing orientation. Photographers' freedom of expression – in terms of both art and politics – and the wide circulation of their publications were used as arguments for the establishment of government publishing grants. By the early 1980s, when the subsidy was finally introduced, political activism among photographers, however, had, waned and many of them preferred to focus on more private and intimate topics. Social documentarism was abandoned for subjectivism, even aestheticism. The possibility of making inexpensive pamphlets on current issues was not regarded as important as the expression of artistry and the high printing quality of books and portfolios. The latter had become popular within free photography in the late 1970s, since they could be produced autonomously as pure author's editions. The ambitious Opus series was started in 1979 with Pentti Sammallahti's "Cathleen Ni Houlihan: An Irish Portfolio". The art printing of photographs was especially developed at the University of Art and Design Helsinki.

The Aims, Scope and Method of the Study

The study evaluates how the Quality Support scheme has affected the amount, quality and character of photographic literature in Finland since the early 1980s. The aim is ultimately to assist in developing the support form to correspond to changes in the publishing world and the role of publications in photo art. The publishing, distribution and marketing of Finnish photography books both on the domestic front and abroad is also charted.

The study is based on multiple data sources and methods. Data on the history of Quality Support, its aims and principles, the development of the allocation and the beneficiaries and the supported publications were collected from the archives and registries of government arts administration. The support-aided publications themselves were

examined in terms of genre, subject matter, amount of text, language, publisher and place of printing. The present state and the problems of publishing, distributing and marketing of photography books were charted by interviewing photographers, publishers, managers of photo galleries and booksellers. Articles and interviews published in photo journals were used as further research material.

Table 1. Applicants and recipients for Quality Support for Photographic Publications 1982–2004

Year	Applicants No.	Recipients		Appropriation			Average grant
		No.	%	in current prices FIM	€	in 2004 prices €	in 2004 prices €
1982	13	4	31	100 000	.	33 342	8 336
1983	13	5	38	120 000	.	36 865	7 373
1984	15	4	27	130 000	.	37 347	9 337
1985	19	5	26	190 000	.	51 520	10 304
1986	18	6	33	192 000	.	50 267	8 378
1987	18	6	33	200 000	.	50 520	8 420
1988	19	7	37	210 000	.	50 548	7 221
1989	20	5	25	210 000	.	47 413	9 483
1990	17	5	29	230 000	.	48 974	9 795
1991	21	4	19	240 000	.	49 059	12 265
1992	30	5	17	240 000	.	47 845	9 569
1993	30	5	17	270 000	.	52 718	10 544
1994	30	8	27	270 000	.	52 143	6 518
1995	29	5	17	270 000	.	51 618	10 324
1996	29	6	21	270 000	.	51 323	8 554
1997	27	6	22	270 000	.	50 706	8 451
1998	27	9	33	300 000	.	55 555	6 173
1999	33	9	27	300 000	.	54 904	6 100
2000	37	9	24	300 000	.	53 112	5 901
2001	35	7	20	300 000	.	51 801	7 400
2002	33	10	30	.	59 000	59 642	5 964
2003	32	7	22	.	59 000	59 112	8 445
2004	24	7	29	.	65 000	65 000	9 286
1982–1984	41	13	32	.	.	107 554	8 273
1985–1989	94	29	31	.	.	250 269	8 630
1990–1994	128	27	21	.	.	250 739	9 287
1995–1999	145	35	24	.	.	264 106	7 546
2000–2004	161	40	25	.	.	288 666	7 217
Total	569	144	25	.	.	1 161 334	8 065

Government Grants and Photographers' Products

Between 1982 and 2004 altogether € 1.2 million (in current prices) were allocated in the form of Quality Support (see Table 1). In 2004, the total of € 65 000 were reserved for this purpose. The annual appropriation had almost doubled in real terms since the establishment of the subsidy. In 2004, Quality Support represented six percent of all state funding for photographic art (totalling € 1.0 million). The total of 144 grants had been awarded for the completion of 142 different publication projects. One in four applicants had succeeded in receiving the subsidy. In most cases (92 percent), the recipient was an individual photographer (the remainder were working groups).

By the end of 2004 as many as 128 books (or book-like publications), seven portfolios and one CD-ROM had been published with help of Quality Support. Out of the remaining six publication projects one had been cancelled (the subsidy was never paid to the recipient), one book had been finished but was taken out of circulation due to failed printing work, and four book projects financed in the 2000s were still under way with approval for supplementary reporting time from the National Council for Photographic Art. As the rate of completion of projects was approaching full 100 percent, the support scheme can be deemed exceptionally effective.

The range of the Quality Support-aided publications is wide, entailing portfolios, picture books and studies on photography (including a few PhD theses in so-called artistic research) as well as extensive exhibition catalogues. The amount and nature of text in the publications varies: some include fictive texts by the photographer or somebody else, some factual or scientific texts, for instance biological, ethnographic or art historical essays. The publications are increasingly designed for international distribution, which is reflected in their multilingual nature (in seven different languages at best) as well as their subject matter and approach. The newest genre among Quality Support aided publications is a type of exhibition catalogue published by an international gallery or an art exchange agency. Such a publication functions mainly as a means of introducing the artist and presenting pictures of his or her works.

In general, Quality Support aided publications differ from the mainstream photo literature, which is dominated by tourist-oriented locality or scenery books. These are often commissioned by major publishing houses, while most Quality Support aided publications are based on the author's original idea. The latter typically reflect photographers' artistic aims and their desire to experiment with new techniques, materials and modes of expression. In such publications photographs are not used as illustration but are given the leading role. The list of support-aided publications includes many renowned photo books from the last two decades. These books have been

praised by critics and given prizes and honourable mentions in photography and book art contests.

Publishing and Financing Arrangements

The majority of Quality Support aided books have been published as author's editions or in co-operation with small publishers (including photo associations, schools and galleries) (Table 2). Two small publishing firms specialising in photography, *Musta Taide* based in Helsinki and *Pohjoinen* based in Oulu, were established in the early 1990s. Together they account for 42 percent (43) of the publications that have come out since 1990. *Musta Taide* is currently the leading publisher of Quality Support aided photo books (thus far 29 in total). The journal *Musta Taide*, consisting of four or five issues per year, also receives Culture Magazine Support from the Ministry of Education (€ 25 000 in 2004). Most Quality Support aided monographs published by *Musta Taide* have come out as issues of the journal. Due to financial reasons, *Pohjoinen* gave up publishing photo books in the beginning of the 2000s. By then it had produced 14 support-aided books. After the emergence of the specialised photo book publishers, pure author's editions have become rarer in the annual total. In the case of *Musta Taide*, in particular, it is nevertheless more accurate to talk about joint publishing.

Table 2. Publishers of Quality Support aided books 1982–2004

<i>Year of publication</i>	<i>Author's editions*</i>	<i>Large publishing companies</i>	<i>Specialised small publishers</i>	<i>Total</i>
1982–1984	4	1	4	9
1985–1989	16	4	5	25
1990–1994	15	1	11	27
1995–1999	6	–	27	33
2000–2004	11	2	29	42
Total	52	8	76	136
Total %	38	6	56	100

* Includes small publishing firms owned by photographers themselves.

The Quality Support scheme does not secure total funding for the printing stage, but covers currently some 25–40 percent of these costs. Photographers collect additional funds from a variety of sources, including other grant-awarding bodies and private sponsors. They may even use their bank savings or take a loan. Collegial assistance and volunteer works continue to play an important role, which gives

the making of photo books still an amateur flavour, even if it has been increasingly professionalized during the last 10–15 years.

The National Council for Photographic Art recently adopted the policy of concentrating on the most promising applicants rather than dividing the appropriation into insignificant portions (see Table 1). In the scarcity of resources, Quality Support can be used as a means of controlling publishing decisions and opportunities.

Advantages and Drawbacks of the Support Scheme

On the whole, Quality Support appears to have been an efficient measure for improving the level and variety of photographic publications in Finland. It can be claimed that government funding has rarely hit its mark so well as in this form of funding. Functioning as threshold money when photographers start negotiations with publishing firms or think about their own chances of taking the risk, the subsidy has helped in the publishing of tens of books that otherwise might have remained unpublished. The scheme has assisted in developing the specific nature of the Finnish photo book, which began to emerge in the late 1960s. Currently, its effects are also reflected in the existence of small publishers that specialise in photography.

The availability of a steady source of additional funding for the implementation of ambitious projects has bolstered the confidence of the authors and publishers of photo books. Awarded by the National Council for Photographic Art, the reception of Quality Support is an important incentive for a photographer. Quality Support lends prestige to a publication, and it is often mentioned in advertisements. In 1993 the National Council for Photographic Art adopted the practice of awarding Quality Support also subsequently for published books, which has emphasised the prize-resembling qualities of the support form.

Partly owing to the existence of government subsidy for the specific purpose, the publishing of photo books has increased notably in Finland during the last decades (Table 3). While the annual rate was some seven books in the beginning of the 1970s, it is now more than 50. In particular, Quality Support has boosted the production of “book art of images” to use the term launched by Taneli Eskola in his charting of photographic literature in Finland between 1966 and 2003. Currently two in five books in this category have been published with help of Quality Support.

While the study indicated that the overall impact of the Quality Support scheme has been highly beneficial, a few weaknesses were noticed as well. Information about new entries does not spread as widely or quickly as it should. Outside the capital, there are not many bookshops or other outlets displaying and selling quality photo books of this type. They tend to remain publications of narrow circulation.

Some Quality Support aided publications were even missing from the Helsinki University Library to which six free copies of every publication should be delivered. The National Council for Photographic Art has not taken an active role in the marketing of Quality Support aided publications. Neither do all photographers themselves seem interested in advertising and selling their creations. It may suffice for them just to have the book realised and to spread some copies among friends and colleagues.

Table 3. Photographic books and portfolios published in Finland 1970–2003

<i>Year of publication</i>	<i>Photographic publications</i>	<i>Average per year</i>	<i>“Book art of images”*</i>	<i>Quality Support aided publications</i>	<i>QS publications of all photographic publications</i>	<i>QS publications of “book art of images”*</i>
	No.	No.	No.	No.	%	%
1970–1974	33	6,6	6	–	–	–
1975–1979	70	14,0	6	–	–	–
1980–1984	146	29,2	31	9	6,2	29,0
1985–1989	188	37,6	56	25	13,3	44,6
1990–1994	197	39,4	81	27	13,7	33,3
1995–1999	236	47,2	83	33	14,0	39,8
2000–2003	209	52,3	80	33	15,8	41,3
Total	1 079	31,7	343	127	11,8	37,0

* Included in Taneli Eskola (2003). *Kuvan kirjoja – Finnish photo books 1966–2003*.

The consumer prices of photo books vary noticeably depending on the distribution system and the number and nature of the agents involved in the process. The use of intermediary services may more than double the price of a book. For photographers themselves book sales usually bring very little revenue after expenses. Yet books may have an indirect effect on their income by functioning as discrete and elegant promotion material. This aspect is nevertheless rarely brought up in arts political discourse.

The growing internationalisation of Finnish photography is reflected on the increase of publications, both as a means of presenting art works and as works of book art in themselves. Currently the export prospects of photographic works seem promising. To realise this potential, the National Council for Photographic Art is advised to cooperate more closely with FRAME, the Finnish Fund for Art Exchange, in financing internationally oriented photo books and find-

ing venues for their marketing. The government has now invested in the development of the "Finnish photo book" for more than two decades, and the time seems ripe for making it into a proper brand. Combined with increased efforts on the domestic front, the making of high quality photo books might even become profitable some day.

Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja -sarjan julkaisut

Publications of the Arts Council of Finland

(ISSN 0785-4889)

- N:o 1 Kati LINTONEN: Valokuvan 70-luku. Suomalaisen valokuvataiteen legitimaatio ja paradigmanmuutos 1970-luvulla. (The 1970's and the Finnish Photographic Art. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. ISBN 951-861-106-8.
- N:o 2 Sari KARTTUNEN: Taide pitkä – leipä kapea. Tutkimus kuvataiteilijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. ISBN 951-861-241-2.
- N:o 3 Totti TUHKANEN: Taiteilijana Turussa. Tutkimus Turun kuvataiteilijoiden urakehityksestä vuosina 1945–1985.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1988. ISBN 951-861-322-2.
- N:o 4 Jarmo MALKAVAARA: ”Kauneus” ja ”Mahti”. Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua. (The Aesthetic and the Authoritative. An Analysis of the Arts Facing Politics and administration in Modern Society. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-323-0.
- N:o 5 Merja HEIKKINEN: Tilannekuva kirjailijoista. Tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-377-X.
- N:o 6 Riitta REPO: Tanssien tulevaisuuteen. Tutkimus suomalaisen tanssitaiteen legitimaatiosta ja tanssin koulutusjärjestelmän vakiintumisesta.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-398-2.
- N:o 7 Jari MUIKKU: Laulujen lunnaat. Raportti suomalaisesta äänite-tuotanto-politiikasta.
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989. ISBN 951-861-675-2.
- N:o 8 Pekka OESCH: Säveltaidetta vai musiikkipolitiikka? Tutkimus valtion säveltaidetoimikunnasta vuosina 1968–1989. (Art or Policy? A Study of the Finnish National Council for Music 1968–1989. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0203-0.
- N:o 9 Marjut SALOKANNEL: Häviävät elokuvan tekijät. Tutkimus audiovisuaalisten oikeuksien luovutussopimuksista. (The Loss of Film Authors – a study on contracts relating to assignment of audiovisual rights. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0325-8.
- N:o 10 Sari KARTTUNEN: Jokaisen silmissä kaikkien hampaissa. Tutkimus Suomen kuntien taidehankinnoista 1980-luvun puolivälissä. (Purchases of Works of Art by Finnish Municipalities. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1990. ISBN 951-37-0365-7.
- N:o 11 Anita KANGAS: Kunta, taide ja markat. (Culture, Municipality and Money. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991. ISBN 951-37-0364-9.

- N:o 12 Merja HEIKKINEN. Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto. (Meanwhile, somewhere else... The position of comics in cultural policy and the production of comics. Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1991. ISBN 951-37-0656-7.
- N:o 13 Pirjo VAITTINEN (toim.): Teatterin vuosi. Turun kaupunginteatterin toiminta, ohjelmisto ja yleisö näytäntökaudella 1990–1991. (A Year of the Theater. The activities, the repertoire and the audience of Turku City Theater during the 1990–1991 season. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992. ISBN 951-37-0840-3.
- N:o 14 Anita KANGAS & Kirsi POHJOLA: Kulttuurisihteeri lähikuvassa. (Portrait of Cultural Secretaries. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1992. ISBN 951-37-0360-6.
- N:o 15 Sari KARTTUNEN: Valokuvataiteilijan asema. Tutkimus Suomen valokuva-taiteilijakunnan rakenteesta ja sosiaalis-taloudellisesta asemasta 1980–1990 -luvun vaihteessa. (The Position of Photographic Artists in Finland. Abstract.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1993. ISBN 951-37-1139-0.
- N:o 16 Auli IRJALA: Säveltaiteilijan toimeentulo. Tutkimus säveltaiteilijakunnan rakenteesta ja taloudellisesta asemasta Suomessa vuonna 1989. (The Economic Situation of Composers and Musicians in Finland. English Summary.)
Valtion painatuskeskus. Helsinki 1993. ISBN 951-37-1200-1.
- N:o 17 Paula KARHUNEN: Näyttämötaiteilija Suomessa. Tutkimus asemasta ja toimeentulosta 1980–90 -luvun vaihteessa. (The Position of Finnish Artists in the Field of Theatre. English Summary.)
Painatuskeskus. Helsinki 1993. ISBN 951-37-1228-1.
- N:o 18 Pekka OESCH: Elokvantekijöiden toimeentulo. Tutkimus taloudellisesta asemasta 1989 ja 1992. (The Economic Situation of Cinematographers in Finland. English Summary.)
Painatuskeskus. Helsinki 1995. ISBN 951-37-1648-1.
- No. 19 Auli IRJALA & Magne EIKÅS: State, culture and decentralisation. A comparative study of decentralisation processes in Nordic cultural policy.
Taiteen keskustoimikunta. Helsinki 1996. ISBN 951-53-0700-7.
- N:o 20 Merja HEIKKINEN: Kuvien taitajat – taidepolitiikan marginaalit. Tutkimus graafisten suunnittelijoiden, kuvittajien ja sarjakuvantekijöiden asemasta.
Edita. Helsinki 1996. ISBN 951-37-1969-3.
- N:o 21 Taija TUOMINEN: "Heillähän on jo kasvotkin", esikoiskirjailijatutkimus.
Nykypaino Oy. Helsinki. 1998. ISBN 952-5253-00-7.
- No. 22 Merja HEIKKINEN & Tuulikki KOSKINEN (toim.): Economics of Artists and Arts Policy, Selection of Papers.
Nykypaino Oy. Helsinki. 1998. ISBN 952-5253-04-X.
- N:o 23 Soili HARJALUOMA: Kirjoittajakoulutus nyt ja tulevaisuudessa.
Nykypaino Oy. Helsinki. 1998. ISBN 952-5253-07-4

- N:o 24 Toim. Aino SARJE, Ulla HALONEN ja Päivi PAKKANEN: Kirjoituksia koreografiasta. Tanssintutkimuksen vuosikirja 1998. Teroprint Oy. Mikkeli. 1999. ISBN 952-5253-11-2
- N:o 25 Pekka OESCH: Kulttuurin sponsorointi ja yritys yhteistyö – kehitys ja käytännöt. (Culture, Companies and Sponsorship – Development and Practice. English Summary) Nykypaino Oy. Helsinki 2002. ISBN 952-5253-39-2
- n:o 26 Merja HEIKKINEN: The Nordic Model for Supporting Artists. Public Support for Artists in Denmark, Finland, Norway and Sweden. Nykypaino Oy. Helsinki 2003. ISBN 952-5253-40-6
- n:o 27 Kaija RENSUJEFF: Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodotuksesta eri taiteenaloilla. (The Status of the Artist in Finland – Report on Employment and Income Formation in Different Fields of Art. English Summary.) Nykypaino Oy. Helsinki 2003. ISBN 952-5253-47-3
- n:o 28 Robert ARPO (toim.): Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Nykypaino Oy. Helsinki 2004. ISBN 952-5253-48-1
- n:o 29 Sari KARTTUNEN: Suomalainen valokuvakirja. Valtion jakaman laatutuen vaikutukset valokuvakirjallisuuteen. (The Finnish Photo Book: The Effects of State Quality Support on Photographic Literature. English Summary.) Sävypaino Oy. Helsinki 2005. ISBN 952-5253-51-1

Muut julkaisusarjat

Tilastotietoa taiteesta
Työpapereita
Tilastotiedote

Other publication series

Facts about the Arts
Working Papers
Facts and Figures

Toimitus

Taiteen keskustoimikunnan
tutkimusyksikkö

Edited by

Research Unit of the Arts Council
of Finland

Tilaukset ja tiedustelut

Taiteen keskustoimikunta
Tutkimusyksikkö

Orders and Information

Arts Council of Finland
Research Unit
Maneesikatu 7, PL 293, FIN-00171 Helsinki, Finland
tel. +358 9 1607 7066, fax. +358 9 1607 7069
tkt-kirjasto@minedu.fi
www.taiteenkeskustoimikunta.fi
www.artscouncil.fi